

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА**

На правах рукопису

КЛИМКО Наталія Олексіївна

УДК 376-056.263.09(092)

**РОЗВИТОК ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ СУРДОПЕДАГОГІКИ
У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ
МИКОЛИ ДМИТРОВИЧА ЯРМАЧЕНКА**

13.00.03 – корекційна педагогіка
дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

**Науковий керівник –
доктор психологічних наук,
професор Фомічова Людмила Іванівна**

Київ – 2014

ЗМІСТ

Вступ	3
РОЗДІЛ 1 М.Д.ЯРМАЧЕНКО – ФУНДАТОР ТА ОРГАНІЗАТОР ОСВІТНЬОГО І НАУКОВОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ.....	8
1.1.М.Д.Ярмаченко та його діяльність в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова	8
1.2.М.Д.Ярмаченко та його діяльність в Інституті педагогіки АПН України	26
1.3.М.Д.Ярмаченко як фундатор Академії педагогічних наук України.	40
Висновки до 1 розділу	57
РОЗДІЛ 2. РОЗРОБКА М.Д. ЯРМАЧЕНКОМ МЕТОДИЧНИХ ТА ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД КОРЕКЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ВАДАМИ СЛУХУ	61
2.1. Внесок М.Д. Ярмаченка в розробку проблеми зв'язного мовлення глухих дітей	61
2.2. Ідеї компенсації у працях М.Д. Ярмаченка	79
2.3. Погляди М.Д. Ярмаченка на важливість свідомості у розвитку дитини з вадами слуху	103
2.4. Питання інтеграції та соціалізації дітей з вадами слуху у працях М.Д. Ярмаченка	126
Висновки до 2 розділу	135
РОЗДІЛ 3. ІСТОРИЧНА СПАДЩИНА М.Д.ЯРМАЧЕНКА	138
3.1. Історія дефектології та сурдопедагогіки в працях Миколи Дмитровича Ярмаченка	138
3.2. Погляди М.Д. Ярмаченка на школу як центру зародження, становлення та розвитку сурдопедагогіки як самостійної науки в Україні..	172
Висновки до 3 розділу	199
Висновки	202
Список використаних джерел	205
Додатки	229

ВСТУП

Актуальність теми. Перебудова освітнього простору в Україні, що пов'язана з переходом до нового рівня середньої та вищої школи на основі гуманізації та демократизації, потребує якісних змін у галузі національної системи освіти України.

Особливо важливою у визначенні стратегії розвитку освіти є потреба в збереженні й примноженні національних здобутків, оптимальне поєднання інноваційних ідей і досягнень вітчизняної та світової педагогічної думки. Адже взаємозв'язок і взаємодія передового досвіду та нових підходів, прогресивних ідей минулого та інновацій сучасності, історії та теорії формують високі суспільні цінності й ідеали, професійні, особистісні якості громадянина європейської держави. Осмислення минулого впливає на зміну сьогодення, і це закономірно, адже минуле тісно пов'язане із сьогоденням, із сучасністю, воно є фундаментом для побудови системи безперервного навчання і виховання, для досягнення високих освітніх рівнів, духовного вдосконалення кожної особистості, формування інтелектуального і культурного потенціалу як найвищої цінності нації.

Звернення до педагогічної спадщини українських вчених, письменників, поетів, громадських діячів дає змогу повернути забуті та втрачені імена, більш ґрунтовно вивчити історичні закономірності становлення й розвитку української педагогіки, забезпечити єдність і наступність історико-педагогічного процесу.

Удосконалення навчально-виховного процесу шкіл для дітей зі зниженим слухом пов'язано з урахуванням провідних досліджень з сурдопедагогіки та узагальнення педагогічного досвіду. Орієнтуючись на загальнотеоретичні позиції аналізу первинних і вторинних вад (Л.С.Виготський, О.І.Дьячков, С.О.Зиков) розроблено оптимальні корекційні шляхи навчання та виховання дітей з вадами слуху (Р.М.Боскіс, Л.В.Нейман, Н.Г.Морозова, О.П.Гозова, Ф.Ф.Рау, Ф.А.Рау). Вагомими результатами характеризуються дослідження з сурдопедагогіки і сурдопсихології, виконані

українськими вченими (Л.І.Фомічова, М.К.Шеремет, Г.М.Кобернік, Н.Ф.Засенко, І.М.Лобурець, Е.П.Гроза, О.С.Горлачов, О.П.Круглик, Л.О.Малина, О.В.Комісаров, Л.С.Гренюк).

До когорти відомих сурдопедагогів, які зробили вагомий внесок у розвиток сурдопедагогіки, належить і Микола Дмитрович Ярмаченко – український сурдопедагог, доктор педагогічних наук, професор, перший завідувач кафедри дефектології, кафедри сурдопедагогіки та логопедії Київського державного педагогічного інституту імені О.М.Горького, проректор з наукової роботи, в.о. ректора КДПІ імені О.М.Горького, директор Науково-дослідного інституту педагогіки Міністерства освіти УРСР, президент-організатор, Перший президент АПН України (нині НАПН України).

Педагогічні монографії, статті, підручники та посібники М.Д.Ярмаченка і до сьогодні залишаються актуальними та широко використовуються сурдопедагогами-практиками, студентами та батьками дітей з вадами слуху.

Вивчення та аналіз літературних джерел засвідчує, що науково-просвітницька діяльність М.Д.Ярмаченка є недостатньо вивченою і до цього часу не була предметом окремого дослідження. Отже, не розробленість проблеми та її історико-педагогічна значущість зумовили вибір теми дисертаційного дослідження – **«Розвиток теорії та історії сурдопедагогіки у науковій спадщині Миколи Дмитровича Ярмаченка».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження входить до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри сурдопедагогіки НПУ імені М.П. Драгоманова «Психолого-педагогічні засади інноваційного підходу до організації навчально-виховної роботи в спеціальних закладах освіти для дітей з вадами слуху». Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні Вченої Ради НПУ імені М.П. Драгоманова (протокол № 7 від 23 лютого 2012 р.) та узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з

педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 8 від 30 жовтня 2012 р.).

Метою дослідження виступало з'ясування біографічних даних та наукового внеску М.Д.Ярмаченка в теорію та історію сурдопедагогіки.

Для досягнення поставленої мети сформульовані такі конкретні **завдання**:

- 1) дослідити, виокремити, оприлюднити і ввести в науковий обіг документи про життєвий та творчий шлях М.Д. Ярмаченка;
- 2) визначити етапи науково-просвітницької діяльності М.Д.Ярмаченка;
- 3) з'ясувати роль науково-дослідницького внеску М.Д.Ярмаченка у теорію сурдопедагогіки;
- 4) систематизувати й описати науковий доробок М.Д.Ярмаченка з історії сурдопедагогіки.

Об'єкт дослідження – науково-педагогічна діяльність та творча спадщина М.Д.Ярмаченка.

Предмет дослідження – теоретичний та історичний внесок М.Д.Ярмаченка в сурдопедагогіку.

Методи дослідження. Мета й завдання дисертаційного дослідження зумовили необхідність застосування комплексу наукових методів: *загальнонаукові* – аналіз, синтез, зіставлення, систематизація та класифікація фактів з архівних джерел – сприяли вивченню творчого доробку М.Д.Ярмаченка з позиції історії, теорії та практики; *історико-педагогічні* – ретроспективний, логіко-системний, хронологічно-структурний, зіставно-порівняльний аналіз праць вченого, літературних та архівних джерел – надали підстави для з'ясування виникнення та втілення сурдопедагогічних ідей М.Д.Ярмаченка; *пошуково-бібліографічні* – систематизація і класифікація архівних фондів, бібліотечних каталогів, за допомогою яких досліджувалась науково-просвітницька діяльність М.Д.Ярмаченка; *соціологічні* – відбір, періодизація та класифікація історичних фактів – сприяли уточненню творчо-біографічних даних М.Д.Ярмаченка.

Методологічною і теоретичною основою є положення теорії наукового пізнання, об'єктивний та історичний підхід до аналізу педагогічних явищ (В.П.Андрущенко, В.Г.Кремень, В.М.Синьов); системний підхід та положення про єдність загального і часткового (Вол.І.Бондар, Л.П.Вовк, М.Б.Євтух, О.В.Сухомлинська, М.Д.Ярмаченко); методологічне положення про роль особистості в науці логічно трансформоване на історико-педагогічне поле (І.Д.Бех, А.М.Бойко, Віт.І.Бондар, І.А.Зязюн, Н.Г.Ничкало); культурно-історична концепція (Л.С.Виготський); положення про соціально-історичну зумовленість та корекційну спрямованість освіти осіб з порушеннями психофізичного розвитку (Віт.І.Бондар, Є.П.Синьова, С.В.Федоренко, Л.І.Фомічова, М.К.Шеремет).

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у тому, що: *вперше*: в узагальненому та систематизованому вигляді розкрито науково-просвітницьку діяльність М.Д.Ярмаченка; обґрунтовано та описано етапи науково-педагогічної діяльності М.Д.Ярмаченка; проаналізовано внесок М.Д.Ярмаченка в теорію сурдопедагогіки; систематизовано виокремленні М.Д.Ярмаченком факти з навчання і виховання глухих дітей в Україні, що стосуються спеціальних шкіл, видатних просвітителів, громадських діячів за період з Х по ХХІ ст.;

уточнено біографічні дані М.Д.Ярмаченка;

доповнено дані з історії вітчизняної дефектології.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані для збагачення та наповнення змісту й уточнення лекційних курсів для студентів-дефектологів університетів з актуальних проблем корекційної педагогіки; при написанні підручників, навчальних посібників, іншої навчально-методичної літератури з історії вітчизняної сурдопедагогіки для внз; у роботі наукових студентських гуртків; при написанні курсових, дипломних та магістерських робіт.

Результати проведеного дослідження були реалізовані в процесі викладання навчальних дисциплін: «Історія сурдопедагогіки» та «Проблеми

компенсації глухоти» Інституту корекційної педагогіки та психології НПУ імені М.П. Драгоманова (довідка про впровадження № 284/14 від 29 квітня 2014 р.) та створенні аудиторії-музею М.Д.Ярмаченка.

Апробація результатів дисертації здійснювалася на восьми науково-практичних конференціях: *міжнародних*: «Корекційна освіта: історія, сучасність та перспективи розвитку» (Кам'янець-Подільський, 2013); *всеукраїнських*: XIII Всеукраїнська науково-практична конференція «Педагогічні читання – 2012» з проблеми: «Взаємовплив сурдопедагогічної теорії і практики» (Київ – Болград, 2012); XIV Всеукраїнська науково-практична конференція «Педагогічні читання – 2013» з проблеми: «Інтеграція дітей з вадами слуху в суспільство та напрямки інклюзивної освіти в Україні» (Київ, 2013); XV Всеукраїнська науково-практична конференція «Педагогічні читання – 2014» з проблеми: «Демократичні перетворення України і її глухі та слабочуючі громадяни» (Київ, 2014); *звітних наукових конференціях* НПУ імені М.П. Драгоманова (2011, 2012, 2013, 2014 р.р.).

Публікації. Зміст і результати дослідження відображено у 7 одноосібних публікаціях автора, зокрема: 6 – у наукових фахових виданнях України, 1 стаття в іноземному фаховому виданні.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст дисертації викладено на 204 сторінках. Робота містить 29 таблиць та 10 рисунків на 32 сторінках. Зальний обсяг дисертації становить 320 сторінок.

РОЗДІЛ 1 М.Д. ЯРМАЧЕНКО – ФУНДАТОР ТА ОРГАНІЗАТОР ОСВІТНЬОГО І НАУКОВОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ.

1.1. М.Д. Ярмаченко та його діяльність в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова.

Однією із найважливіших умов реформування та вдосконалення освіти, орієнтованої на інтеграцію в європейський та світовий освітній простір є відтворення, систематизація та узагальнення інтелектуального та духовного потенціалу українського народу – його повернення до своїх історичних джерел, до неоціненної спадщини минулого. Вивчення досвіду українських поетів, письменників, художників, вчених, громадських діячів, керівників навчальних закладів, дозволяє здійснити порівняльний аналіз освіти і науки сьогодення й минулого, забезпечивши при цьому цілісність, єдність та наступність історико-педагогічного процесу. Недооцінка спадщини попередників призводить до виникнення великої кількості проблем в здійсненні науково обґрунтованої державної політики в освітній галузі незалежної України.

У цьому аспекті важливого значення набуває науково-педагогічна спадщина основоположника історії та теорії сурдопедагогіки – Миколи Дмитровича Ярмаченка. Його діяльність, що вимальовується на основі аналізу архівних документів та наукових праць свідчать про цілковиту відданість освіті та науці, виступає яскравим прикладом поєднання високих моральних якостей дослідника та системності у наукових підходах.

Маючи на меті аналіз наукового надбання у спадщині вченого-сурдопедагога, доцільно оприлюднити причини та обставини виникнення ідей, наукових пошуків та поглядів не втратили своєї актуальності і до сьогодні. Документи свідчать про те, що результати діяльності значно вплинули на перебіг освіти і науки України. Саме тому, звернення до його життєвого шляху пояснює становлення активної життєвої позиції М.Д.Ярмаченка.

Вивчення публікацій про М.Д.Ярмаченка свідчать про те, що на сьогодні не оприлюднена, з наукової точки зору, біографія вченого-сурдопедагога, як показник, який свідчить про концентрацію М.Д.Ярмаченка навколо проблем освіти і науки України. Висвітлення і аналіз біографічних документів дають змогу на належному рівні усвідомити та оцінити важливість постаті вченого в становленні та розвитку не лише сурдопедагогіки, але й в цілому педагогічної науки України в різні етапи її існування. Саме тому, важливим етапом у дослідженні науково-педагогічної спадщини вченого є виявлення, систематизація та аналіз біографічних даних на основі оприлюднених невідомих широкому загалу даних про життя та науково-просвітницьку діяльність М.Д.Ярмаченка.

Біографічний, життєвий та творчий шлях простежено через наявні архівні документи та літературні джерела, зіставлення та порівняння яких надало можливість виділити наступні критерії аналізу біографічних даних М.Д.Ярмаченка: змінюваність і вдосконалення рівня професіоналізму (студент, аспірант, кандидат, доктор педагогічних наук, член-кореспондент, дійсний член АПН СРСР); характер провідної діяльності в певний історичний проміжок часу (навчання, викладання, керівництво науково-дослідною роботою інституту, керівництво розбудовою педагогіки в роки набуття Україною незалежності); об'єктивні можливості персонального впливу на розвиток науки і освіти України (директор НДІ педагогіки МО УРСР, президент АПН України); обсяг і сутність науково-педагогічних праць (аналіз 300 наукових і публіцистичних праць, рукописів, стенограм доповідей, лекцій).

Систематизація та аналіз архівів проводився на основі архівних джерел, які знаходяться у відомчих архівних фондах: Центрального державного історичного архіву України, м. Київ, Державного міського архіву м. Києва, Архіву Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Архіву Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, Архіву Національної академії педагогічних наук України.

Архівні документи НПУ імені М.П.Драгоманова висвітлюють навальну та науково-педагогічну діяльність М.Д.Ярмаченка в КДПІ імені О.М. Горького, що розпочалася з асистента, старшого викладача, завідувача кафедри дефектології, кафедри сурдопедагогіки та логопедії, проректора з навчальної роботи, в.о ректора КДПІ імені О.М.Горького.

В особових справах М.Д.Ярмаченка, які зберігаються в архівах Інституту педагогіки НАПН України та в НАПН України узагальнюється науково-управлінська та організаторська діяльності М.Д.Ярмаченка в даних установах. Зокрема, в особовій справі, що зберігається в Інституті педагогіки НАПН України знаходяться накази про затвердження М.Д.Ярмаченка на посаду директора НДПІ МОУРСР, копії дипломів та атестатів, особовий лист з обліку кадрів, характеристики, список науково-методичних праць М.Д.Ярмаченка.

Особова справа, що зберігається в архіві НАПН України містить наступні документи: постанову Загальних зборів про обрання М.Д.Ярмаченка президентом АПН України, постанова Загальних зборів про обрання членів президії АПН України, наказ про звільнення з посади президента АПН України, наказ про призначення М.Д.Ярмаченка радником АПН України, про звільнення з посади радника АПН України, посадові обов'язки радника АПН України, накази та постанови про нагородження М.Д.Ярмаченка

В архівних фондах Державного міського архіву м. Києва, зокрема у Ф. Р-346 КДПІ імені О.М. Горького Міністерства освіти УРСР. Описі 2 зберігаються: навчальний план на 1947-1948 н.р. за яким навчався М.Д.Ярмаченко будучи студентом першого курсу КДПІ імені О.М. Горького, матеріали захисту М.Д.Ярмаченком кандидатської дисертації, куди входять заява М.Д.Ярмаченка про прийняття до захисту дисертацію, автореферат, рецензії, виписки з протоколів, стенограма захисту, матеріали (список наукових робіт, характеристики та ін.) про присудження вченого звання доцента, заяви, особисті листи по обліку кадрів, автобіографії, копії

дипломів. Опис 5. – зберігає особисту справу кандидата педагогічних наук, професора М.Д. Ярмаченка.

Центральний державний історичний архів України, м. Київ у своїх фондах зберігає архівні документи, які розкривають та характеризують діяльність М.Д.Ярмаченка на посаді директора НДІП УРСР. Зокрема, в описі 1, томі 2 зібрані статистичні звіти роботи інституту по роках, штатні розклади інституту по роках, списки особового складу інституту з повними анкетними даними, протоколи засідання координаційної ради, листування з МО УРСР з основних питань педагогічної діяльності інституту.

Починаючи від народження М.Д.Ярмаченко зростав в оточені, яке відводило Україні першочергову роль. Саме тому, у дорослому віці він присвятив своє професійне життя вивченню історії освіти й науки та розробці нових теоретичних підходів, спрямованих на удосконалення освітнього та наукового простору України.

Одним із головних чинників, що найбільше вплинули на М.Д.Ярмаченка, є його сім'я, адже саме в родинному колі були вперше усвідомлені українські світоглядні установки, зародилися ціннісні орієнтири, сформувалась рідна мова, засвоїлися життєві цілі, прагнення та ідеали, які стали рушійними силами формування особистості.

Родина Ярмаченків свято вірила та зберігала українські звичаї, дітям прищеплювали любов до рідної мови, землі, праці. Батьки майбутнього науковця, за згадками їхніх онуків, доньок М.Д. Ярмаченка, Глобіної Людмили Миколаївни та Слісаренко Наталії Миколаївни, прагнули виховати у своїх дітях найкращі людські риси, такі як: милосердя, порядність, чесність, прагнення завжди прийти на допомогу, самостійність, щирість, відкритість, працьовитість. Саме батьківське виховання та приклад поведінки і ставлення до землі і праці стало, у подальшому, міцним підґрунтям для становлення та розвитку індивідуальності особистості М.Д.Ярмаченка.

Народився М Д.Ярмаченко 6 вересня 1928 року, в сім'ї селянина, в мальовничому селі Черемошна, що на Київщині. Згідно розповідям доньок

вченого: Глобіної Л.М. та Слісаренко Н.М., окрім Миколи Дмитровича у сім'ї зростало ще дві його старші сестри: Ольга та Надія.

Дитячі роки Миколи Дмитровича минали на Поліщині. Початкову освіту М.Д. Ярмаченко почав здобувати у семирічному віці у Черемошанській школі, закінчивши 4 класи цієї школи в 1939 році.

З 1939 року по 1941 рік М.Д.Ярмаченко продовжив навчання у школі села Радинці, в якій вчився у 5 та 6 класі. Навчання М.Д.Ярмаченка було перерване Другою світовою війною. Під час окупації майбутній вчений «перебував на окупованій території, ніде не навчався і не працював. Був зв'язаний з партизанським загonom «За Родину», що тривалий час перебував біля села». (Додаток А, Док. 1)

В 1944 р. одразу ж після звільнення території району від окупації М.Д.Ярмаченко вступив до школи в селі Максимовичі, повний курс якої закінчив у 1947 р.

Зацікавленість педагогічною діяльністю у майбутнього науковця-педагога (за його рукописними матеріалами та усними спогадами доньок) з'явилася після знайомства з молодим вчителем, який по завершенню навчання в інституті прийшов працювати в школу, де і навчався М.Д.Ярмаченко. Нажаль, ні прізвища, ні імені даного вчителя доньки Л.М.Глобіна та Н.М.Слісаренко не можуть пригадати, але зазначають, що чітко пам'ятають, як батько з захопленням та натхненням згадував, у своєму спілкуванні в сім'ї, про вчителя.

Таке захоплення та проявлена пізніше природжена жага до науки і привели молодого М.Д.Ярмаченка у стіни Київського державного педагогічного інституту імені О.М.Горького, нині – Національний педагогічний університет імені М.Д.Драгоманова.

Педагог за покликанням, М.Д.Ярмаченко все своє свідоме життя присвятив педагогіці, сурдопедагогіці, історії сурдопедагогіки, освіті, науці, підготовці педагогічних кадрів, розвитку педагогічної науки. Із них 20 років він працював у КДПІ імені О.М. Горького.

В КДПІ імені О.М. Горького М.Д.Ярмаченко розпочав свій шлях опанування педагогічною майстерністю зі студентської лави. Даний біографічний факт засвідчує наказ № 692-ж від 11 вересня 1947 р., відповідно якому, М.Д.Ярмаченко зарахований студентом 1-го курсу дефектологічного факультету (Додаток А, Док.2). Навчався М.Д.Ярмаченко сумлінно, адже вже після першої екзаменаційної сесії був у списку на нарахування (призначення) стипендії з 1-го лютого 1948 р. згідно нак. № 116 від 14 лютого цього ж року (Додаток А, Док. 3). Згодом, як кращий студент інституту, отримував Сталінську стипендію, що засвідчується біографічними даними та власноруч написаною автобіографією 20 серпня 1968 р., яка зберігається в особовій спр. № 503, Ф. Р-346, опис 5 (Додаток А, Док. 1).

Повністю виконавши навчальний план, на той час, 4-річного навчання, успішно склавши всі іспити, заліки і державні екзамени Державній Екзаменаційній Комісії (документа про призначення голови ДЕК не віднайдено), М.Д.Ярмаченко закінчив КДПІ імені О.М.Горького та з 1-го липня 1951 р. за наказом № 639-в від 04 липня 1951 р. був відрахований зі складу студентів і «призначений на педагогічну роботу за призначенням Міністерства Освіти УРСР» (Додаток А, Док. 4).

В 1952 р. у наказі № 7 по КДПІ імені О.М.Горького від 5-го січня (Додаток А, Док. 5), в якому було вказано, що на підставі рішення МО УРСР, яким виступив наказ завізований заступником МО УРСР Філіповим Олексієм Михайловичом за № 877/К від 19-го грудня 1951 р. Ярмаченко М.Д. був зарахований аспірантом першого року навчання по кафедрі спецпедагогіки КДПІ імені О.М.Горького з 16-го жовтня 1951 р. Спираючись на існуючі на той час документи про аспірантуру, можна припустити, що час з 4 липня 1951 р. до 16 жовтня 1951 р. був відведений на підготовку до вступних екзаменів та власне екзамени в аспірантуру.

Навчаючись в аспірантурі, наукові інтереси М.Д.Ярмаченка знаходилися у площині дослідження проблеми мовлення глухих учнів, які і визначили тему дисертаційного дослідження – «Розвиток зв'язної мови у

глухих учнів III класу». Науковим керівником дисертаційного дослідження виступила Августа Миронівна Гольдберг, на той час кандидат педагогічних наук, у подальшому стала першим доктором наук в Україні в галузі дефектології, з проблеми письмового мовлення глухих дітей.

За період навчання в аспірантурі вчений цілковито «виправдав себе», як було вказано в характеристиці, підписаною Гаврилом Захаровичем Івашиною, проявивши здібності, вміння та схильність до науково-пошукової діяльності, яка визначила у подальшому успішність його роботи як в галузі науки, так і у викладацькій діяльності.

Саме тому, після закінчення аспірантури, М.Д.Ярмаченко був призначений на вакантну посаду асистента кафедри спецпедагогіки з таким педагогічним навантаженням: по стаціонару 720 год. та по заочному відділу 60 год., разом 780 год. та з місячним окладом 1050 крб, про що свідчить наказ № 794 від 15 вересня 1954 р. (Додаток А, Док. 6, 6 а).

24 грудня 1954 р. о 14.00 год., в аудиторії 37 КДПІ імені О.М.Горького (бульвар Т. Шевченка 22/24), М.Д.Ярмаченком була захищена кандидатська дисертація на тему: «Розвиток зв'язної мови у глухих учнів III класу». Офіційними опонентами виступили: доктор медичних наук, професор Мойсей Маркович Перельмутер та кандидат педагогічних наук Петро Григорович Гуслистий. За результатами захисту, рішенням Вченої Ради КДПІ імені О.М.Горького, відповідно протоколу №21 від 24 грудня 1954 р. (Додаток А, Док. №7), Миколі Дмитровичу був присуджений науковий ступінь кандидата педагогічних наук. Дисертаційне дослідження мало важливе значення для сурдопедагогічної науки, адже на той час дані про специфіку вторинного дефекту у глухих дітей лише накопичувалися.

М.Д.Ярмаченко, будучи кандидатом педагогічних наук, працював спочатку на посаді асистента (нак. № 794 від 15.09.1954 р.), і лише згодом був переведений на посаду старшого викладача, документальним підтвердженням даного факту є наказ № 898 від 10 грудня 1956 р. (Додаток А, Док. 8).

Працюючи асистентом кафедри спецпедагогіки педагогічного факультету, згодом, наказом № 100 від 16 лютого 1956 р. (Додаток А, Док. 9), підписаним в.о. ректора інституту Гаврилом Захаровичем Івашиною, М.Д.Ярмаченко, у зв'язку з хворобою декана Смалюги Онуфрія Миколайовича, був призначений тимчасово виконуючим обов'язки декана педагогічного факультету з 30-го січня 1956 р. Посада декана відповідала організаторським здібностям М.Д.Ярмаченка та виявилася першою сходинкою у його зростанні не лише як вченого, а й як організатора освіти і науки України.

М.Д.Ярмаченко неодноразово був у складі різноманітних комісій, таких як: приймальна комісія – нак. № 215 від 6 березня 1957 р.; комісія, яка створена для підготовки і видання «Наукових записок» - збірки робіт аспірантів, дисертантів – нак. № 323 від 28-го травня 1957 р.; державна екзаменаційна комісія – нак. № 209 від 21 квітня 1958 р.; редакційна колегія, яка була створена для підготовки і видання збірки наукових праць студентів – нак. № 732 від 28 листопада 1958 р. (Додаток А, Док. № 10, 11, 12, 13).

Здобувши науковий ступінь кандидата педагогічних наук, вчений не зупинився на досягнутому, продовживши працювати над розвитком та вдосконаленням освіти дітей з вадами слуху. Документальним свідченням є нак. № 154 по КДПІ імені О.М.Горького від 7-го березня 1959 р.: в даному наказі, старшому викладачеві кафедри спецпедагогіки М.Д.Ярмаченку «надається відрядження до м. Москви на нараду представників науково-дослідних установ з метою координації науково-дослідницької роботи в галузі дефектології з 9-го березня по 14 березня 1959 р.» (Додаток А, Док.14).

10 грудня 1959 р. за наказом по Міністерству вищої і середньої спеціальної освіти СРСР №346, внаслідок реорганізації кафедри спеціальної педагогіки, була створена кафедра дефектології. На підставі нак. № 847 від 28 грудня 1959 р. по КДПІ ім. О.М.Горького виконуючим обов'язки завідувача кафедри був призначений М.Д.Ярмаченко. Наступного року, на підставі наказу Міністерства освіти СРСР № 744 від 17 липня 1957 р. «Про

порядок проведення конкурсів на заміщення штатних посад професорсько-викладацького складу у вищих навчальних закладах» і у відповідності з результатами проведеного в інституті конкурсу, затвердженого рішенням Вченої Ради інституту від 27 червня 1960 р. М.Д.Ярмаченко був зарахований в.о. доцента і завідувача кафедри дефектології з 1 вересня 1960 р. Свідченням даного факту є нак. № 529 від 19 липня 1960 р. (Додаток А, Док. 15).

Одним із завдань М.Д.Ярмаченко, як завідувач кафедри дефектології вбачав участь у розробленні навчальних програм для ВНЗ. Наказом по КДПІ імені О.М.Горького № 843-а від 03 листопада 1960 р. та відповідно до листа Міністерства освіти УРСР від 25 жовтня 1960 р. про складання програм для вищих навчальних закладів СРСР кафедрі дефектології було доручено підготувати програми по спеціальності «Дефектологія, педагогіка і методика початкової освіти» (Додаток А, Док. 16). Всі програми були розглянуті на засіданнях кафедри, затверджені на Раді інституту і надіслані до 1 грудня, цього року, до Міністерства освіти УРСР. Контроль за виконання цього наказу було покладено на М.Д.Ярмаченка. Дані програми у 1962 р. були розглянуті та схвалені на засіданні МО РСФСР.

Відслідковується активна наукова, освітня і організаційна позиція М.Д.Ярмаченка. Виконуючи обов'язки завідувача кафедри, М.Д.Ярмаченко неодноразово був у складі різних комісій, таких як: редакційна комісія для підготовки до друку і видання тез доповідей звітно-наукової конференції – нак. №16 від 13.01.1962 р.; редакційна комісія для підготовки і видання тез доповідей другої міжвузівської наукової студентської конференції з дефектології – нак. №317 від 13.04.1962 р.; кваліфікаційна комісія для прийняття додаткового екзамену з логопедії – нак. №143 від 28.02.1961 р., №369 від 09.05.1963 р., №469 від 06.06.1964 р.; приймальна комісія для проведення набору до аспірантури інституту – нак. №219 від 12.04.1961 р., №439 від 26.05.1962 р., №293 від 09.04.1963р., №556 від 01.06.1964 р. (Додаток А, Док. № 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25).

В 1961 р. за наказом №558-а від 30 серпня Миколу Дмитровича вдруге призначають виконувати обов'язки декана факультету (Додаток А, Док. 26).

Згідно наказу №35 від 15 січня 1962 р. по КДПІ імені О.М.Горького М.Д.Ярмаченко був обраним доцентом кафедри дефектології на підставі виписки з протоколу від 1-го листопада 1961 р. за № 47/II ВАК. У наказі сформульовано так: «в.о. доцента кафедри дефектології інституту М.Д.Ярмаченко затвердити у вченому званні доцента кафедри дефектології з 1-го листопада 1961 року» (Додаток А, Док. 27).

З 15-го квітня 1962 р., нак. № 315 від 12 квітня 1962 р., терміном на один рік М.Д.Ярмаченко був переведений на посаду старшого наукового працівника з метою активізації науково-пошукової роботи з дослідження з історії сурдопедагогіки М.Д.Ярмаченко був зобов'язаний у грудні місяці, того ж року, прозвітувати на засіданні Ради інституту про хід написання докторської дисертації (Додаток А, Док. 28).

Перебуваючи на посаді старшого наукового працівника Микола Дмитрович активно працював над науковою роботою, згідно нак. №435 від 26-го травня 1962 р. та №745 від 32-го серпня 1962 р. проводив експериментальні дослідження у таких містах як Біла-Церква, Харків (Додаток А, Док. 29, 30).

1 лютого за нак. № 33 від 18-го січня 1963 р. на підставі рішення Вченої Ради інституту від 28-го грудня М.Д.Ярмаченко був переведений на посаду доцента, завідувача кафедри дефектології (Додаток А, Док. 31). Повернувшись до виконання своїх безпосередніх обов'язків, як викладача та завідувача кафедри, вчений продовжив інтенсивно працювати над своїм науковим дослідженням.

В червні 1965 р. в структурі факультету відбулися зміни, а саме кафедра дефектології була поділена на дві самостійні кафедри: кафедру сурдопедагогіки та логопедії і кафедру олігофренопедагогіки та психопатології. У зв'язку з цими подіями за наказом Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти СРСР за №283 від 31 липня 1966 р. «Про

порядок заміщення посад професорсько-викладацького складу» і наукових робітників у вищих навчальних закладах» та згідно результатам проведеного конкурсу від 25 червня 1965 р. на заміщення вакантних посад завідуючих кафедр доцент М.Д.Ярмаченко був затверджений нака. №819-а від 30.07.1965 р. КДПІ імені О.М.Горького на посаду завідувача кафедри сурдопедагогіки та логопедії (Додаток А, Док. 32).

За час роботи в інституті М.Д.Ярмаченко проявив себе «дисциплінованим, наполегливим, енергійним, вимогливим, в першу чергу до себе, працівником», який користувався авторитетом серед студентів і працівників факультету і інституту (Ф. Р – 346, опис 2, спр. 2043). Саме за високий професіоналізм неодноразово, за час роботи в інституті, відзначалися успіхи М.Д.Ярмаченка в навчально-виховній, науковій та громадській роботах. Документальним свідченням є накази: №831 від 03.11.1956 р., №124 від 18.02.1961 р., №706 від 24.08.1963 р., №1021 від 05.11.1963 р., №1250 від 04.11.1964 р., №1705 від 29.12.1966 р. (Додаток А, Док. 33, 34, 35, 36, 37, 38).

Вчений постійно підтримував тісний зв'язок зі спеціальними школами України, систематично виступав з доповідями, неодноразово читав лекції та надавав консультації з різних питань дефектології. В 1968 році, опираючись на відомості задокументовані в нак. № 449 від 10 квітня 1968 р., М.Д.Ярмаченко від'їжджав до Польської Народної Республіки з метою читання лекцій та обміну досвідом роботи (Додаток А, Док. 39).

В 1968 році на основі наказу Міністерства освіти УРСР був виданий наказ по КДПІ імені О.М.Горького № 1011 від 24 серпня 1968 р., в якому йшлося про призначення М.Д.Ярмаченка на посаду проректора з навчальної роботи (на той час ректор Підтиченко Марія Йосипівна) (Додаток А, Док.40). Отримавши підвищення, М.Д.Ярмаченко залишився виконувати обов'язки завідувача кафедри сурдопедагогіки та логопедії. Цього ж року, нак. № 1094 від 4 вересня, М.Д. Ярмаченко був призначений тимчасово виконуючим обов'язки ректора КДПІ імені О.М.Горького (Додаток А, Док.41).

Виконуючи обов'язки ректора інституту, М.Д.Ярмаченко підписав документ, який йому підготували фахівці інституту, де за не провіреними, як виявилось даними, необґрунтовано здійснювалось переведення студента. Це єдине за багато років свідчення про те, що за видання нак. № 1366 про переведення студента А.Г.Чернухи на II-й курс філологічного факультету, він отримав суворе попередження. Було вказано, що даним наказом було порушено правила і порядок внутрішньовузівського перевodu, оскільки студент навчався на неспорідненому факультеті і до того ж мав академзаборгованість.

Займаючи посаду проректора, у М.Д.Ярмаченко з'явилося багато обов'язків, але він не забував про викладацьку та наукову діяльність. Брав участь у різних конференціях та семінарах, зокрема: у Всесоюзному семінарі працівників дефектологічних факультетів – нак. № 79 від 24.01.1969 р.; семінарі-практикумі директорів спецшкіл – інтернатів для глухих та слабочуючих дітей – нак. № 1502 від 9.12.1969 р.; спільному засіданні кафедри сурдопедагогіки і педради Білоцерківської школи глухих – нак. №517 від 22.04.1970 р.; Міжнародному конгресі з проблем глухоти, який проходив у Швеції – нак. № 954 від 12.08.1970 р. (Додаток А, Док. 42, 43, 44, 45).

12 червня 1969 року на засіданні Ради Науково-дослідного інституту дефектології АПН СРСР (Москва, Г – 117, вул. Погодинська, 8) Миколою Дмитровичем була захищена дисертація на здобуття вченого ступеня доктора педагогічних наук на тему: «Виховання і навчання глухих дітей в Українській РСР». Офіційними опонентами дисертаційного дослідження були призначені: дійсний член АПН СРСР, доктор педагогічних наук, професор Микола Кирилович Гончаров, доктор педагогічних наук Наталія Григорівна Морозова та доктор педагогічних наук Іван Гаврилович Єременко, із автореферату. В авторефераті поданий список опублікованих робіт по темі дисертації: Воспитание и обучение глухих детей в Украинской ССР (на укр. языке). Учебное пособие для студентов деф. Ф-тов и учителей

школ глухих. Изд-во «Радянська школа», К., 1968; Исторические аспекты и перспективы развития сурдопедагогики в Украинской ССР (на укр. Языке). Сб. «Народное просвещение и педагогическая наука в Украинской ССР за 50 лет. Тезисы юбилейной научной сессии». Изд-во «Радянська школа», К., 1967; Актуальные вопросы советской сурдопедагогики (на укр. Языке). Сб. «Вопросы дефектологии», вып. IV, Изд-во «Радянська школа», К., 1969; нужные безотлагательные решения. Ж. «Жизнь глухих», № 12, 1967; Из истории подготовки дефектологических кадров на Украине (на укр. Языке). Учебные записки КДПИ им. А.М. Горького, т. 28, К., 1958; Совещание по вопросам перестройки специальных школ (на укр. языке). Ж. «Радянська школа», № 8, 1959; Некоторые вопросы развития связной речи у глухих учащихся младших классов (на укр. языке). Учебные записки Научно-исследовательского института психологии УССР, т. 12, К., 1959; О подготовке дефектологических кадров. Сб. «Тезы докладов III научной сессии по вопросам дефектологии». Изд-во АПН РСФСР, М., 1960; Задачи специальных школ УССР в повышении учебно-воспитательной работы с аномальными детьми (на укр. языке). Сб. «Учебно-воспитательная работа в специальных школах», вып. I, Изд-во «Радянська школа», К., 1960; Состояние обучения и воспитания глухонемых детей Украины в первое десятилетие после Великой Октябрьской социалистической революции (на укр. языке). Сб. «Отчетно-научная конференция кафедр института. Тезисы докладов». К., 1959; Борьба за осуществление всеобщего обязательного обучения глухонемых детей в Украинской ССР в годы довоенных пятилеток (на укр. языке). Сб. «Отчетно-научная конференция кафедр института. Тезисы докладов». К., 1960; Развитие школы для глухих детей на Украине в годы довоенных пятилеток. Сб. «Тезисы докладов червертой научной сессии по вопросам дефектологии». Изд-во АПН РСФСР, М., 1962; Киевской школе глухих детей – 6- лет (на укр. языке). Сб. «Из опыта работы Киевской школы глухих», Изд-во «Радянська школа», К., 1962; Сознательность в обучении глухих учащихся (на укр. языке). Методическое письмо Республиканского

учебно-методического кабинета спецшкол Министерства просвещения УССР., К., 1963; «Краткий дефектологический словарь» (рецензия). Ж. «Советская педагогика», № 4, 1965; Первый систематический курс сурдопедагогике (рецензия). Ж. «Советская Педагогика», № 12, 1965; «Программа курса «История сурдопедагогике» для дефектологических факультетов пединститутов. К., 1960; Школа-дворец юных киевлян. Ж. «Жизнь глухих», № 5, 1966; Об основах обучения и воспитания аномальных детей (рецензия). Ж. «Советская педагогика», № 6, 1967; К вопросу об укреплении связи учебно-воспитательной работы школ глухих с жизнью (на укр. языке). Сб. «Отчетно-научная конференция кафедр института за 1960 год. Тезисы докладов». К., 1961; Реализация принципа сознательности в обучении глухих (на укр. языке). Сб. «Вопросы дефектологии», вып. I, Изд-во «Радянська школа», К., 1965; К вопросу о планировании практической деятельности глухими детьми. Сб. «Проблемы психического развития аномального ребенка». Материалы к XVIII Международному психологическому конгрессу. Изд-во «Просвещение», М., 1966; Теоретическое обоснование экспериментального обучения по теме: «Реализация принципа сознательности в обучении глухих учащихся» (на укр. языке). Сб. «Отчетно-научная конференция кафедр института. Тезисы докладов. Гуманитарные науки». Изд-во «Радянська школа», К., 1967; Некоторые аспекты проблемы сознательности в обучении глухих детей. Сб. «пятая научная сессия по дефектологии». Изд-во «Просвещение», М., 1967; Некоторые аспекты сознательности в обучении глухих детей (на укр. языке). Сб. «Вопросы дефектологии» вып. III, Изд-во «Радянська школа», К., 1967; Характеристика планирования глухими учащимися практической деятельности (на укр. языке). Сб. «Вопросы дефектологии», вып. III, Изд-во «Радянська школа», К., 1967; Вклад украинских сурдопедагогов в развитие русской системы обучения глухих (на укр. языке). Принята к печати в сборнике «Вопросы дефектологии», вып. VI, Изд-во «Радянська школа».

Тобто, з 1958 по 1969 р. опубліковано праці, які вивсвітлюють відновлений М.Д.Ярмаченком шлях розбудови освіти глухих дітей в Україні.

Дане дисертаційне дослідження було цінне тим, що в ньому вперше були розкритті питання виникнення і розвитку спеціально організованого навчання та виховання глухих дітей в Україні. Адже до моменту захисту ці відомості про спеціальну освіту дітей з вадами слуху були лише у формі окремих, непроаналізованих архівних документів. І до сьогодні в сурдопедагогіці це є основна історична робота. Саме тому, у данному дослідженні відведений розділ, присвячений аналізу внеску М.Д.Ярмаченка у історію сурдопедагогіки.

Спираючись на віднайдені дані, у 1970 р. М.Д.Ярмаченком був виданий підручник «Історія сурдопедагогіки» (видавництво «Вища школа», 423с). А у 2003 р. Микола Дмитрович подарував кафедрі сурдопедагогіки, передавши своєму учневі І.М.Лобурцю, рукопис нового підручника «Історія сурдопедагогіки», який ґрунтовно пороблений. На сьогодні зазначенні історичні роботи залишаються взірцевими оприлюдненими матеріалами, за якими навчаються студенти-сурдопедагоги.

Здобувши ступінь доктора педагогічних наук, 14 червня 1969 р. нак. №1060 від 4.09.1969 р., М.Д.Ярмаченко був затверджений на посаду в.о. професора, завідувача кафедри сурдопедагогіки та логопедії (Додаток А, Док. 46).

Займаючи посаду проректора з навчальної роботи М.Д.Ярмаченко паралельно продовжував очолювати і опікуватися кафедрою сурдопедагогіки. Але, нажаль, через надмірну завантаженість по ректорату, на підставі заяви М.Д.Ярмаченка та резолюції ректора інституту Олексія Корнійовича Романовського, за нак. № 1053 від 7.09.1970 р., Микола Дмитрович був звільнений від виконання обов'язків завідувача кафедри сурдопедагогіки з 1 вересня 1970 р. (Додаток А, Док. 47).

Восени 1970 р. у зв'язку з відзначенням п'ятдесятилітнього ювілею КДПІ імені О.М.Горького. був створений музей інституту. У зв'язку з

підготовкою до ювілею та з метою більш повного відображення в музеї історії інституту була створена Рада для керівництва роботою історичним музеєм. Головою даної ради, за нак. № 263 від 28.02.1970 р., був призначений М.Д.Ярмаченко, що дає підстави вважати його одним із авторів та засновників історичного музею НПУ імені М.П.Драгоманова (Додаток А, Док. 48).

В 1971 р. після отримання М.Д.Ярмаченком атестату професора, серія і номер МПР №016646 виданий у м. Москва 12.ІІ.1971 р., нак. по КДПІ імені О.М.Горького №205 від 30.03.1971 р. Микола Дмитрович був призначений на посаду професора кафедри сурдопедагогіки і логопедії з 18 листопада 1970 р. (Додаток А, Док. 49).

Обіймаючи посаду проректора, Микола Дмитрович неодноразово, на терміни пов'язані з відпусткою та відрядженнями діючого ректора виконував обов'язки ректора інституту, документальним свідченням даного факту є низка наказів, зокрема: № 378 від 29.03.1969р., № 632 від 20.05.1969 р., №1083 від 9.09.1969р., № 6 від 5.01.1970р., № 109 від 28.01.1970 р., № 225 від 21.02.1970 р., № 1436 від 1.12.1970 р., № 1545 від 28.12.1970 р., № 12 від 8.01.1973 р., № 122 від 12.03.1973 р., № 543 від 10.10.1973 р. (Додаток А, Док. 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60,).

15 жовтня 1973 р. в зв'язку з призначенням Романовського Олексія Корнійовича Міністром культури Української РСР та на підставі наказу Міністерства освіти Української РСР № 681-к від 16 жовтня 1973 р. виконуючим обов'язки ректора КДПІ імені О.М.Горького був призначений доктор педагогічних наук, професор М.Д.Ярмаченко (Додаток А, Док. 61). Згідно наказу МО УРСР № 782-К від 4.12.1973 р., Микола Дмитрович повернувся на посаду проректора з навчальної роботи у зв'язку з призначення професора Миколи Івановича Шкіля ректором КДПІ імені О.М.Горького (Додаток А, Док. 62).

У 1973 р. закінчився період роботи М.Д.Ярмаченка на постійній основі в КДПІ імені О.М.Горького (сьогодні НПУ імені М.Д.Драгоманова). Але, не

дивлячись на велику завантаженість впродовж всього творчого життя М.Д.Ярмаченко читав лекції по кафедрі сурдопедагогіки з курсів: «Історія сурдопедагогіки», «Проблеми компенсації глухоти» та «Актуальні питання дефектології».

З 7 грудня 1973 р. в зв'язку з затвердженням М.Д. Ярмаченка на новій посаді директора Науково-дослідного інституту педагогіки МО УРСР він був звільнений з посади проректора з навчальної роботи з оголошенням подяки університету за багаторічну сумлінну працю з підготовки науково-педагогічних кадрів та активну участь у громадсько-політичному житті КДПІ імені О.М.Горького.

Не дивлячись на те, що упродовж наукових пошуків та громадсько-освітньої діяльності М.Д.Ярмаченко приділяв увагу досить широкому кому питань, його вірність сурдопедагогіці залишилася завжди у всіх заходах дефектологічного факультету та кафедри сурдопедагогіки.

Кафедра сурдопедагогіки НПУ імені М.П.Драгоманова, що є структурною складовою ІКПП, заснована М.Д.Ярмаченком, орієнтується на його заповіти.

Отже, 25 років громадсько-освітньої діяльності М.Д.Ярмаченка від студентської лави до виконуючого обов'язки ректора. Тобто з 1948 по 1973 р. були присвячені КДПІ імені О.М.Горького, тобто серед будівничих НПУ імені М.П.Драгоманова виокремлюється внесок М.Д.Ярмаченка. Зафіксовано чимало державних нагород, отриманих М.Д.Ярмаченком впродовж діяльності, але останньою нагородою стала нагорода саме НПУ імені М.Д. Драгоманова, а саме медаль «М.П.Драгоманова» 2003 р.

«Для українських сурдопедагогов на всех этапах характерными являлись оптимистические взгляды на возможности развития познавательной деятельности детей с недостатками слуха. Они придерживались убеждения о неограниченных возможностях развития глухих при обеспечении соответствующих условий их обучения и воспитания» [1, с.83] наголошуючи таким чином на унікальності науки про особливості розвитку, навчання і

виховання глухих і слабочуючих дітей. М.Д.Ярмаченко пов'язував сурдопедагогіку з циклом наук про людину «Достижением сурдопедагогической теории и практики обучения глухих имеют не только узко специальное значение, но и является заметным вкладом в развитие общей науки о человеке, его развитии, обучении и воспитании». [1, с.84] Саме дотримуючись положень сформульованих М.Д.Ярмаченком кафедра сурдопедагогіки ІКПП НПУ імені М.П.Драгоманова розбудовує сурдопедагогічну науку

1.2. М.Д.Ярмаченко та його діяльність в Інституті педагогіки НАПН України.

Однією з провідних науково-дослідних установ сьогодення в Україні, яка виконує соціальне замовлення суспільства, забезпечує науково-методичне підґрунтя розвитку сучасної педагогічної науки, здійснює масштабні дослідження з впровадження новітніх освітніх технологій є Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України. На сьогоднішній день основні напрямки роботи Інституту педагогіки зосередженні на формування методологічного і дидактичного забезпечення подальшого розвитку та функціонування системи освіти, яка б змогла конкурувати з країнами Європи. В даному науковому центрі завжди працювали кращі представники інтелектуальної еліти України, серед яких значне місце посідає постать М.Д.Ярмаченка.

Відповідно наказу Міністерства освіти РСР № 788-к від 7.12.1973 р. (Додаток А, Док. 62), завізованим міністром освіти УРСР О.Мариничем, проректор з навчальної роботи КДПІ імені О.М.Горького, доктор педагогічних наук, професор Ярмаченко Микола Дмитрович був переведений на посаду директора Науково-дослідного інституту педагогіки МО УРСР, де пропрацював 21 рік.

Очоливши Інститут педагогіки, М.Д.Ярмаченко зосередив зусилля наукової установи на розв'язання актуальних проблем педагогічної теорії та практики, які постійно змінювалися, переосмислювались відповідно новим реаліям життя, перспективам соціально-економічного розвитку держави. У зв'язку з цим перед співробітниками інституту постійно з'являлися нові наукові проблеми, які потребували ґрунтовного та невідкладного вивчення та розв'язання. [197]

М.Д. Ярмаченко, завжди, не лише сам порушував найактуальніші для розвитку народної освіти питання, а й з успіхом згуртовував та направляв колектив інституту, які результативно досліджували та розробляли назрілі теми.

Одним із найбільш важливих завдань НДІ педагогіки МО УРСР в усі періоди його діяльності була робота з вдосконалення змісту шкільної освіти; з визначення змісту кожного навчального предмету з урахуванням його ролі у навчанні та вихованні підростаючого покоління; з розробки методів і прийомів найбільш ефективного вивчення навчального матеріалу. Інститут очолював діяльність фахівців України із розробки навчальних програм і посібників для учнів, рекомендації з методичного керівництва для вчителів, вивчення і узагальнення передового педагогічного досвіду. Так, відповідно віднайденим та проаналізованим архівним матеріалам та літературним джерелам нами було встановлено, що НДІ педагогіки МО УРСР під керівництвом М.Д.Ярмаченка працював за п'ятирічними планами, які на той час були обов'язковими та мали юридичну силу. Отже, напрямки досліджень НДІ педагогіки МО УРСР з 1973 по 1990 р.р. описані нами відповідно визначеним радянською владою п'ятирічкам. Наступна п'ятирічка 1991-1995 р.р. не була реалізована, оскільки у 1991 р. СРСР розпався. Саме тому, розпочинаючи з 1991 до 1994 р.р. наукова діяльність співробітників інституту у дослідженні описана за роками (Та.1.1.). [197]

Таблиця 1.1

«Основні напрямки досліджень НДІ педагогіки МО УРСР
під керівництвом М.Д.Ярмаченка»

№ п/п	Рік	Напрямки досліджень
1.	1981 – 1985 р.р.	<ul style="list-style-type: none"> • шляхи подальшого вдосконалення структури і змісту шкільної освіти, форм, методів і засобів навчання та виховання; • удосконалення та створення нових навчальних програм, підручників та навчальних посібників для різних типів шкіл; • пошук шляхів подальшого підвищення наукового та ідейно-теоретичного рівня навчання; • посилення практичної та виховної спрямованості вивчення основ наук; • забезпечення учнів глибокими і міцними знаннями, формування наукового світогляду і вмінь самостійно поновлювати знання, усунення перевантаження учнів навчальними заняттями; • удосконалення змісту й форм організації

		<p>трудового навчання, розробка найраціональніших шляхів поєднання навчання з продуктивною працею учнів різного віку, форм залучення школярів до суспільно корисної продуктивної праці;</p> <ul style="list-style-type: none"> • вивчення та узагальнення практики виховання дітей і молоді, виховного впливу дитячих колективів, сім'ї і виробничих колективів; • підготовка науково обґрунтованих рекомендацій щодо формування у школярів активної життєвої позиції, культури поведінки, виховання їх у дусі високої моральності, патріотизму та інтернаціоналізму, удосконалення політичного інформування учнів; • опрацювання науково обґрунтованих рекомендацій з удосконалення управління школою, подолання формалізму в оцінці результатів праці вчителів і учнів; • шляхи подальшого вдосконалення навчально-виховного процесу в школах та групах продовженого дня, в установах інтернатного типу; • педагогічні проблеми формування всебічно розвиненої особистості майбутнього робітника; • удосконалення змісту, форм і методів сімейного виховання, спільної діяльності школи та сім'ї; • історія розвитку педагогічної думки та народної освіти в дореволюційній Росії та в Українській РСР; • вивчення зарубіжної педагогіки і системи освіти; • критика буржуазних педагогічних теорій.
--	--	---

Впродовж п'яти років роботи, тобто з 1981 по 1984 р.р., головною метою співробітників НДІ педагогіки МО УРСР було підвищення якості навчання і виховання підростаючого покоління та забезпечення кращої підготовки до життя і праці молоді.

№ п/п	Рік	Напрямки досліджень
2.	1987 р.	<ul style="list-style-type: none"> • розвиток методології та загальної теорії педагогічної науки в умовах подальшого соціального та науково-технічного прогресу; удосконалення системи ідейно-політичного і морального виховання учнів середньої загальноосвітньої школи; • удосконалення виховної роботи в школі продовженого дня і в інтернатних установах; • підвищення якості навчально-виховного процесу в середній загальноосвітній школі; • удосконалення структури і змісту середньої освіти відповідно до основних напрямків реформи школи; • підвищення наукового рівня та ідейної спрямованості шкільної освіти, оптимізація навчально-виховного процесу і навчального навантаження учнів загальноосвітньої школи; • удосконалення змісту, форм і методів вивчення електронно-обчислювальної та мікропроцесорної техніки в

		школі; <ul style="list-style-type: none"> • підвищення якості трудового і професійного навчання, поєднання навчання з продуктивною працею; • формування особистості майбутнього робітника як соціальний і педагогічний процес.
--	--	---

У 1987 р. в основному було продовжено роботу з розвитку та удосконалення системи навчання та виховання учнів середньої загальноосвітньої школи.

№ п/п	Рік	Напрямки досліджень
3.	1988 р.	<ul style="list-style-type: none"> • апробація і впровадження нової програми курсу «Основи вибору професії»; • розробка структури системи трудового становлення і професійного самовизначення учнів в умовах взаємодії школи і базових підприємств; • визначення форм, методів і засобів вивчення особистості школяра з метою профорієнтації в умовах школи та позашкільних установах; • визначення шляхів вдосконалення профорієнтаційної роботи в процесі трудового навчання школярів сільських і міських шкіл; • опрацювання нових навчальних планів для три- і чотирирічної початкової школи в умовах їх роботи за режимом п'ятиденного робочого тижня; • удосконалення навчальних програм та підручників з усіх предметів для чотирирічної початкової школи

Робота науковців була спрямована на вивчення профорієнтаційної роботи та удосконалення роботи початкової чотирирічної школи.

№ п/п	Рік	Напрямки досліджень
4.	1989 р.	<ul style="list-style-type: none"> • визначення практичних шляхів реалізації профільного навчання в старших класах; • створення експериментальних навчальних планів для класів філологічного профілю, а саме навчальні програми з мов і літератури для класів філологічного та природничо-математичного профілів; • створення нових навчальних посібників і підручників з англійської, іспанської та французької мов; • створення посібників для вчителів англійської та іспанської мов з методики навчання на початковому етапі; • підготовка програм для шкіл з поглибленим вивчення іноземних мов; • створення нових навчальних планів для трирічної і чотирирічної початкової школи; • удосконалення навчальних програм для трирічної і чотирирічної початкової школи з урахуванням результатів вивчення масового педагогічного досвіду й перспективи

		<p>розвитку даної ланки школи;</p> <ul style="list-style-type: none"> • опрацювання нової моделі творчої особистості школяра; • визначення напрямків екологізації змісту й методики навчання в 1 – 7 класах; • розроблення методичних рекомендацій з екологічної освіти й виховання учнів на основі принципів міждисциплінарності, системності й систематичності, взаємозв'язку глобального, національного та краєзнавчого підходів, єдності інтелектуального та емоційного начал у діяльності школярів у природі.
--	--	---

За даний період науковцями інституту були розроблені науково-методичні засади експериментальної системи навчання іноземних мов у загальноосвітній школі та напрямки екологічної освіти й виховання учнів.

№ п/п	Рік	Напрямки досліджень
5.	1990 р.	<ul style="list-style-type: none"> • визначення шляхів запобігання правопорушень та злочинів серед учнів; • видання експериментальних посібників іноземних мов для 10 – 11-х класів; • видання методичних посібників до експериментальних підручників для початкового навчання іноземних мов для 5 – 6 класів; • розроблення програм з іноземних мов для чотирьох типів шкіл; • розроблення програм з методики викладання іноземних мов у педагогічних училищах; • перевидання підручників та навчально-методичних посібників для 1 – 3-х класів чотирирічної початкової школи з українською та російською мовами навчання; • розроблення психолого-педагогічного обґрунтування системи диференційованого навчання розумово відсталих школярів; • розкриття освітніх та корекційно-розвиваючих функцій навчання швейної справи; • розкриття умов реалізації загально дидактичних принципів і методів навчання; • визначення прийомів формування в учнів техніко-технічних знань та вмінь для оволодіння спеціальністю швей-мотористки; • розроблення методичних рекомендацій щодо організації занять та вивчення окремих тем навчальної програми з швейної справи; • створення експериментальних програм для молодших класів школи глухих та розроблення відповідних методичних рекомендацій; • опрацювання науково-методичних основ вдосконалення навчання, виховання та соціально-трудової реабілітації осіб з глибокими порушеннями зору.

Головною метою діяльності інституту в 1990 р. було підвищення якості навчання та виховання дітей з фізичними та психічними вадами у розвитку.

№ п/п	Рік	Напрямки досліджень
6.	1991 р.	<ul style="list-style-type: none"> • визначення компонентів змісту й підбір знань з основ етнографії України; • дослідження концептуальних основ і досвіду функціонування шкіл нового типу; • визначення передумов виникнення альтернативної освіти в Україні; • з'ясування концептуальних підходів покладених в основу створення й функціонування ліцеїв та гімназій; • узагальнення досвіду навчально-виховної роботи загальноосвітніх навчальних закладів нового типу; • встановлення основних тенденцій розвитку альтернативної освіти України.

Зусилля співробітників інституту, в основному, було спрямоване на створення конкурентноспроможної системи освіти, яка б сприяла виникненню й функціонуванню економічно міцного суспільства.

№ п/п	Рік	Напрямки досліджень
7.	1992 р.	<ul style="list-style-type: none"> • розроблення положень про загальноосвітню школу, ліцей, гімназію та вечірню школу; • розроблення положень про приватний середній загальноосвітній навчальний заклад; • розроблення положень про індивідуальне навчання в системі освіти; • удосконалення змісту освіти, організаційних форм та методів навчання в трирічній та чотирирічній початковій школі.

НДІ педагогіки МО УРСР був активним учасником у розробці серії нормативно-правових документів з питань загальної середньої освіти.

За наполегливу працю в 1992 р. НДІ педагогіки МО УРСР був наданий статус академічного.

№ п/п	Рік	Напрямки досліджень
8.	1993 р.	<ul style="list-style-type: none"> • розроблення концепції мовної освіти в загальноосвітніх школах; • розроблення концепції безперервної екологічної освіти в Україні; • складання навчальних планів для здійснення підготовки учнів за профілями: фізико-математичний, фізико-технічний, біолого-хімічний, філологічний, економічний, еколого-геохімічний та інші;

	<ul style="list-style-type: none"> • обґрунтування критерій які регулюють добір і систематизацію знань з трудової та профільної підготовки учнів; • визначення критеріїв добору навчального матеріалу для підручників і навчальних посібників; • уточнення концепції гуманізації відносин учнів у позаурочний час; • обґрунтування педагогічних умов використання музичного краєзнавства як засобу формування музично-естетичної культури школярів; • здійснення відбору та систематизації знань з основ народознавства та релігієзнавства; • визначення змісту та структури навчальних предметів народознавчого циклу для загальноосвітньої школи і педвузу.
--	---

Співробітниками було розроблено та уточнено ряд концепцій, складено нові навчальні плани та визначено критерії написання підручників і навчальних посібників.

№ п/п	Рік	Напрямки досліджень
9.	1994 р.	<ul style="list-style-type: none"> • створення нової концепції літературної освіти; • розроблення програм з української літератури для 9 – 11-х класів гуманітарного профілю; видання нових підручників з української і російської літератури; • розробка підходів до роботи з важковиховуваними учнями; • створення концепції математичної і фізичної освіти в школах України.

Таблиця свідчить, що під керівництвом М.Д.Ярмаченка НДІ педагогіки МО УРСР проводив активну роботу над дослідженнями та розробками актуальних проблем навчання та виховання учнів та молоді. Розв'язуючи актуальні поточні питання щодо організації та подальшого розвитку системи освіти України, дослідження вчених інституту за оцінкою сучасників посіли «гідне місце в скарбниці науково-культурних здобутків ХХ століття». [197, с. 39]

Значною заслугою М.Д.Ярмаченка є істотне зростання наукових кадрів, яке розпочалося в 1973 р., коли в працювало лише 120 наукових співробітників, а в 1976 р. під керівництвом М.Д.Ярмаченка склад наукових співробітників нараховував «більше 150 наукових співробітників, серед яких було 10 докторів наук і 83 кандидатів педагогічних наук» [211, с. 8]

За період 1973-1976 р.р., тобто за три роки роботи інституту під керівництвом М.Д.Ярмаченка, були «створені науково-дослідні лабораторії безпосередньо в школах. Великого значення надавалось по оснащенню їх потрібною матеріальною базою для проведення педагогічних досліджень в опорних школах інституту». [211, с. 8] В цей період інститут мав в Києві такі лабораторії, які працювали при школах: лабораторія експериментальної дидактики, яка працювала при школах № 30 та № 51; лабораторія технічних засобів навчання та виховання – при школі № 79; лабораторія трудового навчання – при школі-інтернаті № 7; лабораторія наукової організації педагогічної праці – при школі № 183; лабораторія експериментальної логопедії – при школі-інтернаті для дітей з розладами мови.

Також «експериментальні дослідження проводилися в 99 школах і 5 профтехучилищах республіки» [211, с. 8], які були виділені як науково-пошукові майданчики МО УССР та Державним комітетом Ради Міністрів УССР з профтехосвіти.

У проведені педагогічних експериментів брали участь не лише науковці інституту, але й залучалися досвідчені вчителі, «працівники органів народної освіти та ВНЗів республіки».[211, с. 9] Метою даних експериментальних досліджень виступало вдосконалення змісту освіти, видання нових підручників, визначення та пояснення шляхів підвищення ефективності навчально-виховного процесу, більш раціональних методів навчання та виховання. В 1973 р. в складі НДІ педагогіки МО УРСР були такі наукові підрозділи (Таб. 1.2):

Таблиця 1.2

Наукові підрозділи Інституту педагогіки УРСР в 1973 році

Відділи	Сектори
Відділ загальних проблем навчання:	сектор дидактики; сектор методики навчання дорослих; лабораторія технічних засобів навчання.
Відділ історії педагогіки та науково-	сектор історії педагогіки;

педагогічної інформації:	сектор науково-педагогічної інформації; педагогічний музей Української ССР.
Відділ економіки і планування народної освіти та школознавства:	сектор економіки і планування народної освіти; сектор школознавства.
Відділ методики мови:	сектор методики української та російської мов; сектор методики іноземних мов.
Відділ методики літератури, історії та суспільствознавства:	сектор методики літератури; сектор методики історії та суспільствознавства.
Відділ методики математики та фізики:	сектор методики математики і креслення; сектор методики фізики та астрономії.
Відділ методики природничо-географічних предметів:	сектор методики географії; сектор методики біології;
Відділ методики природничо-географічних предметів: Відділ загальних проблем комуністичного виховання:	сектор методики географії; сектор методики біології; сектор морального виховання; сектор естетичного виховання; сектор методики фізичного виховання.
Відділ методики діяльності учнівських суспільних організацій та педагогічної соціології:	сектор педагогіки піонерської, комсомольської та позашкільної роботи; сектор педагогічної соціології.
Відділ методики трудового навчання та профорієнтації	
Відділ професійно-технічної освіти	
Відділ дошкільного виховання та початкового навчання	сектор дошкільного виховання; сектор методики початкового виховання (1976 р.)
Відділ дефектології	сектор олігофренопедагогіки; сектор сурдопедагогіки; сектор тифлопедагогіки; лабораторія логопедії.

В 1976 р. структурі інституту відбулися незначні зміни, а саме відділ дошкільного виховання був реорганізований, в результаті чого був створений новий сектор методики початкового навчання в складі якого була створена лабораторія навчання та виховання дітей 6-річного віку (керівник Н.Ф.Скрипченко).

Новостворена лабораторія, в результаті проведених, значного обсягу, експериментальних досліджень з навчання дітей 6-го віку, запропонувала для шкіл розроблені та експериментально перевірені вченими навчальні плани, програми, дидактичні й методичні матеріали, варіанти режиму навчально-виховного процесу в підготовчих класах. Дане експериментальне

дослідження було зумовлене реформою загальної освіти і новим вимогам МО УРСР.

За перші роки роботи на посаді директора НДІ педагогіки МО УРСР М.Д.Ярмаченко зарекомендував себе вмілим організатором і керівником даної наукової установи. Саме тому, в березні 1974 р., був обраний членом-кореспондентом АПН СРСР, в 1975 р. затверджений членом колегії Міністерства освіти УРСР (нак. Міністерства освіти УРСР № 96 від 25.04.1975 р.), а в 1976 р. обраний членом президії АПН СРСР.

На час приходу М.Д.Ярмаченка директором в інститут педагогіки в ньому вже діяли Вчена рада інституту та Об'єднана спеціалізована вчена рада по захисту кандидатських дисертацій з теорії та історії педагогіки, спеціальної педагогіки, загальної психології, а також з дитячої та педагогічної психології. Але, вже в травні 1976 р. Вищою атестаційною комісією СРСР була затверджена нова спеціалізована Вчена рада інституту з присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук з теорії та історії педагогіки та спеціальної педагогіки (сурдопедагогіки, тифлопедагогіки, олігофренопедагогіки, логопедії). За два роки існування даної ради в ній було захищено 58 кандидатських дисертацій, більшість з яких складали дисертації з проблем теорії та історії педагогіки.

У червні 1978 р. дана спеціалізована рада була перезатверджена, також були розширенні спеціальності, тому захист вже проводився за трьома спеціальностями: 13.00.01 – теорія та історія педагогіки; 13.00.02 – методика викладання математики і фізики; 13.00.03 – спеціальна педагогіка. До складу даної ради входило 25 членів, в тому числі дійсний член АПН СРСР, доктор педагогічних наук, професор М.Д.Ярмаченко та 13 докторів наук. В цій раді було захищено 79 дисертацій: зі спеціальності 13.00.01 – теорія та історія педагогіки – 48 дисертацій; 13.00.02 – методика викладання математики і фізики – 27 дисертацій; 13.00.03 – спеціальна педагогіка – 4 дисертації. Значна кількість здобувачів, які захищалися, були з «різних республік СРСР

у тому числі з Російської Федерації, Білорусії, Казахстану, Узбекистану, Вірменії, Азербайджану, Грузії та інших» [197, 212, с. 120].

В грудні 1981 р. в НДІ педагогіки МО УРСР була затверджена нова спеціалізована рада із захисту кандидатських дисертацій за двома спеціальностями, а саме: 13.00.01 – теорія та історія педагогіки, 13.00.02 – методика викладання математики і фізики.

В 1986 р. існуюча спеціалізована рада була перезатвердженою в кількості 25 чоловік, з них два дійсних члена АПН СРСР (М.Д.Ярмаченка та О.Р.Мазуркевич) та 16 докторів наук. Дійсним членом АПН СРСР М.Д.Ярмаченко був обраний у березні 1982 р.

Крім обов'язків директора НДІ педагогіки МО УРСР М.Д.Ярмаченко з 1 лютого 1985 р., відповідно нак. № 29 по НДІ педагогіки МО УРСР від 20.01.85 р., приступив і до виконання обов'язків завідуючого відділом загальної педагогіки.

16 листопада 1990 р. в інституті, за нак. ВАК СРСР № 574-в, була створена спеціалізована вчена рада із захисту докторських дисертацій. За чотири роки роботи ради на ній було захищено 18 докторських та 121 кандидатська дисертації.

Весь час, тобто починаючи з 1976 по 1994 р.р. головою вченої ради із захисту докторських та кандидатських дисертацій був доктор педагогічних наук, професор, академік, дійсний член АПН СРСР М.Д.Ярмаченко.

Велика заслуга М.Д.Ярмаченка, як директора інституту, полягала і у збільшенні науково-педагогічних кадрів через аспірантуру, де щороку навчалася значна кількість аспірантів-цільовиків. На початку 80-х р. в інституті було створено докторантуру. Наукові кадри готувалися здебільшого для педагогічних інститутів та університетів (Таб. 1.3).

Таблиця 1.3

Захист дисертацій у спеціалізованих радах НДІ педагогіки МО УРСР
за період з 1976 по 1994 р.р.

Рік	1976	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	Разом
-----	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	-------

Кількість аспірантів і докторантів	60	80	82	81	100	114	126	122	117	87	969
--	----	----	----	----	-----	-----	-----	-----	-----	----	-----

Безпосередньо під керівництвом М.Д.Ярмаченка була захищена значна кількість кандидатських та докторських дисертацій. Багато його аспірантів і докторантів стали відомими вченими, серед них: Е.Е.Абібулаєва, Л.С.Бондар, Н.П.Дічек, Т.Є.Єжова, Н.В.Єфименко, І.В.Зайченко, В.В.Засенко, Г.М.Коберник, М.В.Лемківський, І.М.Лобурець, К.В.Луцько, Т.І.Мацейків, М.М.Окса, Т.О.Самоплявська, С.Н.Філоненко, Л.І.Фомічова, М.К.Шеремет, В.М.Шевченко та інші. [211, 212]

Інститут педагогіки, за керівництва М.Д.Ярмаченка, неодноразово був нагороджений різними нагородами та преміями які свідчать про високу оцінку наукової роботи інституту педагогічною громадськістю. Так, опублікований в 1977 р. підручник «Українська література» (О.М.Бандура, Є.М.Кучеренко) для 5-го класу був нагороджений Державною премією Української РСР; в 1980 р. монографія «Типи, структура і методика роботи в школі» (В.О.Онищук) нагороджена АПН СРСР премією Н.К.Крупської; 1984 р. – підручник «Природознавство» для 2-3 класів відзначений Державною премією Української РСР; 1987 р. Педагогічним товариством республіки своєю премією була відзначена праця «А.С.Макаренко і педагогіка школи» (М.П.Ніжинський).

У 1985 р. за трудову активність, творчу ініціативу НДІ педагогіки МО УРСР було вручено перехідний Червоний прапор Міністерства освіти СРСР і ЦК профспілки працівників освіти, вищої школи та наукових установ СРСР.

Науковий статус інституту, за період директорства М.Д.Ярмаченка, підтверджує значний обсяг публікацій, яких нараховується близько 4845 найменувань, в тому числі 39 монографій, 225 підручників, 452 навчальних та методичних посібника, 75 наукових збірок, 493 методичних розробок. Велика увага приділялася вдосконаленню існуючих та розробці нових програм, науково-методичних рекомендацій.

Під керівництвом М.Д.Ярмаченка інститут значно зріс кількісно із 120 до 201 наукових співробітників (Таб. 1.4).

Таблиця 1.4

Науковий склад НДІ педагогіки МО УРСР
за керівництва М.Д.Ярмаченка (1973-1994 р.р.)

Рік	Всього	Наукові співробітники		
		Доктори наук	Кандидати наук	Без наукового ступеня
1973	120	8	60	52
1976	150	10	83	57
1986	208	14	125	69
1987	222	14	130	78
1988	330	15	137	178
1989	215	14	121	80
1990	224	15	127	82
1991	240	16	135	89
1992	280	17	151	112
1993	259	18	149	92
1994	201	14	114	73

Відповідно даним поданим у таблиці зрозуміло, що впродовж 21 року роботи НДІ педагогіки МО УРСР, під керівництвом М.Д.Ярмаченка, працював стабільно. Був забезпечений достатньою кількістю висококваліфікованих кадрів, які у відсотковому відношенні становили приблизно 6-7% доктори наук та 60-65% дипломовані вчені. [197]

Як керівник інституту М.Д.Ярмаченка завжди сприяв творчому зростанню співробітників, опікувався впровадженням у практику шкіл напрацювань вчених інституту.

Із приходом М.Д.Ярмаченка в інституті, за свідченнями Н.Г.Ничкало, Н.О.Талалуєвої, запанували «неповторний дух добра, взаєморозуміння і взаємодопомоги, радість за кожну кандидатську дисертацію, захищену нашими колегами у спеціалізованій ученій раді УНДПУ, а також за докторські дисертації. Щиро раділи виходу в світ кожної монографії, кожного підручника та навчального посібника і, безумовно, тим скромним

нагородам і відзнакам радянських часів, якими вшановували за наукові здобутки». [254]

В 1990 р. згідно наказу Міністерства освіти РСР № 93-к від 23.02.90 р., який був виданий на основі рішення колегії Міносвіти УРСР від 22.02.90 р., доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПН СРСР М.Д.Ярмаченко був призначений на посаду директора НДІ педагогіки як обраний науковим колективом інституту на новий п'ятирічний строк (Додаток Б, Док. 1).

З набуттям Україною незалежності змінився і статус НДІ педагогіки МО УРСР. Так, в 1992 р. у зв'язку з «розпадом СРСР Інститут педагогіки мав взяти на себе виконання багатьох завдань, які до цього УРСР одержувала з Міністерства освіти та Академії педагогічних наук СРСР». [197, с. 95] Саме тому, група провідних українських вчених, серед яких був і М.Д.Ярмаченко, звернулася до Президента України з проханням про створення Академії педагогічних наук України, як вищої галузевої наукової установи.

В 1994 р. у зв'язку з закінченням п'ятирічного строку М.Д.Ярмаченко залишив пост директора НДІ педагогіки МО УРСР та перейшов на постійну роботу в Президію Академії педагогічних наук України.

1.3. М.Д. Ярмаченко як фундатор Академії педагогічних наук України.

За національною ідентифікацією та відданістю рідній землі Україна завжди славилася своїми національно настроєними, неперевершеними

гетьманами, поетами, композиторами, письменниками, громадськими діячами. Це, насамперед, Іван Мазепа, Павло Скоропадський, Тарас Шевченко, Микола Лисенко, Іван Франко, Леся Українка, Михайло Грушевський, В'ячеслав Чорновіл. Вони є національною гордістю української нації, на них, як на інтелектуальну еліту, носіїв загальнолюдських цінностей рівнялись і рівняється не одне покоління тих українців, які розсіялися по світу: Канаді, Австралії, в країнах Європи і в різні часи виступали з ідеями незалежності України. Цінності гуманістичного і демократичного суспільства знайшли відображення у їх діяльності, громадській позиції, поглядах, виступах, творчості.

Саме видатні особистості, такі як Тарас Шевченко, залишили нащадкам настанови створення демократичного суспільства, заповіти наступним поколінням: «... Вставайте, ... кайдани порвіте ... І мене в сім'ї великій ... новій ... не забудьте пом'янути ... тихим словом».

Вже впродовж 23 років народ України намагається посісти достойне місце серед демократичного співтовариства різних країн. Як показала практика, створення незалежної України як держави – справа нелегка, складна, адже це складний політичний процес, довготривалий у часі.

Час показав, що за роки незалежності окремі галузі науки, техніки, виробництва своїми тенденціями розвитку зобов'язані, на відмінну від зарубіжних, окремим видатним особистостям сучасності.

Якщо аналізувати освітню галузь, то серед достойних сучасників виділяється своєю могутністю постать Першого Президента Академії педагогічних наук України Миколи Дмитровича Ярмаченка. Саме йому, його творчій діяльності в галузі освіти і присвячене дане дисертаційне дослідження.

Це була скромна, послідовна, трудолюбива особистість, яка виплекала еліту педагогічної думки України, багато років М.Д. Ярмаченко успішно керував єдиним в Україні Науково-дослідним інститутом педагогіки. Він любив життя, був вірним другом, чудовим сім'янином, тактовним і

активним, великим ученим, якому вдалося створити цілий напрямок в освіті і педагогіці.

Його ім'я відоме не лише в Україні, а й за її межами. З різною місією, виконуючи наукову і громадську діяльність, він побував у Польщі, Чехословаччині (сьогодні Словаччина та Чехія), Швеції, Іспанії, Венесуелі, Еквадорі, Франції, Югославії (сьогодні Республіка Сербія, Республіка Хорватія, Республіка Словенія, Чорногорія, Республіка Македонія і Федерація Боснія и Герцеговина), Болгарії, Угорщині, Німецька Демократична Республіка (сьогодні Федеративна Республіка Німеччина), Канаді і других країнах світу. В результаті таких поїздок встановилися довготривалі ділові та особисті контакти, які допомагали інтеграційним процесам освіти України. З часом, протягом десятиріч, здобувши незалежність, Україна органічно та активно увійшла в освітній простір світу.

Відомо, що в колишньому Радянському Союзі були галузеві (педагогічна, медична) і Національна академія наук.

Вважалося, що основу у створенні науки, професіоналізму та моралі були закладені такими науковими світилами як Петро Капіца, Сергій Корольов, Микола Амосов, Андрій Сахаров, Абрам Іоффе. Яскравим прикладом є той факт, що в свій час, коли Андрія Сахарова вигнали з Москви, запропонували членам Академії виключити його з Академії і позбавити звання академіка, члени Академії проголосували проти виключення, тим самим не виконали вимоги уряду СРСР. Живучи у вигнанні в місті Горького, Андрій Сахаров так і залишився ученим фізиком - ядерником, академіком. Саме завдяки вчинкам кращих представників академічного співтовариства, суспільство виробило зразки ставлення до справи і критерії власної поведінки.

Після референдуму 1 грудня 1991 р., коли практично все населення України проголосувало за її незалежність, академіки галузевої (педагогічної) академії, такі як ректор Київського Національного університету імені Тараса Шевченка – Віктор Скопенко, ректор Київського державного педагогічного

університету імені О.М.Горького – Микола Шкіль, директор Науково-дослідного інституту педагогіки – Микола Ярмаченко та інші прийняли рішення ініціювати створення в Україні самостійної АПН і звернулися до керівництва держави з цією пропозицією. Тобто, після того, як Україна стала незалежною державою, виникла необхідність глибоко і детально вивчити, науково осмислити і виробити на цій основі стратегію і тактику розвитку педагогіки.

4 березня 1992 р. у відповідь на звернення академіків України Президент Леонід Кравчук прийняв пропозицію і видав Указ № 124 від 4.03.1992 р. про заснування Академії педагогічних наук України (Додаток В, Док. 1). З метою виконання Указу Президента України, 16 червня 1992 р. Кабінетом Міністрів України була прийнята Постанова, в якій передбачались конкретні заходи по створенню АПН України (Додаток В, Док. 2). Президентом-організатором Академії було призначено доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена АПН СРСР, професора, директора НДІ педагогіки Миколу Дмитровича Ярмаченка. Цей вибір був обумовлений величезним авторитетом М.Д.Ярмаченка серед колег. Даною постановою М.Д.Ярмаченко був затверджений дійсним членом-засновником АПН України і водночас призначений Першим, у незалежній Україні, Президентом-організатором цієї ж академії. В постанові, крім М.Д.Ярмаченка, було запропоновано ще 14 учених як дійсних членів-засновників – Ф.С.Аврат, Є.Г.Гончарук, О.А.Захаренко, Л.О.Каніщенко, О.В.Киричук, В.М.Мадзігон, Б.І.Мокін, В.Ф.Прісняков, І.Ф.Прокопенко, О.Я.Савченко, В.І.Скок, В.В.Скопенко, П.М.Таланчук, М.І.Шкіль.

АПН України стала при М.Д.Ярмаченку, Першому Президенту, вищим галузевим державним науковим закладом, діяльність якого була спрямована на вирішення різнопланових завдань. Сам М.Д.Ярмаченко, як основні, визначив такі напрямки:

- ✓ комплексний розвиток педагогічної науки;

- ✓ проведення фундаментальних і прикладних досліджень з проблем теорії і методики навчання;
- ✓ відродження національної школи;
- ✓ розробка найновіших інформаційних технологій, форм, методів і засобів навчально-виховного процесу;
- ✓ створення програм, підручників, методичних посібників для навчально-виховних закладів;
- ✓ координація діяльності науково-дослідних і методичних закладів, наукових підрозділів вищих навчальних закладів;
- ✓ використання науково-педагогічного потенціалу в інтересах розвитку педагогічної науки і системи освіти. [186, с. 6]

Таким чином, вище перераховані напрямки розвитку освітньої галузі залишаються і донині актуальними.

Основна робота АПН України концентрувалась, в основному, на проблемах освіти і була сконцентрована на успішному вирішенні вище перерахованих завдань.

18 листопада 1992 р. відбулися перші Загальні збори АПН України, на яких згідно інформації голови лічильної комісії Івана Прокопенка за результатами таємного голосування по виборах Президента АПН України, які були зафіксовані в протоколі № 1-6/4-4, (Додаток В, Док.3) було обрано керівництво Академії: Президент АПН України М.Д.Ярмаченко; віцепрезидент – Л.О.Каніщенко; головний вчений секретар – О.Я.Савченко. В склад Президії були обрані: В.М.Мадзігон, Є.Г.Гончарук, О.В.Киричук, В.І.Кононенко, М.В.Костицький, О.Г.Мороз, В.Ф.Прісняков, І.Ф.Прокопенко, М.І.Шкіль. На основі даного протоколу було видано Постанову, завізовану головою зібрання Петром Таланчуком. Таким чином, на основі рішення перших Загальних зборів шляхом таємного голосування М.Д.Ярмаченко став Першим Президентом АПН України. [185, 186, 187]

На цих ж Загальних зборах в АПН України (1992 рік) були створенні три відділення: перше – теорії та історії педагогіки; друге – дидактики,

методики, інформаційних технологій у освітній галузі; третє – психології, вікової фізіології та дефектології.

На наступних Загальних зборах, які відбулися 30-31 березня 1992 р., був затверджений Статут АПН України, який у 1993 р. був опублікований М.Д.Ярмаченком для ознайомлення широкої педагогічної діяльності. У цьому ж році було опубліковано і Положення про Відділення, був погоджений тематичний план роботи Академії на 1993 р., а також обрано віце-президентів Відділень: «Теорії та історії педагогіки» - академік В.М.Мадзігон, «Дидактики, методики та інформаційних технологій в освіті» - академік С.У.Гончаренко, «Психології, вікової фізіології і дефектології» - академік О.В.Киричук.

Під керівництвом М.Д.Ярмаченка АПН України внесла відчутний внесок у розвиток педагогічної та психологічної думки, оновлення теорії та практики навчально-виховного процесу.

За п'ять років розвитку АПН України під керівництвом М.Д.Ярмаченка була сформована структура Академії. Яка у 1997 р. складалася з трьох підрозділів: академічного, організаційного, наукового, які в свою чергу підпорядковуються Президенту АПН України. [185, 186, 187]

Очолювала підрозділи АПН України Президія. Даний структурний підрозділ складається з першого віце-президента, віце-президента, головного ученого секретаря, академіків-секретарів відділень АПН України, членів Президії.

Членами АПН України виступають: дійсні члени, члени-кореспонденти, іноземні члени, почесні члени АПН України.

Змінилася і кількість науково-дослідних інститутів. Була створена бібліотека АПН України (на сьогодні – Державна науково-педагогічна бібліотека імені В.А.Сухомлинського) основними фондами якої виступили бібліотечний фонд НДІ педагогіки УРСР (яким більше 20 років керував М.Д.Ярмаченка) і Педагогічний музей.

У схематичному вигляді структура АПН України, на кінець 1997 р., представлена на рис. 1.1.

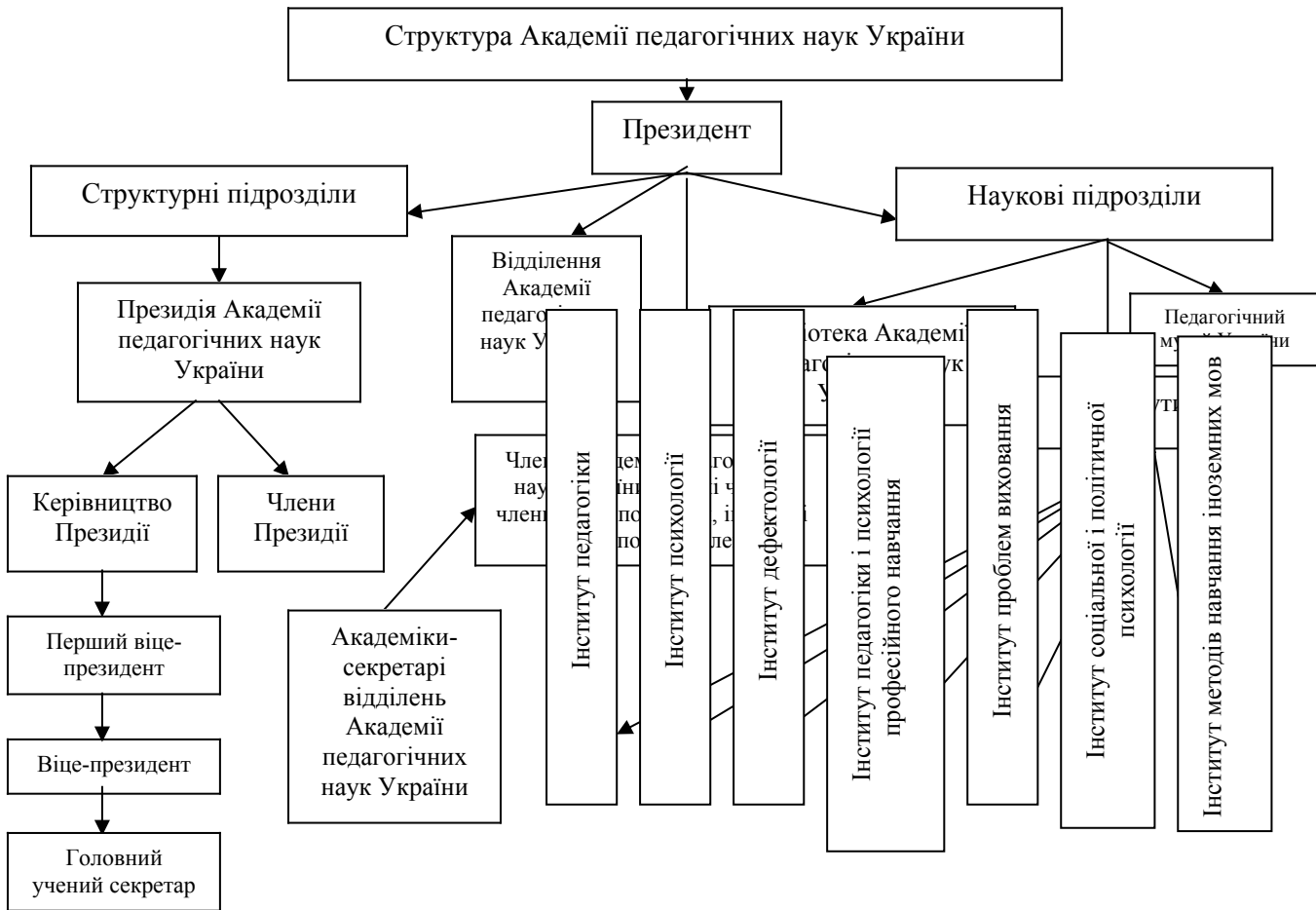

Рис.1.1. Структура АПН України станом на 1997 рік

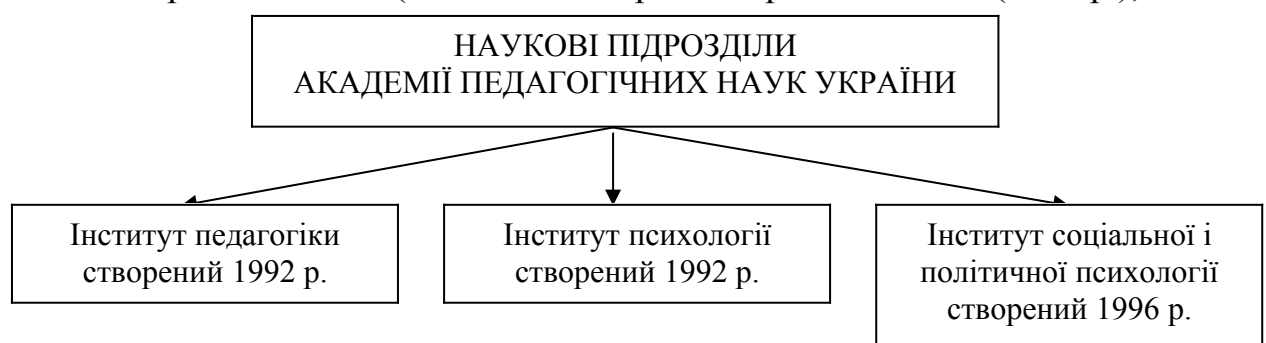
В 1992 р., в період заснування АПН України, М.Д.Ярмаченко здійснював координаційну роль 479 учених і наукових співробітників. Саме вони першими увійшли в склад Президії, співробітників науково-дослідних інститутів, дійсних членів і членів-кореспондентів АПН України. Серед даної кількості наукових співробітників було 28 докторів наук, 235 кандидатів наук, що складало 55 % від загальної кількості наукових працівників Академії. [186]

Відносно наукових підрозділів, слід відмітити той факт, що після заснування Академії до її складу спочатку увійшло лише два науково-дослідних інститути. За період, коли М.Д.Ярмаченка був Президентом Академії, було створено ще п'ять інститутів. Тобто, за час Президентства М.Д.Ярмаченка у АПН України було створено сім науково-дослідних інститутів. «Статутом АПН України передбачено, що основною ланкою Академії є інститути, які діють у відповідності з основними принципами організації і діяльності інституту Академії і власних статутів, які затверджуються Президією Академії і реєструються в місцевих органах влади». [186, с. 51] Так, в структурі АПН України, станом на 1997 р. діяло, як було вже зазначено, сім інститутів, зокрема:

- ✓ Інститут педагогіки, який очолював Василь Мадзігон;
- ✓ Інститут психології – директор Сергій Максименко;
- ✓ Інститут дефектології – директор Віталій Бондар;
- ✓ Інститут педагогіки і психології професійного навчання – директор Іван Зязюн;
- ✓ Інститут методів навчання іноземних мов – директор Раїса Мартинова;
- ✓ Інститут проблем виховання – директор Іван Бех;
- ✓ Інститут соціальної та політичної психології – директор Микола Слюсаревський. [185, 186]

Відкриття вище перерахованих інститутів стало важливим фактором функціонування АПН України. На рис. 1.2 (стор. 47) вказано періоди створення кожного з науково-дослідних інститутів.

Значні зміни відбулися і в наукових підрозділах Академії (за період з 1992 року по 1997 рік). Так, якщо на період заснування у складі академії діяло лише три відділення (відділення теорії і історії педагогіки (1992 р.);

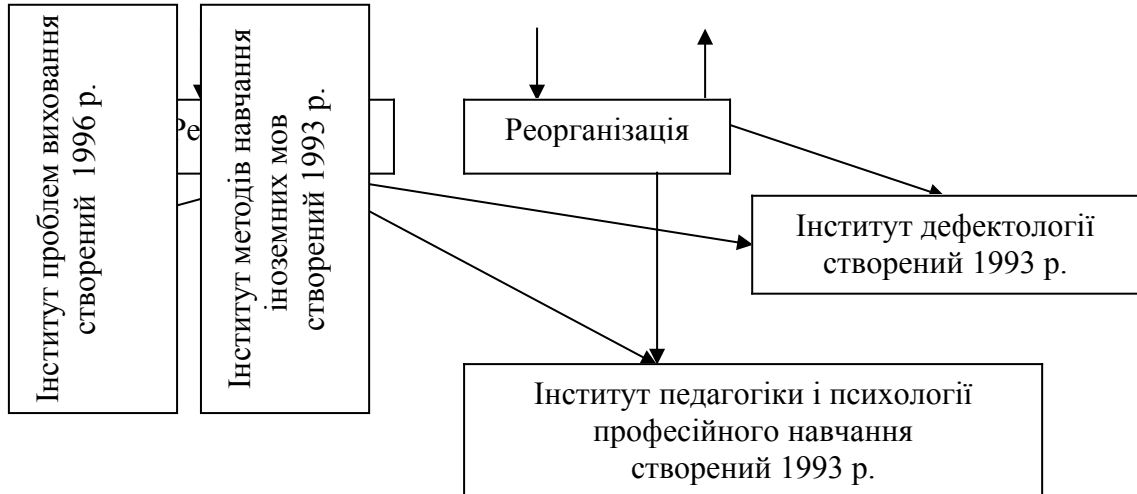
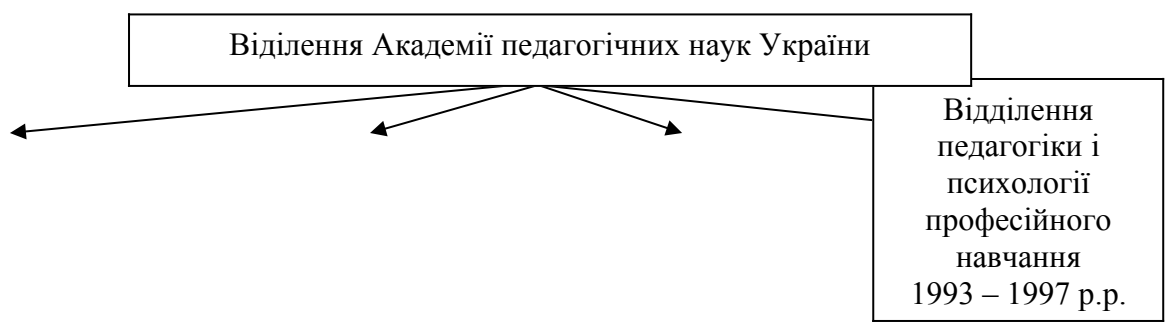

Рис. 1.2. Час створення науково-дослідних інститутів АПН України за час діяльності Першого Президента Академії М.Д.Ярмаченка.

відділення дидактики, методики і інформаційних технологій в освітній галузі (1992 р.); відділення психології, вікової фізіології та дефектології (1992 р.), то у 1997 році їх нараховувалося уже п'ять (відділення теорії і історії педагогіки; відділення дидактики, методики і інформаційних технологій в освітній галузі; відділення психології, вікової фізіології та дефектології; відділення педагогіки і психології вищої школи (1997 р.) і відділення педагогіки і психології професійно-технічного навчання (1997 р.), про що свідчить рис. 1.3 (стор.48).

Наведені у схемі дані є свідченням активного розвитку наукових підрозділів Академії. Уже зазначалося, що на час заснування АПН України до її складу входило три відділення. 25 листопада 1993 р. на Загальних зборах,

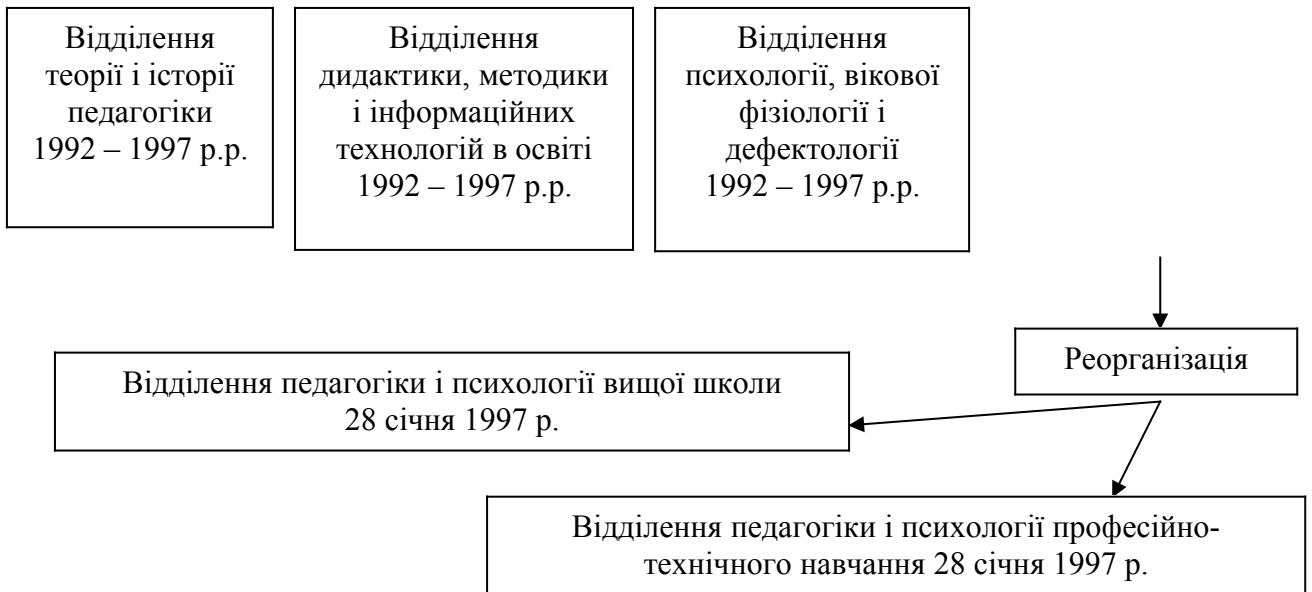

Рис. 1.3. Відділення АПН України станом на 1997 рік

враховуючи актуальність досліджень проблем педагогіки та психології професійної освіти і необхідність ширше використовувати науковий потенціал членів АПН України у їх розробці, було створено новий відділ – Відділ педагогіки і психології професійної освіти. Котрий у свою чергу 28 січня 1997 р. був реорганізований у два відділення: Відділення педагогіки і психології вищої школи та Відділення педагогіки і психології професійно-технічної освіти. Отже, станом на 1997 р., як уже згадувалося, до складу АПН України входило сім відділень.

М.Д.Ярмаченко виконував ідею функціонування Академії через Загальні збори всіх членів АПН України. На Загальні збори приїздили учені з різних регіонів України академіки, дійсні члени, працівник науково-дослідних інститутів АПН України, академіки-секретарі, віце-президенти. Крім Загальних зборів систематично проводилися засідання Президії АПН України.

За час перебування М.Д.Ярмаченка на посаді Президента АПН України з 1992 по 1997 р.р. було проведено 11 Загальних зборів, на яких науковці розглядали найактуальніші проблеми становлення і розвитку Академії, намічались шляхи поліпшення роботи науково-дослідної роботи Академії,

обговорювались питання, пов'язані з проблемами виховання дітей та молодого покоління української нації.

Більш детально робота Загальних зборів АПН України приводиться із опублікованої книги «Академія педагогічних наук України: п'ятиріччя становлення і розвитку» і представлена в систематичному вигляді (з 1992 по 1997 р.р.) в таб. 1.5. [186]

Таблиця 1.5

Час проведення та тематика Загальних зборів АПН України

Рік	Дата проведення Загальних зібрань	Основні питання, які розглядалися на Загальних зібраннях
1992	17 – 18 листопада	Формування структури і наукових підрозділів
1993	30 – 31 березня	Затвердження Статуту Академії педагогічних наук України і Положення про Відділення; затвердження тематичного плану науково-дослідної роботи Академії педагогічних наук України на 1993 р.
	25 – 26 листопада	Прийнято рішення про створення відділення педагогіки та психології професійної освіти; схвалено основні напрямки розвитку педагогічної та психологічної науки
1994	29 – 30 березня	Затверджено звіт про роботу за 1993 рік; затверджено тематичний план науково-дослідної роботи Академії педагогічних наук України на 1994 рік; розглянуто питання про шляхи дальшого покращення науково-дослідної роботи Академії відповідно до вимог Державної Національної Програми «Освіта»
	23 – 24 листопада	Внесено зміни до Статуту Академії педагогічних наук України; розглянуто питання «Про гуманізацію освіти як першооснову перебудови освітньої системи України»
1995	30 – 31 березня	Затвердження звіту про діяльність Академії педагогічних наук України за 1994 рік; розглянуто тематичний план науково-дослідної роботи Академії педагогічних наук України на 1995 рік; розглянуто питання розробки державних стандартів освіти з предметів базових навчальних планів загальноосвітньої школи, визначено співпрацю з Міністерством освіти за вказаними напрямками

	19 – 20 грудня	Обговорювалися проблеми теорії виховання дітей та молоді України; вибрані дійсні члени та іноземні члени Академії педагогічних наук України
1996	2- 3 квітня	Обговорювалися звіти про наукову діяльність відділень Академії педагогічних наук України за 1995 рік і намічались плани діяльності у 1996 році
1997	28 – 29 січня	Обговорювалися проблеми розвитку Державних стандартів загальної середньої освіти в Україні; внесено часткові зміни до Статуту Академії; проведено вибори членів-кореспондентів
	14 – 15 травня	Розглядалися звіти про діяльність Академії за 1996 рік і завдання на 1997 рік; обговорювалися такі питання: про необхідність розробки нового комплексу педагогічних та філософських ідей сучасної школи; розробка нових педагогічних технологій; розробка науково обґрунтованих стандартів освіти
	17 – 18 грудня	Заслухано звіт першого складу Президії Академії педагогічних наук України. З доповіддю «Розвиток педагогічної та психологічної наук в Україні за період становлення і діяльності Академії педагогічних наук України (за 1992 – 1997 р.р.)» виступив Перший Президент Микола Дмитрович Ярмаченко; обрано новий склад Президії, а також другого Президента Академії педагогічних наук України

Наведені в таблиці дані свідчать про те, що під керівництвом доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена Академії, Президента АПН України М.Д.Ярмаченка по-перше, була створена Академія, по-друге закладена моральна основа функціонування Академії, по-третє створений Статут академії та Положення відділень. Отже, АПН України здійснила нелегкий шлях розвитку і становлення, заклала динаміку послідовного розвитку педагогічної та психологічної думки, оновила теорію та практику навчально-виховного процесу у школах, реалізувала фундаментальні дослідження, розкрила академічний потенціал України підготувавши плеяду нового покоління учених. Тому, не випадково М.Д.Ярмаченка називають засновником педагогічної науки незалежної України, творцем гуманістичних

і демократичних змін у науці та освітній галузі України. Микола Дмитрович, напевно, один з небагатої науковців України, хто мав на той час потенціал для підйому, оновлення і створення науково-педагогічного центру України, об'єднавши у ньому провідних учених, дослідників, громадських діячів, яким була небайдужа доля української науки і освіти.

Одним з найголовніших напрямків становлення і розвитку АПН України М.Д.Ярмаченко вважав підбір кадрів, їх виховання і створення творчої атмосфери для здійснення наукового зростання і творчої реалізації особистості. Такі підходи виникли і реалізовувалися М.Д.Ярмаченком ще в той час, коли він був завідувачем кафедри сурдопедагогіки і логопедії, першим проректором НПУ імені М.П.Драгоманова (тоді КДПІ імені О.М.Горького), директором НДІ педагогіки МО УРСР. Маючи величезний позитивний досвід роботи з людьми в усіх напрямках, на посту Президента він першим створив умови професійно-особистісної оцінки працівників АПН України при підборі кадрів.

За п'ять років роботи в АПН України під керівництвом М.Д.Ярмаченка, значно зросла кількість наукових працівників. Так, спочатку під «крилом» Академії М.Д.Ярмаченка зібрав 479 наукових співпрацівників, серед яких (як вже було вказано вище) було 28 докторів наук і 235 кандидатів наук. З кожним роком якісний склад змінювався і кількісний склад науковців та учених АПН України збільшувався. Отже, за час, коли керівником АПН України був М.Д.Ярмаченко, кількість наукових працівників у цілому зросла з 479 до 863 чоловік, тобто число науковців Академії збільшилося у два рази. Кількість докторів наук зросла з 28 до 88, а кандидатів з 235 до 386 чоловік. Тобто, за п'ять років відведених долею М.Д.Ярмаченку АПН України стала дійсно центром передової педагогічної думки.

Кількісні зміни у збільшенні чисельності наукових працівників АПН України з 1992 по 1997 р.р. подано у таблиці 1.6.

Динаміка кількісних змін наукових працівників інститутів АПН України

Учена ступінь	Роки формування Академії педагогічних наук України					
	1992 р.	1993 р.	1994 р.	1995 р.	1996 р.	1997 р.
Всього науковців	479	525	679	756	822	863
з них докторів наук	28	37	55	63	82	88
з них кандидатів наук	235	262	328	356	363	386

Дані таблиці наглядно демонструють, як за п'ять років змінився кількісний склад докторів наук в структурі інститутів: у 1993 р. їх було 37, через рік ще 18 науковців отримали ступінь доктора наук, за наступні три роки їх кількість зросла ще на 33 чоловіка. Те ж саме можна сказати і про кандидатів наук, за п'ять років їх кількісний склад зріс на 151 науковця. Не останню роль в успішному становленні АПН України відіграв і той факт, що М.Д.Ярмаченко до обрання його Президентом Академії більше 20 років очолював єдиний в Україні НДІ педагогіки МО УРСР. Він не лише створив чудовий науковий потенціал очолюваного ним інституту педагогіки, але й добре був обізнаний з науково-педагогічним потенціалом України.

Зміни відбувалися не лише в кількісному та якісному складі науковців і працівників інститутів Академії, але і в складі членів АПН України. М.Д.Ярмаченко стояв на чолі структури, у якій творили 7 дійсних членів Академії та 17 членів-кореспондентів АПН України. У 1992 р. саме вони стали першими науковими працівниками Академії, були призначені керівниками відділень, увійшли до складу Президії АПН України. Щороку, починаючи з 1993 р. і аж до 1997 р. показник членів Академії відчутно зростав. У 1997 р. було 38 дійсних членів АПН України і 63 – члени-кореспонденти Академії. В Академії були представлені кращі учені з усіх регіонів і педагогічних закладів України.

Крім того, реалізуючи перспективу її розвиток, АПН України проводила значну роботу по підготовці наукових кадрів через докторантуру та аспірантуру Інститутів, підпорядкованих академії педагогічних наук України. За п'ять років роботи в структурі інститутів Академії було

підготовлено цілу плеяду, нове покоління вчених. У цьому процесі найактивнішу участь брав і сам М.Д.Ярмаченко. Під його керівництвом і науковим консультуванням захистились спеціалісти різних освітніх галузей: з проблем навчання; історії педагогіки; професійної педагогіки; історії сурдопедагогіки; сурдопсихології. Ученого цікавило широке коло досліджень у різних галузях педагогічної науки. Учені, котрі працювали з М.Д.Ярмаченком і нині з глибокою симпатією згадують про свого наставника.

М.Д.Ярмаченко, на жаль, уже нині покійний залишив після себе зразок методологічного підходу, зразок відданості улюбленій справ.

Виходячи із даних, які були опубліковані М.Д.Ярмаченком в звіті про Роботу АПН України за 1992 р., в інститутах, які були в структурі Академії, було підготовлено через докторантуру 17, а через аспірантуру 195 науковців. Кількість підготовлених наукових кадрів Академії через докторантуру та аспірантуру варіювалося протягом п'яти років роботи АПН України під керівництвом Першого Президента (таб.1.7).

Таблиця 1.7

Підготовка наукових кадрів через докторантуру і аспірантуру
в інститутах АПН України

Вид навчання	Роки формування Академії педагогічних наук України				
	1993 р.	1994 р.	1995 р.	1996 р.	1997 р.
Докторанти	17	11	15	11	9
Аспіранти	195	170	183	204	249

Безперечно, що кількісні показники докторів та аспірантів прямо пов'язуються з іменами конкретних ученими, які безпосередньо працювали і керували дослідженнями такого рівня.

Аспіранти та докторанти брали активну участь у науковій і науково-педагогічній діяльності, постійно виступали з доповідями на звітних конференціях, педагогічних читаннях, науково-практичних конференціях та семінарах. Їх наукові дослідження знаходили своє відображення в

педагогічній пресі України і за її межами. З 1992 по 1997 р.р. у науково-дослідних інститутах на спеціалізованих радах захистилося 63 доктори наук та 1001 кандидат наук.

Під керівництвом М.Д.Ярмаченка, як Президента АПН України вченими Академії було проведено сотні досліджень у найрізноманітніших галузях педагогічної науки. За п'ять років науковими працівниками Академії видано: 91 монографія, 258 підручників та навчальних посібників, 194 навчальні програми і концепції, 498 методичних посібників і рекомендацій, 90 наукових збірників, 18 словників і довідників, 2696 статей, 3372 тези. Ці дані є яскравим свідченням того, що кадровий потенціал Академії надзвичайно трудолюбивий і творчий. Таким чином, всього лише за п'ять років під керівництвом М.Д.Ярмаченка АПН України стала орієнтиром професіоналізму і перспективи розвитку освіти і педагогічної науки України.

За цей час (з 1992 по 1997 р.р.) було проведено велику кількість конференцій, семінарів, з'їздів (таб. 1.8).

Таблиця 1.8

Перелік наукових заходів АПН України за період з 1992 по 1997 р.р.

Заходи	Рік проведення					Всього
	1993 р.	1994 р.	1995 р.	1996 р.	1997 р.	
Конференції	19	25	27	18	16	105
Семінари	6	15	11	19	10	61
З'їзди			1	1		2
Форуми				1		1
Педагогічні читання	1	6	4	4	1	16

Дані, наведені у цій та попередніх таблицях, свідчать про швидкий розвиток Академії під керівництвом М.Д.Ярмаченка.

У 1997 р. 17 – 18 грудня на Загальних зборах АПН України М.Д.Ярмаченко виступив із звітною доповіддю про роботу академії за п'ять років становлення та розвитку. Після звіту та його обговоренням шляхом таємного голосування було обрано нового Президента АПН України. Так

скінчився термін діяльності М.Д.Ярмаченка на посаді Президента АПН України (Додаток В, Док. 4).

З 19 грудня 1997 р. нак. № 109-к АПН України (Додаток В, Док.5) академік Академії, доктор педагогічних наук, професор Микола Дмитрович Ярмаченко був призначений спочатку радником Президента, згодом – Президії АПН України.

За активну плідну працю, значний внесок у розвиток педагогічної науки, активну участь у заснуванні і становленні АПН України вчений відзначений такими нагородами: орденом Дружби народів (1986р.), «За заслуги» III ступеню (1998 р.), Почесною грамотою Академії педагогічних наук України (1998 р.), «За заслуги» II ступеню (2008 р.), а також багатьма медалями, серед яких медаль Академії педагогічних наук України «Ушинський К.Д.» (2006 р.). йому присвоєно звання заслуженого працівника науки і техніки України (1991 р.).

Але не нагороди є показником плідної праці М.Д.Ярмаченка, а розвиток і процвітання його дітища – Академії педагогічних наук України, як вищого державного науково-педагогічного закладу, якому учений присвятив більшу половину свого життєвого та творчого шляху.

За період, коли Академію очолював М.Д.Ярмаченко, вона пройшла найважливіші етапи свого становлення і розвитку. Була повністю сформована структура АПН України, визначено її завдання і напрямки роботи. За п'ять років (1992 – 1997 р.р.) науковці Академії та інститутів, які входили до структури АПН України, зробили значний внесок у зміст, форми, методи навчально-виховного процесу, розробили, апробували і опублікували величезну кількість програм і посібників. Значних успіхів досягла Академія і в підготовці наукових кадрів для інститутів і університетів України.

М.Д.Ярмаченко був не лише організатором і Першим Президентом АПН України, але, що найголовніше, він був вченим який присвятив свою діяльність і науковий пошук теорії і історії педагогіки, вивченню педагогічної спадщини А.Макаренка, процесам навчання, сурдопедагогіці та

сурдопсихології. Він був автором понад 300 наукових публікацій, серед яких словники, підручники, монографії. Його наукова спадщина – безцінна, а ідеї модернізації наукової галузі залишаються актуальними і на сучасному етапі розвитку педагогічної науки і думки.

Тільки через певний проміжок часу можна дійсно оцінити досягнення і творчий доробок видатної особистості. Нинішнє покоління науковців вертає із попелу забуття справжніх подвижників наукової думки. Саме до таких велетнів духу належить і М.Д.Ярмаченко – Президент-організатор, Перший Президент Академії педагогічних наук України. Нині ім'я М.Д.Ярмаченка носить кафедра сурдопедагогіки НПУ імені М.П.Драгоманова, з якої він починав свій творчий шлях та на якій все своє життя викладав, не дивлячись на зайнятість та керівні посади. Адже, майбутнє української нації великий вчений вбачав у студентах педагогічного університету, у них бачив він і майбутнє освіти та педагогічної науки України. Саме цій меті М.Д.Ярмаченка присвятив все своє життя.

ВИСНОВКИ ДО 1 РОЗДІЛУ

У розділі на основі ретроспективного аналізу архівних матеріалів та літературних джерел висвітлено життєвий шлях й науково-просвітницька діяльність М.Д.Ярмаченка.

За переконаннями та відданістю рідній землі Україна завжди славилася національно налаштованими, неперевершеними гетьманами, поетами, композиторами, письменниками, громадськими діячами. Вони складають загальнонаціональну гідність українців як нації, на них, як на інтелектуальну еліту, носіїв загальнолюдських цінностей, рівнялись і рівняються декілька поколінь. Саме видатні особистості лишили настанови стосовно облаштування суспільства, заповіти прийдешнім поколінням. Якщо аналізувати освіту як галузь, то серед достойних сучасників виділяється своєю могутністю постать Першого Президента Академії педагогічних наук України Миколи Дмитровича Ярмаченка.

У ході дослідження були виділені, в результаті систематизації та аналізу, 315 архівних документів, серед яких: накази про затвердження М.Д.Ярмаченка на керівних посадах (завідувача кафедри дефектології, кафедри сурдопедагогіки та логопедії, проректора з навчальної роботи, в.о. ректора КДПШ імені О.М.Горького, директора НДІП МО УРСР, Президента АПН України), копії дипломів та атестатів, особові листи з обліку кадрів, характеристики, список науково-методичних праць М.Д.Ярмаченка, матеріали захисту М.Д.Ярмаченком кандидатської дисертації, накази та постанови про нагородження М.Д.Ярмаченка. Дані архівні матеріали знаходяться у відомчих архівних фондах: Центрального державного історичного архіву України, м. Київ; Державного міського архіву м. Києва; Архіву Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова; Архіву Інституту педагогіки НАПН України; Архіву НАПН України.

Для реконструкції цілісної картини наукової та громадсько-просвітницької діяльності М.Д.Ярмаченка, всі архівні документи складають певні групи:

а) архівні матеріали, які характеризують навчальну діяльність М.Д.Ярмаченка, куди увійшли архівні фонди НПУ імені М.Д.Драгоманова та Державного міського архіву м. Києва;

б) архівні матеріали, що висвітлюють діяльність М.Д.Ярмаченка на посадах асистента кафедри спецпедагогіки, старшого викладача кафедри спецпедагогіки, завідувача кафедри дефектології, кафедри сурдопедагогіки та логопедії, проректора з навчальної роботи та в.о. ректора КДПІ імені О.М.Горького. Архівні документи, які характеризують дану групу зберігаються в архівних фондах НПУ імені М.П.Драгоманова та Державного міського архіву м. Києва;

в) архівні матеріали в яких задокументована діяльність М.Д. Ярмаченка на посаді директора НДІ педагогіки МО УРСР. Дані архівні документи зберігаються в фондах Центрального державного історичного архіву України, м. Київ, та в архіві Інституту педагогіки НАПН України.

г) архівні матеріали, в яких надана характеристика організаторської діяльності М.Д.Ярмаченка на посаді Президента-організатора, Першого президента АПН України. Зберігаються архівні матеріали у фондах архіву НАПН України.

Зіставлення та порівняння значного історичного матеріалу надало можливість виділити наступні критерії аналізу біографічних даних М.Д.Ярмаченка: професійне вдосконалення (саморозвиток, самоорганізація, підвищення фахової компетентності, професійної кваліфікації); спрямованість діяльності в історичній прогресії (зміна характеру та змісту професійної діяльності від навчання до науково-просвітницької діяльності); суб'єктивний вплив персоналії на розвиток науково-освітнього середовища, наукової та педагогічної думки в Україні (особистий вплив персоналії на формування й динаміку наукових, методологічних, педагогічних, методичних та кадрових показників в освітньому просторі: НДІ педагогіки МО УРСР, АПН України); зміст та обсяг наукових публікацій (аналіз сутності досліджуваних вченим наукових проблем, методів і результатів їх

дослідження, науково обґрунтованих висновків та рекомендацій; висвітлення основного змісту в чисельних публікаціях).

Керуючись визначеними критеріями було виділено та описано етапи творчого життя й науково-педагогічної діяльності М.Д.Ярмаченка:

Етап – зростання, освіти і професійного визначення – характеризує шкільну освіту, період студентської та аспірантської діяльності М.Д.Ярмаченка у КДПІ імені О.М.Горького (сьогодні НПУ імені М.П.Драгоманова). Хронологічні межі даного періоду – 1947-1954 р.р. визначені роками навчання М.Д.Ярмаченка спершу в інституті як студента, а згодом як аспіранта.

Етап творчої, науково-управлінської зрілості, початку створення наукової школи – окреслюється викладацькою діяльністю, спершу, асистентом кафедри спецпедагогіки, згодом, старшим викладачем, далі – завідувачем кафедри дефектології, кафедри сурдопедагогіки і логопедії, проректор з навчальної роботи, в.о. ректора КДПІ імені О.М. Горького.

Аналізуючи та систематизуючи архівні матеріали та літературні джерела було встановлено, що в даний період М.Д.Ярмаченком успішно захищено кандидатську та докторську дисертації. Захист дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук, відбувся 24 грудня 1954 р. на Вченій Раді КДПІ імені О.М.Горького (м. Київ). Науковим керівником дисертаційного дослідження виступила кандидат педагогічних наук А.М. Гольдберг, у подальшому – перший доктор наук в Україні в галузі дефектології. Дисертаційне дослідження на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук, М.Д.Ярмаченко захищав 12 червня 1969 р. на засіданні Ради НДІ дефектології АПН СРСР (м. Москва).

Хронологічні рамки даного періоду окреслюються 1954-1973 р.р.

Етап реалізації теоретичних, історичних підходів, розвитку і керівництва передовою педагогічною думкою в Україні – це період розвитку М.Д.Ярмаченка як керівника та освітянина. Хронологічні межі даного періоду – 1973-1992 р.р. – визначені роками діяльності М.Д.Ярмаченка в

Науково-дослідному інституті педагогіки МО УРСР, сьогодні Інститут педагогіки НАПН України, на посаді директора.

Діяльність М.Д.Ярмаченка в НДІ педагогіки МО УРСР аналізувалася, в дисертаційному дослідженні, шляхом вивчення історії інституту, з урахуванням показників, які висвітлюють: динамічну зміну кадрового потенціалу; зміну завдань та проблем педагогічної теорії та практики, які постійно змінювалися відповідно до вимог суспільства; створення науково-дослідних лабораторій, які діяли безпосередньо при школах; діяльність та створення нових спеціалізованих вчених рад із захисту кандидатських та докторських дисертацій; динаміку підготовки науково-педагогічних кадрів для провідних вчз України через аспірантуру та докторантуру; значний обсяг публікацій, серед яких монографії, підручники, навчальні та методичні посібники, наукові збірки тощо.

В даний період інтенсивно розвивалася його наукова школа, яку склали відомі вчені, які сьогодні продовжують розвивати ідеї та погляди М.Д.Ярмаченка.

Етап творення гуманістичних, демократичних засад розбудови педагогічного та наукового простору незалежної України – період активної організаційної, керівної та освітньої діяльності, коли М.Д.Ярмаченко будучи одним із членів ініціативної групи провідних вчених України, сприяв створенню АПН України як вищого галузевого науково-педагогічного центру молодії, суверенної, держави; був Президентом-організатором АПН України, першим Президентом АПН України; людиною яка заклала фундамент для розвитку, становлення та ідентифікації освітнього простору України в Європі.

Результати проведеного дослідження були реалізовані в процесі створення аудиторії-музею М.Д.Ярмаченка в НПУ імені М.П. Драгоманова.

РОЗДІЛ 2. РОЗРОБКА М.Д. ЯРМАЧЕНКОМ МЕТОДИЧНИХ ТА ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД КОРЕКЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ВАДАМИ СЛУХУ.

2.1. Внесок М.Д. Ярмаченка в розробку проблеми зв'язного мовлення глухих дітей.

Одним із найголовніших завдань сурдопедагогічної науки, на думку М.Д.Ярмаченка, є навчити дітей з вадами слуху користуватися в повсякденному житті та діяльності словесним зв'язним мовленням в безпосередньому спілкуванні з оточуючим світом. Тому, сурдопедагогічна теорія та практика впродовж свого історичного розвитку зосереджувала свою увагу, за М.Д.Ярмаченком, на «визначенні шляхів більш ефективного навчання глухонімих дітей словесної мови як засобу спілкування і обміну думками». [219 с.1] Адже, з точки зору вченого, саме «...зв'язна мова має величезне значення для налагодження спілкування між людьми, для формування й розвитку абстрактного мислення особистості». [219 с. 1]

Під час дослідження питання розвитку зв'язного мовлення М.Д.Ярмаченком була звернена увага та той факт, що «глухонімі учні навіть старших класів не вміють застосовувати свої знання з мови на практиці. Спостерігається значна невідповідність між шкільним навчанням глухонімих і їх життєвими потребами. Кожен сурдопедагог знає, що глухонімі учні можуть розповісти про досить складні й абстрактні речі, які вивчалися ними на уроках, і в той же час не можуть зв'язано розповісти про те, що вони робили сьогодні, вчора і так далі.» [219, с. 4; 195, с. 57] Поясненням такого феномену М.Д.Ярмаченко вбачав у не вмінні глухих дітей застосовувати отримані під час навчання знання на практиці. Яскравою ілюстрацією цього є зроблені М.Д.Ярмаченком висновки, в результаті аналізу практичних робіт глухих учнів, які підтвердили правильність узагальнень вченого, стосовно того, що глухі учні озброєнні досить високим рівнем знань, але, на жаль, допускають велику кількість граматичних і стилістичних помилок, досить

часто невірно висловлюють думки в реченнях, часто вживають слова не в тій формі. В своїх творах «учні лише перелічують окремі, причому зовсім незначні й неістотні, події дня. Це й є яскравим свідченням того, що діти не вміють застосовувати здобуті на уроках знання з мови для опису близьких і зрозумілих фактів з щоденного життя». [195, с. 58] Але, при цьому М.Д.Ярмаченко вказує на те, що учні досить непогано переказують оповідання та в достатній мірі володіють знаннями з різних предметів передбачених програмою. Причиною, наведених фактів М.Д.Ярмаченко вбачав у відірваності навчання словесної мови від застосування отриманих знань у практиці спілкування, у відсутності самостійної творчої роботи та відсутності певної системи в роботі сурдопедагогів. Згідно проаналізованим М.Д.Ярмаченком літературним джерелам на необхідності такої системи наголошували: А.Ф.Понгільська, М.А.Томілова, Н.С.Рождественський, С.О.Зиков.

Згодом виступаючи на засіданні Вченої ради з коротким викладом дисертаційного дослідження під час захисту М.Д.Ярмаченко говорив про те, що «радянська спеціальна школа досягла значних успіхів в формуванні мови глухонімих дітей. Проте, оволодіння ними зв'язною мовою, як засобом спілкування, ще в значній мірі відстає від потреб життя. Не дивлячись на те, що існуюча програма для шкіл глухонімих зобов'язує сурдопедагогів навчити дітей зв'язно викладати свої думки в письмовій і усній формі, значна частина глухонімих учнів за час навчання в школі не оволодівають словесною мовою в такій мірі, щоб вільно користуватися нею при спілкуванні. Це пояснюється перш за все тим, що методика розвитку зв'язної мови у глухонімих учнів ще недосконала». [спр.503, Ф.Р-346, опис 5] (Додаток Д) Щоправда, вивчаючи питання розвитку зв'язної мови у глухих школярів молодших класів М.Д.Ярмаченком в сурдопедагогічній літературі були знайдені окремі поради, описи деяких форм роботи з розвитку зв'язної мови глухонімих учнів, але, за його висновками, вони не мали чіткої системи вправ. Відсутність системи у роботі над розвитком зв'язної мови і недостатня

теоретична розробка даного питання, вважав М.Д. Ярмаченко, негативно впливала на практичне розв'язання проблеми розвитку зв'язної мови глухонімих дітей.

Маючи на меті дослідити питання розвитку мови та мовлення у глухих дітей М.Д.Ярмаченко звернувся до вивчення, аналізу та систематизації сурдопедагогічної літератури. Адже, як було зазначено у відгуку на дисертаційне дослідження М.Д.Ярмаченка-асистента кафедри спецпедагогіки 10 грудня 1954 р. кандидатом педагогічних наук П.Гуслигим «для успешного решения поставленного им вопроса имеет решающее значение изучение и обобщение передового опыта в обучении глухонемых словесной речи, изучение и использования достижений советского языкознания и физиологического учения И.П.Павлова, раскрывающего многие возможности в познании развития глухонемого ребенка» [спр. 503, Ф. Р-346, опис 5] (Додаток Е).

В процесі аналізу літературних джерел дослідником було проаналізовано праці прогресивних сурдопедагогів, які неодноразово вказували на важливість розвитку зв'язної мови дітей з вадами слуху у взаємозв'язку з розвитком їх мислення, спираючись при цьому на їх власний досвід, враження та сприймання.

М.Д.Ярмаченко вивчаючи питання розвитку зв'язного мовлення глухих дітей проаналізував праці таких вчених-сурдопедагогів, як В.І.Флері, якого через роки будучи вже доктором педагогічних наук, професором в підручнику для студентів «Історія сурдопедагогіки» виданого в 1975 році, назвав основоположником сурдопедагогіки [204, с. 210], Г.О.Гурцова, І.Я.Селезньова, П.Д.Єнькова, І.А.Васильєва.

Вивчаючи, узагальнюючи та систематизуючи дослідження вище зазначених науковців-сурдопедагогів, М.Д.Ярмаченко вказує на те, що вони розробили ряд важливих методичних порад, які згодом лягли в основу обґрунтування системи навчання та виховання дітей з вадами слуху, яка була створена їхніми послідовниками, зокрема: Р.М.Боскіс, Н.С.Рождественским,

М.А.Томіловою, Н.Г.Морозовою, М.Х.Хватцевим, Ф.А.Рау, Ф.Ф.Рау, А.І.Дьячковим, Б.Д.Корсунської, С.О.Зикова, Е.Ф.Заморенко, Н.М.Лаговським та інших.

Аналізуючи дослідження сурдопедагогів М.Д.Ярмаченко підкреслює важливість та необхідність виділених, описаних та обґрунтованих ними компонентів розвитку зв'язного мовлення дітей з вадами слуху, які подані на рис.2. 4.

Рис.2.4.Компоненти розвитку зв'язного мовлення у дітей з вадами слуху.

Отже, проаналізувавши праці корифеїв сурдопедагогіки, опираючись на їхні висновки та вказівки М.Д.Ярмаченко вказує на той факт, що в існуючій на той час сурдопедагогічній літературі неодноразово підкреслювалося, що для розвитку у глухих дітей зв'язного мовлення потрібно опиратися не лише на роботу над «вимовлянням та написанням слів» [219, с. 33], але й обов'язково враховувати всі вище зазначені фактори. Саме тісна взаємодія виділених сурдопедагогами факторів, на думку М.Д.Ярмаченка, сприяють розвитку зв'язного мовлення у дітей з вадами слуху.

Так, згідно висновкам М.Д. Ярмаченка, зробленим в результаті аналізу літературних джерел першим, хто звернув увагу на тісну взаємозалежність, єдність розвитку зв'язного мовлення з розвитком мислення був В.І.Флері.

Що ж стосується інших факторів, то на їхній важливості у розвитку зв'язного мовлення, за М.Д. Ярмаченком, наголошували: Г.О.Гурцев – практику при навчанні глухонімих словесної мови – повторення; І.Я.Селезньов – відмова від мови жестів – жест це допоміжний засіб у навчанні дітей з вадами слуху; П.Д.Єньков – логічність мови; І.А.Васильєв – оволодіння словом, запитання; С.О.Зиков – зв'язок мови з життям та потребою у спілкуванні; Л.А.Ісаєнко. Р.М.Боскіс – активна самостійна діяльність та спостережливість.

Дослідження наукових праць сурдопедагогів допомогли М.Д.Ярмаченку зробити висновки стосовно важливості поєднання життєвих ситуацій та діяльності із зв'язним мовленням. «Школа повинна організовувати роботу так, щоб саме життя і діяльність глухої дитини потребували від неї використання мови». [195, с. 53]

Отже, узагальнюючи проаналізовані праці М.Д.Ярмаченком було встановлено, що питанню розвитку зв'язної мови дітей з вадами слуху приділялася велика увага. Але, нажаль, дане проблемне питання розглядалося лише в науковому аспекті, а не практичному, що в свою чергу призвело до браку спеціальних методичних розробок важливих форм роботи з розвитку зв'язної мови глухонімих учнів молодших класів. Переважна більшість вправ, які пропонувалися, не завжди враховували потреби та інтереси учнів певного віку, недостатньо пов'язувалися з життєвим досвідом глухих дітей, з їх діяльністю і спостережливістю. [219, с. 44] Такі висновки М.Д.Ярмаченком були зроблені в результаті аналізу календарних планів навчально-виховної роботи вчителів-сурдопедагогів. Так, зокрема, аналізуючи розділи читання і розвитку мови календарного плану III класу Київської школи для глухонімих дітей за 1952-1953 н.р. М.Д.Ярмаченком було констатовано, що лише 23,5% всього часу виділяється на вправи з розвитку мови, пов'язані з життям і діяльністю глухонімих дітей. При цьому підкреслював, що «як би ми взяли до уваги всю навчальну роботу в III класі школи глухонімих, то цей процент був би ще значно меншим». [219, с. 40]

Не менш важливим недоліком календарних планів, того часу, з мови М.Д.Ярмаченко називає нечіткість та неконкретність в плануванні роботи з розвитку зв'язної мови глухих учнів. Наступним, важливим недоліком, на думку дослідника, було недостатність часу на проведення вправ з розвитку зв'язної мови. Серйозні недоліки роботи школи глухих, з точки зору М.Д.Ярмаченка полягає і у відсутності «зв'язку між окремими уроками і, в першу чергу, між уроками читання, граматики і розвитку мови». [219, с. 43]

Дослідник підкреслює і такий недолік, як не приділення уваги вчених формам роботи над розвитком зв'язного мовлення, на те, що «переважна більшість вправ, які пропонувалися дітям, не завжди враховували потреби та інтереси учнів певного віку, недостатньо пов'язувалися з життєвим досвідом глухонімих з їх діяльністю і спостереженнями» [219, с. 44]

Отже, аналізуючи літературу М.Д.Ярмаченком був зроблений висновок, що особливо мало досліджень в сурдопедагогічній літературі про ті форми роботи з розвитку зв'язної мови у глухонімих, які спираються на їх життєвий досвід та власні спостереження, на їх діяльність. По цілому ряді важливих питань в цій галузі не було чітких вказівок, саме тому, для більш детального вивчення М.Д. Ярмаченком були обрані ті види робіт, які раніше мало вивчалися, зокрема:

- ведення календаря погоди і природи;
- щоденники;
- листування.

Але для того, щоб виділенні М.Д.Ярмаченком види робіт давали позитивний результат, вони, на думку М.Д.Ярмаченка, повинні застосовуватися послідовно та систематично. Адже, одним із важливих завдань сурдопедагогіки М.Д. Ярмаченко вважав розробку системи вправ з розвитку зв'язної мови глухонімих учнів, які б послідовно і поступово ускладнювалися: «Між різними видами роботи з розвитку зв'язної мови глухонімих мусить бути тісний органічний зв'язок. Тільки продумана послідовність вправ у практичному використанні мовних засобів може

привести до свідомого оволодіння глухонімими учнями словесною мовою, як засобу спілкування і обміну думками. Поступове ускладнення вимог до виконання тих чи інших вправ та поступове зростання самостійності учнів у їх виконанні – основні принципи, яких завжди повинен дотримуватися сурдопедагог при формуванні словесної мови у глухонімих». [219, с. 61, 227, 228]

Отже, дані види роботи були обрані М.Д.Ярмаченком тому, що: по-перше вони, з його точки зору, є важливими у розвитку зв'язної мови глухонімих; також було враховано і те, що застосування перелічених вище видів робіт ускладнювалося недостатньою розробкою їх у наявній, на той час, сурдопедагогічній літературі. Що ж стосувалося методичної літератури, то в ній не було вказано послідовності та зв'язку між даними видами роботи та послідовності ускладнення вимог при написанні учнями щоденників, листів та календарів погоди і природи.

Про важливість визначених М.Д.Ярмаченком видів робіт над зв'язним мовленням глухих дітей зазначає старший викладач кафедри спецпедагогіки КДПІ імені О.М.Горького Р.Г.Краєвський: «следует особо подчеркнуть, что избранные тов. Ярмаченко формы работы по развитию у глухонемых учащихся связной речи на материале дневников, календаря природы и погоды, а также составления писем. Близко связанные с непосредственной деятельностью детей, являются весьма эффективными и всемерно способствуют формированию самостоятельной речи у глухонемых, как показывает практика. Эти формы работы по развитию речи учащихся дают хорошие результаты, ускоряют процесс овладения глухонемыми детьми грамматическим строем языка именно потому, что они непосредственно связаны с восприятием глухонемыми окружающей реальной действительности, с их личными наблюдениями». [спр. 503, Ф.Р-346, опис 5] (Додаток Д) Також, аналогічні думки були висловлені вчителькою, в класі якої проводилося експериментальне навчання за авторською методикою М.Д.Ярмаченка, Л.В.Майбородською: «про форми

роботи, запропоновані дисертантом, говориться в програмі, але дуже глухо. Методики проведення такої роботи немає, також немає певної розробки цих форм. Багато вчителів не знають як провадити цю роботу і не приділяють їй уваги, але експерименти проведені в третьому класі і особливо в моєму класі показали, що ці форми роботи надзвичайно розвивають мову дітей, заохочують їх до вивчення мови і висловлення своїх думок і почуттів». [спр. 503, Ф Р-346, опис 5] (Додаток Д)

Для більш детального вивчення визначених видів робіт М.Д.Ярмаченко розробив авторську методику, яка включала в себе декілька прийомів, зокрема: вивчення передового педагогічного досвіду шляхом відвідування уроків досвідчених сурдопедагогів та бесіди з ними; проведення попередніх та контрольних досліджень з метою визначення особливостей зв'язної мови глухонімих учнів молодших класів до експериментального навчання та після нього, а також для співставлення досягнень з розвитку зв'язної мови глухонімих учнів різних класів; аналіз письмових робіт глухонімих учнів; аналіз конспектів відкритих уроків вчителів шкіл глухонімих дітей України; аналіз календарних планів вчителів III класів; вивчення та узагальнення методики роботи з розвитку зв'язної мови в молодших класах масової школи; проведення експериментального навчання в III класах Київської школи для глухонімих дітей.

В процесі проведеного експериментального дослідження М.Д.Ярмаченком було зібрано і проаналізовано велику кількість матеріалів, на основі яких ним було охарактеризовано основні особливості розвитку зв'язної мови у глухонімих учнів молодших класів. Зокрема, було зібрано та проаналізовано: а) 582 уроки сурдопедагогів різних шкіл і класів; б) 32 конспекти відкритих уроків, проведених вчителями різних шкіл України; в) 6 календарних планів навчально-виховної роботи в III класі; г) 267 письмових робіт учнів, написаних ними в процесі виконання навчальної програми; д) 327 самостійних письмових робіт, написаних учнями за

нашими завданнями під час попереднього і контрольного дослідження; е) 22 уроки вчителів масової школи; є) 53 індивідуальних щоденників учнів III кл.; ж) проведено 17 спеціальних уроків, присвячених роботі з щоденниками; з) 11 класних календарів погоди; и) проведено 6 узагальнюючих уроків; і) 36 учнівських листів.

Отже, для визначення важливості виділених М.Д.Ярмаченком спеціальних вправ, потрібно детальніше розглянути результати отримані вченим в результаті експериментального дослідження з розвитку зв'язної мови дітей з вадами слуху.

Введенню календаря погоди і природи М.Д.Ярмаченко надавав важливого значення в розвитку мислення та мови глухонімих учнів. Згідно проаналізованим літературним та методичним джерелам масової школи М.Д.Ярмаченком було встановлено, що даній роботі приділяється значна увага, адже використання таких вправ позитивно впливає на розвиток логічного мислення та зв'язної мови. На даний факт, з точки зору М.Д.Ярмаченка, одним із першим звернув увагу К.Д.Ушинський, який зазначав, що «...для розвитку логічності в мисленні і мові дітей, ми також не можемо вибрати більш корисних для цього предметів, як предмети природної історії. Логіка природи є сама доступна для дітей логіка-наочна і незаперечна».[213, 219, с. 74] (цитуються за вибіркою М.Д. Ярмаченка)

М.Д.Ярмаченко вважав, що спостереження за явищами природи сприяють розвитку спостережливості учнів, а ведення календаря привчає дітей уважно придивлятися до оточуючого, знаходити в природі такі явища, які без календаря є нелогічними. Підтвердження своїх поглядів на важливу роль календаря для розвитку спостережливості М.Д.Ярмаченко знаходить і у працях А.А.Ісаєнко, В.І.Маркіна, В.І.Волтонської, Ю.І.Зволинської, М.С.Швейніна, Є.Д.Сирочківської.

М.Д.Ярмаченко був переконаний, що календар природи і погоди «в руках вчителя, який цікавиться цією справою і вміє її організувати, стає цінним засобом збагачення знань учнів і формування у них необхідних

практичних навиків. Введення календаря примушує дітей не просто дивитися навколо себе, а вдивлятися з певною метою, шукати і знаходити важливі і цікаві предмети, знаходити вірні зв'язки між різними явищами». [219, с. 75, 227, 228]

Також, важливою особливістю формування зв'язної мови при роботі з календарем погоди і природи М.Д.Ярмаченко вбачає у його систематичності та непереривності, адже природа знаходиться в постійному русі, нерозривному зв'язку і залежності між явищами, які спостерігає учень. Систематичність вправ робить її значущою у розвитку зв'язної мови глухонімими учнями через те, що словесне оформлення спостережень в усній і письмовій формах сприяють збагаченню, як активного так і пасивного словників. Також, на думку М.Д.Ярмаченка, систематичне спостереження за погодою та природою дають можливість глухонімих учням зрозуміти причинні зв'язки між окремими об'єктивно існуючими явищами природи. Як приклад М.Д.Ярмаченко наводить: «Якщо сонце світить - небо буває блакитним, голубим, синім; якщо ж хмарно, то сонця не видно. Якщо надворі мороз - річка замерзає, замерзають вікна; якщо на дворі тепло - сніг тане, відлига і т.д. і т.п.». [219, с. 76] Адже розуміння такої залежності, впевнений М.Д.Ярмаченко, сприяє розвитку логічного мислення, закладає у них навик зв'язного і послідовного опису. В свою чергу конкретні спостереження формують у глухонімих учнів вміння в стислій формі передавати, але при цьому повно описувати ті чи інші явища, події, тощо.

М.Д. Ярмаченко вказує і на те, що «календар погоди і природи сприяє розвитку мови глухонімих саме тому, що в процесі його записування учні мають змогу використовувати відповідний мовний матеріал у безпосередньому зв'язку з певними явищами і подіями по декілька раз і, тим самим, міцніше засвоювати його». [219, с. 77] Отже, вченим був зроблений наступний висновок, що мова у глухонімих формується на основі їх чуттєвого відображення дійсності.

Важливою умовою ведення календаря М.Д.Ярмаченко називає скорочений запис який дає повну інформацію про подію. Адже, на думку дослідника, лише за таких умов можливе не лише вивчення учнями певних законів, особливостей природи, але й засвоєння ними словесної мови. Що було б неможливим, з точки зору М.Д.Ярмаченка, якби даний календар записувався окремими словами або відповідними позначками як у масовій школі.

Наступною умовою розвитку зв'язної мови М.Д.Ярмаченко називає одночасне ведення спостережень за погодою та читанням про ту чи іншу пору року. Саме читання таких оповідань, з його точки зору, сприяють «закріпленню і упорядкуванню мовного матеріалу календаря погоди, стимулює глухонімих учнів до дальших спостережень», [213, 219, с. 78, 227, 228]

Не менш важливою умовою формування зв'язної мови за допомогою календаря М.Д.Ярмаченко назвав узагальнення конкретно вивченого, засвоєного та усвідомленого мовного матеріалу. З цією метою виділяються спеціальні уроки, які називаються в методичній літературі узагальнюючими. На даних уроках, переконаний М.Д.Ярмаченко, глухонімі учні використовують не лише власні спостереження зафіксовані в календарі, але і матеріал тих оповідань, що читалися на уроках читання по даній темі.

Отже, в процесі проведення експериментального дослідження М.Д.Ярмаченком було визначено конкретні умови розвитку зв'язної мови при роботі з календарем погоди і природи (рис. 2.5.) (стор.70).

Однак, якщо питання закріплення мовного матеріалу календаря, таким як читання оповідань та уроки узагальнення знань у сурдопедагогічній літературі були описані досить ґрунтовно, то питання організації спостережень глухонімих учнів за погодою і оточуючою природою та форми і системи запису відповідного календаря недостатньо приділяється увага. Що в свою чергу призвело на думку вченого до

«недостатньої теоретичної розробки даного питання і програма з цього розділу недосить чітка і виразна», [219, с. 80]

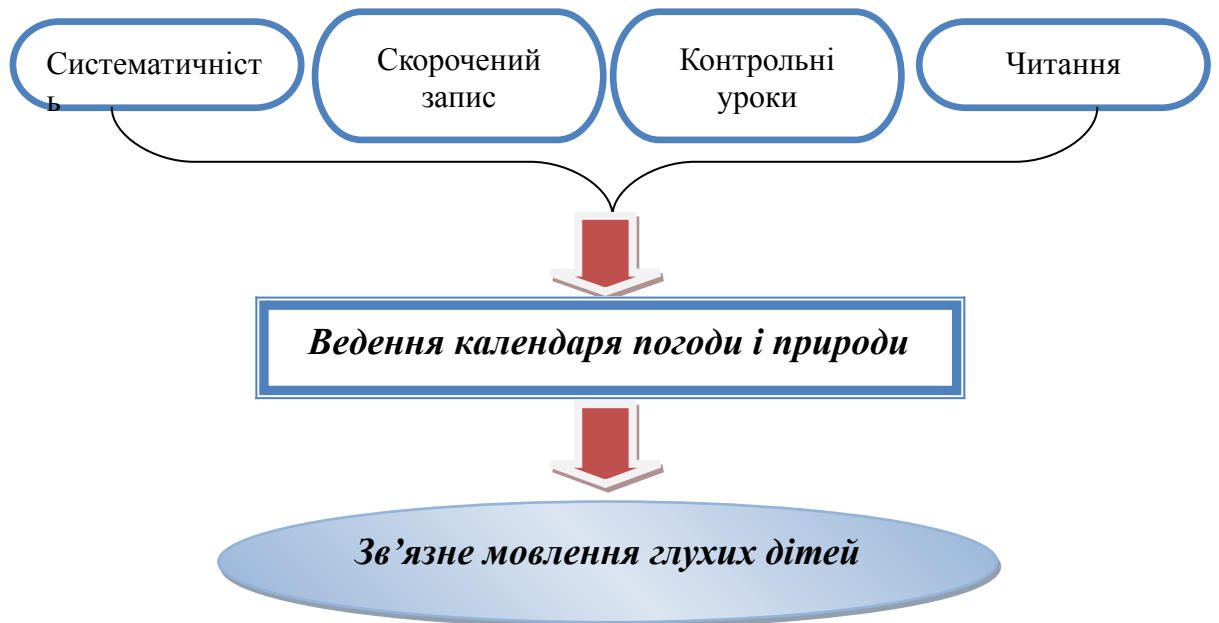

Рис. 2.5. Умови розвитку зв'язної мови при роботі з календарем погоди і природи за М.Д.Ярмаченком

Проаналізувавши конкретні приклади із практики М.Д.Ярмаченко переконався у важливості та правильності визначених ним умов розвитку зв'язної мови при роботі з календарем, які були вже вказані вище. Адже, за М.Д.Ярмаченком, учні виконуючи такі вправи, здобувають навик самостійно описувати явища природи за допомогою зв'язної мови. Завдяки систематичному веденню календаря, опису учнями погоди і змін в природі ставали більш повними. Поступово учні відзначали більш широке коло явищ, розширюючи і урізноманітнюючи мовні засоби при їх описі. Конструкції речень ускладнювалися та удосконалювалися.

Позитивною стороною розглянутої форми роботи є те, що вона в деякій мірі компенсує той величезний недолік дітей з вадами слуху, який полягає у відсутності мовного спілкування, у відсутності використання мови для потреб самого життя. На високому рівні був оцінений вклад М.Д.Ярмаченка у розробку даного виду роботи над мовою глухої дитини, професором Ленінградського педагогічного інституту М.Е.Хватцевим. Даний факт можна підтвердити уривком із відзиву написаним 14 груднем 1954 р.: «особенно

обстоятельно и творчески разработаны организации и методика работы над календарем погоды и природы. Акцентирование внимания сурдопедагогов на важности работы над календарем погоды и природы - показ методики этой работы являются очень полезным вкладом диссертанта, так как этот вид работы во многих школах остается в тени, не смотря на всю свою ценность во многих отношениях». [спр. 503, Ф.Р-346, опис 5]

В процесі експериментального дослідження М.Д.Ярмаченком було констатовано також і те, що глухонімі діти не вміють самостійно використовувати добре відомий мовний матеріал, тобто «не вміють застосовувати одержані на уроках знання з мови в спілкуванні, не вміють зв'язно розповісти про звичайні для них речі», [8, с. 108] На думку М.Д. Ярмаченка, «однією з важливих форм роботи, яка сприяє розвитку самостійної мови глухонімих на основі їх діяльності і безпосередніх вражень, є щоденник», [219, с. 110] Адже, саме ведення щоденників, з точки зору М.Д.Ярмаченка, привчає учнів правильно висловлювати свої переживання, думки, дає можливість «оформити» словесною мовою все, що діти роблять впродовж дня, що в свою чергу сприяє розвитку їх логічного мислення та словесної мови.

Погляди на важливість використання такої форми роботи як щоденник М.Д.Ярмаченко знаходить у працях Г.О.Гурцова, І.А.Васильєва, М.М.Лаговського, Б.Д.Корсунської, М.А.Томілової, Е.Заренка, Е.Мусатової та інших. Щоправда, згідно висновкам зробленим М.Д.Ярмаченком в результаті аналізу праць вище зазначених науковців, в них не було «чітких вказівок відносно послідовності роботи з щоденником, не визначено як потрібно поступово ускладнювати справи, не має єдності в тому, з якого класу варто розпочинати систематичну роботу над записом щоденників та далі». [219, с. 113]

Також, М.Д.Ярмаченком був виділений цілий ряд важливих питань з методики ведення щоденників які були не розробленими. Найбільш істотними з них М.Д.Ярмаченко вважав наступні: не вказується як

здійснювати перехід від колективного, класно-урочного запису щоденників до самостійного; яка при цьому повинна бути послідовність вправ; не розроблена методика послідовного ускладнення вимог при самостійному веденні щоденників глухонімими учнями та відповідних узагальнюючих уроків; не з'ясована роль вихователя в роботі з щоденниками, оскільки в літературі є лише згадки про те, що в організації і проведенні такої роботи повинен брати активну участь вихователь класу (І.М.Красних), але невідомо, що саме він повинен робити, в якій мірі він повинен брати участь у цій роботі. [219, с. 115] Дані недоліки, з точки зору М.Д.Ярмаченка, призвели до того, що в існуючих на той час програмах для шкіл глухонімих дітей вимоги щодо застосування даної форми роботи подавалися обмежено та не досить виразно.

Саме розбіжності між думками окремих сурдопедагогів, не розробленість методики проведення та нечіткість програми сприяли значним недолікам у практичній роботі вчителів. Даний ряд недоліків спонукали М.Д.Ярмаченка до організації експериментального навчання за авторською методикою. В експерименті приймали участь учні III класу Київської школи глухих (1953-1954 н.р., вчитель Л.В.Майбородська).

На основі значної кількості спостережень за навчально-виховною роботою в школах глухонімих та проведення експериментального навчання М.Д.Ярмаченком були зроблені висновки відносно доцільної організації роботи з щоденниками. Зокрема:

- систематичність ведення щоденників закріплюють в учнів навички використання необхідного їм для спілкування мовного матеріалу який учні здобувають під час вивчення загальноосвітніх предметів [219, с. 157, 227, 228];

- ведення щоденників учнями сприяють накопиченню словникового запасу слів, що допомагає їм більш грамотно і зв'язно, використовуючи свої думки [219, с. 158, 227, 228];

- поступове ускладнення вимог у написанні щоденників,

розширення кількості речень які описують події дня: «Від переліку подій і фактів минулого дня поступово треба переходити до їх опису, від опису дня за детальними записами - до такого ж опису за більш узагальненим планом. Спочатку можна вимагати від учнів, щоб вони на кожне запитання давали відповідь в одне речення. Потім 2 - 3 - 4 і більше речень»; [219, с. 158]

- органічне поєднання позакласної роботи з щоденника з класною роботою, що допомагає не лише у розвитку зв'язного мовлення учнів, але й закріплює вивчений матеріал на уроках;

- тісний взаємозв'язок вчителя та вихователя;

- систематичність контролю та перевірки сприяють усвідомленню учнів допущених помилок у неправильності написання конкретних слів, словосполучень та речень.

Отже, працюючи за власною методикою М.Д.Ярмаченком було встановлено, що систематично записуючи щоденники, глухонімі учні III класу навчилися виражати свої почуття і переживання, своє відношення до того чи іншого явища, події, навчилися викладати свої думки декількома зв'язними реченнями, із різноманітних незначних подій дня вибирати найбільш важливі і істотні.

Ще однією не менш важливою формою, що сприяє розвитку самостійної словесної мови у глухонімих, на думку М.Д.Ярмаченка, є листування. Тому, що, з точки зору М.Д.Ярмаченка, «при листуванні глухонімі учні оволодівають словесною мовою не тому, що цього вимагає вчитель, а завдяки життєвій необхідності в її використанні». [218, 219, с. 160] Найбільш важливою особливістю листа М.Д.Ярмаченко вбачав у тому, що листування базується на самодіяльності учнів.

В результаті аналізу сурдопедагогічної літератури того часу М.Д.Ярмаченком було встановлено, що цілий ряд сурдопедагогів надавали великого значення листуванню (М.М.Лаговський, Б.Д.Корсунська, І.М.Красних, М.А.Томілова). Однак, незважаючи на це методика роботи з

листами була розроблена недостатньо, були відсутні методичні поради стосовно роботи з даною формою роботи (листами), що призвело до того, що «сурдопедагоги не знали як реалізувати відповідні програмні вимоги, залишаючи їх не виконаними». [213, 218, 219, с. 163] М.Д.Ярмаченком були зроблені припущення, що причинами невиконання програмових вимог сурдопедагогами є по-перше брак методичної літератури, по-друге не розчленованість, нечіткість програмових вимог.

Для виправлення вище вказаних недоліків М.Д.Ярмаченко вважав за доцільне вивчити досвід роботи кращих сурдопедагогів та експериментально виявити більш доцільніші прийоми роботи з даною формою.

В процесі вивчення досвіду роботи вчителів Київської школи для глухонімих М.Д.Ярмаченко виділив етапи формування у глухонімих учнів вмінь та навиків переписки-як серйозного засобу у розвитку словесної мови, а саме:

1. Організація спеціальних уроків:
 - 1 урок: пояснення будови листа; колективне написання листа за планом написаним на дошці; запис листа складеного всім класом на дошці; колективне читання складеного листа; запис листа з дошки у зошити.
 - 2 урок: колективне пригадування плану та запис його на дошці; колективне складання листа, наприклад, до бабусі; самостійне складання листа з використанням записаного на дошці плану (кращі учні); повторення і закріплення вивченого через написання листа «до кого хочеш».

На думку М.Д. Ярмаченка, важливим нюансом в даній формі роботи є навчити глухонімого учня правильно писати всі елементи листа, зокрема адресу відправника та одержувача, на що на жаль мало звертається уваги сурдопедагогами.

Серед основних недоліків таких уроків М.Д.Ярмаченко називав штучні, умовні ситуації, які не хвилюють учнів. «Проте без таких уроків обійтися неможна. Вони є необхідною підготовкою учнів до застосування

здобутих на уроках знань на практиці, в житті». [219, с. 169, 220]

2. Написання листів з опорою на конкретні життєві ситуації, які зворушують та хвилюють учнів.

Організовуючи роботу з листами М.Д.Ярмаченко наголошує на тому, що не можна забувати про те, що це особлива форма зв'язної мови. Адже лист відрізняється від щоденника і календаря погоди і природи тим, що він завжди звернений до конкретного співбесідника (адресата), а це позначається і на його формі викладу думок.

Працюючи з листами М.Д.Ярмаченко акцентує увагу на тому, що лист це засіб спілкування, а не звичайна вправа учнів у вивченні мови. «На спеціальних уроках, які в переважній більшості проводяться в школі глухонімих, учні пишуть умовні листи до умовних осіб, що, звичайно, не може викликати у них відповідної зацікавленості і бажання. Лист завжди повинен бути звернений до конкретних відомих осіб з життєвою потребою повідомити про щось, тоді і успіхи будуть значно кращі. Адже не треба забувати, що засобом спілкування глухонімі можуть оволодіти лише в процесі самого спілкування». [спр. 503, Ф Р-346, опис 5] (Додаток Д)

Отже, в результаті проведеного експерименту М.Д. Ярмаченком були зроблені висновки: листування «сприяє закріпленню вмінь та навиків практичного використання знань з мови, одержаних в класі»; [218, 219, с. 182] в молодших класах для роботи з листами найдоцільніше виділяти спеціальні уроки; листи обов'язково повинні перевірятися і аналізуватися вчителем або вихователем класу. Виявленні помилки необхідно роз'яснювати учням. [219, с. 183]

Навчання написання листа, за М.Д.Ярмаченком, повинно відповідати схемі: дата написання листа; звернення на початку листа до тієї особи, якій адресується даний лист; текст листа; закінчення листа і підпис того, хто його пише; вірне написання адреси як тієї, до кого пишеться лист, так і власної.

Науково-еспериментальне дослідження М.Д.Ярмаченка, в свій час, було високо оцінено як вченими-сурдопедагогами, так і вчителями-практиками. Такі висновки можна зробити опираючись на відгуки стосовно проведеного М.Д.Ярмаченком дослідження: відгук А.М.Гольдберг: «работа тов. Ярмаченко Н.Д. существенно дополняет нашу пока еще небольшую литературу по вопросам развития связной речи глухонемых школьников. Она будет полезна сурдопедагогам, поможет им достигнуть успехов в развитии связной речи глухонемых. Автор работы обнаружил в ней данные, необходимые ему как соискателю ученой степени кандидата педагогических наук»; старшого викладача кафедри спецпедагогіки Р.Г.Краєвського: «при разработке автором этой методики учтены все существенные особенности восприятия и усвоения глухонемыми языка в процессе их обучения. Система упражнений построена с учетом весьма постепенного их усложнения. А также возможной вариативности и борьбы с шаблоном и стандартом. Все это, необходимо сказать, обеспечило, получение при проведении исследования, положительный эффект»; П.К.Драч директор Уманської школи-інтернат наголошує на тому, що дисертаційне дослідження «допоможе вчителям й вихователям ще краще проводити роботу над розвитком мови у глухонімих учнів-вихованців». [спр.503, Ф. Р-346, опис 5] (Додатки Е, Ж, З, К)

Результати отримані М.Д.Ярмаченком в процесі дослідження форм розвитку зв'язного мовлення глухих учнів є вагомими і важливими і на сьогодні. Виявлені М.Д.Ярмаченком умови, фактори та етапи роботи з календарями погоди і природи, з щоденниками та листами лягли в основу теоретичного підґрунття самостійного ініціативного використання словесного зв'язного мовлення.

2.2. Ідеї компенсації у працях М.Д.Ярмаченка.

Розробляючи і аналізуючи освітні проблеми, М.Д.Ярмаченко значну увагу приділяв окремим проблемам сурдопедагогіки. Однією з продуктивних розробок є дослідження теорії компенсації, розробки її основних положень. М.Д.Ярмаченко вніс у теорію та історію сурдопедагогіки роз'яснення основних підходів до положень, що виникали протягом більше ніж 200 років навчання та виховання дітей з вадами слуху. Серед найголовніших підходів, що вплинули на зміну поглядів, й найвагомішою з точки зору продуктивності розвитку науки, сам М.Д.Ярмаченко вважав здійснений ним аналіз розуміння вченими і дослідниками в цілому і змісту компенсації, як в теоретичному так і практичному тлумаченні та застосуванні. Про це свідчать декілька фактів. По-перше: внесення вченим як завідувачем кафедри сурдопедагогіки і логопедії КДПІ імені О.М.Горького у навчальний план підготовки сурдопедагогів предмету, який і до сьогодні носить назву «Проблеми компенсації глухоти». Все своє викладацьке життя, від першого дня появи даного предмету до останнього дня роботи в університеті, саме М.Д.Ярмаченко читав даний курс студентам-сурдопедагогам. М.Д.Ярмаченко ставився до читання даного курсу як до провідного, про що свідчить вказаний вище факт. Адже проводив лекції не дивлячись на надзвичайну свою завантаженість, пов'язану з тим, що протягом творчого шляху в освіті він виконував складні організаторські обов'язки: спочатку завідувачем кафедри сурдопедагогіки і логопедії, потім проректором з навчальної роботи КДПІ імені О.М.Горького, надалі тривалий час директором науково-дослідного інституту педагогіки МО УРСР, отримав у цей час звання члена-кореспондента, дійсного члена АПН СРСР, за незалежності України його призначено Президентом-організатором АПН України, і надалі він став першим президентом АПН України.

Підтвердженням уваги вченого до визначеної проблеми слугують і його наукові доробки. Зокрема, однією з перших монографій є його науково-

дослідницька робота «Проблема компенсации глухоты», видана у 1976 році Київським видавництвом «Радянська школа».

Слід зазначити, що за розповідями Е.П.Грози, І.М.Лобурця, Л.І.Фомічової, М.Д.Ярмаченко все своє наукове життя цінував дану доробку, тому що у спільному з Л.І.Фомічовою науковому вивченні змісту освіти у Канаді у 2000 році, саме дану монографію, за словами Л.І.Фомічової, він подарував фахівцям-сурдопедагогам Едмонтонського університету.

Його роботи «Проблема компенсації у радянській дефектології», «Проблема компенсации в сурдопедагогике», «Науково-теоретичні основи проблеми компенсації глухоти» підготовлені і опубліковані відповідно у 1972, 1973, 1999 роках вказують на послідовне намагання М.Д.Ярмаченка розширити і висвітлити проблему компенсації та донести її до педагогічної громадськості .

На думку М.Д.Ярмаченка компенсацію характеризує саме розвиток пізнавальної діяльності глухих і слабочуючих дітей. Тому спеціальні завдання в рамках пізнавальної діяльності, на думку автора, мають стояти перед сурдопедагогікою та сурдопсихологією.

Вивчаючи компенсаторні можливості дітей з вадами слуху та для детальнішого з'ясування проблеми компенсації, М.Д.Ярмаченко звертається до історичних джерел, які він розглядає в хронологічному порядку, розпочинаючи з стародавніх часів.

За віднайденими дослідником історичними даними в «сиву давнину» аномальні діти розцінювалися суспільством як недієздатні, вони прирівнювалися до душевнохворих, а глухонімота вважалася, за цитуванням М.Д.Ярмаченка, «божою карою». Лише в XVIII-XIX століттях, за даними М.Д.Ярмаченка, погляди дослідників почали змінюватися, що, на думку вченого, у подальшому і стало поштовхом до вивчення проблеми компенсації аномального розвитку під час спеціального навчання. М.Д.Ярмаченко завжди наголошував на тому, що лише спеціально організоване навчання дає можливість дитині всебічно розвиватися. Згадки про спеціально

організований навчально-виховний процес вчений знаходить у твердженнях І.К.Аммана. Зокрема, М.Д.Ярмаченко посилався на положення І.К.Аммана і високо його оцінював за те, що І.К.Амман переконував суспільство в тому, що глухі діти без спеціального навчання не мають змоги розвиватися відповідно своїм здібностям. Тобто, М.Д.Ярмаченко цінував І.К.Аммана за прямий і прогресивно неординарний для свого часу погляд на роль спеціально організованого навчання у розвитку глухої дитини.

Аналізуючи перші спроби наукового пояснення явища компенсації глухонімоти (за термінологією XVIII-XIX ст.), М.Д.Ярмаченко дійшов висновку, що в основу попередніх досліджень була покладена певна спроба довести, що глухота є фізичним дефектом, яка негативно впливає на розвиток дитини. За тих часів такий підхід негативно позначався на становищі глухої дитини в суспільстві.

Вивчаючи проблему компенсації М.Д.Ярмаченко показує, що тривалий час на розуміння компенсації впливали різні підходи щодо оцінювання ролі формування усного мовлення у дітей з вадами слуху. Таке становище він пов'язував з початком появи нових поглядів і досліджень даної проблеми таких сурдопедагогів як В.І.Флері, І.Я.Селєзнев, Я.Т.Спешнев та інші.

Досліджуючи витоки з метою пояснення змісту компенсації, М.Д.Ярмаченко неодноразово наголошував на гносеологічних коренях появи спочатку ознак, а пізніше і в цілому теорії надкомпенсації. М.Д.Ярмаченко критикував біологізаторський підхід до оцінювання глухоти, сутність якої в рамках вказаної вище теорії полягає у здатності одного біологічного змісту замінюватися іншою біологічною системою: наприклад слух зором, дотиком. Надалі зір і дотик нібито можуть взяти на себе всі біологічні функції слуху. Такий підхід оцінювався М.Д.Ярмаченком як хибний і регресивний. Особливості розвитку глухих і слабочуючих дітей М.Д.Ярмаченко пов'язував з так званою соціальною заміною. Він зазначав, що в біологічному значенні зір та дотик (збережені аналізатори) не можуть виконувати функції слуху (ушкодженого аналізатора), але в соціумі допомагають дітям з вадами слуху

адаптуватися. В цьому соціальному аспекті, М.Д.Ярмаченко аналізує роль усного мовлення та зорового сприймання. Вчений був переконаний, що для соціалізації у дитини з вадами слуху потрібно сформувати комунікативні навички, які виникають у процесі навчання глухих та слабочуючих дітей усному мовленню. Саме зорове сприймання вчений називає одним із головних компонентів формування усного мовлення у дітей з вадами слуху. Дослідник знаходить підтвердження своїх переконань щодо компенсаторних можливостей зорового сприймання навіть у даних з ранньої практики навчання глухих дітей, зокрема у працях В.І.Флері: «хотя глухонемой не может слышать слова, произносимые в присутствии его, однако ж зрение его, благодетельным вознаграждением природы, пользуется отменной зоркостью...» (цитуються за М.Д.Ярмаченком). Саме завдяки компенсаторним можливостям зорового аналізатора діти з вадами слуху можуть зчитувати з губ звернене до них мовлення «...от этого он видит ясно и разбирает с чрезвычайной точностью самые тонкие движение на губах говорящего с ним; следовательно, он может заменить слух зрением и читать слово, которого он не слышит» (В.І.Флері). (цитуються за вибіркою М.Д.Ярмаченка) [243, с. 10]

Але, наголошуючи на широкому використанні глухими та слабочуючими дітьми зорового сприймання, М.Д.Ярмаченко аргументовано заперечує існуючі погляди на зорове сприймання як на домінуюче. Вміння дітей з вадами слуху читати з губ розвиваються завдяки довготривалим і наполегливим вправлінням, а не за рахунок особливого біологічного розвитку зорового сприймання, яке замінило слухове сприймання. Теоретичні погляди М.Д.Ярмаченка на вказану проблему формувалися під впливом відомих діячів сурдопедагогіки. Зокрема, аналогічне за ідеєю твердження вчений знаходить і у наукових дослідженнях Н.М.Лаговського, якого він цитує так: «их внимание не отвлекается ухом, что ничто не мешает действовать зрительным впечатлениям на их ум; но больше чем нормальные, они не видят. О них можно сказать что они видят многое но не много, их глаз

старается воспринимать все, что попадает в их круг зрения, но каждый отдельный предмет рассматривают они поверхностно». (цитуються за вибіркою М.Д.Ярмаченка) [243, с. 12]

Не менш важливими в компенсації глухоти М.Д.Ярмаченко вважав і вібраційні та дотикові відчуття. Він стверджував, що за допомогою вібраційних відчуттів дитина сприймає не лише оточуючий світ, але і на їхній основі вона може «почути» музику і свій голос, контролювати функцію мовного апарату, зокрема голосових зв'язок.

Великого значення М.Д.Ярмаченко надавав розвитку у глухих і слабочуючих дітей залишкового слуху, розвиток якого тісно пов'язував із формуванням усного мовлення у дітей. Адже здатність глухих дітей чути фрази, слова або голосні звуки створює, на думку автора, кращі умови для формування усного мовлення та розуміння ними зверненого до них мовлення оточуючих.

Разом з тим, увагу дослідників М.Д.Ярмаченко акцентує на питаннях, пов'язаних із залишковим слухом. За його значенням і впливом на розвиток дитини з вадами слуху ставить його на перше місце серед всіх виділених ним компонентів, які сприяють формуванню усного мовлення у дітей з вадами слуху. Але при цьому вчений наголошує на тому, що залишковий слух буде корисним лише в тих умовах, коли дитина навчиться правильно користуватися ним, а це можливо лише під час спеціально організованого навчання.

На думку М.Д.Ярмаченка, одним з перших дослідників-сурдопедагогів, який звернув увагу на важливість залишкового слуху був В.І.Флері: «дети, сохранившие еще остаток слуха, могут возвратить постепенно, в следствии упражнений и произношении, способность слышать, более или менее совершенную, по мере того, как заставляют их обращать внимание свое на звуки». (цитуються за вибіркою М.Д.Ярмаченка) [243, с. 10]

Разом з тим, не дивлячись на позитивний вплив збережених аналізаторів М.Д.Ярмаченко стверджував, що вони самі по собі не можуть

сприяти всебічному розвитку дитини з вадами слуху без спеціально створених умов, тобто спеціально організованого навчально-виховного процесу.

Проаналізувавши та вивчивши погляди вчених-сурдопедагогів на проблему компенсації глухоти, М.Д.Ярмаченко виділив наступні компоненти, спираючись на які у дітей з вадами слуху формуються комунікативні навички:

- залишковий слух, на який не лише потрібно спиратися під час навчання глухих усному мовленню, але і розвивати його;
- зорове сприймання, а саме вміння глухих дітей зчитувати з губ співрозмовника;
- вібраційне сприймання, зокрема дотик.

Наступним важливим етапом розвитку проблеми компенсації, М.Д.Ярмаченко вважав, привернення уваги вчених до соціального фактору даної проблеми, який і став вихідною умовою у формуванні теорії та практики компенсації.

Аналізуючи погляди дослідників на проблему компенсації, М.Д.Ярмаченко був переконаний, що саме культурно-історична теорія Л.С.Виготського стала вихідним положенням теорії компенсації. Про вагомість, даної проблеми, яку М.Д.Ярмаченко розглядав як вихідну у дефектологічній науці, свідчить той факт, що вже будучи Президентом АПН України, на прохання директора створеного в АПН України інституту Дефектології академіка В.І.Бондаря, М.Д.Ярмаченко читав першому складу співробітників зазначеного інституту та викладачам дефектологічного факультету ґрунтовну лекцію, присвячену культурно - історичній концепції Л.С.Виготського, яка була насичена фактами і деталями, де повною мірою розкривався внесок Л.С.Виготського в розробку проблеми компенсації. (із інтерв'ю учасників)

Не лише вченим у спілкуванні і на конференціях, студентам у лекціях, а й у своїх опублікованих роботах М.Д.Ярмаченко зазначав, що великий

вклад у наукове обґрунтування проблеми компенсації вніс Л.С.Виготський. При цьому він посилається на висновки Л.С.Виготського і вказує, що саме Л.С.Виготський першим звернувся до соціального пласту проблеми: «проблему дитячої дефективності в психології і педагогіці поставив й осмислив як соціальну проблему, тому що соціальний її момент, якого раніше не помічали і вважали звичайно другорядним і похідним, насправді є первинним і головним». (Цитується за вибіркою М.Д. Ярмаченка) [215, с. 10]

Як свідчить наведена цитата Л.С.Виготського, М.Д.Ярмаченко цінував саме піднятий соціальний аспект у дефектології та сурдопедагогіці. Зокрема, керуючись даними Л.С.Виготського, М.Д.Ярмаченко стверджував, що єдиним правильним шляхом з точки зору наукової вивіреності, ідейної обґрунтованості є такий навчально-виховний процес глухої, слабчуючої і аномальної дитини, який ґрунтується на методах соціальної компенсації. При цьому метод соціальної компенсації у дефектології він розглядав невідривно від природи дитини, і вважав його зумовленим з існуючою глибиною порушення, за словами М.Д.Ярмаченка, пов'язаного з сутністю «природної вади».

Будучи глибоким дослідником сурдопедагогіки М.Д.Ярмаченко вважав, що біологічний підхід до трактування компенсації панував тривалий час аж до запропонованої Л.С.Виготським культурно-історичної концепції. М.Д.Ярмаченко наводить твердження Л.С.Виготського: «на місце біологічної компенсації мусить стати ідея соціальної компенсації дефекту [215, с.10]

М.Д. Ярмаченко пояснює мотиви власної високої оцінки підходів Л.С.Виготського тим, що «в спеціальній педагогіці треба орієнтуватися не на хворобу, а на здоров'я» [208, с. 11]

Окремо в своєму аналізі, М.Д.Ярмаченко вбачає шлях розвитку сурдопедагогіки України на основі розвитку глибинних пластів психічного здоров'я дитини. Тобто слід виходити не з вади дитини, а з її збережених аналізаторів, тобто не розглядати дитину як «дефективну дитину». Саме як

переорієнтацію з дефекту на здоров'я М.Д.Ярмаченко оцінює внесок Л.С.Виготського у дефектологічну науку.

Слід зазначити, що вітчизняна дефектологічна наука свого часу саме під впливом поглядів М.Д.Ярмаченка змінила термін «туговухі» на «слабочуючі». Тобто, ще у дипломах випуску студентів 1972 р. (диплом С № 317089 Фомічової Л.І.) кваліфікація визначена як «вчитель шкіл глухих та туговухих». Термін «туговухий» є похідним від вади, а термін в корені слова якого є слово «чує», тобто слабочуючі, орієнтований на здоров'я.

Отже, М.Д.Ярмаченко був прихильником терміну «слабочуючі» і виділив сутність методу соціальної компенсації:

- введення глухих і слабочуючих дітей у «велике життя»;
- зміцнення зв'язків дитини з соціальним середовищем;
- розширення кола спілкування зі світом;
- стимулювання активності дітей у спілкуванні зі світом;
- стимулювання дійової участі дитини у спілкуванні зі світом.

М.Д.Ярмаченко також виділив умови реалізації методів соціальної компенсації:

Першою умовою є забезпечення переходу від вузького кола спілкування дитини, відведеного їй вадюю, до безмежно розширеного кола спілкування. Так, якщо оцінювати, міміко - жестове мовлення як рідне мовлення глухих і слабочуючих і ставити акцент у навчально-виховному процесі на міміко - жестове мовлення, то в результаті отримуємо звуження кола спілкування за рахунок використання міміко - жестового мовлення, що протирічить першій умові, зазначеній М.Д.Ярмаченком, і є вкрай непродуктивним, як з точки зору теорії, так з точки зору соціальної адаптованості. Виходячи з першої умови, сучасне спрямування МОН України навчально-виховного процесу спеціальних шкіл для глухих дітей на широке використання міміко - жестового мовлення є таким, що протирічить положенням М.Д.Ярмаченка про компенсацію і перетворює спеціальну освіту із прогресивної на регресивну. Адже М.Д.Ярмаченко наголошував на

розширенні кола спілкування, а миміко - жестове мовлення є прямим шляхом до звуження кола.

Наступною, другою умовою не за значенням, а за простим порядком опису М.Д.Ярмаченко вважав активну організацію життя в спеціальній школі на основі зміцнення її зв'язків із соціальним середовищем, завдяки чому аномальна дитина може увійти у велике життя. Іншими словами навчально-виховний процес за таких умов забезпечує компенсацію.

М.Д.Ярмаченко вважав, що вчення Л.С.Виготського знайшло свій подальший розвиток у працях А.Р.Лурії, О.І.Дьячкова, І.П.Соколянського. М.І.Земцова, І.М.Соловйова, С.О.Зикова. Себе самого він не оцінював у своїх працях. В той же час доробок М.Д.Ярмаченка високо оцінено ще при його житті. Як вагомий внесок, характеризується розроблена М.Д.Ярмаченком теорія компенсації та розвиток культурно-історичної концепції Л.С.Виготського сучасними вченими-сурдопедагогами. Зокрема, у 1997 р. Л.І.Фомічова в докторському дисертаційному дослідженні надавала високої оцінки здобуткам М.Д.Ярмаченка з розробки проблеми компенсації.

М.Д. Ярмаченко зауважував, що «... більшість глухих і слабочуючих виявляють в праці і суспільному житті високі моральні якості... Багато хто з них за рівнем і якістю розвитку мислення і мови, пам'яті і уяви не лише не поступаються тим, щочують і говорять, але, безсумнівно, стоять на самих високих рівнях загальнолюдської психічної діяльності. Не помічати цього ми не маємо права. Ми ще недостатньо осмислили і ще в меншій мірі реалізуємо принципіву тезу Л.С.Виготського про те, що «будь-яке питання спеціального навчання є в той же час питанням соціального виховання в цілому». [183,с. 59]

М.Д.Ярмаченко у зв'язку з цим зазначав, що багато фактів у сурдопедагогіці, зібрані стосовно глухих дітей свідчать про відмінність їх від чууючих дітей. Такі факти багато дослідників називали «особливостями», в той час, як за твердженням М.Д.Ярмаченка, ці «особливості» є не що інше, як якості дитини, які вона здобула під впливом освітнього процесу.

Фундаментальним положенням М.Д.Ярмаченка є проголошений ним принцип диференціації у наукових дослідженнях, в яких здобуті у науці дані не можуть ґрунтуватися на тих, які віддзеркалюють стиль навчання і не відображають по суті вивірені у науковому аналізі особливості дітей з вадами слуху. При здійсненні досліджень, що ґрунтуються на фіксації особливостей дітей, спричинених існуючим сурдопедагогічним впливом у висновках виникають, на думку М.Д.Ярмаченка, такі узагальнення, що демонструють безперспективність спеціального навчання. А в дійсності, на думку М.Д.Ярмаченка, такого роду дослідження не відповідають методологічному вивіренню, а відтак інтерпретовані факти висвітлюють хибний шлях узагальнення зібраних даних.

М.Д.Ярмаченко вказував, що в фіксації рівня розвитку дитини потрібна глибока вивіреність дослідження, щоб факти висвітлювали саме актуальний рівень розвитку дитини, а не набутий розвиток внаслідок неправильного сурдопедагогічного впливу. В рамках таких тверджень одні дослідження можна віднести до оптимальних і прогресивних, інші – до вульгарного збирання фактів і методологічно неперевіраних позицій узагальнення: «В спеціальній літературі частіш за все акцентують увагу на тому, чого та чи інша група аномальних дітей не може, що їм не доступне. Внаслідок цього аномальним дітям нерідко приписують такі «особливості», які здебільшого породжуються існуючою системою навчання і виховання. Як правило, ці «особливості» зводяться до обмеження можливостей пізнавальної діяльності таких дітей, що кінець кінцем формує у дефектологічної громадськості почуття безперспективності спеціального навчання». [215, с. 12]

М.Д.Ярмаченко піддає ґрунтовній, нищівній критиці значну кількість досліджень у сурдопедагогіці. Учений вважає, що описані у дослідженнях особливості глухих та слабочуючих дітей, іншими словами – певні відхилення від норми, насправді є наслідком того, що у змісті навчально-виховного процесу був відсутній конкретний напрямок, що забезпечував компенсацію. Наголошуючи на хибності таких тверджень, що трапляються у

дослідженнях, які він називав «безліччю доведень», М.Д.Ярмаченко показав хибність методологічних позицій у дослідженнях, коли відбувається неврахування методологічних і теоретичних позицій компенсації. Вказане призводить спочатку до неправильної організації досліджень і як наслідок надалі до неправильних висновків: «Так, до останнього часу вважалося, що самостійне планування не доступне глухим учням молодших класів. Ще і в нині діючій програмі самостійне складання учнями плану, що пов'язується переважно з уроками читання, вимагається лише в п'ятих - шостих класах, а, між тим, досвід предметно-практичного навчання категорично відкинув, перекреслив цю «особливість» глухих. Виявляється, що при раціональній системі навчання глухі учні добре справляються з цим завданням уже в підготовчому-першому класах. Це ж стосується і ряду інших «особливостей» глухих дітей, які широко описані навіть з певним смакуванням у спеціальній літературі, особливо психологічній. Особливості глухих учнів часто висвітлюються безвідносно до існуючої системи навчання, а тому недоліки системи навчання нерідко безпідставно перетворюються в особливості учнів». [215, с. 13]

М.Д.Ярмаченка слід оцінити як методолога сурдопедагогіки, що підтверджується в рамках питань, що аналізуються, здійсненою автором класифікацією підходів, розробленої М.Д. Ярмаченком теорії компенсації, до яких він відніс три структурні характеристики, які існують і дотепер, але виникли в ході історичного розвитку суспільства, освіти і культури:

- ✓ ідеалістично релігійно-містичний підхід;
- ✓ вульгарно-матеріалістичний підхід;
- ✓ діалектико-матеріалістичний підхід.

Даючи структурну характеристику кожному із виділених підходів М.Д.Ярмаченко підкреслив характерні ознаки кожного із них.

Так, головною ознакою ідеалістично релігійно-містичного підходу М.Д.Ярмаченко називає впевненість суспільства, щодо залежності всього життя і діяльності людини від «волі Божої». М.Д.Ярмаченко вважав

примітивність такого стану суспільства як і продукovanі цим суспільство підходи і ставлення до освіти, що входили на той час в структури інститутів релігійного впливу і допомоги нечуючим.

Аналізуючи вульгарно-матеріалістичний підхід М.Д.Ярмаченко підкреслює той факт, що головною ідеєю даного підходу, який об'єднує біологічну теорію, теорію «вікаріата» та надкомпенсації, примітивна, пряма заміна ушкодженого аналізатора збереженим аналізатором, вважаючи останній ідентичним першому.

Підчас визначення головної ознаки третього підходу – діалектико-матеріалістичному М.Д.Ярмаченко виходить з діалектичної єдності анатомо-фізіологічних та соціальних факторів, при цьому наголошуючи на провідній ролі останнього, стверджуючи методологічну цілісність та системність аналізу та впливу.

Отже, проаналізувавши, систематизувавши та вивчивши погляди дослідників та вчених-сурдопедагогів на проблему компенсації глухоти, М.Д.Ярмаченко виділив ряд найважливіших, на його думку, факторів, які сприяють реалізації компенсаційних можливостей дітей з вадами слуху:

- спеціально організований навчально-виховний процес;
- суспільно корисна трудова діяльність;
- фізична культура та спорт;
- образотворча діяльність;
- театральна-концертна діяльність;
- літературна діяльність;
- наукова діяльність;

Серед виділених, одним із найважливіших факторів реалізації компенсаторних можливостей у дітей з вадами слуху, М.Д.Ярмаченко називає спеціально організований, диференційований навчально-виховний процес. Адже він був переконаний, що лише за умов спеціально-організованого навчання та виховання можливий розвиток всебічно розвиненої особистості дітей з вадами слуху. Для встановлення важливості

даного фактору М.Д.Ярмаченко вважав за доцільне проаналізувати історичний шлях розвитку спеціально-організованого навчання глухих дітей.

На думку дослідника, саме завдяки активному розвитку та вдосконаленню сурдопедагогічної науки була звернена увага на таке важливе питання в навчанні глухих дітей, як диференційний підхід у навчанні дітей з вадами слуху, а саме розмежування у навчальному процесі окремого навчання глухих дітей та слабочуючих дітей. Адже до цього моменту, за даними, доведеними М.Д.Ярмаченком, слабчуючі діти навчалися, здебільшого в масових школах, де «поповнювали ряди невстигаючих та залишених на другий рік» або, в гіршому випадку, навчалися в допоміжних закладах, де специфіка навчально-виховного процесу перш за все мала низький темп і була розрахована на розумово відсталих дітей. Приділення уваги теоретиків і практиків на важливість диференційного навчання дітей з вадами слуху сприяла, на думку вченого, і зверненню уваги на таке важливе питання, як початкове спеціальне навчання та виховання дітей з вадами слуху. Аналізуючи історичний розвиток спеціально організованого навчально-виховного процесу М.Д.Ярмаченко підкреслює, що дане питання було вчасно розглянуте та уведене в практику, адже «в умовах спеціально організованого раннього виховання глухих дітей всесторонне розвивається, а главное, овладає звуковою словесною мовою в найбільш сприятливих (із можливих) умовах».[243 с. 57]

Під дією науково-технічного прогресу та під впливом законодавства того часу, яке передбачало обов'язкову освіту всіх верств населення, на думку М.Д.Ярмаченка, дидактична система навчання та виховання дітей з вадами слуху зазнала значних змін в результаті значної кількості експериментальних досліджень найактуальніших питань теорії і практики навчання глухих і слабчуючих дітей, які були зумовлені науковим та технічним прогресом країни. Так, на зміну словесним методам навчання, які, з точки зору М.Д.Ярмаченка, не виправдали себе, прийшли практичні, які

опиралися на життєвий досвід дитини, та викликали потребу у знаннях та використанні зв'язного мовлення.

М.Д.Ярмаченко виділяв окремі продуктивні в компенсації підходи, зокрема предметно-практичну діяльність С.О.Зикова. А аналізі його підходів прихильником якого був М.Д.Ярмаченко, вказувалось на помилковість підходів у навчанні мовленню через вивчення граматичної будови мови. Оцінюючи розробки С.О.Зикова, М.Д.Ярмаченко, піримував думку, стосовного того, що мовлення слід формувати з допомогою мовленнєвого спілкування. Адже, згідно з теорією компенсації і корекції М.Д.Ярмаченка, глуху дитину неможливо примусити засвоїти мовлення для себе, потрібно їй дати можливість зрозуміти, що мовлення потрібне для певної мети, для реалізації контактів у спілкуванні з оточуючими. І лише за таких умов, впевнений М.Д.Ярмаченко, мовлення стане для дітей з вадами слуху знаряддям мислення.

Центральним елементом у дослідженнях С.О.Зикова М.Д.Ярмаченко вважає організацію педагогічно ціленаправленої діяльності школяра, на основі якої він позначає вербально її складові і властивості «чтобы обеспечить активность и самостоятельность школьников, необходимо организовать их деятельность. Вне деятельности нет ни активности, ни самостоятельности. ... связь с деятельностью – это не методический прием, а руководящий принцип в системе обучения глухих детей». (С.О.Зиков) (Цитується за вибіркою М.Д.Ярмаченка) [243 с. 59, 242]

Наголошуючи на продуктивності ідеї С.О.Зикова з використання діяльності, М.Д.Ярмаченко підкреслював, що діяльність не повинна бути лише інтелектуальною, а й наочно-практичною. Адже, за М.Д. Ярмаченком, правильно організована наочно-практична діяльність стане джерелом знань і способом активізації пізнавально процесу. Стаючи на сторону принципу зв'язку з діяльністю М.Д.Ярмаченко говорить про діяльність, яка активізує пізнавальну діяльність, всебічно розвиває дитину з вадами слуху.

М.Д.Ярмаченко в рамках компенсації і корекції вважає спеціальне навчання необхідною умовою розвитку і соціалізації особистості дітей з вадами слуху «реализация всеобщего обязательного обучения глухих и слабослышащих, разносторонняя деятельность общества глухих, включение в производительный и квалифицированный труд наравне со слышаще-говорящими людьми открыли большие возможности для развития познавательной деятельности людей с недостатками слуховой функции. С особой наглядностью это проявилось в получении глухими и слабослышащими высшего образования и в приобщении их к научной деятельности». [243 с. 61]

М.Д.Ярмаченко вважав, що дієве підкріплення його теорії, яке полягає у рівні розвитку осіб з психофізичними вадами, яким вони завдячують саме спеціальній освіті. Так, О.І.Скороходова стверджувала: «Я рано поняла неоспоримую истину: для слепых, глухонемых и слепоглухонемых знания – все. Кто владеет знаниями, тому доступно все в жизни». Аналогічні думки М.Д.Ярмаченко знаходить і у висловлюваннях значної кількості глухих: Алла Субботина учениця 8 класу «Я люблю читать книги, потому что я не слышу, а хочу много знать, хочу хорошо учиться. Без книг никогда не будешь умной»; Б.Комашинский инженер «много читаю, глухой не только приобретает запас слов, но и привыкает связно и грамотно излагать свои мысли. А без любви к книге, к чтению никакой программой и методикой обучения языку не добиться того, чтобы ученик стал действительно грамотным и после школы мог свободно общаться с окружающими. И поменьше иждивенческих навыков, поменьше мелочной опеки, питающей умственную лень!». [242, 243с. 61, 62]

Не менш важливою умовою компенсації, М.Д.Ярмаченко, називає суспільно корисну діяльність, а саме трудову діяльність. Так, О.І.Дьячков підкреслював, що «глухонемые проявляют поразительную находчивость и сообразительность в процессе игры или практической трудовой деятельности». (Цитується за вибіркою М.Д. Ярмаченка) [215, 243 с. 63]

М.Д.Ярмаченко був впевнений, що за умов правильно організованого спеціального навчання та виховання осіб з вадами слуху, можливий і подальший їх професійний розвиток та становлення. Яскравим доказом даного факту є статистичні дані, щодо працевлаштування глухих осіб. Так, відповідно віднайденим та опрацьованим М.Д.Ярмаченком даним в 70-ті роки люди з вадами слуху працювали на заводах, фабриках, в сільському господарстві, зокрема, на той час, 85% осіб з вадами слуху були працевлаштованими. За фактичними даними віднайденими М.Д.Ярмаченком, найбільша кількість глухих осіб (чоловіків) працювали металістами, також користувалися попитом такі професії: слюсар, токар, електротехнік та інші. Успішно працювали люди з вадами слуху в взуттєвій, швейній, трикотажній, текстильній, хутровій, хімічній, харчовій, поліграфічній та інших сферах виробництва.

Аналізуючи статистичні дані стосовно працевлаштування осіб з вадами слуху, вчений впевнився у важливості виділеного ним фактора – трудової діяльності, яка позитивно впливає на соціалізацію глухих та слабочуючих. М.Д.Ярмаченко наводить фактичні дані, наведені В.Г.Дмитрієвим «компенсаторные возможности организма и центральной нервной системы настолько велики и разнообразны, что и при полной или почти полной потере слуха люди приспособляются к изменившимся условиям существования, могут создавать материальные и духовные ценности. Это подтверждается не только на приметах отдельных высокообразованных личностей (художник Гойя, композитор Бетховен и Сметана, изобретатели Циолковский и Эдисон, артист Остужев и др.), но и повседневной производительной деятельностью глухих и глухонемых в самых различных профессиях». [243 с. 65] (Цитується за вибіркою М.Д. Ярмаченка)

М.Д.Ярмаченко свою теорії компенсації і корекції підкріплює статистичними даними та конкретними фактами із життя і діяльності глухих, які, на його думку, є яскравим підтвердженням того факт, що беручи участь в

суспільно-корисній праці глухі та слабочуючі діти зможуть частково компенсувати свою фізичну ваду. [243 с. 72]

Отже, діяльність М.Д.Ярмаченко називає однією із основних умов корекції, компенсації і розвитку психіки глухих та слабочуючих дітей, саме в ній проявляються і стають дієвими соціальні фактори компенсації. [208, 243 с. 72]

Досліджуючи теорію компенсації М.Д.Ярмаченко наголошує, що компенсація та корекція буде можлива лише тоді, коли дитина з вадами слуху крім інтелектуальних та практичних навичок буде розвиватися духовно, моральна та фізично. Адже головним завданням школи, було і завжди буде, всебічно розвинена особистість. Саме тому, дослідник називає фізичну культуру та спорт не лише одним із головних шляхів покращення здоров'я, підвищення фізичного витримки та загартування глухих дітей, але й одним із виділених ним компонентів, що сприяє компенсації та корекції наявної у дитини вади. [243 с. 77] Свої твердження М.Д.Ярмаченко підкріплює тим фактом, що фізкультура та спорт являються одним із улюблених занять більшості осіб з вадами слухової функції [243 с. 73], а також значною кількістю фактів із життя глухих. Проаналізувавши конкретні приклади спортивної майстерності глухих юнаків та дівчат, М.Д.Ярмаченко переконався у правильності своїх висновків стосовно компенсаційного впливу фізкультури та спорту на розвиток глухих, адже «регулярні заняття спортом підвищують працездатність, покращують пам'ять, допомагають у боротьбі з втомою». [215, 243 с. 75]

Яскравим прикладом правильності своєї теорії компенсації М.Д.Ярмаченко вважає завоювання в 1973 році глухими спортсменами більшої половини золотих медалей на XII Всесвітніх іграх глухих, які відбулися в м. Мальме (Швеція).

Аналізуючи теорію компенсації М.Д.Ярмаченко звертає нашу увагу на такий важливий вид діяльності – як образотворча діяльність, яка на його думку є одним із невід'ємних факторів компенсації. Чому? Тому, що в

образотворчій діяльності провідним аналізатором є зір, який відіграє велику роль в житті та діяльності осіб з вадами слухової функції. М.Д.Ярмаченко в своєму дослідженні підкреслює той факт, що «глухие и слабослышащие зрительно воспринимаю больше предметов и явлений окружающего мира, чем слышаще-говорящие люди», що в свою чергу призводить до того, що глухі діти «более тонко подмечают многие детали и частности в предметах и явлениях, быстрее схватывают их внешние начертания и цветовую гамму». [243 с. 86] Саме тому, на думку М.Д.Ярмаченка значна кількість осіб з вадами слуху мають значний хист до образотворчої діяльності, що в свою чергу допомагає їм заявити про себе у соціумі.

Розглядаючи теорію компенсації глухоти М.Д.Ярмаченко свої положення ілюструє через аналіз викладених фактів як результату колекційного впливу і правильного віднайдення компенсаційних шляхів. Зокрема, він цитує висновки О.І.Скороходової: «Люди, лишённые слуха и речи, не могут, конечно, наслаждаться чудесной гармонией звуков, не могут, подобно своим слышащим товарищам, доставлять себе удовольствие собственным пением. Тем более, тем сильнее могут они любить доступные им поэзию, ваяние, живопись. В самом деле, в человеке, скованном тем или иным физическим недугом, с удвоенной, утроенной силой развивается страсть к чему-нибудь одному, доступному его духовному миру. Людям, лишённым речи и слуха, более всего доступны ваяние и живопись» (Цитується за вибіркою М.Д. Ярмаченка) [208, 242, 243 с. 86]

Ушкоджений слуховий аналізатор, звичайно, обмежує можливості і музичного виховання глухих і слабочуючих дітей. Глуха людина не може бути співаком або музикантом. Але, на думку М.Д.Ярмаченка, в певних умовах може створювати музичні твори. Яскравим прикладом такого факту, переконаний М.Д.Ярмаченко, є великий німецький композитор Бетховен.

Саме тому, безсумнівний інтерес, з точки зору компенсації глухоти, з точки зору М.Д.Ярмаченка, викликає музика. Розглядаючи можливість сприймання та відтворення музики глухими та слабочуючими,

М.Д.Ярмаченко звертає увагу не лише на залишковий слух, але й на вібраційні та дотикові відчуття, які вважав не менш важливими в компенсації глухоти. Він стверджував, що за допомогою вібраційних відчуттів дитина сприймає не лише оточуючий світ, але і на їхній основі вона може «почути» музику і свій голос, контролювати функцію мовного апарату, зокрема голосових зв'язок. Характеризуючи вібраційну відчуття глухих та слабочуючих дітей М.Д.Ярмаченко вважав за доцільне ввести в сурдопедагогічну термінологію новий термі «контактний слух», яким позначив вібраційну чутливість осіб з вадами слуху.

Глухі та слабочуючі взмозі «почути» музику за допомогою вібраційних відчуттів, які, на думку дослідника, є подібними з акустичними, адже джерело розповсюдження звуку і вібрації одне і теж, звук та вібрації мають однотипний характер, є носіями однієї й тієї ж інформації. Але, наголошуючи на схожості звуку та вібраційних відчуттів, М.Д.Ярмаченко говорив і про їхню різницю в якісних характеристиках. Вчений підкреслював, що «слухові відчуття відрізняються більш якісними показниками у порівнянні з вібраційними відчуттями. Слуховий аналізатор дозволяє сприймати значно ширший діапазон частот, ніж дотиковий (слуховий-від 16 до 20000 коливань в секунду; дотиковий-від 16 до 1600 коливань в секунду)». [243 с. 102] Такі висновки М.Д.Ярмаченком були зроблені опираючись на дані Т.В.Розанової, яка на основі отриманих даних під час досліджень, вказує на переважну різницю чутливості слуху від вібрації в 20-30 раз. Але, за М.Д.Ярмаченко, не зважаючи на значну різницю в коливаннях широке використання вібраційних відчуттів сприяє у дітей з вадами слуху формуванню уявлень про навколишній світ, адже глухі люди за допомогою вібраційних відчуттів мають змогу орієнтуватися у просторі та дещо своєрідно, з точки зору М.Д.Ярмаченка, сприймають музику. Яскравим прикладом сприймання музики за допомогою вібраційних відчуттів, на думку дослідника, є сліпоглухоніма Е.Келлер, яка сприймала музику за допомогою пальців рук, якими вона торкалася музичного інструменту або радіоприймача.

На думку М.Д. Ярмаченка, в розумінні глухими та слабчуючими дітьми музики значне місце займає сприймання ритму мелодії. Говорячи про ритм дослідник посилається на розповідь О.І.Скороходової: «...Попає в клуб, я немного растерялась, узнав, что будут выступать артисты-певцы, которых я все равно не услышу. Но вскоре все пошло прекрасно! М.Н. переводила мне текст песен и романсов, а за другую руку меня держал С.А. и движениями своей руки передавал мне ритм музыки. Конечно, настоящей мелодии я не представляла, но ритм музыки соответствовал ритму стихов, и уже одно это доставляло мне большое удовольствие. ...На следующий день после концерта я двигалась по своей комнате соответственно тому ритму, который воспринимала через руку». [242, 243 с. 104-105]

Щоправда, дослідник вважав таке сприймання ритму дещо обмеженим та неповним, адже особи з вадами слуху замість мелодії сприймають схему, яка складається з ритму та вібраційних відчуттів. Що ж стосується пізнооглухлих, то вони, переконаний М.Д.Ярмаченко, взмозі заповнити прогалини в даній схемі за допомогою уявлень про музику, які у них залишилися в пам'яті. Також, з точки зору М.Д.Ярмаченка, пізнооглухлі взмозі бачити музичні сновидіння, дане припущення вченим було здійснене на основі конкретних прикладів. Але, за М.Д.Ярмаченком, на жаль, діти які втратили слух в ранньому віці, або народилися глухими не мають можливості використати «запаси своєї пам'яті».

Узагальнюючи всі проаналізовані М.Д.Ярмаченком дослідження та приклади стосовно сприймання музики за допомогою вібраційних відчуттів та ритму, він приходить до логічного висновку відповідно якому глухі та слабчуючі діти взмозі сприймати музику та спів, а, отже, можливе музичне виховання і навчання дітей з вадами слуху.

З точки зору вченого, велике значення в естетичному вихованні глухих та слабчуючих дітей відіграє художня самодіяльність, яка позитивно впливає на компенсацію глухоти. Артистична діяльність, на думку М.Д.Ярмаченка, виховує у дітей з вадами слуху віру в свої можливості,

«страстное стремление к преодолению трудностей и препятствий, неминуемо возникающих у них в связи с нарушением слуховой функции». [243 с. 114]

Підтвердженням своїх теоретичні переконань М.Д. Ярмаченко вважає конкретні приклади успіху глухих в пантомімі, хореографії, театральньо-концертній діяльності.

Значне місце серед виділених М.Д.Ярмаченком факторів реалізації компенсаторних можливостей дітей з вадами слуху займає літературна діяльність, яка є неможливою без сформованого зв'язного мовлення у глухих та слабочуючих дітей.

Досконально вивчаючи історію становлення й розвитку теорії та практики навчання дітей з вадами слуху, М.Д.Ярмаченком було підкреслено, що впродовж історичного розвитку проблема оволодіння мовою та мовленням глухими займала центральне місце не лише у сурдопедагогіці, але й спеціальній психології – сурдопсихології.

Опираючись на багаторічний практичний досвід та велику кількість експериментальних досліджень М.Д.Ярмаченком було констатовано, що нажаль, самостійно діти з вадами слуху не можуть оволодіти зв'язним мовленням, це можливо лише за умови спеціально організованого навчально-виховного процесу. Але, нажаль, і під час спеціального навчання глухі діти стикаються зі значними труднощами, які виникають у зв'язку з відсутністю контролю власної звуковимови та сприймання мовлення оточуючих. Саме тому, на думку дослідника, оволодіння мовленням як способом спілкування є для людей з вадами слуху необхідністю, єдиним засобом отримання знань. [243 с. 115]

Спираючись на значну кількість наукових досліджень, аналізуючи передовий досвід М.Д.Ярмаченко підкреслює і той факт, що оволодіння мовленням тісно пов'язане з розвитком мислення. Саме тому, оволодіння мовленням як способом спілкування та мислення М.Д.Ярмаченко називає самим дієвим фактором компенсації глухоти. Але, нажаль, керуючись статистичними даними М.Д.Ярмаченко констатує, що глухі через 2-3 роки

після закінчення школи «вновь становляться глухонемими». Причиною такого факту М.Д.Ярмаченко вважав в недоліках навчально-виховного процесу спеціальних шкіл, а саме в односторонності навчання, в акцентуванні уваги учнів лише на тих знаннях, вміннях і навичках які необхідні для життя та діяльності глухої особистості в суспільстві.

Для подолання даних недоліків, з точки зору М.Д.Ярмаченка, необхідно детально вивчити досвід роботи над саморозвитком тих осіб з вадами слухової функції, які в результаті плідної роботи досягли значних результатів у мовному розвитку. В даному випадку особливої уваги, на думку вченого, заслуговують глухі поети, які досконало володіють зв'язним мовленням. І лише в результаті досліджень та детального вивчення таких випадків, переконаний М.Д.Ярмаченко, теоретики та практики матимуть змогу удосконалити систему спеціально організованого навчання та виховання осіб з вадами слуху.

Свою теорію, компенсації та корекції глухоти шляхом залучення дітей з вадами слуху до літературної діяльності, М.Д.Ярмаченко підкріплює конкретними фактами із автобіографій глухих поетів. Підкреслюючи важливість оволодіння глухими та слабочуючими дітьми мовленням як способом спілкування та мислення М.Д.Ярмаченко наголошує, що одним із елементів у формуванні мови є поезія, яку він визначає як фактор компенсації глухоти. Але, нажаль, вченим був зазначений той факт, що, згідно сурдопедагогічній практиці, більшість глухих та слабочуючих дітей байдуже ставляться до вивчення поезії. Така байдужість учнів до читання літератури, на думку М.Д.Ярмаченка пояснюється такими причинами: по-перше, як уже зазначалося вище, у односторонності навчально-виховного процесу, по-друге у недооцінці естетичного значення виховання, що в свою чергу «отрицательно сказывается на конечных результатах деятельности специальных школ». [208, 215, 243 с. 118]

Наголошуючи на важливості поезії, яка відіграє значну роль в розвитку мовлення як способу спілкування та мислення М.Д.Ярмаченко посилається

на твердження О.І.Скороходової, яка зазначала, що: «для глухонемых поэзия может оказать большую помощь в развитии их логической речи. Стоит только полюбить поэзию, и вы скорее и лучше овладеете литературным языком. Я знаю это по себе». [243 с. 118]

Аналізуючи наукову діяльність як шлях компенсації вади слуху М.Д.Ярмаченко зазначає, що дана діяльність неможлива без позитивних результатів у навчально-виховній, трудовій, фізичній, образотворчій, театральній-концертній та літературній діяльності. Такі висновки вченим були зроблені в результаті вивчення біографічних даних глухих вчених різних галузей наук, зокрема: Джон Гудрайк, Олаву Хассель – астрономія, І.В. Цукерман – технічні науки, Г.О. Зверєва – біологічні науки та інші.

М.Д.Ярмаченко був впевнений, що лише завдяки правильному спеціально організованому навчально-виховному процесу, який включає в себе всі виділені вченим фактори компенсації глухоти, можлива адаптація та соціалізація нечуючої особистості в оточуючому її світі. А соціалізацію М.Д.Ярмаченко називає головним, центральним фактором (шляхом) компенсації.

М.Д.Ярмаченко під час характеристики визначених ним факторів (шляхів) які, на його думку, сприяють реалізації компенсаційних можливостей у глухих та слабочуючих дітей, наводить значну кількість конкретних прикладів, фактичних даних можливості розвитку та вдосконалення пізнавальної діяльності осіб з вадами слухової функції. Які як найкраще, згідно переконанням М.Д.Ярмаченка, демонструють, узагальнюють та підкреслюють важливість виділених ним факторів компенсації глухоти.

Досліджуючи проблематику даного питання, М.Д.Ярмаченко підкреслює, що важливим етапом у вирішенні проблеми компенсації стала наукова-технічна революція, зокрема в галузях електроніки та електротехніки. Адже, на думку вченого, саме «они способствуют тому, что одну из центральных проблем дефектологии – проблему компенсации –

можно решить на более высоком научно-теоретическом уровне и с более ощутимыми практическими результатами». [242, 243 с. 158] Також для успішного вирішення проблеми компенсації, за М.Д.Ярмаченко, є рання діагностика, яка «позволяет в наиболее ранние строки начать специально организованную учебно-воспитательную работу, что создает благоприятные условия и возможности для формирования познавательной деятельности детей с недостатками слуха». [243 с. 159]

Пояснюючи основні підходи компенсації, які виникали, розвивалися та закріплювалися впродовж історичного розвитку теорії та практики навчання та виховання дітей з вадами слуху, М.Д.Ярмаченко не лише окреслив головні чинники історичного становлення компенсації, але й виділив та підкреслив, опираючись на конкретні приклади, важливість факторів які найпродуктивніше впливають на компенсаційні можливості глухих та слабочуючих дітей.

2.3. Погляди М.Д. Ярмаченка на важливість свідомості у розвитку дитини з вадами слуху.

Одним із важливих питань сурдопедагогіки, як і загальної педагогіки та психології взагалі, М.Д.Ярмаченко називає питання свідомості у навчанні глухих дітей, яке, на той час, час дослідження М.Д.Ярмаченком даного питання, «ще не було предметом спеціальних наукових розробок, а тим більше експериментальних досліджень». [194, с. 90] Головною причиною недостатнього вивчення та висвітлення даної проблематики у сурдопедагогічній літературі М.Д.Ярмаченко вбачав у концентруванні головної уваги сурдопедагогів на вирішення питань пов'язаних із формуванням і розвитком словесної мови у дітей з вадами слухового аналізатора. Адже, в той час, вважалося, що розвиток всіх пізнавальних здібностей глухих та слабочуючих дітей можливий лише за умови успішного навчання дітей з вадами слуху мові. Досліджуючи дане питання в історичному ракурсі М.Д.Ярмаченком було встановлено, що аналогічних поглядів «дотримувалася і найбільш популярна і поширена в кінці ХІХ – на початку ХХ століття педагогічна система навчання і виховання глухонімих дітей, так званий «чистий усний метод»», [194, с. 90, 201] який, згідно висновкам зробленим М.Д.Ярмаченком в результаті історичного аналізу даних, тривалий час впливав на розвиток сурдопедагогічної теорії та практики навчання і виховання глухих та слабочуючих дітей.

В процесі дослідження історії сурдопедагогіки М.Д.Ярмаченком було встановлено, що, по суті, всі педагогічні системи навчання і виховання дітей з вадами слухового аналізатора намагалися розв'язати проблему, яка стосувалася змісту освіти. Але, нажаль, за висновками М.Д.Ярмаченка, жодна з них не мала цілковитого успіху у вирішенні даного питання через те, що головним чином тяжіли до розв'язання питань формування засобів спілкування, майже ігноруючи таке завдання як засвоєння загальноосвітніх знань. Проте, спілкування це обмін думками, які за М.Д.Ярмаченком, потребують наявності у дитини самих думок та засобів їх вираження, серед

яких головну роль М.Д.Ярмаченко віддає мові. «Мова є як засобом вираження думок, так і найважливішою умовою їх формування. Зрештою питання зводиться до того, в яку залежність ми ставимо мову і знання. Ставлячи на перше місце мову, ми неминуче скочуватимемось до формалізму у навчанні, бо відриватимемо форму від змісту. А ставлячи на перше місце знання, ми знову-таки не зможемо правильно розв'язати проблему, бо впадаємо в емпіризм і прагматизм». [188, с. 7]

Саме тому, М.Д.Ярмаченко впевнено наголошує на тому, що, лише, за умови взаємозв'язку матеріальної та формальної сторін навчання можливо забезпечити успішне поєднання навчально-виховного процесу з життям, теперішніми і майбутніми потребами учнів. Адже, на думку вченого, кожний сурдопедагог повинен орієнтуватися не на засвоєння учнями конкретного матеріалу, а на розвиток особистості в цілому, тобто, говорячи термінологією Л.С.Виготського, на «зону найближчого розвитку» глухих учнів. Саме тому, навчання, з точки зору М.Д.Ярмаченка це «не самоціль, а важливий засіб цілеспрямованого і прискореного розвитку підростаючого покоління. В ньому цінні не лише знання самі по собі, а й те, у якій мірі на основі засвоєних учнями знань формується їх особистість, їх пізнавальні здібності, як готуються учні до самостійної діяльності, що займає провідне місце у дорослих». [223, с. 5] А досягти такої мети навчання, на думку М.Д.Ярмаченка, можливо лише за умов свідомого та активного засвоєння знань учнями з вадами слуху. Підкріплює М.Д.Ярмаченко свої переконання конкретними фактами, так, зокрема, І.І.Данюшевський в своїй доповіді на Всеросійській нараді сурдопедагогів, яка відбулася в 1938 р., підкреслював, що для формування у глухих дітей словесній мові перш за все потрібно сформувати у дітей потребу у оволодінні мовою, створити умови які б спонукали дитину до спілкування, досягти міцного, органічного взаємозв'язку школи з життям, та цитатами відомих психологів, серед яких С.Л.Рубінштейн «не слово саме по собі, а суспільно нагромадженні знання, об'єктивовані в слові, є стрижнем свідомості». [188, с. 7] Саме такі погляди,

відповідно висновкам М.Д.Ярмаченка, призвели до виникнення абсолют нової, прогресивної системи навчання мови глухих дітей за принципом формування мовного спілкування, автором якої є С.О.Зиков. Дана система, на думку дослідника, зуміла органічно поєднати навчання та виховання з життям і діяльністю учнів, з їх потребами та бажаннями. М.Д.Ярмаченко впевнений, що дана система, не лише, значно прискорила і полегшила оволодіння словесною мовою глухими дітьми, але й знайшла правильні шляхи більш повного і швидкого засвоєння учнями з вадами слуху знань з загальноосвітніх предметів, а також покращила підготовку учнів до життя та діяльності в соціумі.

Але, перш ніж приступити до експериментального дослідження проблеми свідомості у навчально-виховному процесі дітей з вадами слухового аналізатору, М.Д.Ярмаченко вважав за доцільне, вивчити погляди педагогів і психологів на проблему свідомості.

Так, в результаті глибинного аналізу великої кількості літератури М.Д.Ярмаченко констатує той факт, що проблема свідомості є одним із головних питань, які викладені в трактатах та монографіях, розпочинаючи з стародавніх часів, у висловлюваннях і навіть в цілих теоріях багатьох педагогів і психологів. Проблему свідомості, згідно висновкам М.Д.Ярмаченка, в тій чи іншій мірі розглядали всі великі течії і теорії навчання. [221, 223] Для більш систематичного вивчення проблеми свідомості у навчанні М.Д.Ярмаченко вважав за доцільне окремо проаналізувати погляди на дану проблематику в галузях педагогіки та психології.

Характеризуючи буржуазні теорії свідомості в психології, М.Д.Ярмаченко наголошує на тому, що всі вони в кінцевому результаті були однотипними. В галузі психології М.Д.Ярмаченком були виділені наступні теорії:

- ✓ біхевіоризм;
- ✓ гештальтпсихологія;

- ✓ фрейдизм;
- ✓ теорія Піаже про мислення дитини.

Характеризуючи кожен із виділених буржуазних психологічних теорій М.Д.Ярмаченко вказує на характерні ознаки кожної із них. Так, центральною ідеєю біхевіористичної теорії, на думку М.Д.Ярмаченка, є уявлення людини як сукупності інстинктів і мускульних навиків, уявлення людини як бездумної машини. Представники даної теорії, за висновками М.Д.Ярмаченка, визнавали лише зовнішню депривацію психічних процесів, цілком ігноруючи при цьому внутрішню депривацію, а такі поняття як «свідомість», «розум», «воля» взагалі виключають із своєї концепції.

Аналізуючи теорію гештальтпсихології М.Д.Ярмаченко наголошує на неправильності поглядів представників даної теорії, адже вони в своєму науковому обґрунтуванні керуються переконанням, що наука в змозі обійтися без чуттєвих даних, її завдання полягає лише у відтворенні правильної, логічної картини світу. Згідно висновкам М.Д.Ярмаченка «гештальтизм спрямовує педагогічний процес на дальше поглиблення інтелектуалізму в навчанні, закриває шляхи для справді серйозного дослідження проблем дидактики». [223, с. 21]

Досліджуючи вчення фрейдистів М.Д.Ярмаченко називаючи головну ознаку даної теорії вказує на те, що вони виходили з того, що над особистістю панує несвідоме, що свідоме є лише епізодичним проявом у невідомому. [194, 223, с 21]

Центральне місце в теорії Піаже, згідно висновкам М.Д.Ярмаченка, належить дитячому егоцентризму.

Досліджуючи питання свідомості в буржуазній педагогічній літературі М.Д.Ярмаченко вважав за доцільне виділити два основні напрямки пояснення свідомості, а саме:

- ✓ Інтелектуалістичний напрямок. Даний напрямок М.Д.Ярмаченко називає «найдревнішим», адже його коріння сягає аж в епоху середньовіччя. Головною ознакою даного напрямку, на думку М.Д.Ярмаченка є

інтелектуалізм (формалізм) у навчанні та муштра, які не лише сприяли відриву школи від життя, але й знижували освітній рівень в цілому.

✓ Прагматичний напрямок. В результаті системного вивчення та аналізу даного напрямку М.Д.Ярмаченком було встановлено, що представники даної теорії пов'язували школу з життям, навчання з діяльністю. Але, при цьому, М.Д.Ярмаченко вказує і на недоліки даного напрямку, а саме, перш за все це недооцінка системності у навчанні, ігнорування інтелектуальної (формальної) сторони навчання, яка пов'язана з вихованням в учнів певних навиків словесно-логічного мислення. Отже, прагматичний напрямок, згідно висновкам М.Д.Ярмаченка, завдання школи обмежував занадто простими діями.

Розглянувши буржуазні погляди психологів і педагогів на проблему свідомості М.Д.Ярмаченко дійшов логічного висновку, що ні одна із теорій не ставила правильно та не розв'язувала проблеми свідомості у навчанні». [201, 216, 223, с. 25]

Аналізуючи проблему свідомості в працях вітчизняних педагогів і психологів, М.Д.Ярмаченко вважає, що особливе місце у цьому відношенні належить К.Д.Ушинському. Характеризуючи його погляди М.Д.Ярмаченко встановив, що К.Д.Ушинський наголошував на єдності двох цілей навчання, а саме на формальній (інтелектуальній), яка полягає у розвитку учнів розумових здібностей, зокрема спостережливості, уявлень, пам'яті та реальній цілі – розумний підбір предметів для спостережень, уявлень та міркувань. Узагальнюючи погляди К.Д.Ушинського, М.Д.Ярмаченко зазначає, що «вирішальне значення в усвідомленні К.Д.Ушинський відводив процесам порівняння, поза яким, на його думку, взагалі «свідоме життя людини неможливе». ...Він неодноразово підкреслював, що «весь процес свідомості є процесом порівняння». [223, с. 25]

Важливими, з точки зору М.Д.Ярмаченка, є погляди Л.М.Толстого на питання свідомості учнів у навчально-виховному процесі. Аналізуючи висновки Л.М.Толстого, зроблені в результаті власної практичної діяльності,

М.Д.Ярмаченко його спосіб навчання назвав теорією вільного виховання, відмічаючи, що в ній (теорії) наявні суттєві недоліки. Зокрема, на думку М.Д.Ярмаченка, школа не повинна бути для дітей місцем для розваг, а повинна, перш за все, виступати місцем, де учні отримують знання та навчаються самостійній практичній діяльності.

Проблема свідомості, згідно висновків М.Д.Ярмаченка знайшла своє відображення і в працях таких вітчизняних педагогів, як М.І.Пирогов, М.О.Добролюбов, О.Я.Герд та інші, але на жаль у жодного з них вчення про свідомість не розглядалося структурно.

Характеризуючи теорії навчання Н.К.Крупської, П.П.Блонського, С.Т.Шатського, Л.С.Виготського, М.Д.Ярмаченко констатує той факт, що вони головним принципом у навчанні визнавали принцип свідомості. Так, зокрема, за висновками М.Д.Ярмаченка, Н.К.Крупська особливе місце у навчанні відводила розвитку в учнів активності, самостійності і свідомості як рис їх особистості.[223, с. 27] Сам М.Д.Ярмаченко активність та самостійність учнів у навчанні називав головною умовою свідомості, а отже і головним завданням спеціальної школи для дітей з вадами слуху. Адже, за М.Д.Ярмаченком, «активність учнів необхідна для досягнення будь-яких навчальних цілей... Самостійність є важливою умовою їх піднавчальних здібностей...». [223, с. 4, 240] Саме при органічному поєднанні всіх рис особистості і призведе, з точки зору М.Д.Ярмаченка, до свідомого засвоєння учнями знань та мови, навчити дітей з вадами слуху самостійно вчитися.

Що ж стосується педагогічної теорії П.П.Блонського, то М.Д.Ярмаченком було відзначено, що провідною ідеєю в його працях була ідея тісного взаємозв'язку школи з життям та продуктивною працею учнів.

На думку М.Д.Ярмаченка, багато уваги проблемі свідомості надавав і С.Т.Шатський, який опираючись на власний багаторічний досвід підкреслював важливість поєднання навчання з працею, що всовую чергу зробить навчання осмисленим, а знання свідомими та дійовими. Але, підкреслюючи важливість тісного взаємозв'язку навчання з працею

М.Д.Ярмаченко наголошує на тому, що навчання повинно пов'язуватися з суспільно-корисною працею, яка є цінною для оточуючих. [188, с. 11, 221, 232, 247]

Досліджуючи погляди Л.С.Виготського на проблематику питання свідомості у навчанні, М.Д.Ярмаченко вказує на важливість обґрунтованої Л.С.Виготським теорії становлення і розвитку людської свідомості, де головна роль відводилася розвитку мислення. Цінував М.Д.Ярмаченко цікаві та оригінальні думки Л.С.Виготського за те, що він в своїх експериментальних та теоретичних дослідженнях вирішальну роль в розвитку свідомості людини відводив звуковій словесній мові. Адже, на думку М.Д.Ярмаченка, саме на основі словесної мови відбувається формування і вираження людської свідомості. В ній же і зберігаються наслідки її діяльності. [223, с. 30]

М.Д. Ярмаченко вважав, що принципіві положення Л.С.Виготського, Н.К.Крупської, П.П.Буллонського та С.Т.Шатського знайшли своє подальше висвітлення, розробку та експериментальне підтвердження в працях відомих психологів (С.Л.Рубінштейн, О.М.Леонт'єв, П.Я.Гальперін та інші) та педагогів (Ш.І.Ганелін, М.О.Данілов, Л.В.Занков, М.Н.Скаткін та інші).

Що ж стосується сурдопедагогіки, то М.Д.Ярмаченком, на жаль, був констатований той факт, що, на той час, проблема свідомості у навчанні дітей з вадами слуху немала достатнього висвітлення в сурдопедагогічній літературі. Причиною цього М.Д.Ярмаченко вбачав у відсутності спеціальних досліджень в яких проблема свідомості була предметом вивчення, «хотя практически она имеет принципиально важное значение в этой отрасли педагогических наук, особенно в вопросе формирования у глухих учащихся речи как средства общения». [248, с. 9] Не дивлячись на той факт, що питання свідомості спеціально не досліджувалося в сурдопедагогіці, все ж значна кількість дослідників даючи характеристику особливостям умов, методів та засобів навчання глухих дітей опосередковано висловили ряд

цікавих, оригінальних думок, стосовно проблеми свідомості навчання. [221, 223, с. 52]

Аналізуючи праці сурдопедагогів М.Д.Ярмаченко визначив два напрямки досліджень, в яких дослідники висловлювали певні думки стосовно свідомості у навчанні глухих дітей. Зокрема, такі видатні сурдопедагоги як В.І.Флері, Г.О.Гурцев, І.Я.Селезньов, М.М.Лаговський, І.А.Васильєв досліджуючи питання формування мови у дітей з вадами слуху, які М.Д.Ярмаченко називає першим напрямком, непрямо висловлювали важливі думки стосовно питання свідомості.

Другим напрямком у дослідженні сурдопедагогічної теорії, в якому О.І.Дьячков, С.О.Зиков, Н.Г.Морозова, висловлювали свої бачення на проблему свідомості у навчання дітей з вадами слухової функції є питання спеціальної дидактики.

Так, М.Д.Ярмаченко проаналізувавши погляди відомих сурдопедагогів, в яких тією чи іншою мірою висвітлювалося питання свідомості в навчанні глухих дітей, визначив головні, на його погляд, думки, які більш детально подані на рис. 2.6. (стор. 111)

Отже, проаналізувавши погляди корифеїв, основоположників сурдопедагогічної теорії М.Д.Ярмаченком був зроблений висновок, що впродовж довгого періоду в сурдопедагогічній теорії панувала думка, згідно якій навчання мові глухих учнів як способу спілкування в першу чергу залежало від усвідомленості учнями навчального процесу. На думку вченого «это положение обосновывалось тем, что глухие дети начинают овладевать речью в специально созданных условиях примерно в 6-7 лет, то есть тогда, когда их организм находится на более высоком уровне созревания, чем у слышащих детей в период первоначального овладения ими речью. Исходя из этого, учебный процесс уже в подготовительных классах школы глухих строился с расчетом на максимальное осознание глухими учащимися словаря, грамматического строя и фонетической стороны изучаемого языка» [232, 248, с 9]

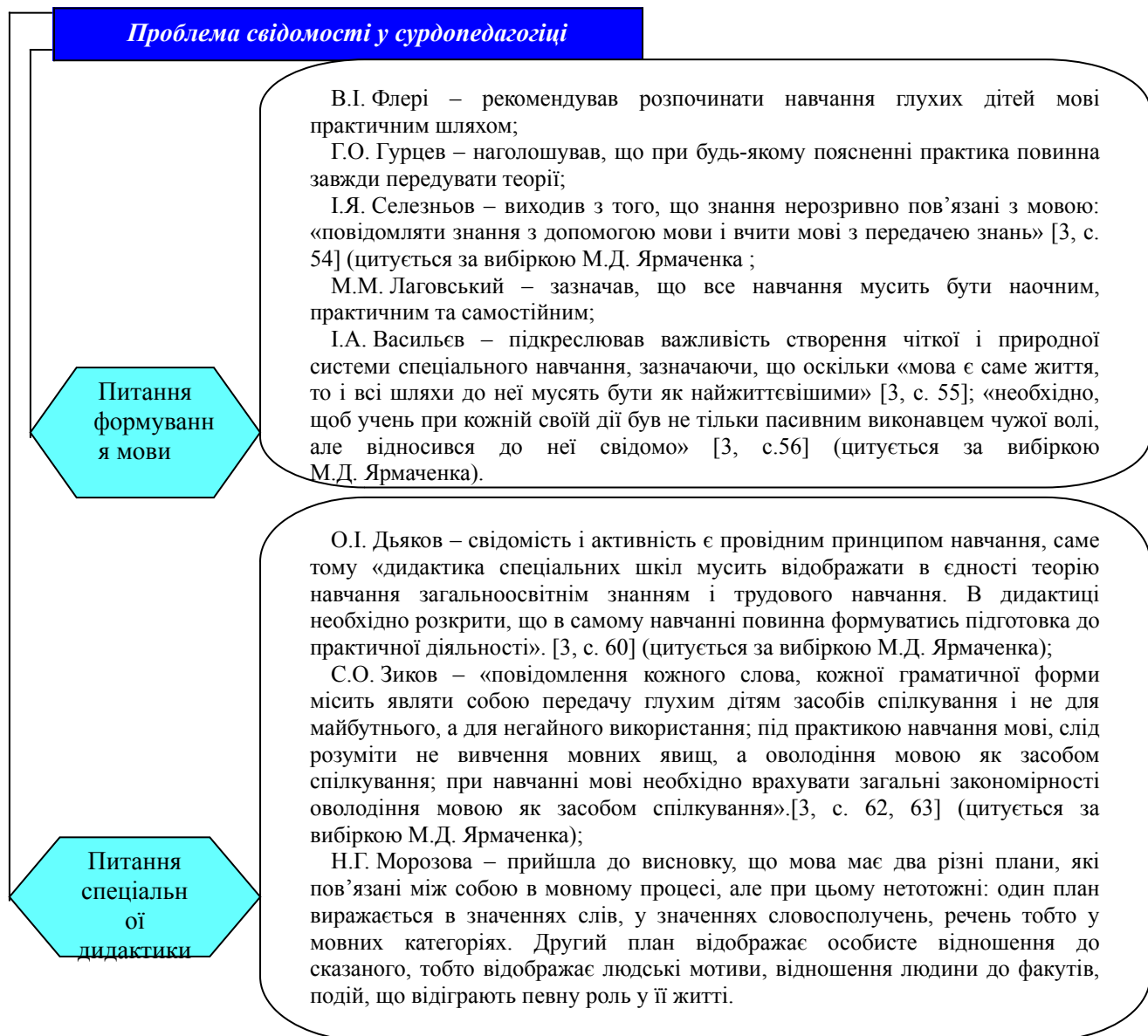

Рис. 2.6. Проблема свідомості у сурдопедагогіці

На жаль, саме така орієнтація на специфіку навчання глухих дітей мові, згідно переконанням М.Д.Ярмаченка, на практиці дає не зовсім такі результати, які б хотілося отримати, тобто навчальний процес стає «безрезультатним». Але розроблена С.О.Зиковим в результаті тривалого експериментального дослідження нова система навчання за принципом мовного спілкування, на думку М.Д.Ярмаченка, «забезпечує засвоєння учнями мови в її основній функції, усуває багато недоліків існуючої системи і підвищує якість педагогічного процесу». [223, с. 64, 232]

Перед тим як приступити до більш детального вивчення питання свідомості у навчанні глухих дітей М.Д.Ярмаченко вважав, що перш за все

потрібно визначити, розмежувати та диференціювати поняття «свідомість» від інших суміжних понять, таких як «розуміння», «осмислення», «мислення» та інші. Аналізуючи різні трактування поняття свідомості, М.Д.Ярмаченком був зроблений наступний висновок, що в психологічній і педагогічній літературі свідомість розглядається статистично, характеризується як «вид психической деятельности, имеющий свои особенности (планированность, целесообразность, речевое оформление и т.д.). Этот эталон применяется при характеристике конкретной деятельности и определении того, сознательна она или нет». [188, с.4]

Визначаючи поняття свідомості, М.Д.Ярмаченко підкреслює, що головну ознаку свідомості потрібно шукати в діяльності, яка спрямована на доцільне перетворення оточуючої дійсності. Саме в діяльності, за М.Д.Ярмаченком, формується і проявляється свідомість. Що ж стосується мови, М.Д.Ярмаченко вважає, що вона (мова), як і свідомість, формою існування якої і являється мова, сама цілком і повністю залежить та обумовлюється від діяльності.

М.Д.Ярмаченко розглядав свідомість як найістотнішу рису людського індивіда і людства в цілому. [223, с. 66, 236, 240] Згідно своїм переконанням та висновкам зробленим в результаті дослідження питання свідомості в працях відомих педагогів та психологів М.Д.Ярмаченко виділив два типи свідомості, а саме: індивідуальну свідомість та суспільну свідомість.

Розмежовуючи свідомість на типи М.Д.Ярмаченко зазначає, що вони міцно та нероздільно взаємопов'язані, адже індивідуальна свідомість трансформуючись в процесі діяльності стає основою для формування суспільної свідомості, яка в свою чергу є необхідною умовою існування та розвитку індивідуальної свідомості. [223, с. 68] М.Д. Ярмаченко розглядаючи кожен із виділених ним типів свідомості зазначає, що кожній з них притаманні як індивідуальні так і спільні риси. Зокрема, до характерних рис індивідуальної свідомості М.Д.Ярмаченко відносить той факт, що індивідуальна свідомість не передається по спадковості від покоління до

покоління, а формується лише прижиттєво. Суспільна свідомість, за М.Д.Ярмаченком, навпаки узагальнює результати пізнавальної діяльності людей різних поколінь та епох. Що ж стосується спільних рис, то до них М.Д.Ярмаченко відніс те, що як індивідуальна, так і суспільна свідомість можуть існувати і успішно функціонувати лише при допомозі певного засобу спілкування – мові, яка є одночасно і умовою існування суспільної та індивідуальної свідомості. [223]

Ще однією спільною рисою індивідуальної та суспільної свідомості М.Д.Ярмаченко називає діяльність, як специфічну властиву лише людині форму зв'язку з об'єктивною дійсністю. «Конкретні вияви людської діяльності та її наслідків є показниками свідомості як індивідуальної, так і суспільної, характеризують той рівень, якого досягає свідомість в розвитку тієї чи іншої людини або суспільства». [223, с. 70] Таким чином, М.Д.Ярмаченком був зроблений висновок, що діяльність є однією із умов формування і розвитку людської свідомості. У схематичному вигляді типологія свідомості за М.Д.Ярмаченка представлена на рис. 2.7.

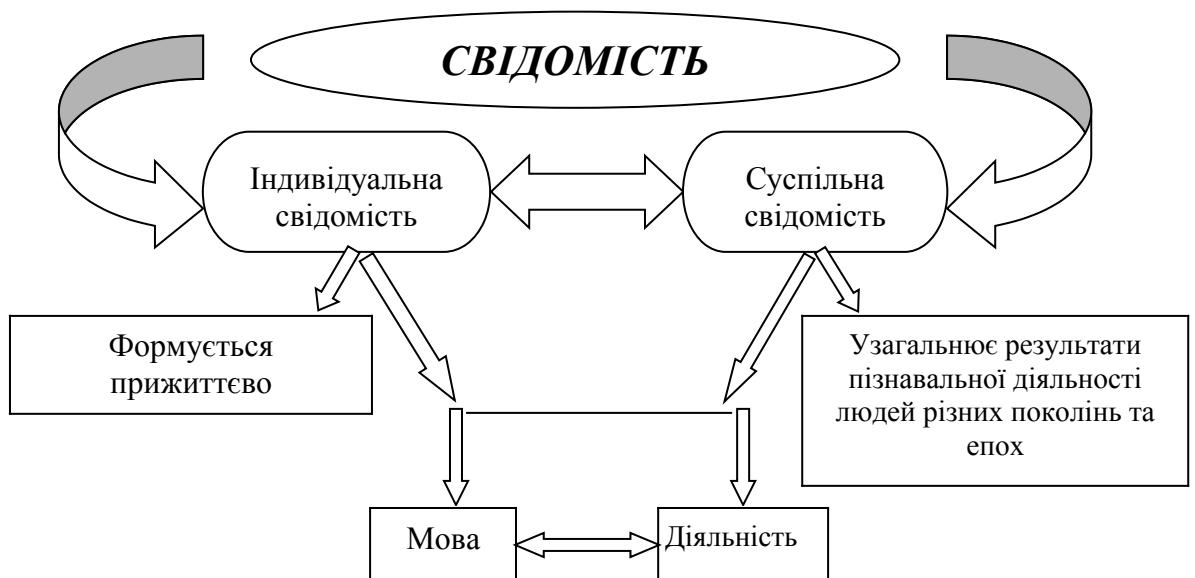

Рис. 2.7. Типологія свідомості за М.Д. Ярмаченком

Досліджуючи питання свідомості у навчанні глухих та слабочуючих дітей М.Д. Ярмаченко звертає нашу увагу на деякі гіпотези (факти), які піддає нищивній критиці, а саме:

1. Одним із завдань спеціальної школи для дітей з вадами слуху є навчання дітей з вадами слуху передавати словами те, що вони відчують, роблять, за чим спостерігають. Такий погляд на мету навчання, на думку М.Д. Ярмаченка, є помилковим, тому що активна діяльність учнів під час такого навчання виступає лише фоном для засвоєння мови. Учень ж повинен навчатися, на думку М.Д. Ярмаченка, словесні мові за допомогою спостережень, відчуттів, діяльності, адже пізнання учнями природи і суспільства є лише методичним засобом при формуванні у дітей з вадами слухової функції зв'язного мовлення.

2. Поступовий перехід від заучування готових фраз, словосполучень до самостійного їх використання, на превеликий жаль, не приводить до бажаного результату. Причиною цього М.Д. Ярмаченко вбачає в тому, що «не можна спочатку вивчити мову, а потім вчити спілкуванню на ній. Спілкування – основна функція мови і якщо вона ігнорується при початковому навчанні, то це приводить до безплідності всієї педагогічної системи». [223, с. 8, 236, 240]

3. Вважається, що оволодіння глухими учнями мовою допомагає глухим і слабочуючим дітям здобути знання, вивчити оточуючу дійсність, однак, М.Д.Ярмаченко наголошує на тому, що процеси засвоєння знань, умінь і навичок тісно взаємопов'язані з процесом формування мови в глухих і слабочуючих учнів. Так, згідно переконанням вченого «не можна уявити успішного розвитку мови у глухих дітей поза збагаченням їх пам'яті конкретними знаннями. З другого боку, успішне засвоєння учнями знань можливе лише при використанні словесної мови як важливішого засобу їх осмислення і відтворення». [221, 223, с. 8]

4. Використання лише словесних методів навчання, за М.Д.Ярмаченко, не в змозі виправдати себе. Адже, на думку вченого, під час навчання сурдопедагог повинен використовувати такі методи та засоби, головною метою яких був би розвиток активності учні під час виконання навчальних, трудових чи ігрових завдань. М.Д.Ярмаченко вказує на те, що роботу з

дітьми потрібно будувати так, щоб нові знання опираючись на попередній життєвий досвід, створювали нові можливості для більш активної їх участі в житті, щоб вони відчували потребу в тих знаннях, які вони отримують під час навчання. [223, с. 8,9] Отже, головною метою кожного нового завдання, що ставиться перед учнем, за М.Д.Ярмаченком, є вмотивованість учнів з вадами слуху.

5. Відсутність тісного взаємозв'язку між навчанням і працею, між загальноосвітньою та професійною підготовкою учнів спеціальних шкіл. М.Д.Ярмаченко вважає, що відсутність такого взаємозв'язку є однією із головних причин істотних недоліків у оволодінні та користуванні словесною мовою. Із власної практики М.Д. Ярмаченко робить висновок, що під час уроків діти досить широко використовують свій словниковий запас слів, вміють переказувати тексти, складати розповіді за картинками і так далі, принципово іншою є картина, коли дітям з вадами слуху доводиться використовувати свої знання для безпосереднього спілкування з оточуючими. На думку М.Д.Ярмаченка пояснюється це відірваністю шкільного навчання глухих від їх життєвих потреб і потреб, від їх практичної діяльності. [225, 233, 247]

Керуючись конкретними фактами, які були отриманні М.Д.Ярмаченком в результаті уважного вивчення організації та методики навчального процесу на уроках праці, вченим був констатований той факт, що підчас практичної діяльності повністю ігнорується інтелектуальна діяльність. Яскравим прикладом, на думку М.Д.Ярмаченка, є той факт, що коли учням, які успішно справлялися із практичним завданням на уроці праці, поставили ряд запитань, що стосувалися поетапної роботи виконання виробу, який як було зазначено учні спішно виготовили, то з'ясувалося, що ніхто, навіть при допомозі вчителя, не зміг задовільно відповісти на ці питання. Що в свою чергу і свідчить про низький рівень інтелектуальної діяльності учнів на уроках трудового навчання. [223, с. 11] Саме тому, згідно висновкам М.Д.Ярмаченка існуючу на той час методику проведення уроку,

як основної форми організації навчально-виховної роботи у спеціальній школі для глухих та слабочуючих дітей потрібно вдосконалити. Урок, як організаційна форма, за М.Д.Ярмаченком, повинна орієнтуватися на особливості пізнавальної діяльності дітей з вадами слухового аналізатора.

Саме тому, головним, як вважає М.Д.Ярмаченко, під час уроку є зв'язок навчання з працею, є усвідомленість та осмисленість праці, що в результаті сприятиме тому, що виготовлені учнями речі стануть вираженням єдності інтелектуальної та практичної діяльності, а отже, сприятимуть творчому використанню отриманих знань під час розв'язання життєвих ситуацій в позаурочній діяльності.

Досліджуючи питання свідомості у навчанні М.Д.Ярмаченко неодноразово зазначає, що головним завдане завдання спеціальної школи, перш за все, полягає у формуванні та вихованні всебічно розвиненої, освіченої, свідомої особистості. Саме тому, на думку М.Д.Ярмаченка, принцип свідомості повинен займати центральне місце у системі дидактичних принципів сурдопедагогіки.

Підкреслюючи важливість даного принципу М.Д.Ярмаченко вважав за доцільне виділити характерні, на його погляд, риси притаманні принципу свідомості у навчанні глухих дітей. Перш за все, з точки зору вченого, принцип свідомості вимагає від учнів активного і позитивного відношення до навчально-виховного процесу, що можливе, на думку вченого, лише тоді, коли учні розуміють сенс своєї роботи та вбачають хоч в загальних рисах кінцеву мету своєї діяльності.

Одним із головним факторів свідомого навчання М.Д.Ярмаченко називає знання та розуміння учнями фактичного матеріалу. «Для того, щоб сформувати у глухих учнів правильні поняття, необхідно так будувати навчальний процес, щоб вони могли на основі декількох однорідних поодиноких фактів виділити їх суттєві ознаки і властивості». [249] Важливе значення в процесі утворення і поглиблення знань, за висновками М.Д.Ярмаченка, відіграє застосування отриманих знань на практиці, де

встановлюється безперервний зв'язок нових знань з існуючими та навпаки раніше здобутих знань з новими знаннями, що в свою чергу, переконаний М.Д.Ярмаченко, призводить до утворення чіткої системи знань, а на їх основі умінь та навичок.

Виділяючи основні риси принципу свідомості М.Д.Ярмаченко вказує та той факт, що свідомість у навчанні існує в нерозривному поєднанні з вираженням засвоєваних знань в мові. Саме мову М.Д.Ярмаченко називає найважливішим засобом виникнення і розвитку думки. [223, с. 18]

Також, М.Д. Ярмаченко вважав, що принцип свідомості передбачає творчий характер навчальної праці школярів. Самостійна робота, згідно висновкам М.Д.Ярмаченка, має принципово важливе значення не лише у свідомому оволодінні учнями знаннями, уміннями та навичками, розвитку пізнавальної діяльності учнів, але й виступає головною умовою переходу отриманих знань у переконання. Адже, чим більше учні з вадами слуху переконанні у правильності, достовірності отриманих знань, тим в більшій мірі ці знання стають основою для формування світогляду учнів. А знання, впевнений М.Д.Ярмаченко, можуть стати переконаннями лише тоді, коли учні не байдужі до ідейної сторони знань, їх морального змісту.

Ще однією серед основних рис принципу свідомості у навчанні, виділеною М.Д.Ярмаченком, є вміння глухих і слабочуючих учнів вільно застосовувати свої знань на практиці, тобто мобільність знань. Схематично основні риси принципу свідомості у навчанні виділені М.Д. Ярмаченком представлені на рис. 2.8.

Рис. 2.8. Основні риси принципу свідомості за М.Д.Ярмаченком

Отже, з рисунка можна зробити висновок, що М.Д.Ярмаченко під свідомим навчанням розуміє таке навчання, під час якого учні чітко розуміють мету (цілі) свого навчання, активно і творчо засвоюють факти, визначення, закони, глибоко осмислюють висновки, узагальнення, вміють правильно висловити свої думки в мовленні і самостійно користуватися одержаними знаннями на практиці. [223, с. 19, 240]

Таким чином, досліджуючи питання свідомості у навчанні глухих дітей М.Д.Ярмаченком було визначено ряд важливих, на його думку, гіпотез, визначено та диференційовано поняття свідомості, визначено основні риси принципу свідомості у навчанні. Досліджуючи питання свідомості у навчанні глухих дітей М.Д.Ярмаченко, не претендуючи на всебічне висвітлення даної проблематики звертає нашу увагу лише на деякі важливі, на його думку, питання свідомості, а саме планування глухими учнями своєї діяльності.

Організуючи експериментальне дослідження, М.Д.Ярмаченко виходив з того, що в структурі свідомої діяльності людини, на його думку, дуже важлива роль належить плануванню, а у формуванні і розвитку навичок планомірної діяльності людини велике значення відіграє звукова словесна мова. Сама ж мова, за М.Д.Ярмаченком, є невід'ємною складовою і «дітищем» вищої нервової діяльності людини, її виникнення можливе лише на досить високому рівні розвитку. «З другого боку, виникнувши і об'єктивувавшись, мова сама стала засобом нечувано швидкого розвитку і якісного вдосконалення вищої нервової діяльності, створивши другу сигнальну систему, властиву лише людині. Вона й відіграла важливу роль у тому, що передумови і здатність свідомої діяльності, наявних у вищих тварин, стали реальністю лише в людини. Слово, ставши елементом і засобом другої сигнальної системи, зробило своєрідний революційний переворот у психічній діяльності людини». [194, с. 94] Так, виходячи з такого розуміння природи планомірної, свідомої діяльності, М.Д.Ярмаченко вважав, що вона цілком властива і глухим дітям. При цьому, планомірну діяльність дітей з вадами слухової функції М.Д.Ярмаченко розглядав як специфічну

людську свідому діяльність, хоч вона, згідно з його переконаннями, якісно перебуває на нижчому рівні розвитку, ніж у чуючих людей, що спричинено недостатнім оволодінням глухими і слабчуючими дітьми звуковою словесною мовою як засобом спілкування. Слово, за висновками М.Д.Ярмаченка, це певна сукупність звуків, що умовно надає свідомості певного змісту, а ці умовні позначення предметів можна, на думку вченого, замінити умовним поданням будь-якої форми. Найяскравішим прикладом такої заміни М.Д.Ярмаченко називає міміко-жестикуляційну мову глухих людей. Адже, за М.Д.Ярмаченком, міміко-жестикуляційна мова в глухих є засобом їх другої сигнальної системи. Жест або знак (природний чи штучний) має суцільно природний характер, і хоч жестові знаки тісно пов'язані з предметами, явищами і діями, позначеннями яких вони стають, все ж в результаті вони є «сигналами сигналів». [194, с 95] Саме тому, впевнений М.Д.Ярмаченко, «що міміко-жестикуляційні знаки за своєю природою є елементами другої сигнальної системи, вони стають специфічно людським засобом спілкування і основою, хоч і дещо уповільненого та особливого, але по суті нескінченного інтелектуального розвитку глухих». [194, с 96] Таким чином, з точки зору М.Д.Ярмаченка, жестова мова для глухих дітей є важливим засобом їх розвитку та навчання.

Порівнюючи словесне мовлення та міміко-жестикуляційне мовлення М.Д.Ярмаченко підкреслює ряд особливостей міміко-жестового мовлення, зокрема:

1. Обмеженість мови жестів глухих як засіб спілкування, пізнання і розвитку. Така обмеженість, на думку М.Д. Ярмаченка, полягає перш за все в тому, що жестовою мовою володіють лише особи з вадами слухового аналізатору. Ось чому, за М.Д. Ярмаченком, володіючи мовою жестів, глухі діти стають своєрідно ізольованим у соціальному оточенні, що, в свою чергу, негативно впливає на їхнє виховання, навчання і розвиток. [194, с. 96]

2. Жестова мова має менше можливостей для узагальнення і абстрагування, що в свою чергу призводить до нижчого рівня

опосередкованості мислення. Зумовлено це тим, з точки зору М.Д.Ярмаченка, що мова жестів, як засіб другої сигнальної системи глухонімих, різко поступається кількісно і якісно перед словесною мовою. [194, с. 97] Що ж стосується узагальнень в системі жестових знаків, то вони, у відповідності з висновками М.Д.Ярмаченка, принципово відрізняються від мовних узагальнень. Адже, жести узагальнюються в свідомості глухих не на основі певних формальних ознак, а на основі ситуативної єдності.

3. Характерною своєрідністю жестової мови є багатозначність. Адже, ряд понять, що в усному мовленні позначаються різними словами, у мові жестів окремих знаків не мають.

4. Міміко-жестове мовлення за своєю природою є аморфним, у ньому мало елементів граматичної будови. Це, на думку М.Д.Ярмаченка, пояснюється тим, що жестовий знак за своєю природою є наочним, образописовим та ідеографічним.

Тому, враховуючи всі особливості міміко-жестового мовлення, М.Д.Ярмаченко, робить наступні висновки про те, що жестова мова осіб з вадами слуху різко поступається перед звуковою мовою в якісних характеристиках. Але при цьому, М.Д.Ярмаченко підкреслює, «все ж не можна не помічати того, що свідомість у глухонімих формується при безпосередній участі міміко-жестикуляційних засобів спілкуванні, що ці засоби спілкування мають життєво важливе значення для людей з істотними недоліками слухового аналізатора». [194, с. 98]

Розглядаючи роль міміко-жестового мовлення у навчально-виховному процесі спеціальних шкіл М.Д.Ярмаченко вказує на те, що на початковому етапі навчання мімічні засоби відіграють по суті провідну роль у розвитку глухої та слабочуючої дитини, але згодом вони вступають у складні взаємозв'язки і взаємодію з словесною мовою. Таке співіснування і взаємодія двох засобів спілкування глухих та слабочуючих, а саме словесне мовлення та міміко-жестикуляційна мова, за М.Д.Ярмаченком, є характерною особливістю для глухих, що в свою чергу зумовлює специфіку навчально-виховного процесу в

спеціальній школі, а тому, як вважає М.Д.Ярмаченко, її не слід не лише виключати з поля зору, а тим більше ігнорувати. Саме тому, організовуючи експериментальне дослідження, стосовно планування глухими учнями своєї діяльності, М.Д.Ярмаченко виходив із такого розуміння розумової діяльності дітей з вадами слуху.

Плануючи експеримент М.Д.Ярмаченко ставив за мету з'ясувати які види мовлення у поєднанні з практичною діяльністю найбільше сприяють свідомому засвоєнню навчального матеріалу.

Експеримент, проведений М.Д.Ярмаченком, охоплював 44 учні Харківської і Київської шкіл-інтернатів для глухих дітей. Всі учасники експерименту були розподілені на чотири різні групи, відповідно до яких застосовувались чотири різні методики.

Всі навчальні заняття під час експериментального дослідження М.Д.Ярмаченком проводилися в індивідуальному порядку з кожним учнем. Для зручності дослідником були розроблені схеми-картки, які заповнялися спеціально розробленими позначками, що використовувалися М.Д.Ярмаченком для обліку знань, умінь і навичок.

Аналізуючи результати проведених методик М.Д.Ярмаченком був зроблений висновок, що з усіх запропонованих учням методик перша, словесна методика має найнижчі показники навчальних можливостей. Більш ефективними, згідно експериментальним даним, М.Д.Ярмаченко називає методики які спираються на показ вчителя, але й вони на жаль не вичерпують наявних у глухих дітей можливостей осмислення. Найефективнішою, за висновками М.Д.Ярмаченка зробленими в результаті аналізу експериментальних даних, виявилася методика під номером чотири, в якій до словесної інструкції та показу експериментатора приєднувалася і особиста дія учнів. Таким чином, за М.Д.Ярмаченком, для усвідомленн глухими учнями того чи іншого завдання, вирішальну роль відіграє поєднання словесної інструкції та показу вчителя з особистою діяльністю учнів. [223, с. 77]

На думку вченого, отримані дані, в результаті проведеного експерименту, вказують на те, де потрібно шукати шляхи активізації мислиневої діяльності, що в свою чергу сприятиме піднесенню ефективності навчально-виховного процесу в школах для дітей з вадами слуху.

Яскравим доказом, з точки зору М.Д.Ярмаченка, слугує друга частина його експериментального дослідження, метою якої було перевірка вище зазначених методик в умовах класу на конкретному навчальному матеріалі. Так, розроблені М.Д.Ярмаченком методики застосовувалися на таких уроках, як географії, природознавства, трудового навчання, крім того, всі методики застосовувалися під час вивчення учнями програмового матеріалу, який згідно вимогам цілком доступний віковим та інтелектуальним можливостям учнів.

Отже, керуючись результатами проведеного експерименту М.Д.Ярмаченком був констатований той факт, що найнедосконалішою під час навчання дітей з вадами слуху є суцільно вербальна методика. Більш ефективною, з огляду дослідника, є методика, яка спирається на зоровий аналізатор. Методика в якій одночасно або поперемінно чергувалися слова вчителя і дії, впевнився М.Д.Ярмаченко, приводить до виникнення певних прогалин в сприйманні учнів, що в свою чергу не забезпечує міцності і свідомості у засвоєнні матеріалу. Найбільш ефективною, згідно результатам експерименту, М.Д.Ярмаченко називає методику в якій слово та демонстрація окремих операцій вчителем органічно поєднуються з активною діяльністю учнів яка за своїм характером може бути як виконавською, так і самостійно-творчою.

На думку М.Д.Ярмаченка, важливу роль в структурі свідомої діяльності людини відіграє вміння планувати свою діяльність. Враховуючи цей факт М.Д.Ярмаченко вважав за доцільне дослідити, шляхом експериментального дослідження, вміння учнів з вадами слуху планувати свою діяльність, а також визначити особливості, які характерні для глухих учнів щодо планування своєї діяльності. Дане експериментальне дослідження

організоване та проведене М.Д.Ярмаченком охоплювало 39 учнів Харківської школи-інтернату для глухих дітей. Об'єктом дослідження було вибрано практичні дії глухих дітей, в яких головне місце займають ручні операції. При визначенні об'єкту дослідження М.Д.Ярмаченко керувався наступними мотивами, а саме: практична діяльність глухим і слабочуючим дітям більш доступніша, а також у практичній діяльності легше вирішити основні операції, які потрібні для виготовлення того чи іншого вибору, а отже, її зручніше спланувати.

Всебічно вивчивши та проаналізувавши отримані експериментальні дані дослідження М.Д.Ярмаченком були констатовані такі висновки, що глухі учні в цілому оволодівають навичками планування своєї практичної діяльності. Із всіх респондентів лише незначна частина глухих учнів змогла повністю спланувати свою діяльність, абсолютна ж більшість, за висновками дослідника, досліджуваних частково виконувала планування. Причини такого результату М.Д.Ярмаченко вважав, що потрібно в тому, що, по-перше вчителі недостатньо приділяють уваги навчанню глухих учнів плануванню своєї діяльності, по-друге, у недостатньому розвитку в глухих учнів словесного мовлення як засобу спілкування. [225, с. 104] Саме тому, аналізуючи результати отримані під час експерименту М.Д.Ярмаченко вважав за доцільне, опираючись на кількісну характеристику планування, виділив такі варіанти планування, як: а) повне планування; б) часткове планування; в) помилкове планування; г) відсутність планування.

Наголошує, М.Д.Ярмаченко і на тому, що під час проведеного дослідження, ним не було виявлено жодного яскравого факту помилкового планування. Пояснював М.Д.Ярмаченко такий нонсенс загальним примітивізмом планування та надзвичайно спостережливі глухих учні. [225, с. 107] Досить хороші результати глухих дітей у плануванні своєї діяльності М.Д.Ярмаченко вбачав у тісному взаємозв'язку планування з практичною діяльністю. Тобто, за М.Д.Ярмаченком, в процесі виконавської практичної діяльності учні, не лише осмислюють поставлену перед ними задачу, але й

розуміють поетапність виконання її, що в свою чергу призводить до успішного планування.

Рівень усвідомлення завдання учнями з вадами слуху М.Д.Ярмаченком був охарактеризований на основі звітів, в яких звертав увагу на такі характеристики: повнота звіту; послідовність звіту та відповідність послідовності протікання основних операцій; які види мовлення використовуються глухими дітьми.

Опираючись на зазначені критерії, М.Д.Ярмаченком були зроблені такі висновки, що в звітах діти з вадами слуху повніше та краще висловлюють свої думки ніж у планах, в звітах глухі учні використовують набагато більшу кількість слів і речень, звіти характеризуються більшою точністю та послідовністю викладу думок, конкретизуючи основні операції і їх складових частин.

Також результати експериментального дослідження розробленого та проведеного М.Д.Ярмаченком свідчать, що словесна мова у глухих дітей досить обмежена, невиразна і не завжди правильна. З якісної і кількісної сторони вона різко поступалася перед міміко-жестовим мовленням, яке в більшості випадків учні використовували одночасно з словесним. [225, с. 106]

В результаті аналізу проведеного експерименту, висновків зроблених під час характеристики різних поглядів на проблему свідомості М.Д.Ярмаченком було визначено, що поза активною діяльністю дитина не може свідомо оволодіти знаннями в такій мірі, щоб вони залишилися на все життя.

Теоретичні положення свідомості розроблені та обґрунтовані М.Д.Ярмаченком і сьогодні відображаються в дидактичних принципах, методах, формах і змісті навчання і виховання дітей з вадами слуху. Його теоретичний аналіз та експериментальне дослідження дозволяє розвивати та удосконалювати навчаль-виховний процес дітей з вадами слуху.

2.4. Питання інтеграції та соціалізації дітей з вадами слуху у працях М.Д. Ярмаченка.

Сучасні ініціативи Міністерства освіти і науки України пов'язані з інклюзивним навчанням дітей з особливостями психофізичного розвитку, що призвело до певних кроків у зміні всієї спеціальної освіти. У зв'язку з цим перед науковою спільнотою постає питання, щодо вивірності змісту, форм, завдань, мети навчання всіх категорій дітей, зокрема і з вадами слуху. Вивірнення шляхів пов'язано зі спрямуванням навчально-виховного процесу на інтенсифікацію педагогічного впливу з метою залучення осіб з вадами слуху до всіх аспектів соціальних процесів та свідомої розбудови власної життєдіяльності.

У визначенні особами з вадами слуху та їхньому усвідомленні власної значимості свого місця та ролі в суспільстві, велика роль належить школі, в якій реалізується головне завдання всебічного, цілеспрямованого, гармонійного розвитку особистості. Виходячи з того, що Україна має близько 220 років досвіду навчання і виховання дітей з вадами слуху в сурдопедагогіці накопичений значний доробок зі спільного навчання глухих і чуючих дітей. Саме тому, доцільно розглянути історичний аспект підходів щодо практики і теорії спільного навчання чуючих та дітей з вадами слуху, що описані і наукових роботах та існують в історичних документах.

Історико-педагогічний напрямок аналізу розвитку спеціальної освіти глухих дітей у сурдопедагогічних дослідженнях досить осяжно представлений, що на сьогодні не виникає сумніву. Засновником історії сурдопедагогіки як науки в Україні є видатний сурдопедагог М.Д.Ярмаченко.

М.Д.Ярмаченко в своїх дослідженнях значну увагу приділяв вивченню форм навчання дітей з вадами слуху, використанню спеціальних методик, що за сучасною термінологією визначається як інтеграція та соціалізація. Так як він у своїх дослідженнях звертався до тривалого історичного періоду, то в своїх працях та висновках ґрунтувався на аналізі джерел двох типів, а саме:

- а) на архівних матеріалах, які до нього не були віднайдені;
- б) на наукових дослідженнях, які були недоступні широкому загалу сурдопедагогів.

На основі теоретичного методу автором було встановлено, що ідеї інклюзії, інтеграції та соціалізації має давнє коріння. Тобто, обговорення питань про характер включення глухих дітей в соціальне середовище виникло ще в стародавні часи.

Перші спроби були пов'язані спочатку з епізодичним, а згодом зі систематичним спеціальним вихованням та навчанням дітей з вадами слуху. Саме виокремлення в окрему ланку спеціально організованого навчально-виховного процесу глухих дітей, на думку М.Д.Ярмаченка, призвело до появи форм спільного навчання глухих і чуючих дітей. Історичні джерела свідчать про наявність тривалого шляху і складних перетворень, проб та помилок, підйомів і спадів у реалізації ідеї спільного навчання чуючих та глухих дітей.

М.Д.Ярмаченко оперував термінами «інтеграція» та «соціалізація» і пояснював, що у витоках історичного використання цих термінів їхнє значення є дещо схожим. Саме включення осіб з вадами слуху в соціальне середовище, стоїть як значення терміну на чільному місці. Але тлумачення соціального включення протягом десятиліть під впливом удосконалення навчально-виховного процесу суттєво змінювалось. Включення осіб з вадами слуху як трактувалось значення термінів «інтеграція» та «соціалізація» розглядалось М.Д. Ярмаченком історично вивіреном і сурдопедагогічно доцільним. Орієнтуючись на висновки М.Д.Ярмаченка у даній статті терміни «інтеграція» та «соціалізація» у контексті аналізу внеску вченого у дослідження даної проблеми будемо розглядати теж як паралельні.

Досліджуючи проблему інтеграції та соціалізації з історичного ракурсу М.Д.Ярмаченко дійшов висновків, відповідно яким перші спроби інтеграції та соціалізації з'явилися стихійно, без методологічної вивіреності, без достатніх сурдопедагогічних технологій та сурдопсихологічного

обґрунтування. І лише на початку ХІХ ст., згідно історичним даним, віднайденим М.Д.Ярмаченком, проблема інтеграції та соціалізації була поставлена фахівцями свідомо, як важливе і практично детерміноване завдання. Адже виявилось, що і після завершення спеціальної освіти глухі діти і надалі потребували допомоги суспільства.

М.Д.Ярмаченко був першим дослідником, який знайшов дані про те, що вперше проблема інтеграції була піднята в Англії у 1819 р. Надалі, через шість років, тобто в 1825 р. ця ж ідея щодо інтеграції глухих в колектив чуючих була знову описана в роботі Даніеля. Але, за висновками М.Д.Ярмаченка, такі описи швидше були окремими описами і згадками, які в силу відсутності послідовності проблему інтеграції та соціалізації представляли досить поверхнево. [199]

Аналізуючи та систематизуючи віднайдені дані, М.Д.Ярмаченко вказує на те, що наступні згадки стосовно питання інтеграції та соціалізації стосувалися подій, які відбувалися в Пруссії. М.Д.Ярмаченко знайшов у архівах і наводить такі дані. Так, в Пруссії, міністерським наказом від 14 травня 1828 р. при багатьох семінаріях, які готували вчителів для початкової школи, були організовані невеличкі школи для глухонімих приблизно на 20-30 дітей. Ці школи організовувались як база для тих семінаристів, що готувалися стати вчителями початкових класів масової школи, щоб вони, хоч би в загальних рисах, знали особливості глухонімих дітей та специфіку їх навчання і виховання. М.Д.Ярмаченко зазначає, що за тих умов організації навчання передбачалося, що окремих глухонімих мали включати у клас чуючих, розмовляючих дітей, щоб саме там здійснювалося їхнє навчання.

І лише 1829 р., на думку М.Д.Ярмаченка, слід вважати переломним. Спираючись на документи, М.Д.Ярмаченко зазначає, що саме в цей час німецький сурдопедагог Грезер надав найбільш обґрунтовану теорію спільного навчання глухих і чуючих дітей у книзі «Глухонімих, повернених людуству за допомогою зору і усної мови». Грезер зазначав: «Ми повинні дійти до того, щоб кожен початковий вчитель умів навчати і глухонімих, і

отже, щоб кожна початкова школа водночас була і училищем для глухонімих». (Цитується за вибіркою М.Д.Ярмаченка) [204. с. 68] На думку М.Д.Ярмаченка однією із шкіл, які працювали за методикою Гразера була школа, якою керував близько 30 років Фрідріх Морис Гіль - німецький сурдопедагог, послідовник Гразера. Але з плином часу ідеї Гразера, за невідомих причин, були забуті.

В середині XIX століття знову оживає ця ідея у Франції. Ініціатором її тут був головний лікар Паризького національного інституту глухонімих Бланше, який організував навчання окремих глухонімих дітей у народних школах. Вперше він організував таке навчання в 1836 році. Далі ця справа поширювалася. І вже в 1847 році Бланше писав, що вони зуміли організувати індивідуальне навчання глухих разом з чуючими в 10 школах. [199] Так зазначав в історії сурдопедагогіки М.Д.Ярмаченко.

В кінцевому рахунку міністр внутрішніх справ (а школи глухих в той час у Франції були в розпорядженні Міністерства внутрішніх справ) у 1859 р. звернувся з спеціальним циркуляром до усіх генеральних рад, в якому дав позитивну оцінку досвіду Бланше і рекомендував використовувати цей досвід. Причому, з точки зору М.Д.Ярмаченка, даний циркуляр був досить розгорнутим. Циркуляр на декількох сторінках давав характеристику експерименту Бланше у тих 10-ти школах, де навчались окремі глухі. Тобто, поштовх до перших спроб інтеграції та соціалізації, за даними М.Д.Ярмаченка, був пов'язаний з тим фактом, що на той час ще не існувало спеціальних шкіл для виховання і навчання дітей з вадами слуху, і тому спільне навчання глухих дітей разом з чуючими було єдиним виходом щоб здійснити навчання. Але, на думку М.Д.Ярмаченка, саме завдяки цьому в таких освітніх структурах накопичувався значний досвід навчання глухих дітей, який у подальшому і виявився підґрунтям на якому розквітла теорія і практика спеціальних методик навчання глухих дітей. Педагоги зафіксували наявність значної специфіки і відмінності у методиці навчання глухих, що і призвело, згодом до появи спеціальних шкіл.

М.Д.Ярмаченко, спираючись на віднайдені та систематизовані архівні матеріали, зазначав, що Паризький інститут глухонімих відвідав, але не просто відвідав, а мав тривале наукове відрядження в цей інститут, директор Петербурзького училища глухонімих Я.Т.Спешнев. Я.Т.Спешнев детально вивчав досвід Бланше з навчання глухих і був заворожений ним, повністю схвалював його підходи. Повернувшись з відрядження, він опублікував звіт у вигляді книжки на 100 сторінок, що на той час було великим обсягом. Але, сам Я.Т.Спешнев через півроку після відрядження помер так і не реалізувавши свої ідеї та перейнятий у Бланше досвід зі специфіки навчання глухонімих дітей.

З часом, організоване Бланше спільне навчання глухонімих з чуючими, не одержавши свого розвитку, припинилось. Але, за М.Д.Ярмаченком, сама ідея не зникла, вона продовжувала існувати. Так, згідно систематизованим М.Д.Ярмаченком даним, директор Петербурзького училища глухонімих на початку ХХ ст. відомий сурдопедагог П.Д.Єнько на Всеросійських з'їздах сурдопедагогів у 1903 і в 1910 р.р. піднімав питання про навчання глухонімих в народних училищах разом з чуючими. Напевно, така постановка питання була пов'язана, на той час, з тим, що спеціальних шкіл для глухонімих дітей було дуже мало. І реальним розв'язанням даної проблеми було навчання глухонімих дітей разом з чуючими в народних школах в тих містах, де спеціальних шкіл не було.

Ідея спільного навчання глухих і чуючих дітей, згідно узагальненням М.Д.Ярмаченка, була піднята і за комуністичних часів, коли в 1930 р. був прийнятий закон про запровадження загального обов'язкового початкового навчання в Україні. Щоб прискорити реалізацію цього закону щодо глухонімих, яких передбачалося також включити в обов'язкове початкове навчання, було прийняте рішення про створення окремих класів для глухонімих при масових школах. Так, згідно даним М.Д.Ярмаченка, в Україні у 1930 р. такі класи були організовані при 4-ох школах, але вони проіснували лише кілька років, з невідомих причин раптово припинивши

своє існування. Є дані, що окремі класи були приєднані до шкіл глухих, деякі з них просто зникли, а доля всіх дітей до цього часу не досліджена.

Питання про спільне навчання глухих та чуючих, розмовляючих дітей, за висновками М.Д.Ярмаченка, піднімалися фактично на всіх міжнародних конгресах сурдопедагогів та Всесвітньої Федерації глухих, які проводилися кожні 4 роки. М.Д.Ярмаченко вказує, що кінець ХХ поч. ХХІ ст. характеризується відродженням індивідуально-групового навчання дітей з вадами слуху з чуючи ми. «Воно поширене в США, Англії, Канаді, Японії та інших країнах світу. В цих державах є і спеціальні школи для глухих дітей. Але значна кількість дітей йде на навчання в масові школи». [199] Але, М.Д.Ярмаченком було констатовано, що таке спільне, інклюзивне навчання дітей з вадами слуху з чуючими дітьми нажаль не давало тих знань і умінь, які гарантувала українська спеціальна школа. Спільне навчання глухих дітей разом з чуючими М.Д.Ярмаченко називає не результативним, а школи «гіршими багатьох наших шкіл для глухих дітей. Гірша в якому розумінні? В тому, що працює багато перекладачів» [199], що в свою чергу призводить до того, що учні без сурдопекадача кроку ступити не можуть, не можуть бути самостійними у своєму житті, постійно потребують няньки.

Тому, з точки зору М.Д.Ярмаченка, спільне навчання глухих і чуючих дітей, не може дати того позитивного результату, який спостерігається при спеціально організованому навчанні та вихованні дітей з вадами слуху у спеціальних школах, за спеціальними методиками та з кваліфікованими сурдопедагогами.

Нерезультативність спільного навчання чуючих та глухих дітей, в кінцевому результаті, на думку М.Д.Ярмаченка, і сприяли його занепаду. Стрімкий розвиток сурдопедагогічної теорії та практики, який розпочався у кінці тридцятих років ХХ ст., сприяв, за висновками М.Д.Ярмаченка, зосередженню уваги вчених на пошуку «розумних», результативних, осмислених наукових підходів навчання та виховання дітей з вадами слуху.

До визначних теоретичних здобутків у пошуку «розумних» шляхів М.Д.Ярмаченко відніс, перш за все, культурно-історичну концепцію Л.С.Виготського, який першим, на думку вченого, звернув увагу на важливість соціалізації осіб з вадами слуху. Адже Л.С.Виготський першим серед фахівців на місце біологічної компенсації поставив ідею соціальної компенсації дефекту. Керуючись концепцією Л.С.Виготського, М.Д.Ярмаченко стверджував, що єдиним правильним шляхом з точки зору наукової вивіреності та обґрунтованості є такий навчально-виховний процес глухої і слабочуючої дитини, який ґрунтується на методах соціальної компенсації.

Специфічним і своєрідним завданням спеціально-організованого навчально-виховного процесу, який, на думку М.Д.Ярмаченка, головним фактором інтеграції та соціалізації, виступає формування у дітей з вадами слуху усного мовлення. Саме тому, з точки зору вченого, навколо питань, пов'язаних із становленням і розвитком усного мовлення у глухих учнів впродовж всієї історії сурдопедагогіки точилася гостра боротьба різних течій.

Аналізуючи дослідження Л.С.Виготського, М.Д.Ярмаченко звертає увагу на питання навчання глухонімих учнів мовленню через активну організацію життя в школі на основі зміцнення її зв'язків з соціальним середовищем, завдяки чому аномальна дитина може увійти у велике життя. Погоджуючись із твердженнями Л.С.Виготського, вчений говорить про необхідність створення ситуацій у житті дитини, які б викликали інтерес та потребу в мовленні.

Переконання Л.С.Виготського, за даними віднайденими М.Д.Ярмаченком, знайшли своє відображення у сурдопедагогіці набагато пізніше, в експериментальних дослідженнях С.О.Зикова (1970 р.). С.О.Зиков пояснював систему навчання глухих дітей усному мовленню як спосіб комунікації в зв'язку з предметно-практичною діяльністю: «обучение устной речи нельзя сводить лишь к формированию умений, относящихся к произношению и чтению с лица». [251, с. 36] Теорію С.О.Зикова

М.Д.Ярмаченко називає другою теорією, за значимістю, що вплинула позитивно на пошук «розумних» шляхів. Тобто, пошук шляхів інтеграції та соціалізації тривав дуже довго, потребував наукової вивіреності.

Разом з тим, на думку М.Д.Ярмаченка, у підходах того часу були певні помилкові підходи щодо усного мовлення, а саме:

- ✓ зведення мовлення до вимови;
- ✓ надання у навчанні переваги артикуляції.

Основною помилкою, згідно висновкам М.Д.Ярмаченка, був такий педагогічний вплив, який характеризувався як «вбивання» усного мовлення в дитину, що в свою чергу, призводило до стомлення і як наслідок – невелике бажання дитини спілкуватися з оточуючими людьми.

М.Д. Ярмаченко високо оцінював ідеї Л.С.Виготського, які допомогли подолати ідеалістичні та механічні концепції в розвитку теорії компенсації та вплинули на подальше вивчення проблеми. Дослідник вважав, що вчення Л.С.Виготського знайшло свій подальший розвиток у працях О.І.Дьячкова, І.П.Соколянського. М.І.Земцова, І.М.Соловйова, С.О.Зикова.

На жаль, себе самого він не оцінював у своїх працях, але його погляди мають бути на сьогодні високо оцінені, а тому й висвітлені, що і здійснено у дослідженні, проведеному нами, висновки з якого наводяться нижче.

Окрім спеціально-організованого навчально-виховного процесу як фактора інтеграції і соціалізації М.Д.Ярмаченка виділяє діяльність. Наголошуючи на важливості використання діяльності, М.Д.Ярмаченко впевнений в тому, що вона повинна бути не лише інтелектуальною, але й наочно-практичною. Адже правильно організована наочно-практична діяльність стане у подальшому для дитини джерелом знань і способом активізації пізнавально процесу. Не відкидаючи проголошеного С.О.Зиковим принципу зв'язку з діяльністю, М.Д.Ярмаченко говорить більш глибоко, наголошуючи на значенні такої діяльності, яка детермінує і активізує пізнавальну діяльність, всебічно розвиває її, а не зводить діяльність дитини лише в практичну площину і виступає лише основою простого

пристосування дитини до життя. Реалізація такого підходу можлива, з точки зору М.Д.Ярмаченка, лише за умови активності, ініціативності та самостійності дитини, як прояву свідомого засвоєння знань з основ наук та свідомого застосування їх на практиці.

Проаналізувавши різні дослідження, М.Д.Ярмаченко дійшов висновку, відповідно якому найбільш сприятливі умови для осмислення, усвідомлення глухими учнями запропонованих знань є такі зовні створені умови, в яких до словесного матеріалу, що використовується в конкретних діях вчителя підключається паралельно і відповідна власна діяльність учня.

Отже, у розгорнутому вигляді та більш детальному вигляді інтеграція і соціалізація, за М.Д.Ярмаченком, можлива за таких умов, коли існує систематичне спеціальне навчання, яке ґрунтується на таких складових: на джерелі знань та форми їх подання шляхом засвоєння; на активізації пізнавальних процесів; на розвитку знань; на детермінації; на ініціативності.

Проаналізувавши погляди дослідників на проблему соціалізації дітей з вадами слуху М.Д.Ярмаченком було виділено головні фактори інтеграції та соціалізації дитини з вадами слуху, а саме: наявність розвитку специфічних завдань; існування розвитку своєрідних завдань; реалізація спеціально-організованого навчально-виховного процесу; формування усного мовлення; створення спеціальних ситуацій у житті дитини; створення інтересу до мовлення; створення потреб у мовленні.

Отже, за оцінками М.Д.Ярмаченком історичних підходів та його власної теорії можна зробити загальний висновок: спільне навчання слабочуючих або глухих дітей разом з чуучими дає лише організаційний ефект, не проникає у розвиток дитини та не забезпечує реалізацію спеціальних завдань. На відмінно від спільного, спеціально організоване навчання, яке реалізується через комунікацію, діяльність, свідомість, інтерес, потребу, активність є ідеальною формою не лише компенсації, але й соціалізації та інтеграції. В свою чергу соціалізація у реарізації пріоритетних завдань спеціальної освіти, які в цілому спрямовані на забезпечення

всебічного, гармонійного розвитку цілісної особистості дитини, високого загальнокультурного рівня, створення умов для саморозвитку та самовиховання.

М.Д.Ярмаченко був впевнений, що проблема інтеграції і соціалізації глухих та слабочуючих дітей, безперечно, важлива і актуальна і не зникне ніколи. Потрібно лише шукати розумні шляхи організації роботи з дітьми з вадами слуху так, щоб вона справді дала позитивні результати.

Вище викладене свідчить про те, що М.Д.Ярмаченко був видатним науковцем, істориком сурдопедагогіки, адже ним було не лише досліджено історію спільного навчання глухих і чуючих дітей, але й розроблено власні підходи, які є важливими для подальшої розбудови освіти глухих і слабочуючих дітей в період демократичних перетворень України.

ВИСНОВКИ ДО 2 РОЗДІЛУ

Творчий портрет М.Д.Ярмаченка є неповним, якщо не оцінити у загальних рисах його наукову доробку, якій притаманні широта й актуальність тематики, глибинне проникнення в теоретичні основи, чесність і пристрасність авторської позиції. До його наукової спадщини належать понад 300 наукових праць, серед яких вагомий внесок в розробку теоретичних положень навчання та виховання дітей з вадами слуху. До фундаментальних праць в теорії сурдопедагогіки належать: «Проблема компенсації глухоти» (1976 р.), «Свідомість у навчанні глухих дітей в Українській РСР» (1968 р.), також його перу належать близько 40 публікацій, в яких висвітлені основні теоретичні підходи до навчання й виховання глухих та слабочуючих дітей.

Характеристика і наліз наукової спадщини М.Д.Ярмаченка дають можливість стверджувати, що внесок його в теорію навчання й виховання дітей з вадами слуху існує і заслуговує на глибинний аналіз та систематизацію, адже спираючись на його теоретичні положення, сучасна теорія й практика має значні здобутки у результативності навчання та виховання дітей з вадами слуху.

Проаналізувавши науковий доробок М.Д.Ярмаченка було визначено, що він розробляв та досліджував такі напрямки сурдопедагогіки, як: розвиток зв'язного мовлення глухих дітей, проблема свідомості у навчанні дитини з вадами слуху, проблема компенсації глухоти та питання інтеграції та соціалізації дітей з вадами слуху. Відповідно досліджено зміст кожного із питань, розроблених М.Д.Ярмаченком.

Аналіз низки наукових праць, серед яких і перше наукове дослідження М.Д.Ярмаченка, показав, що, вивчаючи питання розвитку зв'язного мовлення у глухих учнів, М.Д.Ярмаченком було вивчено, проаналізовано та систематизовано, існуючі на той час, сурдопедагогічні літературні джерела. Це дало змогу вченому зробити висновок про недостатність методичних рекомендацій та вказівок сурдопедагогам-практикам, щодо форм роботи з

розвитку зв'язного мовлення глухих дітей, які б спиралися на провідну практичну діяльність, сформовані знання, вміння та навички учнів з вадами слуху, здатність глухих дітей спостерігати в умовах розвивального середовища.

Внеском М.Д.Ярмаченка у вирішення зазначених питань є виділення ним практичних форм роботи з розвитком зв'язного мовлення у дітей з вадами слуху, зокрема, ведення глухими учнями календаря погоди та природи, щоденників, листування, що спираються на життєвий досвід. Ним всебічно обґрунтовано важливі аспекти процесу навчання, а саме: розвиток мовленнєвої особистості через освоєння нею життєвосмислових мовленнєвих конструктів; вдосконалення мовленнєвої культури; спостережливість; самостійна мовленнєва діяльність; використання запитань та повторень; формування потреби у спілкуванні; відмова від використання міміко-жестового мовлення.

Проведене дослідження показало, що проблеми методології сурдопедагогіки займали чільне місце в науковій спадщині М.Д.Ярмаченка. Він дослідив і розробив теорію компенсації глухоти, здійснив класифікацію її підходів: ідеалістично релігійно-містичний, вульгарно-матеріалістичний, діалектико-матеріалістичний, - окреслив головні чинники її історичного становлення; виділив фактори які впливають на компенсаційні можливості дітей з вадами слуху (спеціально організований навчально-виховний процес; суспільно корисна трудова діяльність; фізична культура та спорт; образотворча діяльність; театральна-концертна діяльність; літературна діяльність; наукова діяльність). Також, М.Д.Ярмаченком було виділено сутність методу соціальної компенсації, що спирається на культурно-історичну концепцію Л.С.Виготського, та обґрунтовано умови його реалізації: забезпечення переходу від вузького кола спілкування дитини до безмежно розширеного; активна організація життєдіяльності в спеціальній школі на основі зміцнення її зв'язків із соціальним середовищем.

Великою заслугою М.Д.Ярмаченка в галузі сурдопедагогіки й сурдопсихології є те, що він розкрив питання свідомості у навчанні дітей з вадами слуху; вивчив, проаналізував та систематизував погляди педагогів, психологів та сурдопедагогів, щодо даного питання; розмежував та диференціював поняття «свідомість» від інших суміжних понять; визначив типологію свідомості; встановив основні риси принципу свідомості.

Аналіз педагогічної спадщини М.Д.Ярмаченка, щодо свідомості у навчанні дітей з вадами слуху показав – головним завданням спеціальних шкіл для глухих дітей та слабочуючих дітей виступає формування та виховання всебічно розвиненої, свідомої, освіченої особистості, тобто, принцип свідомості повинен займати центральне місце в системі спеціальних принципів сурдопедагогіки.

Заслуговує на увагу і досліджене вченим питання інтеграції та соціалізації дітей з вадами слуху в соціальному середовищі. Беручи за основу теоретичний метод, М.Д.Ярмаченком було проаналізовано значну кількість архівних джерел та, маловідому широкому загалу, літературу, встановлено, що ідеї інтеграції та соціалізації мають давнє коріння.

Вченим доведено важливість спеціально організованого навчання та виховання дітей з вадами слуху (навчально-виховного процесу) як ідеальної форми, що реалізується через комунікацію, діяльність, свідомість, інтерес, потребу, активність, застосування спеціальних методик та супроводу кваліфікованих сурдопедагогів; виокремлено фактори ефективної інтеграції та соціалізації учнів у соціумі: наявність розвитку специфічних завдань; існування розвитку своєрідних завдань; реалізація спеціально-організованого навчально-виховного процесу; формування усного мовлення; створення спеціальних ситуацій у житті дитини; створення інтересу до мовлення; створення потреб у мовленні.

Встановлено, що основні положення визначенні М.Д.Ярмаченком, є актуальними й можуть використовуватись в роботі сучасних спеціальних шкіл для дітей з вадами слуху.

РОЗДІЛ 3. ІСТОРИЧНА СПАДЩИНА М.Д. ЯРМАЧЕНКА.

3.1. Історія дефектології та сурдопедагогіки у наукових дослідженнях М.Д. Ярмаченка.

Аналізуючи науково-дослідну роботу М.Д.Ярмаченка необхідно звернути увагу на його фундаментальні історичні дослідження, які стали важливими і виявилися згодом, справжнім проривом у сурдопедагогічній науці, аналогів яких не спостерігається до теперішнього часу.

Працюючи над історичним дослідженням становлення та розвитку навчання та виховання дітей з вадами слуху вченим було проаналізовано різноманітну літературу з даного питання. Поряд з опрацюванням літературних джерел вченим було проаналізовано та використано у науково-історичному дослідженні матеріали одинадцяти архівів, а саме: Центрального державного історичного архіву в Ленінграді; Державного історичного архіву Ленінградської області; Центрального державного історичного архіву УРСР в Києві; Київського обласного державного архіву; Державного архіву Львівської області; Державного архіву Харківської області; Державного архіву Закарпатської області в м. Берегово; Центрального державного архіву Жовтневої революції УРСР в м. Харкові; Партійного архіву Інституту Історії партії ЦК КП України. Також в процесі проведення дослідження вченим були опрацьовані звіти про діяльність шкіл та використані спогади корифеїв, ветеранів сурдопедагогічної науки на Україні. [192]

Із віднайдених та опрацьованих архівних документів, вперше оприлюднених М.Д. Ярмаченком, ми можемо дізнатися велику кількість імен. Зокрема, досліджуючи історію розвитку навчання і виховання дітей з вадами слуху на Україні. М.Д.Ярмаченком було вперше оприлюднені імена діячів-піклувальників про глухих дітей, які залишили по собі згадку нащадків у зв'язку з тим, що саме вони безпосередньо впливали на розвиток історії

сурдопедагогіки створюючи реальне підґрунтя навчання і виховання глухих дітей (Таб. 3.9). [192, 193, 204. 205]

У даному дослідженні з історії сурдопедагогіки систематизація імен здійснена за такими підходами:

- 1) Збереження оригіналу написання імен і прізвищ у дослідженнях М.Д. Ярмаченка;
- 2) Подання імен у тій послідовності, яка має місце у логіці викладу матеріалу М.Д.Ярмаченком;
- 3) Виділення головного внеску певного діяча, спираючись на більш обширні дані, наведені М.Д. Ярмаченком;
- 4) Визначення історичних рамок, в період яких певний діяч мав дотичну діяльність з проблемами навчання і виховання глухих дітей;
- 5) Вказівка на розділ і сторінку, в яких Ярмаченко вперше оприлюднює діячів, які свого часу сприяли навчанню і вихованню дітей з вадами слуху.

Таблиця 3.9

Зведені дані про діячів, що здійснили внесок у навчання та виховання дітей з вадами слуху оприлюднених М.Д. Ярмаченком

№ п/п	П.І.П.	Роки	Розділ та сторінки	Характер і короткий зміст внеску в навчання і виховання глухих дітей
1	Ігумен Печерського монастиря Феодосій Печерський	I пол. XI ст.	Розділ I С.12	За його ініціативи недалеко від Києво-Печерського монастиря було відкрито окремий дім (притулок) для дітей-сиріт (сліпих, глухонімих та калік);
2	Київський князь Володимир	996 р.	Розділ I С.11	У 996 р. видав спеціальний Указ в якому зазначалося, що десята частина прибутків від торгових та суспільних організацій повинні передаватися монастирям для організації притулків та богаділень. Відкрив у м. Володимирі дитячий будинок, де знаходили собі притулок діти-сироти
3	Князь Всеволод Юр'євич	1194 р.	Розділ I С. 7 м	З особливою наполегливістю розповсюджував книжну освіту, що вплинуло і на становище аномальних дітей.
4	Якоб Вільде	Кінець XVII ст.	С.133 підручник	В кінці XVII століття в м. П'ярну в Лівонії відкрив перше спеціальне училище для глухонімих.

5	Петро І	XVIII ст.	Розділ І С.17	Відповідно його Указу була визначена система закладів громадської опіки
---	---------	-----------	---------------	---

Дані персоналії були першими діячами, які опікувалися дітьми з вадами слуху.

№ п/п	П.І.П.	Роки	Розділ та сторінки	Характер і короткий зміст внеску в навчання і виховання глухих дітей
6	М.Г. Погребинський	1895 р.	Розділ І С.24, 32	Голова Товариства Одеських лікарів 1 грудня 1895 року за його ініціативи було проведено одноденний перепис глухонімих в м. Одеса; в 1897 році зробив спробу відновити діяльність спеціальної школи для глухонімих в м. Одесі. Училище за його планом повинно було бути зразковим інститутом для глухонімих, при якому планувалося проводити спеціальні курси для підготовки сурдопедагогів
7	Г.О. Гурцов	1843 р.	Розділ І С.26	Директор Петербурзького училища, засновник першої на території сучасної України спеціальної школи для дітей з вадами слуху – Одеської школи для глухонімих
8	Л.Н. Аніскевич	1861 р.	Розділ І С.29-30	Член сім'ї Г.О. Гурцова, яка їздила переймати досвід навчання глухих дітей до Парижу, Дрездена та інших міст.
9	Громадянка Миткевич	1896 р.	Розділ І С.31	Директор Одеської школи для глухонімих дітей, підчас її керівництва школа була закрита (1896 рік)
10	Г.Г. Маразлі	1903 р.	Розділ І С.33	Почесний Опікун Одеської школи для глухонімих дітей. За його сприяння в м. Одесі 25 вересня 1903 року відновлено діяльність спеціальної школи для дітей з вадами слуху, яка була закрита в 1896 році

Це були діячі за ініціативи яких організовувалися та розвивалися спеціальні заклади для дітей з вадами слуху.

№ п/п	П.І.П.	Роки	Розділ та сторінки	Характер і короткий зміст внеску в навчання і виховання глухих дітей
11	Н.Л. Тимофеев	1903 р.	Розділ І С.33	Перший вчитель та завідувач відновленої Одеської школи для глухонімих дітей, який закінчив спеціальні педагогічні курси при Петербурзькому училищі глухонімих
12	Новікова	1909 р.	Розділ І С.39	Голова Одеського відділу опіки глухонімих, якою було зафіксовано великий вплив дітей до школи та констатовано неможливість забезпечення всіх бажаючих навчанням

13	Ю.О. Коган	1905 р.	Розділ I С.40	Засновник Одеської школи-притулку для єврейських глухонімих дітей
14	Менделевич	1905 р.	Розділ I С.41	Меценат, який безкоштовно надав приміщення для Одеської школи-притулку для єврейських глухонімих дітей
15	Д.Д. Кац	1908 р.	Розділ I С.41	Вчителька Одеської школи-притулку для єврейських глухонімих дітей, учениця завідуючого школою глухонімих Тимофеева, яка допомагала Ю.О. Когану забезпечувати навчально-виховний процес глухих дітей в школі

Вказані імена діячів серед яких були вчителі, засновники та меценати, за сприяння яких забезпечувався навчально-виховний процес у школах для глухих дітей.

№ п/п	П.І.П.	Роки	Розділ та сторінки	Характер і короткий зміст внеску в навчання і виховання глухих дітей
16	С.Л. Кугель	1909 р.	Розділ I С.41	Єдина дипломована спеціалістка-єврейка по навчання глухонімих дітей. В 1909 році очолила Одеську школу-притулок для єврейських глухонімих дітей, де крім навчальної роботи з наймолодшими дітьми, займалася підготовкою сурдопедагогів для даної школи-притулку
17	С.С. Фукс	1910 р.	Розділ I С.41	Один із сурдопедагогів підготовлених С.Л. Кугель, з 1910 року завідувач Одеської школи-притулку для єврейських глухонімих дітей
18	Ф Бронштейн та Н. Альтер	1910 р.	Розділ I С. 41	Сурдопедагоги підготовлені С.Л. Кугель
19	А.Є. Амбарцумов	1874-1876 р.р.	Розділ I С.44	Зробив спробу організації навчання глухонімих в німецьких колоніях України
20	Шех	1903 р.	Розділ I С. 47	Вчитель Вормського училища який в 1903 році був спеціально відряджений в м. Херсон на курси ручної праці, де вивчав виготовлення кошиків

Вчителі які проходили спеціальні курси для навчання і виховання дітей з вадами слуху. Далі розглянемо наступні імена.

№ п/п	П.І.П.	Роки	Розділ та сторінки	Характер і короткий зміст внеску в навчання і виховання глухих дітей
21	Д. Штейнванд	1887-1914 р.р.	Розділ I С.48	Директор Вормського училища
22	Р. Адт	1914 р.	Розділ I С.48	Директор Вормського училища
23	Андрій Федорович Бахметєв та	1868 р.	Розділ I С.49	Ініціатори першої спроби організації спеціальної школи для глухонімих

	Олександр Григорович Прозоров			дітей в м. Харкові
24	священик В. Ветухов	1896 р.	Розділ I С.50	Ініціатор та директор Харківської школи для глухонімих дітей
25	К.В. Жданова	1897 р.	Розділ I С.52-53	Вчителька Харківської школи для глухонімих дітей, яка була відряджена на річні курси до Петербурзького училища для вивчення звукового методу

Зазначені ініціатори організації спеціальних шкіл для глухих дітей на Україні та директори. Далі наводяться дані про наступних 5 діячів імена яких вперше були оприлюднені широкому загалу М.Д.Ярмаченком.

№ п/п	П.І.П.	Роки	Розділ та сторінки	Характер і короткий зміст внеску в навчання і виховання глухих дітей
26	А.А. Мальцев	1898 р.	Розділ I С.53	Вчитель Харківської школи для глухонімих дітей, який відряджався до Петербурзького училища для вивчення звукового методу
27	Н.Т. Вашенко	1902 р.	Розділ I С.58	Опікунка Харківської школи для глухонімих, яка пожертувала 2000 крб. на будівництво будинку в с. Кочеток для влаштування літньої колонії для дітей, що залишалися в школі на літо
28	С.П. Сорока	1905 р.	Розділ I С.58	Глухонімий вчитель ремісничої школи в с.Кочеток
29	Г.Л. Дидоренко	1905 р.	Розділ I С.58	Вчитель ремісничої школи в с.Кочеток, який викладав столярне, токарне, екіпажне ремесло та практичне креслення
30	священик Євгеній Проскурніков	1095 р.	Розділ I С.59	Завідував школою в с. Кочеток

Серед вказаних імен: вчителі, опікуни та завідувачі спеціальних шкіл для дітей з вадами слуху.

№ п/п	П.І.П.	Роки	Розділ та сторінки	Характер і короткий зміст внеску в навчання і виховання глухих дітей
31	Священик М. Яворський	1897 р.	Розділ I С.61-62	Ініціатор відкриття Малинської (Максимовицької) церковно-парафіяльної школи для глухонімих дітей
32	О.Л. Воздвиженська	1897-1910 р.	Розділ I С.62	Перша вчителька Малинської (Максимовицької) церковно-парафіяльної школи для глухонімих дітей, закінчила Московське єпархіальне жіноче училище, шість років пропрацювала в Московському училищі глухонімих, мала звання вчительки глухонімих;

				у 1910 році розпочала роботу в Лохвицькій школі для глухонімих дітей
33	Є.С. Трепова	1900 р.	Розділ I С.70	Ініціатор відкриття спеціальної школи для глухонімих в м. Києві
34	Н.К. Патканова	1900-1902 р.	Розділ I С.70	Перша вчителька Київської школи для глухонімих дітей
35	А.С. Ленц	1900 р.	Розділ I С.70	лікар-akupед, який постійно працював при Київській школі для глухонімих дітей

Зазначені імена персоналій пов'язані з історією розвитку та становлення Малинської, Лохвицької та Київської шкіл для глухих дітей.

№ п/п	П.І.П.	Роки	Розділ та сторінки	Характер і короткий зміст внеску в навчання і виховання глухих дітей
36	Т. Білоусенко	1902 р.	Розділ I С.70	Вчителька Київської школи для глухонімих дітей яка замінила в 1902 р. Н.К. Патканову, перед цим працювала в Маріїнській школі для глухонімих с. Мурзинки
37	Є.К. Андрієвський	1900 р.	Розділ I С.80	Чернігівський губернатор, з 7 вересня 1900 року голова Чернігівського відділу опіки глухонімих, ініціатор відкриття хутору(школи)-притулку для хлопчиків в Чернігові
38	Микола Дмитрович Варда та Михайло Дмитрович Варда	1901 р.	Розділ I С.84-85	Ініціатори відкриття в м. Лохвиці Полтавської губернії спеціальної школи для глухонімих дітей
39	Олександра Василівна Луніна	1903 р.	Розділ I С.86	Завідуюча Лохвицької школи глухих, яка для практичного ознайомлення зі звуковим методом їздила в Москву та Тулу, відряджалася в Петербург для участі у засіданні III з'їзду діячів технічного і професійного навчання
40	Є.М. Лонгінова	1906 р.	Розділ I С.86	Вчителька Лохвицької школи, яка у 1906 році була відряджена на рік в Петербург для проходження спеціальних педагогічних курсів

Д таблиці вказані імена вчителі спеціальних шкіл які проходили спеціальні педагогічні курси та ініціатори відкриття шкіл для глухих дітей в м. Лохвиці та м. Чернігові.

№ п/п	П.І.П.	Роки	Розділ та сторінки	Характер і короткий зміст внеску в навчання і виховання глухих дітей
41	Ф.Ф. Мовчановськи	1903 р.	Розділ I С.92-93	Міський Голова Катеринославської губернії, завідуючий Олександрівським (Запорізьким) хутором для глухонімих
42	С.В. Підпригора	1903 р.	Розділ I С.94	Опікун Євпаторійської школи-санаторія
43	Андрій Миколайович	1912 р.	Розділ I С.107	Ініціатор відкриття школи для глухонімих дітей в м. Сімферополі

	Кузьмин			
44	Л.А. Ватоліна	1912 р.	Розділ I С.108	Перша вчителька Сімферопольської школи для глухонімих
45	Е.А. Виноградова	1912 - 1914 р.р	Розділ I С.108	Завідуюча Сімферопольської школи для глухонімих та вчитель усної мови

Діячі, серед яких опікуни, директори, ініціатори та вчителі спеціальних шкіл, які залишили по собі згадку нащадкам у зв'язку тим, що саме вони безпосередньо впливали на розвиток історії сурдопедагогіки.

№ п/п	П.І.П.	Роки	Розділ та сторінки	Характер і короткий зміст внеску в навчання і виховання глухих дітей
46	К.Д. Крилов	1914 р.	Розділ I С.108	Завідувач Сімферопольської школи для глухонімих
47	Францішек Гольдгайм – вигадане прізвище цесаря Франца I	1828 р.	Розділ I С.111	Перший фундатор Львівської школи для глухонімих дітей
48	Граф Потоцький	1828 р.	Розділ I С.111	Один із фундаторів Львівської школи для глухонімих дітей, який вніс 195 золотих на відкриття закладу
49.	Антоній Мейбаум	1828 р., 1912 р.	Розділ I С.117	Керівник Львівської школи та ініціатор відкриття бурси для випускників школи
50	Ісаак Бардах	1871 р.	Розділ I С.120	Організатор приватної єврейської школи для глухих дітей в м. Львові

Отже, М.Д. Ярмаченком шляхом систематизації та аналізу архівних матеріалів було перше оприлюднені імена людей, які безпосередньо впливали на історичний розвиток теорії створюючи історію сурдопедагогіки в Україні. Всього М.Д. Ярмаченком вперше оприлюднено 50 імен видатних діячів. Окрім того, М.Д. Ярмаченком було не лише зазначено імена, але й описано досить детально дії кожного із діячів.

Більшість із вказаних в таблиці особистостей взялися за навчання та виховання дітей з вадами слуху не маючи не лише спеціальної підготовки, але й знань про особливості розвитку глухих дітей (священик В.Ветухов, Є.К.Андрієвський, Францішек Гольдгайм, граф Потоцький) але серед цієї когорти меценатів, перших вчителів, засновників були і ті, які все своє життя присвятили глухим дітям (Г.О.Гурцов, А.Ф.Бахметєв Н.К.Патканова та інші). Вони всі намагалися покращити умови життя глухих, навчати їх не лише адаптуватися в соціумі, але й заробляти собі на життя.

Але, нажаль, серед віднайдених М.Д.Ярмаченком персоналій були і ті, яким справа навчання і виховання дітей з вадами слуху була байдужою. Яскравим прикладом, на думку М.Д.Ярмаченка, є постать громадянки Миткевич, під час її керівництва Одеською школою для глухонімих дітей, школа була закрита. А закриття закладу спонукало не лише втрати довіри громадськості, але й безжального знищення безцінного 50-го досвіду роботи сім'ї Гурцова, які вкладали душу та кошти в розвиток та становлення даного закладу.

Історія розвитку та становлення спеціально організовано навчання і виховання дітей з вадами слуху М.Д.Ярмаченком була поділена на етапи. В даному дисертаційному дослідженні виділені М.Д.Ярмаченком були хронологічно систематизовані. (рис.3.9.). [192, 193, 204, 205, 229]

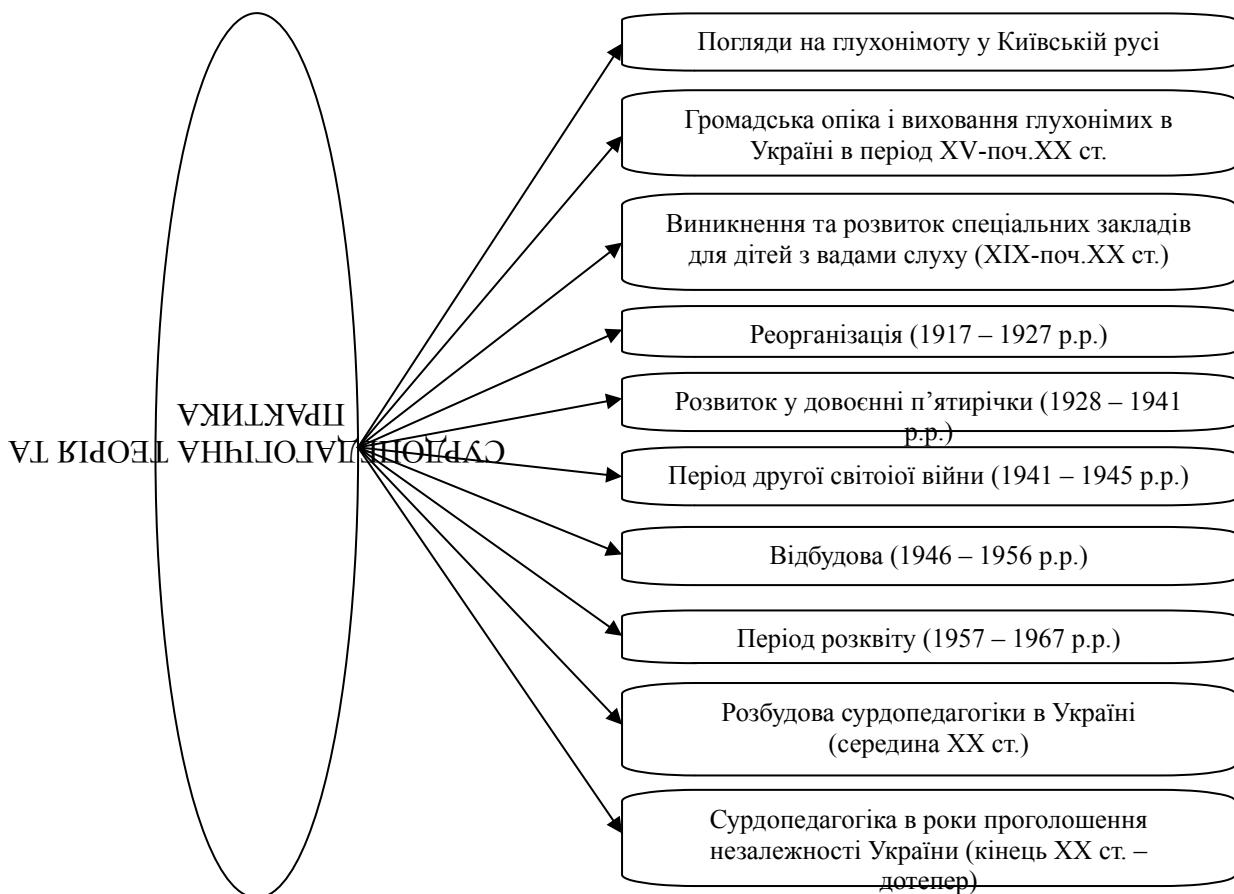

Рис. 3.9 Етапи становлення сурдопедагогічної теорії та практики в Україні.

Для більш детальної оцінки внеску М.Д.Ярмаченка в історію навчання і виховання дітей з вадами слуху на Україні вище зазначені етапи розглянемо більш детальноше.

Важливим фактором прогресу людства, на думку М.Д.Ярмаченка, є виховання і навчання підростаючого покоління, яке з'явилося і розвивалося з виникненням та розвитком людського суспільства.

В процесі процвітання суспільство нагромаджувало велику кількість різноманітних знань про оточуючий світ та людську діяльність. Накопиченні знання та уміння передавалися із покоління в покоління спершу в процесі спільної праці, згодом, в міру розвитку суспільства і нагромадження різноманітних знань в процесі організованого виховання і навчання підростаючого покоління. Саме потреба передачі примножених за тисячоліття знань, умінь та навичок, з точки зору М.Д. Ярмаченка, спонукала створення ще в стародавніх державах перших шкіл.

Що ж стосується спеціально організованого навчання і виховання дітей з фізичними та психічними вадами, за сучасною термінологією, то воно виникло набагато пізніше, а спеціальні школи почали створюватися лише в XVIII столітті.

Так, на території України, як і в інших країнах світу, тривалий проміжок часу, за висновками М.Д. Ярмаченка, «спеціально організованого виховання, а тим більше навчання глухонімих не існувало». [192, с. 8, 204, 205] Головною причиною даного факту М.Д. Ярмаченко називає надзвичайно низький рівень розвитку науки про систему навчання дітей з вадами слуху, того часу, про фізіологічні основи людини, зокрема, причини і протікання процесів зниження слуху. Відповідно віднайденим, проаналізованим, дослідником фактів було, встановлено, що до XVIII століття панувало переконання, що причиною глухонімоти є вади в розвитку мовного апарату, тому будь-які спроби при лікуванні мовного апарату не давали позитивних зрушень. Щоправда, найпершу спробу пояснення залежності німоти від глухоти, М.Д. Ярмаченко вбачає в досить цікавому, на

думку вченого, твердженні Арістротеля, який, за М.Д. Ярмаченком, першим помітив залежність вторинного дефекту від первинного, відповідно сучасній термінології, тобто залежність німоти від глухоти: «той, хто надився глухим, той стає потім і німим: голос говорить, а мови немає ніякої». [204, с. 18, 205] (цитуються за вибіркою М.Д. Ярмаченка) Також, з точки зору дослідника, Арістотель першим, помітив різницю між логопедією та сурдопедагогікою, які сьогодні є самостійними галузями корекційної педагогіки. Для підтвердження даної думки М.Д. Ярмаченко цитує Арістротеля: «дефекти мови, що не обумовлені відсутністю слуху, за своєю природою і причинами відрізняються від дефектів мови, обумовлених глухотою». [204, с. 18]

На ранніх етапах становлення дефектології, в тому числі сурдопедагогіки, і надалі тривалий час використовувалася термінологія того часу, тобто діти, які мали ті чи інші вади у фізичному чи психічному розвитку не розмежовувалися за нозологіями і називалися, спершу калічними, знедоленими дітьми, а пізніше аномальними.

Як досвідчений історик сурдопедагогіки, опрацьовуючи архівні матеріали, М.Д. Ярмаченко встановив, що перші згадки про опіку аномальних дітей містяться в ряді офіційних документів Київської Русі, а саме в «Домострой Сильвестровского извода» 911 року та Кормчих книгах. Проаналізувавши дані документи М.Д. Ярмаченко констатує, що суспільне становище аномальних дітей в Київській Русі було набагато кращим ніж в країнах Західної Європи. Переконливий приклад людяного ставлення до «калічних» дітей історик знаходить в офіційних документах Київської Русі та Кормчих книгах, де автором були виявленні та вперше оприлюдненні наступні записи: «Характерною рисою слов'янських суспільних відносин було людяне і чуйне ставлення до калік»; «Всякого скорбного, и бедна, и нища, не презри: введи в дом свой: напой, накорми, согрей, одежи, всею любовию и чистою совестью» [209, с. 3 – 4]; «А ще кто глухому или слепому посмеется, да будет отлучен». [192, с. 10] (цитуються за вибіркою М.Д. Ярмаченка)

М.Д.Ярмаченко був переконаний, що людяне ставлення до аномальних дітей в Київській Русі формувалося на основі законів Кормчих книг, що в свою чергу вплинуло і на створення центрів опіки знедолених дітей. Відповідно вивченим та проаналізованим істориком архівним документам першими центрами опіки були монастирі, яким «світська влада» (за термінологією офіційних документів того часу) держави створювала відповідні матеріальні умови. Переконливі докази даного факту М.Д. Ярмаченко знаходить в Указі київського князя Володимира Святославовича 996 року та в літописах, і вперше оприлюднює віднайдені відомості : «Убогие, задушные человецы, прикладницы, монастыри и бани их, врачи, их больницы даны Патриарху, или Митрополиту, или Епископу ... да ведаих их той и управу дает и рассуждает»; И дасть десятую часть от всьех своих градов, и клятвами утвердил, написав положи. И многи милостыни творя нищим на свое дворе, и по улицам возя раздаваше» (цитуються за вибіркою М.Д. Ярмаченка) [209, с. 4] Згідно опрацьованим та вперше опублікованим М.Д. Ярмаченком, архівним даним «світська влада» держави обов'язок опіки над калічними, знедоленими дітьми повністю переклала на церковну владу, забезпечивши її значною матеріальною підтримкою. Незважаючи на всі створені умови, можливі на той час, служителі церкви не робили жодних спроб організації спеціального виховання, а тим більше навчання, таких дітей. Адже вони не мали не лише досвіду в роботі з калічними дітьми, але й не знали особливостей розвитку таких дітей.

Перші ж спроби організації навчання глухонімих дітей в Київській Русі, відповідно знайденим істориком, в архівних матеріалах, даним були зроблені при князі Володимирі, який, як відомо з історії, з особливою наполегливістю розповсюджував книжну освіту, що, безумовно, на думку М.Д. Ярмаченка, вплинуло і на становище аномальних дітей. Такі висновки були зроблені М.Д. Ярмаченко на основі вивчення та аналізу літописів, а саме «Летопись по Ипатскому списку» 1871 року та «Летопись по

Лаврентієвському списку» 1872 року, в яких вчений знайшов наступні рядки: «Сим же раздаяннымъ на учение книжное, и сбытсья пророчество на Русской земле, глаголющее: въ оны дни услышать глушии словеса книжная, ясьнъ будеть языкъ гугнивыхъ» (цитуються за вибіркою М.Д.Ярмаченка) [209, с. 4] Дані рядки, з точки зору М.Д.Ярмаченка, є підтвердженням спроб організації навчання глухонімих дітей читанню.

На основі системного аналізу літописних матеріалів М.Д.Ярмаченком було встановлено, що монастирі і церкви були не лише основними центрами опіки, освіти і науки, але й медицини. Підтвердження своїх висновків історик знаходить у проаналізованому збірнику Полікарпа, де повідомляється про Агапіта, який «исцелял больных молитвою и зелием, которое вкушал». (цитуються за вибіркою М.Д.Ярмаченка) [204, с. 128, 205] Щоправда, М.Д. Ярмаченко був впевнений, що таке лікування носило лише релігійний характер, адже будь-яке зцілення приписувалося «волі Божій», що в свою чергу давало можливість церкві маніпулювати суспільством. Але, на думку дослідника, основною причиною неуспішного лікування калічних дітей була відсутність наукового вивчення та обґрунтування проблеми аномального розвитку.

Опираючись на віднайдені, проаналізовані, систематизовані та вперше опубліковані архівні документи, часів Київської Русі, М.Д.Ярмаченко зробив висновок, що в «Київській Русі здавна звертали увагу на калічних дітей, прагнули організувати їм можливу для того часу допомогу та виховання» [229, с. 7] Але нажаль, не всі калічні діти знаходилися під опікою церкви і монастирів, їх переважна більшість не одержувала ніякої опіки.

Нажаль, на думку автора, всі ті перші, елементарні спроби виховання та навчання калічних дітей були знищені нападами монголів та «чорної смерті». Наука і освіта, яка лише розпочала свій розквіт зупинилася в своєму розвитку, ослабла і згодом зникла взагалі, що в свою чергу, впевнений вчений, призвело і до занепаду та знищенню перших спроб опіки та виховання калічних дітей в Київській Русі.

І лише в архівних матеріалах XV ст. М.Д.Ярмаченко знаходить згадки про відновлення, поширення і розвиток опіки над аномальними дітьми, де як і в перших випадках опіки, головна роль належала церковній владі.

Вивчаючи історію дефектології, сьогодні корекційної педагогіки, М.Д.Ярмаченко не поділяв її на українську та російську, адже враховував нероздільність історії України з історією Росії.

Саме тому, важливим кроком в історії становлення і розвитку історії дефектології, зокрема сурдопедагогіки, дослідник називає спробу організації в кінці XVII століття в м. П'ярну в Лівонії першого спеціального училища для глухонімих. Де відповідно вперше віднайденим та оприлюдненим згадками, першим вчителем глухонімих був професор Дерптського (або Юр'ївського) університету Якоб Вільде. Нажаль, згідно опрацьованим М.Д. Ярмаченком даним, невелика приватна школа Якоба Вільде проіснувала лише кілька років. Причину припинення існування даного навчального закладу істориком не було встановлено через відсутність відомостей в архівних документах. [193, 204, 205]

Вивчаючи архівні документи дослідником було встановлено, що в XVII-XVIII ст. справами опіки, паралельно з монастирями, розпочали займатися громадські відомства, які згідно указам Петра I склали нову систему закладів громадської опіки. Отже, відповідно даним указам, історик визначив наступну систему закладів громадської опіки: «Губернські госпіталі для незаконнонароджених дітей, де знаходили собі притулок також і хворі та калічні діти (Указ 1712 року); Сирітські будинки, в яких «определенное число убогих, увечных и после родителей оставшихся детей содержатся и воспитаемы бывають такожды...» (Рапорт головного магістрату, 1712 року); Спеціальні сирітські будинки при монастирях, де крім круглих сиріт, перебували також і калічні діти (Указ 1724 року)». [229, с. 9]

За даними, які описані на сторінках архівних документів, М.Д. Ярмаченком, було встановлено, що в 30-х роках XVIII ст. виникла ще одна форма громадської опіки – патрунування. Дана форма опіки повинна

була базуватися на сімейному вихованні, але нажаль, на думку історика, була направлена, головним чином, на використання «безкоштовної робочої сили», за яку ще й сім'ї отримували чималу платню від держави.

Заслуговує на увагу, з точки зору історика не менш важлива форма опіки аномальних дітей, в тому числі глухонімих, як богадільні. В яких серед нормальних дітей-сиріт перебували і аномальні діти. Переконливим доказом даного факту є відшукані М.Д.Ярмаченком списки Кирилівської богадільні за 1875 рік, в яких «перебувало 16 чоловік глухонімих. Частина глухонімих, потрапляючи в богадільню в ранньому дитячому або юнацькому віці, перебувала в богадільні все життя. Так, з списків осіб, що перебували в богадільні у 1884 році зазначається:

1. Глухоніма дівчина біля 24 років перебуває в богадільні з грудня 1867 року, тобто з 7 років.
2. Глухонімий чоловік невідомого походження 20-ти років. Перебуває в богадільні з 1868 року, тобто з 4 років.
3. Радомишльський міщанин Фрол Гайдукович 15-ти років. Перебуває в богадільні з 1883 року.
4. Глухоніма дівчина Варвара 30-ти років. Перебуває в богадільні з вересня 1868 року, тобто з 14 років.
5. Глухоніма дівчина 27-ти років. Перебуває в богадільні з листопада 1878 року, тобто з 20 років.
6. Глухоніма дівчина біля 20 років. Перебуває в богадільні з 1883 року.
7. Підкидьок Олександра 11-ти років, глухоніма. Перебуває у відділені незлічимох з жовтня 1883 року і т.д.». [192, с. 18]

Але організовані богадільні та патрунування не сприяли розвитку виховання та навчання осіб з вадами слуху, за сучасною термінологією, а навпаки, згідно висновкам дослідника, гальмували його розвиток. Однією із причин даної затримки дослідник називає перебування аномальних дітей в загальній масі дітей-сиріт, де вони не мали змоги проявити свої «реальні

здібності». Наступною, не менш важливою, умовою М.Д.Ярмаченко називає законодавство, тих часів, в якому діти з вадами визнавалися недієздатними.

Визнання аномальних дітей на думку історика значно вплинуло на умови життя в богадільнях, які згідно проаналізованим та вперше опублікованим архівним даним були по суті тюремними. Такі висновки були зроблені дослідником на основі знайденого в архівах прохання від «глухонімого невідомого походження», датоване 19 липня 1872 р. В даному проханні писалося: «Зі сльозами уклінно прошу конторі при свідках, що нижче підписані, про звільнення мене з богадільні на власне прожиття». [192, ,229, с. 10] Дане прохання, з точки зору М.Д.Ярмаченка, характеризує реальні умови життя в богадільнях аномальних дітей.

Крім богаділень, відповідно, достовірним даним архівних документів, проаналізованим М.Д. Ярмаченком, Указам Петра I, аномальними дітьми опікувалися і виховні будинки. Саме, виховні будинки, на думку історика, стали першими осередками, де було здійснено спробу організації виховання та трудового навчання глухих дітей. Опрацьовуючи архівні матеріали М.Д.Ярмаченко натрапив на статутні документи, зокрема Маніфест Московського виховного будинку, де «вперше викладалися конкретні поради і вимоги щодо фізичного і морального виховання глухонімих дітей дошкільного і підліткового віку та трудового навчання глухонімих юнаків і дівчат». [204, с. 135, 205]

Слід зазначити, що найпершими осередками організованого виховання і трудового навчання, відповідно архівним матеріалам вперше оприлюднених М.Д.Ярмаченком, стали Московський та Петербурзький виховні будинки. Цей факт, на думку історика, засвідчують документи в яких зазначалося, що дані виховні будинки були створені в 60-х роках для дітей підкидьків та сиріт, де вперше були організовані групи глухонімих. Вивчивши та систематизувавши віднайдені матеріали, М.Д.Ярмаченко зробив наступні висновки, що практичні умови роботи в даних спеціальних групах вплинули на формування окремих принципів і методів роботи з глухими дітьми,

заклали перші підвалини сурдопедагогічної науки. За твердженнями історика, які були зроблені на основі опрацьованих матеріалів, виховні будинки були першими в яких була створена певна схема систематичного та послідовного виховання та навчання дітей з вадами слуху. Згідно проаналізованим істориком матеріалів дані схеми мали такий вигляд – першим етапом було дошкільне виховання глухонімих, яке включало в себе фізичне і моральне виховання; наступним – виховання глухонімих дітей шкільного та юнацького віку, яке складалося з фізичного, морального виховання і трудового навчання.

Отже, М.Д.Ярмаченком було описано історію виникнення та роботу перших центрів опіки над калічними дітьми, куди входили і діти з вадами слуху(рис. 3.10). [192, 193, 204, 205]

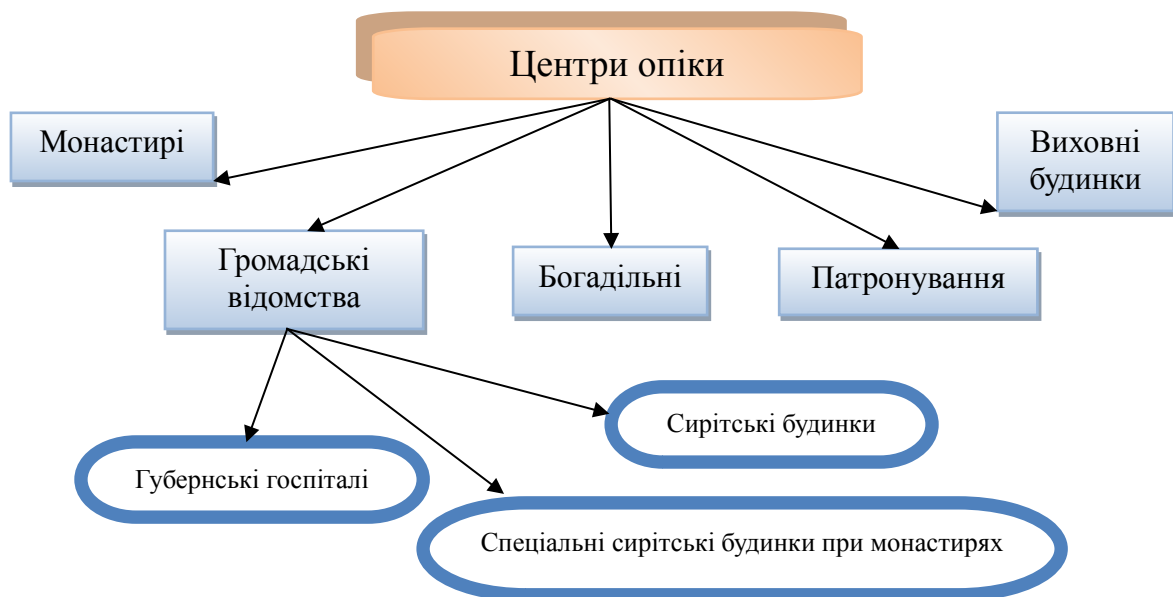

Рис. 3.10. Систематизація центрів опіки над калічними дітьми за М.Д. Ярмаченком.

Отже, із схеми видно, що М.Д.Ярмаченком вперше, в своїх працях, описано роботу організацій, які опікувалися калічними дітьми. Такими організаціями, згідно сторінкам архівних матеріалів, які не залишилися поза увагою історика, були: центри опіки – монастирі; громадська опіка; патрунування – виховання в сім'ї; виховні будинки; виховні будинки при монастирях зі спеціальними групами.

Таким чином, зібравши, систематизувавши, вивчивши та оприлюднивши архівні та літописні матеріали М.Д.Ярмаченком були зроблені наступні висновки: «виховання глухонімих разом з чуючими в богадільнях, притулках і виховних будинках завершилося формуванням оригінальної системи виховання і навчання глухонімих, що знайшла свій подальший розвиток і удосконалення в умовах спеціальних училищ, які почали створюватися на Україні у першій половині ХІХ століття». [229, с. 11]

Що ж стосується спеціальних шкіл для глухонімих дітей, то вони, відповідно даним знайденим М.Д.Ярмаченком в архівних матеріалах, відкривалися на випадкові кошти та за ініціативи приватних осіб. Так, опираючись на офіційні архівні матеріали історик впевнений, що перше училище для дітей з вадами слуху на Україні було відкрито в м. Одесі 1843 року Г.О. Гурцовим. Згодом відкрилися училища та школи в Харкові (1896 р.), в Києві (1990 р.), Чернігові (1901 р.). Більш детально та систематично мережа спеціальних закладів для дітей з вадами слуху представлена в таб.3.10. [192, 193, 204, 205]

Таблиця 3.10

Мережа спеціальних закладів для дітей з вадами слуху
за М.Д. Ярмаченком

№ п/п	Школа	Рік заснування школи	Засновник	Директор
1.	Львівська школа для глухонімих дітей	4 жовтня 1830 р.	Вважають Францішек Гольдгайм, щоправда в документах зазначається, що це було вигадане прізвище, за яким стояв цісар Франц І	Антоній Мейбаум
2.	Одеська школа для глухонімих дітей *Одеське училище для глухонімих	1843 р. *25 вересня	Г.О. Гурцов * Одеський відділ опіки глухонімих	Г.О. Гурцов в 1896 році Миткевич * Н.Л. Тимофеев

	дітей	1903 р.		
3.	Харківська школа для глухонімих дітей	1868 р. * 1896 р.	Андрій Федорович Бахметєв та Олександр Григорович Прозоров. *священик В. Вєтухова.	*священик В. Вєтухова.
4.	Єврейська школа глухонімих у м. Львові	1871 р.	Ісаак Бардах	Ісаак Бардах
5.	«Маріїнське училище для глухонімих»	січень 1885 р.	Меноніти – німецька релігійна організація	Не відомо
6.	Вормське училище	1887 р.	Німецькі колоністи тогочасної Херсонської та Бессарабської губерній	Р. Адт
7.	Малинська (Максимовицька) церковно-парафіяльна школа для глухонімих дітей	листопад 1897 р.	священик М. Яворський	священик М. Яворський
8.	Київська школа для глухонімих дітей	червень 1900 р.	Є.С. Трепова	Не вказано
9.	Чернігівська школа-притулок для глухонімих хлопчиків	1900 р.	Є.К. Андрієвський	Є.К. Андрієвський
10.	Лохвицька школа глухонімих	14 листопада 1901 р.	Микола Дмитрович та Михайло Дмитрович Варда	Михайло Дмитрович Варда; з 1905 р. Микола Дмитрович Варда
11.	Олександрівський (Запорізький) хутір глухонімих	20 серпня 1903 р.	Ф.Ф. Мовчановський	Ф.Ф. Мовчановський
12.	Ремісничя школа для хлопчиків-підлітків в с. Кочеток	7 січня 1905 р.	Харківський відділ опіки глухонімих	Євгеній Проскурніковий
13.	Одеська школа-притулок для єврейських глухонімих дітей	1 березня 1905 р.	Ю.О. Коган	Ю.О. Коган; з 1909 р. С.Л. Кугель; з 1920 р. С.С. Фукс
14.	Ужгородський	1907 р.	Ужгородське	Не зазначено

	«інститут глухонімих»		товариство глухонімих	
15.	Чернівецька школа для сліпих і глухонімих дітей	1908 р.	Представники української інтелігенції	Не зазначено
16.	Клугинівська школа-хутір	19 травня 1909 р.	Харківський відділ опіки глухонімих	Не зазначено
17.	Сімферопольська школа для глухонімих	січень 1913 р.	Товариство трудової допомоги глухонімих	О.А. Виноградова

З таблиці зрозуміло, що М.Д.Ярмаченком було систематизовано та описано історію розвитку 17 спеціалізованих закладів для дітей з вадами слуху, які діяли на території України. За висновками М.Д.Ярмаченка всі школи були оригінальними та не схожими одна на іншу. Однією спільною рисою для всіх 17-ти шкіл, з точки зору М.Д.Ярмаченка, була робота за звуковим методом. [192, 35, 193] Основною причиною даного факту М.Д.Ярмаченко вбачав в тому, що весь педагогічний колектив, який займався вихованням та навчанням дітей з вадами слуху, раніше або працювали в Петербурзькому чи Московському училищах, або закінчували спеціальні педагогічні курси при Петербурзькому училищі глухонімих. Це і вплинуло, з точки зору дослідника, на розуміння педагогами, важливості комунікативних навичок без яких неможливо досягти успіху в навчанні та вихованні дітей з вадами слухової функції.

Проаналізовані праці М.Д.Ярмаченка, зокрема: дисертаційне дослідження на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук «Виховання і навчання глухих дітей в Українській РСР» (1968 р.), посібник для студентів «Виховання і навчання глухих дітей в Українській РСР» (1968 р.), навчальний посібник «Історія сурдопедагогіки» (1975 р.), рукопис нового підручника «Історія сурдопедагогіки» та ряду статей свідчать, що діючі на Україні спеціальні заклади для дітей з вадами слуху в кінці XIX ст., а їх, за М.Д. Ярмаченком, налічувалося лише п'ять шкіл, забезпечували спеціальним навчанням та вихованням близько 1% дітей. Більшого ж розмаху справа навчання та виховання глухих дітей набуває на початку XX ст. Значна роль таким позитивним змінам, згідно опрацьованим даним М.Д. Ярмаченком,

відіграло створення Всеросійського опікунства глухонімих (1898 р.) та міських відділів опіки. Адже, основними завданнями даних відділів, на думку історика, були сприяння покращенню начально-виховного процесу у вже існуючих закладах та відкриття нових шкіл для забезпечення можливості охопити спеціальним навчанням більшу кількість дітей з вадами слуху. Щоправда, за висновками М.Д.Ярмаченка, робота як опікунства так і відділів опіки не виходила за рамки благодійності та філантропії. [192, 193, 204, 205]

М.Д.Ярмаченко був переконаний в унікальності та специфічності кожного навчального закладу для глухонімих дітей в дореволюційний період, які були несхожими між собою. Серед причин розбіжностей дослідник називає наступні: по-перше відсутність єдиних навчальних планів, програм і підручників; по-друге відсутність єдиного кваліфікованого керівництва навчально-виховною роботою в існуючих школах для глухонімих дітей, що призвело до того, що кожна школа організовувала навчально-виховний процес опираючись на власні сили, кошти, на які існував заклад. [192, 193, 204, 205]

Характеризуючи історію розвитку спеціальних українських шкіл М.Д.Ярмаченком було звернено увагу і на внесок українських сурдопедагогів в розвиток навчально-виховної системи глухих дітей, який більш ґрунтовно висвітлений в таблиці 3.11.

Таблиця 3.11

Внесок українських сурдопедагогів у розвиток системи навчання
глухих за М.Д. Ярмаченком

№ п/п	Проблематика поглядів	Сурдопедагоги	Погляди сурдопедагогів
1.	Пізнавальні можливості та організація навчально-виховного процесу глухих дітей	Н.К. Патканова	Розглядала дитину з вадами слуху, як нормальну дитину. Глухий в змозі, при умові хороших здібностей, здобути будь-яку професію (математиком, істориком. Механіком). Саме тому доповідаючи на II всеросійському з'їзді діячів по навчання, вихованню та опіці глухонімих, аргументовано переконувала у

			необхідності відкриття гімназій для таких дітей, які в свою чергу дадуть можливість глухим дітям продовжувати навчання у вищих спеціальних навчальних закладах.; На цьому ж з'їзді нею була підкреслена необхідність реформування старшої школи, зокрема, навчання в школі слід розпочинати з 7-го віку, а також навчання повинно бути диференційованим, а саме: діти повинні диференціюватися за здібностями та за видами глухоти; Не менш важливим питанням з її точки зору є питання необхідності раннього спеціально організованого навчання та виховання глухих дітей, яке в свою чергу сприяє фізичному розвитку дитини з вадами слуху на рівні з чуючою, але й готує до навчання в школі;
		О. Комир П. Головка	Враховуючи негативний вплив глухоти на розвиток особистості дитини, зазначали, що при спеціально організованому навчально-виховному процесі можливо цілком або частково усунути ці недоліки.
		А.В. Володимирський	Аналізуючи факти та приклади з життя дітей з вадами слуху зазначав про можливість глухих дітей компенсувати свій недолік шляхом використання інших почуттів.

Отже, аналізуючи погляди українських сурдопедагогів на пізнавальні можливості та організацію навчально-виховного процесу глухих дітей М.Д.Ярмаченко вказує на прогресивність їхніх поглядів, щодо можливостей розумового розвитку дітей з вадами слуху. Але, нажаль, М.Д.Ярмаченко констатує, що цим прогресивним ідеям судилося було залишитися лише ідеями та яскравими інформаційними доповідями.

№ п/п	Проблематика поглядів	Сурдопедагоги	Погляди сурдопедагогів
2.	Суть та	Н.К. Патканова	Вказувала, що надання можливості

	організаційні засади спеціального навчання глухих дітей		дитині вільно вибирати свій життєвий шлях, можливість навчатися, що можливе лише при спеціально-організованому навчанні та вихованні, сприятиме перетворенню дитини з глухої в чуучу, або ж в глуху з мовленням.
		Львівські сурдопедагоги	Підкреслювали, що головне завдання спеціалізованого закладу повинно зосереджуватися на цілісному, гармонійному розвитку глухої особистості, на підготовці дитини до життя в соціумі
		Київські сурдопедагоги	Були переконані, що лише формування усного мовлення у глухої дитини дасть їй можливість ввійти в соціальне оточення, але й ще значно розширити та удосконалити свою пізнавальну діяльність
		О.Комир	Вказував на важливість розвитку всіх органів чуття, що, в свою чергу, можливе при використанні природних можливостей глухої дитини, тобто важливим елементом, особливо на початкових етапах навчання, навчання є міміко-жестикуляційне мовлення

Таким чином, за М.Д. Ярмаченком, провідні українські сурдопедагоги дореволюційного періоду суть спеціального навчально-виховного процесу вбачали у всебічному формуванні особистості дитини з вадами слуху в соціумі. Але, нажаль дані прогресивні ідеї залишилися лише ідеями. Причиною цього, на думку М.Д.Ярмаченка була відсутність єдиної системи навчання і виховання дітей з вадами слуху в дореволюційний період.

№ п/п	Проблематика поглядів	Сурдопедагоги	Погляди сурдопедагогів
3.	Цілі навчання дітей з вадами слуху	М.Л. Тимофеев	У звітах про роботу Одеської школи для глухонімих дітей мету закладу визначав, як підготовку дітей до життя і діяльності в ролі рівноправних членів суспільства шляхом навчання їх спілкуванню з суспільством та надання їм загальноосвітніх знань, професійних навиків.
		Харківські сурдопедагоги	Головною метою називали професійно-трудова підготовку глухих учнів, яка допоможе їм забезпечувати

			себе у самотійному житті.
		Керівники Київської школи	Головною метою у навчанні і вихованні дітей з вадами слуху вважали навчання дітей рукоділля та виховання в них моральних якостей особистості. Значне місце відводили також і розумовому вихованню.
		Сурдопедагоги Лохвицької школи	Головною метою спеціального навчально-виховного закладу вбачали в підготовці дітей до сільськогосподарської праці та певним ремеслам.
		Н.К. Патканова	В 1903 році зазначала, що метою школи повинно стати таке навчання, яке б сприяло розвитку у глухих дітей усної мови.

Характеризуючи погляди українських сурдопедагогів на цілі навчання і виховання глухих дітей М.Д.Ярмаченком було зауважено, що провідними сурдопедагогами неодноразово підкреслювалося, що головним завданням школи для дітей з вадами слуху є підготовка своїх вихованців до життя і діяльності суспільстві. А навчання мові є важливим фактором у досягненні такої цілі.

№ п/п	Проблематика поглядів	Сурдопедагоги	Погляди сурдопедагогів
4.	Зміст освіти дітей з вадами слуху в спеціальних закладах	Ф.М. Яворський	Стверджував, що головним у навчанні є знання дітьми найпоширеніших у повсякденному житті слів та правильному вимовлянні їх, а не кількість отриманих учнем знань.
			Аналізуючи історію розвитку та становлення спеціальних шкіл України М.Д. Ярмаченко було встановлено, що зміст освіти, головним чином, визначався структурою спеціалізованого закладу. В більшості, згідно його висновків, структура в школах поділялася на такі етапи, як: підготовчі групи або класи, де головна увага зосереджувалася на адаптацію учнів в колективі, розвитку збережених аналізаторів, постановці звуків та інше; загальноосвітні класи, де діти отримували знання з загальноосвітніх предметів та навчалися усній мові. Відсутність в єдності змісту навчання спеціальних шкіл М.Д. Ярмаченко вбачає у відсутності єдиних програм навчання, відсутністю спеціальних підручників, а також відсутність спеціальних програм з професійно-трудової підготовки учнів.

Систематизуючи узагальнення М.Д. Ярмаченко, можна зробити висновок, що, нажаль в кінці XIX на поч. XX ст., особливість спеціалізованих закладів полягала у цілковитій відсутності єдності в змісті навчання.

№ п/п	Проблематика поглядів	Сурдопедагоги	Погляди сурдопедагогів
5.	Засоби та методи навчання дітей з вадами слуху	Сурдопедагоги Одеської школи для глухонімих дітей	Наголошували на важливості та необхідності використання усного способу навчання, щоправда, як допоміжний засіб використовували дактильну та міміко-жестикуляційну мову. Що ж стосувалося засобів навчання, то в школі широко використовувалися наступні: розвиток писемної логічної мови, бесіди, листування, ведення щоденників, ігри, прогулянки, екскурсії
		Сурдопедагоги Вормської школи	Основним методом навчання був «чистий усний метод», але особливістю даного закладу є використання міміко-жестової мови на початковому етапі навчання
		Харківські сурдопедагоги	У своїй роботі значну увагу приділяли слуховій роботі
		Малинські сурдопедагоги	Спершу використовували оригінальну систему навчання, а саме: «наочно міміко-фізіологічно-звуковий метод». Згодом школа перейшла на усний метод навчання глухих дітей
		Михайло Дмитрович Варда	Схилявся до використання у заснованому закладі мішаного методу, адже сам знав як важко без допомоги міміки засвоїти усну мов.

Отже, опираючись на дані М.Д.Ярмаченка, можна підкреслити, що основним методом навчання у всіх школах був «чистий усний метод». Головною причиною цього, за М.Д.Ярмаченком, є тісна взаємодія українських сурдопедагогів з сурдопедагогами та працівниками шкіл глухих Росії.

Всі незначні спроби навчання та виховання дітей з вадами слуху на Україні до революції були повністю знищені під час світової та громадської війн. Відповідно, віднайденим М.Д.Ярмаченком, даним ті поодинокі

навчальні заклади, які швидше продовжували своє існування, а не роботу, не мали елементарних умов для організації навчально-виховного процесу. Як підтвердження факту існування таких умов, дослідник в своїй докторській дисертації посилається на лист Харківського обласного інспектора дефдитустанов М.М.Котельнікова та звіт голови інспекції установ для дефективних дітей. В даному листі та звіті описуються жахливі умови проживання та навчання глухих дітей в закладах освіти, що стало на думку дослідника однією із причин занепаду спеціально організованого навчання та виховання глухонімих дітей. [192]

Але головною причиною занепаду спеціальної освіти для глухих дітей М.Д.Ярмаченко називає нерозуміння та ігнорування наявного дефекту в дитини. Не менш важливою причиною дослідник вважав і брак спеціально підготовлених кадрів. Адже, ті педагогічні колективи які працювали у школах в дореволюційний час і володіли певними теоретичними та практичними знаннями навчання та виховання дітей з вадами слуху були усунені, через те, що представляли буржуазію, аристократію, бюрократію та духовенство.

Незважаючи на розвал попередньої освітньої системи дореволюційного часу, що, на думку історика, пригальмувало розвиток теорії і практики сурдопедагогіки, післяреволюційний період став стартовим етапом у зародженні нової теорії та практики радянської сурдопедагогіки. Яка в процесі відновлення та становлення проходила різноманітні труднощі та перешкоди, робила нові шукання та помилки, досягнення та знахідки.

Підсумовуючи опрацьовані матеріали архіву та літературу, дослідник робить висновок, що в довоєнний період значних успіхів досягла науково-дослідна робота з сурдопедагогіки. Одним із головних надбань сурдопедагогіки в післяреволюційний період М.Д.Ярмаченко вважає звернення уваги «не на дефект, як такий, а на питання про можливості підвищення соціальної вартості аномальних дітей, на пристосування їх до життя». [192, с. 201]

Зібравши, систематизувавши, проаналізувавши та вперше оприлюднивши зібрані матеріали за перше десятиліття після Великої Жовтневої соціалістичної революції, дослідником були зроблені наступні висновки: спеціальна школа для глухих дітей в наслідок докорінної перебудови стала складовою частиною системи народної освіти УРСР; розуміння проблеми глухоти не як біологічної, а як соціальної; було підготовлено нове покоління вчителів-дефектологів; розроблялися основні питання спеціальної педагогіки, досліджувалися методи навчання і виховання дітей з вадами. Як приклад стрімкого розвитку дефектологічної науки М.Д.Ярмаченко приводить дослідження І.П.Соколянського, який зробив спробу запровадження нового, на той час, експериментального методу навчання дітей з вадами слуху читанню з губ який мав назву «ланцюговий метод». Але нажаль даний метод не прижився в школах. Також, під керівництвом І.П.Соколянського, розпочалася робота з вивчення практичних методів навчання сліпоглухонімих дітей, які створили нову, цілком нову, своєрідну, з точки зору М.Д.Ярмаченка, методику, яка була супротивною американській методиці роботи з такими ж дітьми. [204, 205]

Важливим кроком у розвитку дефектології, сьогодні корекційної педагогіки, на думку М.Д.Ярмаченка, було відкриття в дефектологічного факультету в Київському інституті народної освіти (1920 р.), Інституту дефектології Наркомату освіти України (1930 р.), який в 1955 р. увійшов до складу Інститутів педагогіки та психології. [204, 205]

В період довоєнних п'ятирічок (1928-1941 р.р.), за даними історика, найважливішим завданням, «що стояло в цей час не тільки перед органами освіти, але й перед усім радянським народом, було здійснення загального обов'язкового навчання в країні». [192, с.228, 204, 205] Дане завдання стосувалося не лише масової, але й спеціальної школи.

Частково, переконаний М.Д.Ярмаченко, дане завдання допомогло вирішити питання відновлення закладів, які існували на території України до революції. Але нажаль і вони повністю не вирішували питання навчання та

виховання дітей з вадами слуху. Адже відновлені заклади охоплювали зовсім незначну кількість дітей даної категорії. Саме тому, на думку історика, органи народної освіти піднімали питання про необхідність створення мережі нових освітніх закладів для глухих дітей. [191, 209]

М.Д.Ярмаченко був впевнений, що саме у зв'язку з піднятою проблемою були прийняті ряд постанов: у жовтні 1927 р. «Про розгортання мережі установ дефдитинства»; 4 липня 1928 р. «Про навчання сліпих та глухонімих в установах Профосу та Політосу»; 25 вересня 1929 р. «Про установи соціально виховання для дефективних дітей та підлітків»; 24 вересня 1929 р. «Про заходи до поліпшення роботи в справі виховання та навчання дефективних дітей та підлітків»; 25 липня 1930 р. «Про загальне обов'язкове початкове навчання», які зосереджувалися на поліпшення справ виховання і навчання глухих дітей та підлітків і підготовки їх до громадсько-корисної праці. [192, 205]

Дослідник переконаний, що на основі постанови 1929 р. «Про установи соціально виховання для дефективних дітей та підлітків» була створена нова система установ для глухих дітей та підлітків. Опрацювавши матеріали, М.Д.Ярмаченко встановив, що в дана система включала в себе: установи для дітей дошкільного віку від 4 до 8 років – дитячі садки; установи для дітей і підлітків віком від 8 до 15 років – трудові школи; установи для підлітків віком від 15 до 18 років, які не мали змоги вступити до трудових шкіл. Проаналізувавши дану постанову істориком було з'ясовано, що вона передбачала також створення навчальних закладів інтернатного типу. [192, 205]

Не менш важливим, на думку М.Д.Ярмаченка, в організації навчально-виховного процесу мав прийнятий в січні 1930 р. «Статут про установи соціального виховання для дефективних дітей та підлітків – глухонімих, сліпих, розумово відсталих, калік», яким визначались основні типи закладів, умови прийому до них, характер педагогічної роботи, штати та керівництво цими установами». [192, с. 233]

Значним кроком, з точки зору історика, була постанова НКО УРСР «Про навчання сліпих та глухонімих в масовій трудовій школі» від 9.IV.1931 р. за № 318-10, де вказувалося, що «по всіх тих районах, де немає спеціальних закладів для сліпих та глухонімих. Треба 1930-31 учбового року організувати ... навчання глухонімих та сліпих, виділивши на це потрібні кошти та поперед провівши по району облік фізично-дефективних шкільного віку». Опираючись на системний аналіз М.Д.Ярмаченко переконався в необхідності організації таких спеціальних груп. Адже дана необхідність «диктувалася тим, що в той час понад 80% глухих дітей шкільного віку залишалося поза спеціальним навчанням». [192, с. 243, 193, 204, 205] Аналізуючи дану постанову дослідник характеризує її як спробу створення органами народної освіти більш розширеної системи спеціальних закладів, які б могли, на той час, вирішити питання навчання всіх дітей з вадами слуху.

На думку історика, велике значення в справі забезпечення загальнообов'язкового навчання аномальних дітей мав розроблений в квітні 1934 р. інструктивний лист Наркомун УРСР «Про поширення мережі шкіл для фізично-дефективних, розумово відсталих, логопатів на 1934 р. у зв'язку з запровадженням загального обов'язкового навчання дефективного дитинства». Саме даний лист, за переконаннями М.Д.Ярмаченка, базувався на останніх науково-експериментальних досягненнях в дефектологічній науці та практиці.

Даний період (довоєнний), на основі знайдених матеріалів, М.Д.Ярмаченко називає початковим етапом розвитку навчально-виховної роботи з дорослими глухонімими. Основою даних переконань історика стала прийнята РНК УРСР постанова № 1121 від 19 серпня 1940 р. «Про перетворення шкіл грамоти і шкіл малописьмених для дорослих глухонімих і сліпих в початкові школи».

Не менш вагомою у забезпеченні загальнообов'язкового навчання аномальних дітей, на думку М.Д.Ярмаченка, була постанова прийнята 1 жовтня 1938 р. «Про реорганізацію Центральної дефектологічної станції»,

яка стала значним кроком в розвитку дефектологічної освіти. Адже, згідно опрацьованим істориком матеріалам, після прийняття даної постанови, на думку М.Д.Ярмаченка, розпочалась робота «по підготовці спеціальних програм і підручників для шкіл глухонімих. В 1939 р. було затверджено спеціальні програми для шкіл глухонімих. У 1938 р. було оголошено конкурс на складання букваря для шкіл глухонімих дітей. Такий буквар був створено групою вчителів Київської школи глухонімих на чолі з Майбородською Л.В. і в 1939 р. вийшов з друку. [191, 192, 205]

В цей же час було видано також підручник з техніки мови (для 1 класу), підготовлений вчителем Уманської школи глухих П.К.Драчем, а також ряд інших підручників. Значну наукову і методичну роботу проводили Центральний науково-методичний кабінет спеціальних шкіл м. Києва та НДІ дефектології в м. Харкові. Вони видали ряд методичних розробок і посібників на допомогу молодим сурдопедагогам. У 1941 р. Харківським науково-дослідним інститутом дефектології НКО УРСР було видано великий збірник статей («Питання дефектології»), в якому узагальнювався передовий досвід шкіл республіки в справі навчання та виховання аномальних дітей». [192, с. 260 - 261] Підводячи підсумок слід зазначити, що М.Д.Ярмаченко говорить про значний розвиток у практичній і теоретичній організації навчання та виховання дітей з вадами слуху.

Вперше оприлюднивши та опрацювавши навчальні плани та програми за роки довоєнних п'ятирічок, М.Д.Ярмаченко відмітив значні, позитивні зміни, що відбулися в структурі та направленості спеціальної школи для дітей з вадами слуху, а саме: з'явився чітко визначений зміст освіти; стала більш виразною система освіти навчання та виховання глухих дітей; значні успіхи були досягненні і в науковій сфері дефектології та у підготовці кваліфікованих кадрів для роботи з аномальними та калічними дітьми. Але нажаль подальший розвиток спеціальних шкіл та дефектологічної науки в цілому був призупинений через початок війни. [204, 205]

Згідно оприлюдненим М.Д.Ярмаченком даним в роки Великої Вітчизняної війни більшість спеціальних шкіл були зруйновані, ті науково-практичні надбання по роботі з глухими дітьми були знищені так само, як і основний висококваліфікований штат дефектологів, які були майстрами своєї справи.

Відновлювали свою роботу спеціальні школи одразу ж після звільнення території «поневолювачами». Дані висновки М.Д.Ярмаченком були зроблені на основі, вперше знайденого та оприлюдненого ним, спеціального розпорядження РНК СРСР від 11 серпня 1944 р. № 16480-р, відповідно якому в союзних республіках відновлювалася мережа спеціальних шкіл для сліпих та глухонімих дітей. Ухвалення даного розпорядження, з точки зору історика, сприяло прийняттю постанови, в якій передбачалися конкретні заходи поступового відновлення спеціальних шкіл та покращення якості навчальної і виховної роботи в них.

Вивчаючи матеріали часів відбудови М.Д.Ярмаченко відмічав значне покращення та удосконалення тієї науково-практичної роботи в сфері спеціальної освіти дітей з вадами слуху та з вадами зору, що була зроблена до війни. Саме в ці роки, на думку дослідника, удосконалився зміст освіти дітей з недоліками слуху, у відповідності з новими вимогами життя і досягненнями педагогічної думки важливим центром якої був дефектологічний факультет Київського інституту народної освіти, де проводилася значна науково-дослідна робота в різних галузях дефектології.

Вагомим внеском М.Д.Ярмаченка в історію сурдопедагогіки є аналіз навчальних програм та планів, які визначали зміст навчально-виховної роботи в школах для глухих дітей в роки відбудови та розвитку радянського суспільства (1928-1960 р.р.). Саме в період відбудови, за висновками М.Д.Ярмаченка, вперше була звернена увага на такі важливі предмети як постановка усної мови, читання з губ, розвиток розмовної мови, предметні уроки з урахуванням яких вперше було розроблено спеціальні програми для молодших класів шкіл глухих. В роки довоєнних п'ятирічок (1928-1941 р.р.),

з точки зору М.Д.Ярмаченка, був стабілізований навчальний план школи глухих, було розроблено відповідні спеціальні програми з усіх основних предметів, було видано підручники які відповідали навчальним планам. В наступні роки, включно і в роки Великої Вітчизняної Війни, навчальні плани і програми коригувалися та уточнювалися. Докорінна перебудова змісту освіти в школах для глухих дітей, на думку історика, відбулася в 60-х р. ХХ ст., коли були відкриті нові можливості в піднесені освітнього рівня спецшколи. [205]

Суттєві міни, за М.Д.Ярмаченком, в даний період були внесені в навчальні плани підготовчого класу (відводилося велика кількість годин на індивідуальну роботу над вимовою та над розвитком мови); цілком новий навчальний план і програми були розроблені з праці, відповідно яким кардинально змінювалася професійно-трудова підготовка учнів (ручна праця, загально технічна підготовка та професійно-технічна підготовка); принципово була змінена і програма з російської мови відповідно принципу формування мовного спілкування, а саме збільшувалася кількість годин на індивідуальне навчання вимовляння та розвиток слухового сприймання; вперше в 1962 р. були опубліковані програми з української мови та літератури для 9-12 класів школи глухих, де головна увага зверталася на закріплення лексико-граматичних знань та розвитку описово-розповідної мови. Заслуговує на увагу і, проаналізована М.Д.Ярмаченком, програма навчання і виховання глухих дітей дошкільного віку опублікована в 1964р. Дана програма, за висновками М.Д.Ярмаченка, узагальнювала експериментальні дослідження НДІ дефектогії АПН СРСР, в ній особлива увага приділялася фізичному, трудовому, моральному, розумовому та естетичному вихованню, також значна увага відводилася роботі над технікою мови, читанню з губ, ігровій діяльності. Дана програма, за висновками М.Д.Ярмаченка, стала значним кроком у розвитку дошкільної сурдопедагогіки. [204, 205]

Періодом стрімкого піднесення в розвитку дефектологічної науки в Україні М.Д. Ярмаченко називає середину 50-х початок 80-х років.

Саме в даний період, з точки зору М.Д.Ярмаченка, було проведено значну експериментальну роботу, яка дала можливість вченим-сурдопедагогам теоретично обґрунтувати ряд важливих питань сурдопедагогіки. Зокрема, було розроблено і обґрунтовано нову систему навчання глухих дітей мові за принципом формування мовного спілкування. [192, 204, 205] Також, за М.Д. Ярмаченком саме в цей період сформувалася еліта науковців-дефектологів, які очолили наукову дефектологічну науку України. До їх складу М.Д. Ярмаченко відносить наступних: А.М.Гольдберг, І.Г.Єременко, М.Д.Ярмаченко, В.І.Бондар, В.М.Синьов, К.Д.Бойко, Е.П.Гроза, П.Г.Гусликий, В.В.Засенко, Н.Ф.Засенко, І.П.Колесник, Г.М.Коберник, Л.С.Лебедева, І.М.Лобурець, К.В.Луцько та інші. [205] В даному переліку є науковці, які і сьогодні розвивають корекційну педагогіку та готують кваліфікованих спеціалістів в різних галузях спеціальної педагогіки (В.І.Бондар, В.М.Синьов, Е.П.Гроза, І.П.Колесник, І.М.Лобурець, К.В.Луцько).

Початок 80 років ХХ ст. характеризується, за М.Д.Ярмаченком, соціально-економічним та політичним розвитком суспільства, які спричинені були перебудовою та демократизацією суспільства. Головною особливістю даного періоду, з точки зору М.Д.Ярмаченка, була шкільна реформа, яка зосереджувалася на підвищенні якості навчання та виховання підростаючого покоління та забезпеченні кращої підготовки молоді до життя і праці. Дана реформа стосувалася і спеціальної школи. Зокрема, проводилася робота по вдосконаленню навчання і виховання в школах-інтернатах для дітей з вадами слух шляхом створення та експериментальної перевірки програм для молодших класів школи глухих, які розроблялися провідними вченими, серед яких: К.В.Луцько, В.В.Засенко, Е.І.Пущін. [205]

Важливим етапом розвитку сурдопедагогіки М.Д.Ярмаченко називає період прийняття, уже в незалежній Україні, Закону України «Про освіту»

(1991 р.), в який кожного року вносяться зміни та доповнення. Саме опираючись на даний закон, з точки зору М.Д. Ярмаченка, і «почала розвиватися вся система народної освіти в державі, в тому числі і заклади освіти для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації». [205, с. 627] З незалежністю в Україні розпочався новий етап розбудови спеціальної школи для глухих дітей через прийняття ряду законів, та положень. Які, на думку М.Д. Ярмаченка, створили позитивні умови для розквіту спеціальної педагогіки та психології, зокрема сурдопедагогіки. Безпосередньо, було прийнято: Закон України «Про загальну середню освіту (1 травня 1999р.), Закон України «Про професійно-технічну освіту» (10 лютого 1998 р.), Положення про дитячий будинок сімейного типу (27 квітня 1994р.); Положення про шкільну психолого-медико-педагогічну комісію (12 вересня 1996 р.); Положення про спеціальну загальноосвітню школу-інтернат (школу, клас); Положення про психологічну службу в системі освіти України (1993 р.); Положення про логопедичні пункти системи освіти (1993 р.); Положення про зональну та центральну психолого-медико-педагогічні консультації; постанова № 852 «Про організацію діяльності спеціальних навчально-виховних закладів для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання»; Положення про організацію роботи з розвитку слухового сприймання мови і формування вимови у школах для глухих і школах для дітей зі зниженим слухом; «Національна доктрина розвитку освіти (2002 р.). [205]

Позитивно на розвиток корекційної педагогіки вплинуло відкриття в листопаді 1993 р. Інституту дефектології АПН України (сьогодні Інституту спеціальної педагогіки), який згідно висновкам М.Д. Ярмаченка, став центром дефектологічної теорії та практик в Україні.

Хронологічно систематизувавши опрацьовані архівні матеріали та, існуючу на той час, літературу М.Д. Ярмаченко зумів розкрити не лише історію сурдопедагогіки, але і охопив історію розвитку дефектології загалом. Дослідник вперше, на основі оприлюднення нових архівних матеріалів,

охарактеризував суспільне становище дітей з вадами слуху; описав початкові спроби організації виховання і навчання калічних дітей; розкрив вплив суспільно-політичних, соціально-економічних, світоглядних та організаційно-педагогічних чинників на розвиток сурдопедагогічної науки в теоретичному і практичному аспектах; на основі аналізу конкретно-історичних обставин виявив і науково обґрунтував періоди та етапи становлення і розвитку теорії й практики навчання та виховання дітей з особливими потребами, зокрема глухих, в Україні.

Були у проаналізованих, М.Д. Ярмаченком, періодах розвитку історії сурдопедагогіки і злети і падіння, але всі вони були здолані. Сьогодні, сурдопедагогічна наука продовжує експериментувати та досліджувати особливості розвитку дітей з вадами слухової функції.

3.2. Погляди М.Д.Ярмаченка на школу як центру зародження, становлення та розвитку сурдопедагогіки, як самостійної науки в Україні.

Вивчаючи особливості виникнення і розвитку спеціально організованого навчання та виховання дітей з вадами слуху на Україні М.Д. Ярмаченком було вперше системно описано та охарактеризовано діяльність всіх шкіл для глухих дітей які існували на території сучасної незалежної України. З точки зору, М.Д.Ярмаченко, саме практичний досвід отриманий в даних школах першими сурдопедагогами-практиками став фундаментом для розвитку сурдопедагогіки як самостійної науки.

Для більш ґрунтовнішого з'ясування поглядів М.Д.Ярмаченка на діяльність та внесок кожної школи в розвиток сурдопедагогічної теорії і практики навчання та виховання дітей з вадами слуху, ми вважали за потрібне його дослідження у систематизованому вигляді представити в таблицях.

Таблиця 3.12

Назва спеціального закладу	Одеська школа для глухонімих дітей
Рік заснування	1843; * 25 вересня 1903 року
Засновники	Георгій Олександрович Гурцов; * Одеський відділ опіки глухонімих
Фінансування	Існувала в основному на субсидії Одеської Громадської Управи також певна матеріальна допомога надходила від приватних осіб. Також значна матеріальна підтримка надавалася від Московського та Петербурзького виховних будинків у вигляді десяти стипендій; * Г.Г. Маразлі; Одеська міська Дума щороку на утримання школи відпускала суму у розмірі 2100 крб.; Ряд земств відпускали щорічно по 300-600 крб. на потреби школи
Комплектація	При відкритті заклад був розрахований на 15 вихованок. 1843 р. – 2 вихованки; 1844 – 3 вихованки; з 1847 р. по 1856 р. в закладі щорічно навчалася 15 дітей; 1857 р. – 4 вихованки; З 1858 р. – по 8 учениць щороку. 1869 р. відкрито відділення для хлопчиків. З 1882 в школу почали приймати і прихожих дітей.

	<p>* За 14 років (1904–1909 р.р.) кількість учнів коливалася. Щороку в закладі навчалось близько 25-37 осіб. Через брак коштів школа майже щорічно була змушена відмовляти понад 100 бажаючим навчатися.</p>
Будинки шкіл та земельні ділянки	<p>На кошти Г.О. Гурцова (20000 крб.) була куплена земельна ділянка, де побудований будинок для училища. В 1852 року даний будинок був проданий для покриття боргів Г.О. Гурцова. Але за сприяння дружини Г.О. Гурцова Опікунська рада винайняла спеціальний будинок в м. Одесі;</p> <p>* Г.Г. Маразлі на свої кошти на власній дачі обладнав спеціальні приміщення. 1907 року Одеська Міська Дума передала для школи земельну ділянку і 1 га з двоповерховим будинком та садом.</p>
Навчальні предмети	<p>Учні I класу вивчали назви іменників з прикметниками; У II класі вивчалися молитви на пам'ять, письмово та знаками, нумерація до ста тисяч і два перші правила арифметики; У III класі вивчався короткий катехізис, священна історія, правила благонравності у гуртожитку, моральність, граматичні вправи на російській мові, коротку російську історію, коротку географію і креслення на пам'ять карт Європи і Росії, чотири перші правила арифметики і вправи в лічбі, навчалися писати під диктовку; малювання та каліграфія; ручна праця і професійна підготовка;</p> <p>* Підготовчий клас – мова, письмо, рахунок, малювання, гімнастика, рукоділля, закон божий; Загальноосвітні класи – російська мова, арифметика, практична геометрія і креслення, географія, історія, природознавство, каліграфія, малювання, курс загальнокорисних відомостей, закон божий; ручна праця та професійна підготовка</p>
Методи навчання	<p>Мімічний метод;</p> <p>* Звуковий метод; іноді в позакласній роботі використовувалася міміка та дактилологія.</p> <p>Широко використовувалися такі форми роботи з розвитку мови глухонімих учнів як ведення щоденників, листування, різні описи, техніка мови. Вечорами з дітьми проводилися спеціальні ігри «в крамницю», «пошту», «вокзал», «лікарню» тощо з метою підготовки учнів до практичного життя. Деякі уроки проводилися в саду або на березі моря.</p>
Методичне забезпечення	<p>Навчальний план був ідентичний з навчальним планом Петербурзького училища для глухонімих;</p>
Штат	<p>Впродовж 50 років в школі працювали та були завідувачами члени сім'ї Г.О. Гурцова;</p> <p>* Першим вчителем та завідувачем був Н.Л. Тимофеев</p> <p>Нормальному функціонуванню школи загрожувала</p>

	непостійність педагогічного персоналу та брак кваліфікованих спеціалістів
Професійна підготовка	Користувалися популярністю такі рукоділля, як штопка, пошиття білизни та плаття, різноманітне вишивання, в'язання кручком. Весною і літом діти працювали в саду, на городі, на виноградниках. В 1906 р. була відкрита палітурна майстерня, в 1910 р. розпочала свою роботу столярна майстерня.
<p>* В 90-х роках школу очолили люди яким справа навчання і виховання дітей з вадами слуху була байдужа, що в свою чергу призвело до стрімкого занепаду, а згодом і закриття Одеської школи для глухонімих дітей. Так в 1896 році Миткевич будучи директором закрила спеціалізований заклад, мотивуючи це від'їздом з міста Одеси . [192, с. 31]</p> <p>В 1897 році М.Г. Погребнський рекомендував відкрити зразковий навчально-виховний заклад. Для реалізації даного закладу ним було розроблений перспективний план діяльності школи, проте він (план) не був втілений в життя.</p> <p>У 1899 році вдруге піднімалося питання про відкриття в м. Одесі спеціальної школи, але і цього разу школа не відновила своєї діяльності.</p>	

Наведені в таблиці дані вказують на цікавість і неповторність даного навчального закладу, який швидко завоював прихильність громадськості.

Аналізуючи історію розвитку Одеської школи описану М.Д.Ярмаченко можна виділити такі основні риси закладу: Одеська школа для глухонімих дітей була четвертою школою «в тогочасній Російській імперії після Петербурзької, Ризької та Варшавської». [193, с. 14, 192, с. 26]; Засновником цього закладу була людина цілком віддана справі навчання і виховання, яка не лише віддавала всі сили справі навчання дітей з вадами слуху, алей всі свої заощадження, людина маюча досвід роботи з даною категорією дітей – Г.О.Гурцов; Порівняно швидке зростання кількості учнів з року в рік; Знищення 50-них напрацювань сім'ї Гурцова люди яким справа навчання і виховання дітей з вадами слуху була байдужа; Однорідність складу учнів після відновлення роботи спеціального закладу для дітей з вадами слуху; Неспроможність закладу задовольнити потребу у навчанні всіх бажаючих через постійний брак коштів; Популярність школи, з точки зору М.Д.Ярмаченка, перш за все, тим, що в школі діти здобували знання не лише із загальноосвітніх предметів, але й по закінченні навчального закладу були практично підготовлені до життя та діяльності в суспільстві; Звернення уваги на корекційну роботу; Брак кваліфікованих спеціалістів, що, на думку

М.Д. Ярмаченка, пояснюється тим, що лише при Петербурзькому училищі глухонімих проводилися спеціальні педагогічні курси, які, в свою чергу, не могли забезпечити зростаючий попит на сурдопедагогів.

Отже, опираючись на висновки М.Д.Ярмаченка зрозуміло, що нормальне існування та укомплектування Одеської школи наряду залежали від її фінансування, яке постійно бажало бути кращим. Саме брак фінансування та припинення надходження пожертвувань приватних осіб, які і були основним джерелом існування школи, сприяли припиненню існування Одеської школи для глухих дітей в 1917 р.

Таблиця 3.13

Назва спеціального закладу	Одеська школа-притулок для єврейських глухонімих дітей
Рік заснування	1 березня 1905 року. Проте у вигляді приватної установи розпочала діяльність на початку останнього десятиріччя XIX ст., як будинок для навчання єврейських глухонімих дітей, заїк та дітей з недоліками мови.
Засновники	Ю.О. Коган
Фінансування	З 1905 року товариство «Еліді Ільмим» (друзі німих) прийняло школу у своє розпорядження.
Комплектація	За 12 років існування в школі-притулку щороку навчалося від 18 до 59 учнів. Найбільша кількість учнів що навчалися в школі-притулку була у 1912 р.- 50 учнів та 1913 р. – 59 учнів.
Будинки шкіл та земельні ділянки	Приміщення для школи було безкоштовно надане Менделевичем. В 1906 р. притулок був переведений в інше спеціально винайняте приміщення
Навчальні предмети	Звуковимовляння, російська граматики, розвиток мови, російська грамота, арифметика, географія, природознавство, малювання, каліграфія, з 1911-1912 н.р. єврейська мова, що складалася з стародавнього єврейського читання, заучування молитв і законів єврейської віри, з 1912 переклади молитв, відомості з історії
Методи навчання	У перші роки навчання дітей не мало чітко визначеного характеру. З 1908 р. школа почала працювати за звуковим методом.
Методичне забезпечення	Навчальні програми розроблялися персоналом школи на основі програм існуючих шкіл для глухонімих дітей з урахуванням «нових віянь» у спеціальній педагогіці
Штат	Спершу єдиним вчителем був Ю.О. Коган, але так як

	він не мав належної спеціальної підготовки, що впливало певним чином на успішність роботи школи, то в 1908 році в школу було запрошено вчительку Д.Д. Кац «у 1909 році на чолі школи стає С.Л. Кугель, яка крім навчальної роботи з наймолодшими дітьми, займалася підготовкою нових сурдопедагогів для своєї школи. Так, 1910 р. вона готувала доціє роботи С.С. Фукса, Ф. Бронштейн, Н. Альтер...З 1920 р. завідувачем школою- притулком стає С.С. Фукс» [192, с.41]
Професійна підготовка	1905 р. хлопців навчали плетінню кошиків, дівчата вивчали крій та шиття. З січня 1912 р. плетіння кошиків було замінено кравецькою справою.

Так, згідно висновків М.Д. Ярмаченка, даний заклад, який був відкритий 1 березня 1905 р. Ю.О.Коганом існував значно раніше зазначеної дати. Спершу, за М.Д.Ярмаченком, школа працювала як «приватний будинок для навчання єврейський глухонімих дітей, заїк та дітей з недоліками мови», [193,с. 23, 192 с. 40] згодом почала працювати лише для глухонімих дітей.

Опираючись на значну кількість архівних документів М.Д.Ярмаченком було встановлено, що спершу навчання в школі не мало чітко визначеної системи. Головною причиною М.Д.Ярмаченко вбачав у тому, що по-перше вчителем працював сам Ю.О.Коган, який не мав спеціальної підготовки і, по-друге, йому самому доводилося працювати із 18-23 глухонімих. На думку М.Д.Ярмаченка, ситуація кардинально змінилася в 1908 році, коли в школу запросили вчительку Д.Д.Кац, яка навчалася під керівництвом завідуючого Одеської школи для глухих дітей. Саме з цього часу, вважає М.Д.Ярмаченко, було покладене правильне навчання і виховання єврейських глухонімих.

Але нажаль, за висновками М.Д.Ярмаченка, з 1914 р. матеріальне становище школи стало різко погіршуватися через війну, що призвело до різкого зменшення кількості вихованців в школі. Згодом, матеріальна неблагополучність призвела до закриття даного навчального закладу (1917 р.).

Таблиця 3.14

Назва спеціального закладу	«Маріїнське училище для глухонімих»
Рік заснування	1881 рік, проте фактично школа розпочала свою

	діяльність лише з січня 1885 року
Засновники	Меноніти – німецька релігійна організація
Фінансування	Меноніти – німецька релігійна організація
Комплектація	В школі щорічно навчалось приблизно від 20 до 30 учнів
Будинки шкіл та земельні ділянки	Для школи був орендований спеціальний будинок в с. Блюменорг Гальбштадтського округу. У 1889 році школа була переведена у великий двоповерховий будинок в с. Тіге
Навчальні предмети	Постановка звуків, читання з губ, усна мова, закон божий, читання, письмо, арифметика, географія, історія Росії, каліграфія, креслення, ручна праця та рукоділля для дівчаток
Методи навчання	Усний метод
Методичне забезпечення	Для школи виписувалися найновіші твори і журнали по навчанню та вихованню глухонімих дітей
Штат	Педагогічний колектив дуже багато уваги приділяв підвищенню якості навчально-виховної роботи в школі.
Професійна підготовка	«Дівчата навчалися в основному кравецькій справі, вишиванню, зязанню тощо. Всі учні привчалися до сільськогосподарської праці» [192, с. 45]

Розбираючи історичне дослідження М.Д.Ярмаченка, зокрема його характеристику історії розвитку Маріїнського училища для глухонімих, можна підкреслити особливості даного закладу. Характерною особливістю даного навчально-виховного закладу є той факт, що організацією та фінансуванням даної школи займалася німецька релігійна секта меноніти.

Не менш важливою рисою школи, яка відрізняла її від інших, була постійна увагу педагогічного колективу до підвищення якості навчальної та виховної роботи в школі. Характеризується така увага взаємовідвідуванням уроків, відвідування уроків у сусідніх училищах, постійним поновлення методичної літератури та підвищенням кваліфікації вчителів через курси при Петербурзькому училищі.

Таблиця 3.15

Назва спеціального закладу	Вормське училище
Рік заснування	1887 рік
Засновники	Німецькі колоністи тогочасної Херсонської та Бессарабської губерній
Фінансування	Пожертвування німецьких колоністів тогочасної

	Херсонської та Бессарабської губерній
Комплектація	Розпочала роботу школа у складі 3 учнів. Приблизно щороку в школі навчалося 10 учнів. Всього за 25 років діяльності в закладі навчалося 162 учня (91 хлопчик та 71 дівчинка).
Будинки шкіл та земельні ділянки	Впродовж 25 років школа не мала свого будинку і лише в 1912 році було збудоване просторе приміщення, що відповідало всім гігієнічним та педагогічним вимогам
Навчальні предмети	Навчально-виховна робота стояла дуже близько до Маріїнського училища для глухонімих
Методи навчання	Чистий усний метод
Методичне забезпечення	Навчальні плани та програми будувалися відповідно до навчальних планів і програм Петербурзького та Московського училищ
Професійна підготовка	Велика увага приділялася ручній праці та сільськогосподарським роботам. Діяли такі майстерні: столярна, палітурна, ковальська, виготовлення кошиків.

Згідно архівним даним, М.Д.Ярмаченком було встановлено, що в 1887 р. було відкрите училище для німецьких глухонімих колоністів в с. Вормс. Матеріальну підтримку дане училище отримувало виключно від німецьких колоністів, в той час, Херсонської та Бессарабської губерній. За висновками зробленими М.Д.Ярмаченком, в результаті аналізу історії розвитку училища, даний навчальний заклад як за структурою так і особливостями навчально-виховної роботи було схожим з Маріїнським училищем для глухонімих.

Характерною особливістю даного закладу, з точки зору М.Д.Ярмаченка, є те, що по закінченні глухонімими учнями повного курсу навчання адміністрація училища по можливості намагалася влаштувати своїх випускників на роботу. [192, 205]

Таблиця 3.16

Назва спеціального закладу	Харківська школа для глухонімих дітей
Рік заснування	Перша спроба організації спеціалізованого навчально-виховного закладу для дітей з вадами слуху була зроблена в 1868 році, але нажаль, школа проіснувала лише рік. Причиною закриття даного навчального закладу був брак коштів, які конче були потрібні для розвитку та підтримки функціонування школи. Друга спроба відкриття школи для глухонімих дітей в

	Харкові була зроблена в 1896 році.
Засновники	Ініціаторами першої спроби були Андрій Федорович Бахметєв та Олександр Григорович Прозоров. Вдруге школа була відкрита за ініціативи священика В. Вєтухова.
Фінансування	Під час першої спроби відкриття школа існувала за рахунок плати за навчання. З 1896 року школа фінансувалася місцевим Благодійним Товариством та Міською Думою.
Комплектація	В 1869 році навчалосся лише 2 вихованці. В листопаді 1896 року в школі було 7 учнів, а в кінці року їх було вже 15. У 1897 році навчалосся 30 учнів. За 20 років існування закладу в школі щороку навчалосся від 30 до 110 учнів.
Будинки шкіл та земельні ділянки	20 серпня 1900 року училище перейшло в спеціально побудований будинок з інтернатом, розрахований на 60-70 учнів. Дане приміщення було побудоване за матеріальної підтримки Харківського Губернського Земства, Харківського Земельного та Торгового Банків, та інспектора народних училищ
Навчальні предмети	Грамота, початкові дії з арифметики, катехізис та ремесла. З 1896 року: I клас: вправи в диханні, розвиток голосу, артикуляція, читання з губ, постановка понять, малювання, письмо, читання по книзі, арифметика; II клас: звукові вправи, читання з губ, розмовна мова, читання, диктанти, списування, письмові роботи, каліграфія, малювання, арифметика, молитви; III клас: читання, граматика, розмовна мова, артикуляція, письмові роботи, диктанти, малювання, арифметика, молитви; IV клас: граматичний розбір, письмові роботи з російської мови, вправи з російської мови, вправи з артикуляції, читання, загальнокорисні відомості, історія, географія, природознавство, арифметика. Усний рахунок, закон божий. Професійно-трудове навчання та виховання.
Методи навчання	Мімічний метод з широким використанням дактильної мови, а з 1896 року школа поступово перейшла на звуковий метод.
Методичне забезпечення	Навчальний план і програми окремих навчальних предметів прирівнювалися до програм народного училища і будувалися на основі існуючих на той час планів і програм Петербурзького училища для глухонімих. Багато уваги в школі приділялося використанню наочності, яка закуповувалась та виготовлялася вчителями.

Штат	При першій спробі навчально-виховний процес забезпечували Бахметев та Прозоров, планувалося, що у відділенні для дівчат працюватимуть сестри Бахметєва. З 1896 року всі вчителі одержували спеціальну підготовку на педагогічних курсах в Петербурзі.
Професійна підготовка	Навчали таким ремеслам: столярному, токарному, шиттю на машині і крою одягу, кресленню та малюванню. З 1904 р. – плетіння кошиків з лози, іконопис.

Аналізуючи архівні документи, одним із яких були «Харківські губернські відомості», М.Д.Ярмаченком було встановлено, що перша спроба організації спеціалізованого навчального закладу для дітей з вадами слуху була зроблена в 1868 р. випускниками Петербурзького училища для глухонімих, а саме: А.Ф.Бахметьєвим та О.Г.Прозоровим. Але, нажаль, як всі інші школи через брак коштів припинила свою діяльність. Вдруге заклад був відкритий 1896 р. за ініціативи священика В.Ветухова. [192, 205]

Висвітлюючи історію Харківської школи для глухонімих дітей М.Д.Ярмаченко виділяє ряд, притаманних лише цьому закладу, особливостей. Зокрема: В.Ветухов перед відкриттям школи ретельно вивчив особливості застосування звукового методу навчання в Московському та Петербурзькому училищах, в які згодом постійно відправляв вчителів, які працювали в школі, на курси підвищення кваліфікації; Усне мовлення формувалося у глухонімих на основі засвоєння ними конкретних знань про предмети і явища навколишньої дійсності, а для кращого засвоєння дітьми навчального матеріалу використовувалась наочність, яка купувалася і виготовлялася власноруч; Значна увага в спеціалізованому закладі приділялася професійно-трудої підготовці учнів; Переважна більшість випускників школи була працевлаштована, деякі з них залишалися в школі викладаючи ряд ремесл, що в свою чергу, за висновками М.Д.Ярмаченка, призвело до швидкої популяризації спеціального навчально-виховного закладу серед суспільства. Але, нажаль як і попередньо зазначені школи, даний спеціалізований навчальний заклад не міг забезпечити навчання

глухих дітей не лише сусідніх губерній, але й Харківської губернії. [192, 205, 224]

Таблиця 3.17

Назва спеціального закладу	Реміснична школа для хлопчиків-підлітків в с. Кочеток
Рік заснування	7 січня 1905 року
Засновники	Харківський відділ опіки глухонімих
Фінансування	Школа існувала за рахунок сплати учнів за навчання
Комплектація	В перший рік перебувало 10 учнів від 13 до 18 років. У 1908 році вже було 25 учнів
Будинки шкіл та земельні ділянки	Н.Т. Ващенко дала на будівництво дачного будинку в с. Кочеток 200 крб.
Навчальні предмети	Російська мова, арифметика, каліграфія, закон божий, практичне креслення, столярне, токарне та екіпажне ремесла
Методи навчання	Мімічний метод
Методичне забезпечення	Програми розроблялися з урахуванням практики попередніх років
Штат	Завідував школою священник Євгеній Проскурніковий; С.П. Сорока викладав всі загальноосвітні предмети в школі; Г.Л. Дидоренко викладав столярне, токарне і екіпажне ремесла та практичне креслення
Професійна підготовка	Столярне, токарне, екіпажне, кошикове, бондарне ремесла. Також значна увага, за М.Д. Ярмаченком, приділялася садівництву, бджільництву та городництву.

Даний навчальний заклад, на думку М.Д.Ярмаченка, був по суті відділенням Харківської школи для глухонімих дітей. Адже, спочатку планувалося, що тут буде літня колонія, де навчатимуться глухонімі учні зі слабким здоров'ям, але виявилось, що учнів які б залишалися в школі на літній період майже не було.

Характерною рисою даного навчального закладу для дітей з вадами слуху М.Д.Ярмаченко називає те, що «всі учні, що закінчували школу, одержували як подарунок набір потрібних інструментів з професії, по якій вони спеціалізувалися. Дехто з випускників залишався працювати в майстерні, одержуючи відповідну платню». [192, с. 34, 193, с. 59]

Отже, узагальнюючи діяльність ремісничої школи М.Д.Ярмаченко зазначає, що завдяки великій різноманітності спеціальностей, яким навчали

учнів, школа здобула велику популярність та завоювала авторитет серед земств.

Таблиця 3.18

Назва спеціального закладу	Клугинівська школа-хутір
Рік заснування	19 травня 1909 року
Засновники	Харківський відділ опіки глухонімих
Комплектація	Щороку в школі навчалося 10-12 учнів віком від 15 до 22 років.
Будинки шкіл та земельні ділянки	У серпні 1905 року Чугуївська міська управа виділила ділянку землі в розмірі 10 десятин в Башкирівці (Клугинівці), де була збудована ремісничка школа. У 1912 році було добудоване нове приміщення для майстерень і баня. 1913 року збудована церква
Структура цієї школи і система роботи в ній була майже такою, як і в Кочетківській, різниця полягала лише в сільськогосподарському ухилі, що займав значне місце в Клугинівській школі-хуторі.	

Спираючись на ґрунтовний аналіз М.Д.Ярмаченка історії розвитку ремісничої школи відкритої 1909 р. в с. Башкирівці (Клугинівці), нами було узагальнено, що даний заклад був фактично відділенням Харківської школи для глухонімих. Різниця даний заклад від Кочетківського відділення лише сільськогосподарським ухилом у професійній підготовці глухих дітей. [192, 205]

Таблиця 3.19

Назва спеціального закладу	Малинська церковно-парафіяльна школа для глухонімих дітей
Рік заснування	У листопаді 1897 року
Засновники	Священик М. Яворський
Фінансування	Рада Найсвятішого Сидону
Комплектація	На час відкриття в школі було 10 дітей. З самого початку школа стала надзвичайно популярною серед населення, підтвердженням цього є той факт, що уже в перший рік було відмовлено в прийомі більше ніж 20 глухонімих дітям.
Будинки шкіл та земельні ділянки	Священик М. Яворський побудував невеликий дерев'яний будинок в с. Максимовичах, а для гуртожитку віддав свою квартиру. У 1900 році Радою Найсвятішого Сидону було виділено 16301 крб. 32 коп. на будівництво нового приміщення школи яка була побудована в м. Малин
Навчальні предмети	Російська мова (артикуляція, формування понять або номенклатура та читання), арифметика, вітчизняна

	історія, географія, письмо та закон божий, професійна підготовка
Методи навчання	Мішаний метод. З 1910 року «чистий усний метод»
Методичне забезпечення	Програми використовувалися ті, що практично розроблялися в існуючих на той час в Росії училищах глухонімих. Багато уваги в школі приділялося виховній роботі.
Штат	Першою вчителькою була О.Л. Воздвиженська
Професійна підготовка	Майстерні: палітурна, шевська, токарно-столярна, ковальська.

Опираючись на ґрунтовну характеристику М.Д.Ярмаченком історії становлення та розвитку Малинської (Максимовецької) церковно-парафіальної школи для глухонімих можна назвати дану школу неординарною в своїй діяльності. Адже, тут крім навчання дітей та професійно-трудова підготовку значна увага зверталася і на виховну роботу, а також фізичне виховання дітей з вадами слуху. [192, 205]

Серед особливостей можна відзначити досить продуманий режим дня, про який можемо дізнатися із історичного дослідження М.Д.Ярмаченка. Отже, М.Д.Ярмаченко було встановлено, що в школі був такий режим дня (таб.19.):

Таблиця 3.20

Режим дня учнів Малинської школи для глухонімих дітей

Години	Вид занять
6.30 – 8.30	Підйом, вмивання, прибирання спільні, читання молитви, чай
8.30 – 12.00	Уроки з невеликими перевами для відпочинку
12.00 – 13.30	Обід. Після обіду прогулянка в дворі
13.30 – 15.00	Навчальні заняття
15.00 – 16.00	Прогулянка в дворі
16.00 – 17.00	Чай
17.00 – 20.00	Праця в майстернях
20.00 – 21.30	Вечеря. Повторення уроків
21.30 – 22.00	Вечірня молитва. Сон

Ще однією характерною рисою даного спеціального закладу, за М.Д.Ярмаченком є надання можливості навчання дітям, батьки яких не в змоззі були оплати навчання. Саме безкоштовне навчання в школі, на думку М.Д.Ярмаченка, сприяли надзвичайно високій популярності закладу з перших років її існування.

Таким чином, систематизуючи та аналізуючи діяльність школи М.Д.Ярмаченком було констатовано, що «Малинська (Максимовицька) школа з невеличкого приватного закладу поступово перетворилася на великий навчальний заклад для глухонімих дітей всієї північної частини України». [193, с. 40, 192, с. 69]

Таблиця 3.21

Назва спеціального закладу	Київська школа для глухонімих дітей
Рік заснування	У червні 1900 року
Засновники	За ініціативи Є.С. Трепової
Фінансування	Київський відділ опіки глухонімих, який неодноразово організовував збирання пожертвувань та влаштовував лотереї.
Комплектація	Київська школа для глухонімих дітей разом з дитячим садком, який був відкритий при школі в 1902 році, охоплювали навчанням від 10 до 60 дітей
Будинки шкіл та земельні ділянки	Школа містилась в винайнятому приміщенні на Лук'янівці. При школі був невеличкий інтернат. У листопаді 1902 році школа-притулок і дитячий садок перейшли у власний двоповерховий будинок, який був побудований за сприяння Київської громадської Управи, яка для будівництва шкільного приміщення виділила ділянку землі на Лук'янівці в розмірі 1200 кв.саж. і щорічну субсидію в розмірі 500 крб.
Навчальні предмети	Вимовляння звуків і слів, читання і письмо; лічба усна, письмова і на рахівниці; ознайомлення з найбільш вживаними мірами, вагами, монетами тощо; початкові відомості з географії, історії і геометрії; каліграфія, малювання і креслення; закон божий (молитви, священна історія);
Методи навчання	Звуковий метод Багато уваги в школі приділялося розвитку розмовної мови для цього використовувалися такі форми роботи, як ведення щоденників, екскурсії в природу, музеї, на підприємство, граматичний розбір, різні перекази, письмове складання запитань і відповідей, хорове читання з тексту і з губ. В дитячому садку багато уваги приділялося рухливим іграм та гімнастиці.
Методичне забезпечення	Значний брак коштів значно ускладнював роботу вчителів, яким доводилося багато часу та уваги приділяти виготовленню примітивних навчальних посібників.
Штат	Першою вчителькою була Н.К. Патканова, у 1902 р. її

	замінила Т. Білоусенко. При школі постійно працював лікар-акупед А.С. Ленц.
Професійна підготовка	При школі працювали такі майстерні: біло швейна, образотворча, палітурна, столярна.
У 1904 році Н.К. Паткановою-Кранковською була відкрита приватна школа для глухих дітей. Цей заклад охоплював навчанням не значну кількість дітей, в більшості з досить заможних сімей. Саме тому, на думку М.Д. Ярмаченка даний навчальний заклад не являє собою нічого особливого в порівнянні з іншими подібними закладами.	
У 1915 році в Київ переїхала з Варшави єврейська школа. Існування школи забезпечувалося приватними коштами. Після евакуації школи до Києва, за М.Д. Ярмаченком, історія розвитку даного навчального закладу була нецікавою.	

Отже, підсумовуючи погляди М.Д.Яриаченка стосовно історії розвитку та діяльності Київської школи для глухонімих дітей можна виділити такі особливості закладу: Вперше на Україні в 1902 р. при школі був відкритий спеціальний дитячий садок для глухонімих дітей, метою якого було навчання дітей мові та підготовці до навчання у школі-притулку; Школа разом із спеціалізованим дитячим садком щорічно охоплювала від 10 до 60 глухонімих дітей. Але, за висновками М.Д.Ярмаченка, це було дуже мало для такого великого міста як Київ, не беручи до уваги губернію, в якій, відповідно звітам відділу, опрацьованим М.Д.Ярмаченком, налічувалося 1500 глухонімих дітей шкільного віку, що становило 90% дітей які залишалися поза навчально-виховним процесом (на початок ХХ ст.); Школа з перших днів свого існування працювала, виключно, лише за звуковим методом; У школі значна увага приділялася розвитку розмовної мови, для чого використовувалися різні форми роботи як в класі та і позакласні години. Також, за М.Д.Ярмаченком велика увага приділялася таким формам роботи, як: граматичний розбір, переказ, хорове читання з тексту, з губ, письмове складання запитань і відповідей. Особливе місце в роботі школи займала робота з розвитку слуху, для чого у кожному класі відводилися окремі години за розкладом. [192, 205, 206, 226]

Отже, проаналізувавши, вивчивши та систематизувавши всі віднайдені та опрацьовані архівні матеріали М.Д.Ярмаченко приходять до висновку, що

лише брак коштів не давав школі вийти на вищий рівень розвитку та стати зразковим навчальним закладом для глухонімих дітей.

Таблиця 3.22

Назва спеціального закладу	Чернігівська школа-притулок для глухонімих хлопчиків
Рік заснування	1900 рік
Засновники	Є.К. Андрієвський
Фінансування	Чернігівський відділ опіки глухонімих та пожертвування населення, але це не забезпечувало стабільності в роботі школи-притулку, адже дані грошові надходження були мінливими
Комплектація	Щорічно в школі-притулку перебувало лише по 10-18 вихованців. Причиною цього, з точки зору М.Д. Ярмаченка, був постійний брак коштів.
Будинки шкіл та земельні ділянки	24 вересня 1900 року було закладено фундамент невеличкого будинку для хутору-притулку глухонімих. У 1901 році на околиці м. Чернігова було закінчено будівництво школи-хутора. Проте вже 14 жовтня 1903 року спеціалізований заклад було переведено в спеціально найняте приміщення в м. Чернігові.
Навчальні предмети	Російська мова, арифметика, курс загальнокорисних відомостей, каліграфія, малювання (по клітинках) та закон божий
Методи навчання	Звуковий метод
Штат	«Навантаження для вчителя школи було досить великим, оскільки йому, крім навчальної роботи, доводилось проводити і всю виховну роботу в інтернаті» [192, с. 82]
Професійна підготовка	При школі систематично працювало дві майстерні: шевська і столярна

Аналізуючи фундаментальне історичне дослідження М.Д.Ярмаченка, зокрема, історію Чернігівської школи, можна зазначити, що для цієї школи властивим було звернення особливої уваги на професійно-трудова підготовку учнів, яка займала одне із найважливіших місць у навчально-виховному процесі школи.

Орієнтуючись на щорічні звіти керівництва школи М.Д.Ярмаченком було зроблено висновок, що саме «приклад Чернігівської школи-притулку для глухонімих хлопчиків показує, наскільки злиденне існування було в цих

зкладах дореволюційної Росії, позбавлених будь-якої матеріальної допомоги з боку царського уряду». [193, с. 49, 192, с.83-84]

Таблиця 3.23

Назва спеціального закладу	Лохвицька школа глухонімих
Рік заснування	14 листопада 1901 року
Засновники	Микола Дмитрович та Михайло Дмитрович Варда
Фінансування	Сім'єю Варда, де з 11 братів і сестер М.Д. Варда 7 було глухонімих.
Комплектація	Щорічно в школі навчалося від 12 до 26 учнів.
Будинки шкіл та земельні ділянки	Михайло Дмитрович Варда пожертвував ділянку землі розміром в 13 десятин з будинком і іншими приміщеннями на ній. Одержавши згоду на відкриття школи, переобладнав під класи приміщення і придбав необхідні меблі.
Навчальні предмети	Читання, письмо, арифметика, короткі відомості з історії, з географії, з природознавства і закон божий.
Методи навчання	Спочатку навчання проводилося виключно за мімічним методом, проте згодом найбільш здібні діти навчалися і усній мові. В навчальному процесі широко використовувалася також дактильна мова.
Штат	Першою вчителькою працювала Олександра Василівна Луніна. У 1906 році в школі працювала Є.М. Лонгінова. У 1910 році в школу поступила працювати О.Л. Воздвиженська.
Професійна підготовка	Навчально-виховний процес будувався так, що основну увагу звертали не на вивчення окремих предметів, а на професійну підготовку дітей. Учні займалися сільським господарством, городництвом, птахівництвом (з 1904 року). Багато уваги приділялося роботі учнів у майстернях. Широко практикувалося кошиков'язальне ремесло та плетіння кошиків з рогози. У 1907 році було відкрито шевську майстерню.

Аналізуючи систематизовану, проаналізовану та описану М.Д.Ярмаченком історію Лохвицької школи нами була звернена увагу на побажання висловленні засновником, стосовно методу навчання. Так, із листа, датованого 24 квітнем 1901 р. М.Д.Ярмаченком було встановлено, що засновник бажав щоб в школі діти здобули загальні знання з основних предметів, навчалися усній мові яка повинна обов'язково підкріплюватися мімікою. Тобто, міміко-жестове мовлення використовувалося як допоміжний засіб у навчально-виховній роботі школи. Також у віднайдених

М.Д.Ярмаченком листах, які були адресовані Центральному опікунству було зазначено, що метою закладу, перш за все, є озброєння глухонімих учнів знаннями та вміннями з різноманітних галузей сільського господарства та з тих ремесел які потрібні у селянському побуті.

Характеризуючи діяльність школи М.Д.Ярмаченко зазначає, що основна увага в школі приділялася професійно-трудої підготовці учнів. Саме тому заклад планував відкрити майстерні з таких ремесел як слюсарне і столярне, лимарське і палітурне, мереживне, але нажаль це залишилося лише у планах, адже школа немала належного фінансування для втілення цих планів в життя. Отже, серед труднощів школи центральне місце займали матеріальні труднощі. [192, 205]

Ще одним істотним недоліком школи був брак кваліфікованих педагогічних кадрів. Саме ці труднощі, на думку М.Д.Ярмаченка, і не дали можливості школі розвиватися і розширювати відповідно до вимог тих часів.

Таблиця 3.24

Назва спеціального закладу	Олександрівський (Запорізький) хутір глухонімих
Рік заснування	20 серпня 1903 року
Засновники	Ф.Ф. Мовчановський
Фінансування	Ф.Ф. Мовчановський, який крім власних 10 тис. крб. зібрав ще 30 тис. крб. на будівництво школи. Впродовж діяльності хутора він існував на випадкові кошти та ті кошти які заробляв власними силами.
Комплектація	Щорічно в навчальні заклади хутора приймалося по 30-40 глухонімих дітей
Будинки шкіл та земельні ділянки	Споруди спеціального хутору розміщувалися в двох кілометрах від повітового міста Олександрівська і займали площу в 30 десятин землі. Приміщення училища складалося з 14 прекрасних класних кімнат, великого рекреаційного залу, класу ручної праці та приміщення для технічного персоналу, гуртожитку для хлопчиків, дівчаток та вчителів, шкільної церкви. Також були такі споруди: будинок для адміністрації, два будинки для сімейних службовців, шкільний музей, бібліотека на 1500 томів, лазня, і парова пральня, біологічна станція, будинок для лікарні з аптекою, пекарня, хліви та інші допоміжні споруди. У 1909 році була відкрита друкарня та машинобудівельний завод по виготовленню

	землеоброблювальних машин.
Навчальні предмети	Вимовляння звуків і слів, читання і письмо, рахунок усний, письмовий та на рахівниці, ознайомлення з вживаними мірами, вагами і монетами; Ознайомлення з головними обов'язками людини, а саме: відношення до Уряду і суспільства; Відомості з географії та історії; відомості з природознавства; відомості з геометрії стосовно до ремесл; Письмо на друкарських машинках; Закон божий.
Методи навчання	Переважно чистий усний метод, хоч хутір мав дозвіл застосовувати і інші методи викладання.
Методичне забезпечення	Навчальні програми предметів, що вивчалися в школах хутору, відповідали програмам кращих училищ в Росії. У навчально-виховній роботі використовувалися різноманітні вправи, що приводили до надзвичайно позитивних наслідків в роботі. Особливу увагу надавалося наочному навчанню. Багато уваги приділялося виховній роботі. В усіх закладах відділу суворо дотримувалися принципу самообслуговування.
Професійна підготовка	Хлопці працювали в класі ручної праці, дівчата навчалися рукоділлю, крою і шиттю. Велика увага приділялася навчанню учнів веденню сільського господарства: хлопців навчали працювати в полі, в саду та на городі; дівчат – доїти корів, прати білизну, випікати хліб та інше. При відкритому машинобудівному заводі учні працювали на таких відділах: столярний, модельний, мулярний, ковальський, ливарний та токарно-слюсарний.
З 1906-1907 років розпочала свою роботу зразково обладнана школа-санаторій в м. Євпаторії. Сюди щорічно з Олександрівського училища відряджалися на рік 5 молодших класів з вчителями.	
У жовтні 1909 року в Олександрівському хуторі глухонімих був відкритий спеціальний дитячий садок, розрахований на 30 глухонімих дітей віком від 4 до 6 років.	
У 1910-1911 навчальному році розпочала свою роботу спеціальна школа для невстигаючих, яка була філіалом Олександрівського училища. З точки зору М.Д. Ярмаченка, «організувавши таку школу, Олександрівський відділ вперше в світі здійснив давню педагогічну мрію про окреме навчання порівнюючи мало здібних дітей» [192, с. 96]	

Найбільшим досягнення сурдопедагогічної практики початку ХХ ст. М.Д.Ярмаченко називає відкриття Олександрівського (Запорізького) хутора глухонімих, який «не мав собі рівних не тільки в Росії, а й у всьому світі». [192, с. 14, 57]

Характеризуючи діяльність Олександрівського училища, історія розвитку якого вперше була висвітлена М.Д.Ярмаченком, можна виділити ряд особливостей притаманних даному закладу: Перш ніж був відкритий заклад, його завідувач Ф.Ф.Мовчановський, по-перше, зібрав статистичні дані про глухонімих Катериславської губернії, по-друге, уважно вивчив структуру та особливості організації спеціальних закладів, які вже існували; Відкриття Євпаторійської школи-санаторію, яка була відділенням Олександрівського хутора глухонімих. Згідно висновків М.Д.Ярмаченка школа-санаторій в Євпаторії була однією із шкіл, яка мала зразкове обладнання; Відкриття в 1909 р. при Олександрівському хуторі спеціального дитячого садочка, розрахованого на 30 глухонімих дітей віком від 4 до 6 років; За роки керівництва хутором Ф.Ф.Мовчановського було відкрито і спеціальну школу для невстигаючих, яка розпочала свою діяльність в 1910 – 1911 н.р. Як і Євпаторійська школа-санаторій, школа для встигаючих була філіалом Олександрівського училища; Засвоєння навчального матеріалу тісно пов'язувалося з фізичною працею, адже постійна зміна діяльності сприяла більш кращому засвоєнню учнями з вадами слуху знань, умінь і навичок; Спеціалізований заклад славився великою різноманітністю професійно-трудової підготовки учнів до життя та діяльності в суспільстві; Виділяло Олександрівський хутір серед інших спеціалізованих закладів не лише на території Росії, а й в усьому світі той факт, що при училищі був машинобудівний завод по виготовленню сільськогосподарських машин, який був відкритий в 1909 р. та друкарня; Не менш важливою особливістю, виділеною М.Д.Ярмаченком, була не надто велика плінність учнів, яка пояснювалася, з точки зору М.Д.Ярмаченка, тим, що батьки відаючи свою дитину зобов'язувалися не забирати її раніше ніж вона закінчить повний курс навчання. В разі невиконання даного зобов'язання батьки повинні відшкодувати всі витрати, які були зроблені на дитину за час перебування її в спеціалізованому навчально-виховному закладі. [192, 193, 204, 205]

Стрімкий розвиток та процвітання Олександрівського хутора для глухонімих не міг залишитися поза увагою Опікунства, що призвело до знищення закладу. Нажаль, за висновками М.Д.Ярмаченка, за досить короткий час було грубо та безжально знищено зразковий навчально-виховний заклад для глухонімих дітей, який відповідав всім вимогам тогочасної науки.

Таблиця 3.25

Назва спеціального закладу	Сімферопольська школа для глухонімих
Рік заснування	Січень 1913 року
Засновники	Товариство трудової допомоги глухонімих
Фінансування	Школа була відкрита на кошти Андрія Миколайовича Кузьмина, який пожертвував на відкриття закладу 2000 крб. В основному школа існувала на кошти, що збиралися Товариством у вигляді пожертвувань приватних осіб та окремих установ
Комплектація	Щорічно перебувало лише декілька десятків дітей – від 13 учнів (1913 р) до 31 учня (1915 р.)
Будинки шкіл та земельні ділянки	Перший місяці діяльності школа розміщувалась у квартирі І. Тяжелова. 31 січня 1913 року школа була переведена в спеціально винайняте приміщення. У 1916 році за сприяння Товариства було куплено в м. Сімферополі 2 десятини землі з двоповерховим будинком, надвірними будівлями та садом за 50000 крб. [192, с. 108]
Методи навчання	Система навчально-виховної роботи будувалася за зразком найбільш популярних в той час училищ для глухонімих дітей, зокрема керівництво опиралося на досвід Маріїнського училища глухонімих в с. Мурзинки
Професійна підготовка	Перший рік при школі працювали кравецька майстерня, де виготовлялося жіноче вбрання та білизна. Згодом на її місці було відкрито майстерню по в'язанню на машині панчо. З 1915 року розпочали діяльність токарна та столярна майстерні.
Штат	Першою вчителькою працювала Л.А. Ватоліна. Для навчання дітей усної мови та завідувачем була запрошена Е.А. Виноградова. З 1914 року завідувачем став вчитель К.Д. Крилов

Сімферопольська школа для глухонімих розпочала свою діяльність у 1913 р. Відкрито школу було за ініціативи Товариства трудової допомоги

глухонімих, організованого в м. Сімферополь в листопада 1912 р., та на кошти А.М.Кузьміна. Як і інші школи, відкрита школа в м. Сімферополь не мала можливості забезпечити навчанням і вихованням всіх глухонімих дітей шкільного віку. За висновками М.Д.Ярмаченка, свою діяльність школа розпочала з 13 учнями.

Серед значної кількості архівних матеріалів М.Д.Ярмаченком був віднайдений лис голови правління (завідуючого школою) до начальника Маріїнського училища глухонімих датованого 28 жовтнем 1914 р. Проаналізувавши даний лист М.Д.Ярмаченком було встановлено, що система навчально-виховної роботи Сімферопольської спеціалізованої школи будувався за зразками найпопулярніших на той час училищ для глухонімих дітей. Основна увага, як і інших закладах, відводилася навчання дітей усній мові, грамоті та ремесла. Виключно великого значення надавалося професійній підготовці учнів. Але, нажаль, як і інші заклади, Сімферопольська школа через брак коштів не мала можливості розвиватися та процвітати, натомість була приречена лише на «існування».

Отже, дослідивши історію виникнення, розвитку та діяльності спеціалізованих навчально-виховних закладів для дітей з вадами слуху М.Д.Ярмаченко зробив висновок, що на початку ХХ ст. на території сучасної незалежної України діяло 13 спеціальних закладів. «Каждая школа проводила работу так, как могли организовать ее практические работники, исходя из конкретных местных условий. Именно поэтому каждая школа была по существу специфическим учебным заведением, не похожим на другие». [229, с. 12]

Велика заслуга М.Д.Ярмаченка, як історика сурдопедагогіки, і в тому, що саме він вперше висвітлив історію спеціальних шкіл для глухих дітей Західної України, яка тривалий час перебувала під владою іноземних загарбників, що звичайно ж вплинуло і на розвиток культури та освіти. Зрозуміло, що це безпосередньо впливало на розвиток навчання та виховання дітей з вадами слуху. [192, 205]

Таблиця 3.26

Назва спеціального закладу	Львівська школа для глухонімих дітей
Рік заснування	4 жовтня 1830 року
Засновники	Вважають Францішек Гольдгайм, щоправда в документах зазначається, що це було вигадане прізвище, за яким стояв цісар Франц I
Фінансування	Пожертвування зібрані львівською громадою, серед яких основний фонд школи склали 16000 злотих внесених Францішеком Гольдгаймом, також немала сума була пожертвована і графом Потоцьким у розмірі 105 злотих.
Комплектація	Спершу школа була розрахована на 50 учнів, але практично в ній щороку навчалося понад 100 глухонімих дітей.
Будинки шкіл та земельні ділянки	Спочатку заклад був у приватному приміщенні. 1833 р. був куплений невеличкий будинок ао вулиці Коханівського, а коли до приватних пожертвувань приєдналися дотації і позички органів місцевої влади, приступили до будівництва спеціального будинку по Лисичанській вулиці, 35, куди школа переїхала 26 вересня 1841 р.
Навчальні предмети	Вимова, читання, письмо і читання з губ, польська мова, арифметика, географія, природа, історія Польщі, релігія, каліграфія, малювання, теологія, фізкультура, ручна праця для дівчаток та ремесло для хлопців
Методи навчання	При формуванні усної мови та навчанні грамоти застосовувався синтетичний метод. У I та II класах широко використовувалися міміка та жести, поступово учні у навчанні переходили до використання звукової словесної мови як основного засобу навчання
Штат	До вчителів ставилися досить високі вимоги, вчителі з точки зору керівництва повинні бути ідеальними, адже вони наче садівник який ростить свій сад. Керівником був Антоній Мейбаума, релігію викладав ксьондз Вільгельм Вангер, вчителями були Богуміла Вількошова та Францішек Шайнер
Професійна підготовка	При школі були такі майстерні: шевська, де учні сукали дратву, зшивали шкіру, набивали каблуки, виготовляли взуття; кравецька – зшивали куски матерії, лагодити білизну, в'язати та шили одяг. Для дівчат старших класів передбачалася також «практична наука домоводства», де їх навчали готувати, прати, прасувати тощо
20 жовтня 1912 року при школі була відкрита бурса для глухонімих випускників Львівської школи, де вони одержували опіку до повноліття та продовжували	

навчання.

Існував даний навчальний заклад на пожертвування та вчечки членів-організаторів. Правління бурси займалося, в основному, розміщенням глухонімих на навчання до місцевих майстерень, також цікавилось їх моральною поведінкою. При бурсі була організована невелика читальня. У вихідні зі школи до бурси приходили вчителі для ознайомлення колишніх учнів з історією. Природничими науками та іншими актуальними питаннями життя [192, с. 119]

Львівська школа для глухонімих є першим спеціальним закладом для глухих дітей відкритим на території України. Цікавим фактом в історії даного закладу, вперше описаного М.Д.Ярмаченком, є те, що фундатором був Францішек Гольдгайм який вніс 18 000 золотих започаткувавши основний фонд закладу. Щоправда, аналізуючи звіт роботи закладу, М.Д.Ярмаченком було встановлено, що дане прізвище було вигадане, а головним меценатом був цісар Франц І.

Серед особливостей школи М.Д.Ярмаченко називає: широке використання міміки та жестів, як допоміжного способу у навчанні «звукової словесної мови та відкриття керівником школи Антонієм Майбаумом окремої бурси для глухонімих випускників школи, де вони продовжували своє навчання.

Таблиця 3.27

Назва спеціального закладу	Єврейська школа для глухонімих дітей
Рік заснування	1871 рік
Засновники	Ісаак Бардах
Фінансування	Щорічно школа отримувала дотацію з боку магістрату м.Львова
Комплектація	Щорічно в школі навчалось від 13 до 26 учнів
Будинки шкіл та земельні ділянки	Приміщення школи спершу складалось з двох, а з 1897 року з трьох кімнат, обладнання було надзвичайно примітивне
Навчальні предмети	Спочатку зосереджувалася увага на загальноосвітній підготовці учнів, проте на вимогу магістрату, згодом, більша увага стала надаватися ремісничій підготовці
Штат	Навчання в школі проводив сам Бардах, який викладав всі предмети, крім ручної праці, яку викладала спеціально найнята вчителька
Професійна підготовка	Центральне місце займало рукоділля
З 1939 – 1940 навчального року школа була приєднана до Львівської школи для глухонімих дітей	

Опираючись на звітну документацію, зокрема повідомлення Бардаха до магістрату Львова, М.Д.Ярмаченко було констатовано, що школа розвивалася стрімко та успішно. Навчання в школі проводив сам Ісак Бардах (засновник), який спершу значну увагу приділяв загальноосвітній підготовці своїх вихованців, проте згодом, з точки зору історика, на вимогу магістрату більша увага стала приділятися ремісничій підготовці.

За даними віднайденими та оприлюдненими широкому загалу М.Д. Ярмаченком, нам також стало відомо, що самостійно Єврейська школа для глухонімих проіснувала до 1939 р., а в 1939-1940 н.р. була приєднана до Львівської школи для глухонімих дітей. [192, 205]

Таблиця 3.28

Назва спеціального закладу	Чернівецька школа для сліпих і глухонімих дітей
Рік заснування	1908 рік
Засновники	Заснована з ініціативи групи представників української інтелігенції.
Фінансування	Коли Північна Буковина входила до складу Австро-Угорської імперії, школа існувала на кошти, зібрані серед населення. Під час панування румунських бояр школа перейшла у розпорядження Міністерства освіти, яке виділяло кошти на оплату роботи педагогічного й технічного персоналу.
Комплектація	Щороку навчалася 70-75 учнів, в тому числі 50% сліпих дітей.
Будинки шкіл та земельні ділянки	Спочатку було збудовано одноповерховий будинок на 30-40 учнів. У 1910-1912 р.р. надбудували ще 2 поверхи.
Навчальні предмети	Релігія, румунська мова, арифметика, початкові відомості про природу (природознавство), малювання, геометрія (креслення), історія, географія та ремесло. За окрему плату по бажанню батьків додатково навчали французькій мові.
Методи навчання	Чистий усний метод
Професійна підготовка	Здобувалася учнями в шкільних майстернях: кравецькій, шевській, поліграфічній та лозоплетіння (головним чином, для сліпих дітей)

Працюючи з архівними джерелами М.Д.Ярмаченком було встановлено, що школа працювала виключно за німецької системою «чистим усним методом», міміка суворо заборонялася. Що ж стосувалося змісту навчання,

то, згідно висновків М.Д.Ярмаченка, значна увага у навчанні приділялася техніці вимові і читання з обличчя, професійну підготовку учні здобували в шкільних майстернях.

Особливістю, за М.Д.Ярмаченком, даного навчального закладу було те, що в ньому широко застосовувалися фізичні покарання, найчастіше за використання міміко-жестового мовлення у повсякденному спілкуванні учнів між собою. [192, 205]

Таблиця 3.29

Назва спеціального закладу	Ужгородський «інститут глухонімих», за Чехословатського буржуазного режиму була переіменована на «Державний інституту глухонімих»
Рік заснування	1907 рік
Засновники	Ужгородське товариство глухонімих, яке в свою чергу було засноване за ініціативою жупана ужгородської жупи
Фінансування	До 1919 р. утримувалася на кошти Ужгородського товариства глухонімих. З 1919 р. утримувалася двома міністерствами: Міністерством соціального забезпечення та Міністерством культури і шкіл. З 1939 р. утримувалася Міністерством охорони здоров'я.
Комплектація	В різні роки навчалося від 22 до 162 учнів
Будинки шкіл та земельні ділянки	Для школи були відведені жупаном старі казарми
Навчальні предмети	Релігія, техніка мови, вправи з розмовної мови та розвиток знання, читання, письмо, арифметика, малювання, каліграфія, фізкультура, географія, історія, конституція, природа
Методи навчання	Тривалий час застосовувалася у навчанні учнів своєрідна азбука - фономіміка
Професійна підготовка	Ремісниче навчання здійснювалося в двох напрямках: хлопців навчали кошикарству. А дівчат кравецькій справі.

Однією із особливостей даної школи М.Д.Ярмаченко вбачає в тому, що в школі тривалий час у навчанні дітей з вадами слуху застосовувалася своєрідна азбука – фономіміка, суть якої полягала в тому, що кожен звук мови супроводжувався відповідним жестом.

За висновками історика основною метою даного навчального закладу було підготувати та пристосувати глухонімих дітей до самостійного життя та посильного їм виробництва. Саме, тому, за М.Д.Ярмаченком, поряд із

загальноосвітньою підготовкою в школі надзвичайно багато приділялося уваги ремісничому навчанню. Як підтвердження даного факту М.Д.Ярмаченко зазначає, що по закінченні школи учні забезпечувалися знаряддями праці у самостійному житті. Так, хлопці після закінчення школи одержували верстат для кошикоплетіння, як основу для самостійного заробітку, а дівчата – швейні машинки.

Отже, аналізуючи розвиток та діяльність спеціальних шкіл М.Д. Ярмаченком було визначено характерні риси притаманні всім без винятку дослідженим школам, а відповідно і сурдопедагогіці того часу. Зокрема, до них вчених відніс наступні: а) Неможливість спеціалізованих закладів для дітей з вадами слуху охопити спеціальним навчанням всіх бажаючих; б) Відсутність матеріальної допомоги з боку держави; в) Відсутність однієї, чіткої системи навчання і виховання глухих дітей; г) Не було жодної школи на території України, де б навчання проводилося українською мовою. Вперше питання про навчання дітей українською мовою, за М.Д. Ярмаченком, було підняте вчителем Олександрівського хутора І.П.Соколянським на Всеросійському з'їзді сурдопедагогів у 1910 р. В своїй доповіді він наголошував на необхідності навчання дітей з вадами слуху українською мовою, що сприятиме розвитку усного мовлення, а не примушуватиме всі зусилля дитини спрямовувати на переучування мови [192, 205]; д) Труднощі у комплектуванні педагогічними кадрами, що, в свою чергу, впливало на ефективність навчально-виховної роботи в школах. Дані труднощі, з точки зору М.Д.Ярмаченка, пояснюються єдиними спеціальними педагогічними курсами при Петербурзькому училищі, які не могли задовольнити все зростаючу потребу у кадрах; е) Панування «чистого усного методу» у навчанні та вихованні дітей з вадами слуху; є) Надзвичайно велика увага професійній підготовці глухонімих; ж) Звернення уваги передових сурдопедагогів України на важливість дошкільного виховання дітей з вадами слуху. Щоправда, за М.Д.Ярмаченком, «дошкільне виховання глухонімих не розвинулося більш-менш широко в дореволюційній Україні. Для цього не

вистачило ні коштів, ні кадрів, ні достатньої підготовки громадської думки». [192, с. 132]

Узагальнюючи спроби організації навчально-виховного процесу глухих дітей в період дореволюційної України, М.Д.Ярмаченко цілком переконався в правильності твердження О.І.Дячкова про те, що «суспільне становище глухих визначається головним чином характером економічних відношень, властивих даній епосі». [192. с. 161] Але, не беручи до уваги всі негативні фактори, історик називає даний період стартовим у формуванні вітчизняної системи навчання дітей з вадами слуху.

Отже, аналізуючи історичний доробок М.Д.Ярмаченка, нами було встановлено, що вченим вперше було:

1. Грунтовно систематизовано та висвітлено діяльність спеціальних закладів для глухих дітей на території сучасної України. Раніше діяльність шкіл висвітлювалася досить неповно, ті короткі згадки в основному повідомляли лише дані коли і де була відкрита та чи інша школа. Що ж стосується питання навчально-виховної роботи в даних школах, форм, методів та прийомів роботи з дітьми з вадами слуху, то вони вперше були описані М.Д. Ярмаченком.

2. Вперше висвітлено історію виникнення та діяльності шкіл Західної України, які до нього не досліджувалися через те, що тривалий час західноукраїнські землі, а саме: Галичина, Буковина та Закарпаття, перебували під «п'ятою» іноземних держав.

ВИСНОВКИ ДО 3 РОЗДІЛУ

Ідеї М.Д.Ярмаченка знайшли своє відображення в історичному доробку вченого, який налічує близько 25 наукових видань. Серед них фундаментальними є «Історія сурдопедагогіки» (підручник для студентів-сурдопедагогів, 1975 р.), «Виховання і навчання глухих дітей в Українській РСР (1968р.), «Історія сурдопедагогіки» (неопублікований рукопис підручника).

Результати проведеного аналізу історичної спадщини М.Д.Ярмаченка дали можливість оцінити вагомий внесок вченого в історію сурдопедагогіки, історію становлення і розвитку спеціально-організованого навчально-виховного процесу дітей з вадами слуху в Україні.

У ході дослідження встановлено, що М.Д.Ярмаченком:

- були визначені етапи розвитку та становлення спеціального навчання й виховання дітей з вадами слуху;
- вперше ґрунтовно описано, систематизовано та висвітлено історію виникнення та діяльність спеціальних закладів для глухих дітей на території сучасної України;
- описано та проаналізовано умови за яких розвивалася теорія та практика навчання та виховання учнів в період розбудови суверенної України.

Отже, історичні дослідження М.Д.Ярмаченка стосуються періодів, починаючи з часів Київської Русі (X ст.) і до початку ХХІ століття.

Проаналізовані праці М.Д. Ярмаченка, свідчать, що справа навчання та виховання глухих дітей стає актуальною і поширюється на початку ХХ століття. Саме в цей період діяли 17 спеціалізованих закладів, історію виникнення і розвитку яких вперше описав та систематизував М.Д.Ярмаченко. Зокрема, ним була описана історія розвитку і діяльності таких шкіл для дітей з вадами слуху, які діяли на території України: Львівська школа для глухонімих дітей відкрита 1830 р., Одеська школа для глухонімих дітей - 1843 р., Харківська школа для глухонімих дітей 1868 р.,

Єврейська школа глухонімих у м. Львові - 1871 р., «Маріїнське училище для глухонімих» - 1885 р., Вормське училище - 1887 р., Малинська (Максимовицька) церковно-парафіяльна школа для глухонімих дітей - 1897 р., Київська школа для глухонімих дітей - 1900 р., Чернігівська школа-притулок для глухонімих хлопчиків - 1900 р., Лохвицька школа глухонімих - 1901 р., Олександрівський (Запорізький) хутір глухонімих - 1903 р., Реміснична школа для хлопчиків-підлітків в с. Кочеток - 1905 р., Одеська школа-притулок для єврейських глухонімих дітей - 1905 р., Ужгородський «інститут глухонімих» - 1907 р., Чернівецька школа для сліпих і глухонімих дітей - 1908 р., Клугинівська школа-хутір, 1909 р., Сімферопольська школа для глухонімих – 1913 р.. Спільною рисою всіх 17 спеціальних шкіл було те, що вони, відповідно даним віднайденим М.Д.Ярмаченком в архівних матеріалах, відкривалися на випадкові кошти та за ініціативи приватних осіб.

Аналізуючи описану М.Д.Ярмаченком історію становлення та діяльності 17 спеціальних закладів для дітей з вадами слуху, було виокремлено 50 імен діячів-піклувальників про глухих дітей, які вперше були опубліковані вченим для широкого педагогічного загалу. Окрім того, встановлено, що М.Д.Ярмаченком було не лише зазначено імена, але й описано досить детально дії кожного із 50 діячів.

Характеризуючи історію розвитку спеціальних українських шкіл М.Д. Ярмаченком було звернено увагу і на внесок українських сурдопедагогів в розвиток навчально-виховної системи глухих дітей. Узагальнюючи погляди українських сурдопедагогів, таких як: Н.К.Патканової, О.Комира, П.Головка, М.Д.Варди, А.В.Володимирського, М.Л.Тимофєєва, Ф.М.Яворського, М.Д.Ярмаченко вказує на прогресивність їхніх поглядів, щодо таких проблем: можливість розумового розвитку дітей з вадами слуху; суть та організаційні засади спеціального навчання глухих дітей; цілі, зміст, засоби та методи навчання дітей з вадами слуху.

Дослідженням встановлено, що значним внеском М.Д.Ярмаченка в історію сурдопедагогіки є збір, систематизація та аналіз навчальних програм

та планів, які визначали зміст навчально-виховної роботи в школах для глухих дітей в роки відбудови та розвитку радянського суспільства.

Аналізуючи історичну спадщину М.Д.Ярмаченка, слід відзначити, що вченим вперше було систематизовано та описано історію розвитку дефектологічної науки України з середини 50-х- поч. 80-х років ХХ століття. Визначено, що саме даний період, на думку М.Д.Ярмаченка, є золотою віхою у розвитку сурдопедагогічної науки.

М.Д.Ярмаченком обґрунтовано, що прийняття Закону України «Про освіту» (1991 р.) є не менш важливим етапом розвитку сурдопедагогіки незалежної України, що стало підґрунтям розвитку всієї системи народної освіти в державі й, зокрема, закладів освіти для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації.

Отже, в нових соціально-економічних умовах провідні ідеї, факти та цінності історичної спадщини М.Д.Ярмаченка є актуальними і можуть бути використані з метою удосконалення змісту, форм, методів й цілей навчання, виховання, корекції та розвитку в навчально-виховному процесі спеціальної школи для дітей з вадами слуху.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове розв'язання наукового завдання, що виявляється в науково-теоретичному обґрунтуванні та систематизації наукових поглядів, змісту освітньої та науково-просвітницької діяльності М.Д.Ярмаченка, визначено місце творчого доробку вченого в українській сурдопедагогіці. Реалізовані мета й завдання дослідження дають підстави зробити такі висновки:

1. Систематизація досліджень з історії педагогіки та сурдопедагогіки свідчить про те, що науково-педагогічна спадщина М.Д.Ярмаченка не виступала предметом спеціального цілеспрямованого аналізу. Вивчення науково-просвітницької діяльності вченого показало непересічність постаті М.Д.Ярмаченка.

Аналіз спадщини свідчить про його суттєвий вплив на становлення та розвиток освітнього простору незалежної України, на формування передової педагогічної думки, на ефективність розвитку педагогіки та сурдопедагогіки та на педагогічну науку України в цілому на різних етапах розбудови держави.

2. На основі систематизації оприлюднено і введено в науковий обіг архівні джерела, визначено, обґрунтовано, описано етапи науково-просвітницької діяльності М.Д.Ярмаченка:

- перший – етап зростання, освіти і професійного визначення (1947-1954 р.р.);
- другий – етап творчої, науково-управлінської зрілості, початку створення наукової школи (1954-1973 рр.);
- третій – етап реалізації теоретичних, історичних підходів, розвитку і керівництва передовою педагогічною думкою в Україні (1973-1992 рр.);
- четвертий – етап творення гуманістичних, демократичних засад розбудови педагогічного та наукового простору незалежної України (1992-2010 рр.).

3. Встановлено, що М.Д.Ярмаченко, досліджуючи основи навчання і виховання дітей з вадами слуху, розробив теоретичні положення опори зв'язного мовлення на предметну діяльність та використання досвіду дитини; наповнив змістом принцип свідомості у навчанні дітей з вадами слуху; розвинув культурно-історичну концепцію Л.С.Виготського; створив теорію компенсації; надав теоретичне підґрунтя розмежування формального і логіко-смиислового інтегрованого навчання, що лежить в основі сучасної сурдопедагогічної освіти і на що спираються, як на наукове надбання, дослідники з корекційної педагогіки.

4. Аналіз наукової спадщини М.Д.Ярмаченка свідчить про вагомий внесок в теорію сурдопедагогіки стосовно теоретичного підґрунтя самостійного ініціативного використання словесного зв'язного мовлення; М.Д.Ярмаченком розроблені теоретичні положення свідомості, що виступили в дидактичних принципах, методах, змісті і формах навчання дітей з вадами слуху.

5. У ході історичного розвитку теорії компенсації М.Д.Ярмаченком виокремлено 3 структурні підходи:

- ідеалістично релігійно-містичний;
- вульгарно-матеріалістичний;
- діалектико-матеріалістичний.

Вчений вбачав шлях розвитку корекційної педагогіки, яка б спиралася не на ваду дитини, а на глибинні пласти її психічного здоров'я; виділив сутність і умови втілення методів соціальної компенсації, створив теорію сприяння реалізації компенсаторних можливостей глухих і слабочуючих дітей; вийшов за межі окресленої Л.С. Виготським культурно-історичної концепції.

6. За оцінками М.Д.Ярмаченком історичних підходів та його власної теорії, можна зробити висновок, що спільне навчання слабочуючих або глухих дітей разом з чуючими давало лише організаційний ефект, але не впливало позитивно на розвиток дитини та не забезпечувало реалізацію

спеціальних завдань. На відміну від спільного навчання, спеціально організоване навчання для дітей з вадами слуху, яке реалізовувалось через комунікацію, діяльність, свідомість, інтерес, потребу, активність є, за М.Д.Ярмаченком, ідеальною формою не лише компенсації, але й соціалізації та інтеграції дітей з вадами слуху.

7. М.Д.Ярмаченком вперше ґрунтовно систематизована та висвітлена діяльність спеціальних закладів для глухих дітей на території сучасної України. Розкрита історія виникнення та діяльності шкіл Західної України, які до нього не досліджувалися: Галичина, Буковина та Закарпаття.

Оприлюднені імена видатних діячів-піклувальників про глухих дітей, які залишили по собі згадку нащадкам у зв'язку з тим, що саме вони безпосередньо впливали на розвиток історії сурдопедагогіки, створюючи реальне підґрунтя навчання і виховання глухих дітей. Автором охарактеризована діяльність та внесок вчених-сурдопедагогів, які, на його думку, здійснили в різні історичні періоди обґрунтування навчально-виховного процесу дітей з вадами слуху. М.Д.Ярмаченком зібрані й проаналізовані навчальні плани і програми спеціальних шкіл і дошкільних закладів для глухих і слабочуючих дітей з 1928 по 1970 р.р.; описано та проаналізовано умови, за яких розвивалася теорія та практика навчання і виховання дітей з вадами слуху в умовах розбудови суверенної України.

Виконане дослідження, не могло охопити всіх аспектів науково-педагогічної спадщини вченого.

Серед перспективних напрямків для подальших досліджень можна назвати: внесок М.Д.Ярмаченка в загальну педагогіку, розробка ним проблеми виховання підростаючого покоління, сформульовані ним критеріальні підходи до вивчення педагогічної спадщини О.І.Дьячкова, А.С.Макаренка тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Центральний державний історичний архів України, м. Київ

Ф. 5121 Науково-дослідний інститут педагогіки УРСР. оп.1 т.2

1. Спр. 1382 Протоколи № 1-8 засідання координаційного совета по проблеме методики истории и обществоведения и документы к ним. 1973 г.
2. Спр. 1383 Штатное расписание института на 1973 год, 12 ст.
3. Спр. 1386 Переписка с Министерством просвещения УССР по основным вопросам педагогической деятельности института. 20 февраля – 17 декабря 1974 г., 76 ст.
4. Спр. 1388 Документы заседания совета при дирекции института за 1974 г., 81 ст.
5. Спр. 1391 Статистический отчет института об основных направлениях научной деятельности (ф. № 5-нк) за 1974 г., 4 ст.
6. Спр. 1393 Списки личного состава института с полными анкетными данными и с сведениями о прохождении службы за 1974 г., 43 ст.
7. Спр. 1395 Тематический план научно-исследовательских работ института на 1974 г., 64 ст.
8. Спр. 1397 Протокол № 1 заседания ученого совета института и документы к нему. 28 января 1974 г., 111 ст.
9. Спр 1398 Протокол № 3 заседания ученого совета института и документы к нему, 169 ст.
10. Спр 1399 Протокол № 3, 4 заседания ученого совета института и документы к нему, 204 ст.
11. Спр 1400 Протокол № 5 заседания ученого совета института и документы к нему, 183 ст.
12. Спр 1401 Протокол № 6 заседания ученого совета института и документы к нему, 69 ст.
13. Спр 1402 Протокол № 7 заседания ученого совета института и документы к нему, 106 ст.

14. Спр 1403 Протокол № 9 заседания ученого совета института и документы к нему, 96 ст.
15. Спр 1404 Протокол № 10 заседания ученого совета института и документы к нему, 110 ст.
16. Спр 1405 Протокол № 11 заседания ученого совета института и документы к нему, 91 ст.
17. Спр 1406 Протокол № 12 заседания ученого совета института и документы к нему, 160 ст.
18. Спр 1407 Протокол № 13 заседания ученого совета института и документы к нему, 69 ст.
19. Спр 1408 Протокол № 14 заседания ученого совета института и документы к нему, 54 ст.
20. Спр 1409 Протокол № 15 заседания ученого совета института и документы к нему, 125 ст.
21. Спр. 1419 План работы института на 1975 г., 13 ст.
22. Спр. 1424 Списки личного состава института с полными анкетными данными и с сведениями о прохождении службы за 1975 г., 54 ст.
23. Спр. 1446 Протоколы № 1-6 заседаний координационного совета по проблеме методики истории и обществоведения. 21 января – 27 сентября 1975 г., 14 ст.
24. Спр. 1452 План работы института на 1976 г., 13 ст.
25. Спр. 1459 Списки личного состава института с полными анкетными данными и с сведениями о прохождении службы за 1976 г., 35 ст.
26. Спр. 1488 План работы института на 1977 г., 19 ст.
27. Спр. 1492 Списки личного состава института с полными анкетными данными и с сведениями о прохождении службы за 1977 г., 37 ст.
28. Спр. 1530 План работы института на 1978 г., 18 ст.
29. Спр. 1534 Списки личного состава института с полными анкетными данными и с сведениями о прохождении службы за 1978 г., 39 ст.
30. Спр. 1567 План работы института на 1979 г., 18 ст.

31. Спр. 1571 Списки личного состава института с полными анкетными данными и с сведениями о прохождении службы за 1979 г., 49 ст.

32. Спр. 1612 Списки личного состава института с полными анкетными данными и с сведениями о прохождении службы за 1980 г., 47 ст.

33. Спр. 1647 План работы института на 1980 г., 20 ст.

Державний міський архів м. Києва

Ф. Р. – 346 Київський державний педагогічний інститут імені О.М. Горького Міністерства освіти УРСР. оп. 2

34. Спр. 182 Учебные планы на 1947/48 учебный год, 4 арк.

35. Спр. 863 Приказы Министерства культуры СССР и Министертсва просвещения УССР. 23 января – 31 декабря 1953 г., 44 арк.

36. Спр. 1197 Материалы (автореферат, рецензии, выписки из протоколов и др.) по защите диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук Ярмаченко Н.Д. на тему: «Развитие связной речи у глухонемых учащихся III класса» за 1954 год, 106 арк.

37. Спр. 1267 Стенограммы лекций профессорско-преподавательского состава кафедры за 1955 год, 60 арк.

38. Спр. 1736 Справка о проверке работы кафедры. 4 марта 1960 г., 50 арк.

39. Спр. 1964 Стенограммы лекций профессорско-преподавательского состава кафедр за 1961 год, 72 арк.

40. Спр. 2043 Материалы (список научных работ, характеристики и др.) о присуждении ученого звания доцента кандидату педагогических наук Ярмаченко Н.Д. за 1961 год, 20 арк.

41. Спр. 2044 Материалы конкурсной комиссии на замещение вакантных должностей профессоров, доцентов, преподавателей, ассистентов кафедр (заявления, личные листки по учету кадров, автобиографии, характеристики, копии дипломов, списки печатных работ, протоколы заседаний конкурсной и счетной комиссии) за 1961 год, 65 арк.

оп. 4

42. Спр. 3 Статистический отчет о работе аспирантуры за 1952 год (форма 82 к), 5 арк.

43. Спр. 4 Статистический отчет о работе аспирантуры за 1953 год (форма 82 к), 5 арк.

44. Спр. 10 Отчет о работе приемной комиссии, 49 арк.

45. Спр. 23 Звіт про науково-дослідну роботу інституту за 1961 р., 119 арк.

46. Спр. 46 Протоколи № 1-4 засідання конкурсної комісії по заміщенню вакантних посад професорсько-викладацького складу. 18 листопада 1966 р. – 28 червня 1967 р., 15 арк.

47. Спр. 54 Протоколи № 1-3 засідання конкурсної комісії по заміщенню вакантних посад професорсько-викладацького складу. 5 жовтня 1967 р. – 14 червня 1968 р., 14 арк.

48. Спр. 61 Стенограма засідання ради інституту «О присуждении званий и отчетах председателей государственных экзаменационных комиссий». 15 ноября 1968 г., 45 арк.

49. Спр. 62 Протоколи № 1-9 нарад завідуючих кафедрами. 3 вересня – 28 жовтня 1968 р., 11 арк.

50. Спр. 71 Протоколи засідання ради інституту, 186 арк.

51. Спр. 72 Протоколи засідання ради інституту. 203 арк.

52. Спр. 73 Протоколы нарад заведующих кафедрами. 23 января – 15 декабря 1969 г., 22 арк.

53. Спр. 82 Протоколы заседания рады інституту. 5 февраля – 5 марта 1970 г., 191 арк.

54. Спр. 83 Протоколы заседания рады інституту. 2 апреля – 25 июня 1970 г., 206 арк.

55. Спр. 84 Протоколы заседания рады інституту. 31 августа – 1 октября 1970 г., 164 арк.

56. Спр. 85 Протоколы заседания рады института. 12 ноября – 24 декабря 1970 г., 186 арк.

57. Спр. 101 Протоколы заседания рады института. 21 января – 4 марта 1971 г., 168 арк.

58. Спр. 102 Протоколы заседания рады института. 8 апреля – 6 мая 1971 г., 223 арк.

59. Спр. 128 Приказы министра просвещения УССР и решения коллеги МП УССР, 29 арк.

60. Спр. 157 приказы Министерства просвещения СССР и УССР, 23 арк.

Оп. 5

61. Спр. 503 Личное дело кандидата педагогических наук, профессора Ярмаченко Н.Д., 65 арк.

**Архів Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова**

Ф. Р. – 346 Київський державний педагогічний інститут імені О.М. Горького. оп. 2

62. Спр. 153 Приказы с № 659 по № 757 директора института по основной деятельности и личному составу за 1947 год. Том 4. 1 сентября – 30 сентября, 173 арк.

63. Спр. 545 Приказы с № 1 по № 162 директора института по основной деятельности и личному составу за 1948 год. Том 1. 2 января – 28 февраля, 223 арк.

64. Спр. 572 Приказы с № 393 по № 624 директора института по основной деятельности и личному составу за 1951 год. Том 3. 3 мая – 30 июня, 277 арк.

65. Спр. 573 Приказы с № 625 по № 785-а директора института по основной деятельности и личному составу за 1951 год. Том 4. 2 июля – 31 августа, 306 арк.

66. Спр.645 Приказы с № 1 по № 110-б директора института по основной деятельности и личному составу за 1952 год. Том 1. 2 января – 30 января, 178 арк.

67. Спр. 867 Приказы с № 389 по № 623 директора института по основной деятельности и личному составу за 1953 год. Том 3. 4 мая – 30 июня, 288 арк.

68. Спр. 1039 Приказы с № 148 по № 326 директора института по основной деятельности и личному составу за 1954 год. Том 2. 2 марта – 29 апреля, 200 арк.

69. Спр. 1043 Приказы с № 706 по № 863 директора института по основной деятельности и личному составу за 1954 год. Том 5. 1 сентября – 30 сентября, 248 арк.

70. Спр. 1280 Приказы с № 316 по № 514 директора института по основной деятельности и личному составу за 1955 год. Том 3. 3 мая – 30 июня, 253 арк.

71. Спр. 1281 Приказы с № 515 по № 626 директора института по основной деятельности и личному составу за 1955 год. Том 4. 2 июля – 31 августа, 268 арк.

72. Спр. 1283 Приказы с № 830 по № 7975 директора института по основной деятельности и личному составу за 1955 год. Том 5. 1 ноября – 31 декабря, 159 арк.

73. Спр. 1366 Приказы с № 1 по № 156 директора института по основной деятельности и личному составу за 1956 год. Том 1. 2 января – 29 февраля, 220 арк.

74. Спр. 1367 Приказы с № 157 по № 297 директора института по основной деятельности и личному составу за 1956 год. Том 2. 2 марта – 28 апреля, 169 арк.

75. Спр. 1370 Приказы с № 661 по № 826 директора института по основной деятельности и личному составу за 1956 год. Том 5. 1 сентября – 30 октября, 203 арк.

76. Спр. 1371 Приказы с № 828 по № 947 директора института по основной деятельности и личному составу за 1956 год. Том 6. 1 ноября – 30 декабря, 148 арк.

77. Спр. 1469 Приказы с № 1 по № 300 директора института по основной деятельности и личному составу за 1957 год. Том 1. 2 января – 18 мая, 375 арк.

78. Спр. 1470 Приказы с № 301 по № 500 директора института по основной деятельности и личному составу за 1957 год. Том 2. 21 мая – 24 июня, 283 арк.

79. Спр. 1471 Приказы с № 501 по № 680 директора института по основной деятельности и личному составу за 1957 год. Том 3. 24 июля – 27 сентября, 227 арк.

80. Спр. 1472 Приказы с № 681 по № 909 директора института по основной деятельности и личному составу за 1957 год. Том 4. 27 сентября – 31 декабря, 277 арк.

81. Спр. 1566 Приказы с № 1 по № 250 директора института по основной деятельности и личному составу за 1958 год. Том 1. 3 января – 19 мая, 310 арк.

82. Спр. 1568 Приказы с № 451 по № 650 директора института по основной деятельности и личному составу за 1958 год. Том 3. 8 августа – 28 октября, 279 арк.

83. Спр. 1569 Приказы с № 651 по № 799 директора института по основной деятельности и личному составу за 1958 год. Том 4. 28 октября – 31 декабря, 182 арк.

84. Спр. 1654 Приказы с № 1 по № 200 директора института по основной деятельности и личному составу за 1959 год. Том 1. 2 января – 21 марта, 242 арк.

85. Спр. 1655 Приказы с № 201 по № 400 директора института по основной деятельности и личному составу за 1959 год. Том 2. 2 марта – 22 июня, 396 арк.

86. Спр. 1656 Приказы с № 401 по № 600 директора института по основной деятельности и личному составу за 1959 год. Том 3. 28 июня – 12 сентября, 317 арк.

87. Спр. 1657 Приказы с № 601 по № 870 директора института по основной деятельности и личному составу за 1959 год. Том 4. 12 сентября – 31 декабря, 344 арк.

88. Спр. 1789 Приказы с № 1 по № 195 директора института по основной деятельности и личному составу за 1960 год. Том 1. 3 января – 8 марта, 270 арк.

89. Спр. 1790 Приказы с № 196 по № 400 директора института по основной деятельности и личному составу за 1960 год. Том 2. 12 марта – 26 мая, 240 арк.

90. Спр. 1791 Приказы с № 401 по № 525 директора института по основной деятельности и личному составу за 1960 год. Том 3. 26 мая – 19 июля, 199 арк.

91. Спр. 1792 Приказы с № 525 по № 624-а директора института по основной деятельности и личному составу за 1960 год. Том 4. 19 июля – 31 августа, 135 арк.

92. Спр. 1793 Приказы с № 625 по № 800 директора института по основной деятельности и личному составу за 1960 год. Том 5. 31 августа – 19 октября, 244 арк.

93. Спр. 1794 Приказы с № 801 по № 976 директора института по основной деятельности и личному составу за 1960 год. Том 6. 19 октября – 31 декабря, 208 арк.

94. Спр. 1909 Приказы с № 1 по № 200 директора института по основной деятельности и личному составу за 1961 год. Том 1. 5 января – 6 апреля, 249 арк.

95. Спр. 1910 Приказы с № 201 по № 450 директора института по основной деятельности и личному составу за 1961 год. Том 2. 7 апреля – 13 июля, 302 арк.

96. Спр. 1911 Приказы с № 451 по № 600 директора института по основной деятельности и личному составу за 1961 год. Том 3. 12 июля – 7 сентября, 256 арк.

97. Спр. 1912 Приказы с № 601 по № 730 директора института по основной деятельности и личному составу за 1961 год. Том 4. 8 сентября – 18 октября, 196 арк.

98. Спр. 1913 Приказы с № 731 по № 972 директора института по основной деятельности и личному составу за 1961 год. Том 5. 18 октября – 30 декабря, 301 арк.

99. Спр. 2052 Приказы с № 1 по № 250 директора института по основной деятельности и личному составу за 1962 год. Том 1. 2 января – 22 марта, 301 арк.

100. Спр. 2053 Приказы с № 251 по № 450 директора института по основной деятельности и личному составу за 1962 год. Том 2. 14 марта – 31 мая, 208 арк.

101. Спр. 2054 Приказы с № 450-а по № 610 директора института по основной деятельности и личному составу за 1962 год. Том 3. 30 мая – 14 июля, 242 арк.

102. Спр. 2055 Приказы с № 611 по № 850 директора института по основной деятельности и личному составу за 1962 год. Том 4. 14 июля – 17 сентября, 329 арк.

103. Спр. 2157 Приказы с № 940 по № 1198 директора института по основной деятельности и личному составу за 1962 год. Том 6. 13 октября – 30 декабря, 302 арк.

104. Спр. 2170 Приказы с № 1 по № 180 директора института по основной деятельности и личному составу за 1963 год. Том 1. 2 января – 4 марта, 181 арк.

105. Спр. 2171 Приказы с № 180-а по № 400 директора института по основной деятельности и личному составу за 1963 год. Том 2. 4 марта – 20 мая, 258 арк.

106. Спр. 2172 Приказы с № 401 по № 600 директора института по основной деятельности и личному составу за 1963 год. Том 3. 22 мая – 18 июля, 276 арк.

107. Спр. 2173 Приказы с № 601 по № 700 директора института по основной деятельности и личному составу за 1963 год. Том 4. 18 июля – 21 августа, 220 арк.

108. Спр. 2174 Приказы с № 701 по № 950 директора института по основной деятельности и личному составу за 1963 год. Том 5. 21 августа – 18 октября, 337 арк.

109. Спр. 2175 Приказы с № 951 по № 1249 директора института по основной деятельности и личному составу за 1963 год. Том 6. 18 октября – 30 декабря, 362 арк.

110. Спр. 2298 Приказы с № 1 по № 400 директора института по основной деятельности и личному составу за 1964 год. Том 1. 3 января – 9 апреля, 464 арк.

111. Спр. 2299 Приказы с № 401 по № 650 директора института по основной деятельности и личному составу за 1964 год. Том 2. 10 апреля – 29 июня, 344 арк.

112. Спр. 2301 Приказы с № 841 по № 1060 директора института по основной деятельности и личному составу за 1964 год. Том 4. 21 августа – 6 октября, 381 арк.

113. Спр. 2302 Приказы с № 1061 по № 1350 директора института по основной деятельности и личному составу за 1964 год. Том 5. 6 октября – 30 ноября, 376 арк.

114. Спр. 2303 Приказы с № 1351 по № 1468 директора института по основной деятельности и личному составу за 1964 год. Том 6. 30 ноября – 31 декабря, 136 арк.

115. Спр. 2460 Приказы с № 1 по № 200 директора института по основной деятельности и личному составу за 1965 год. Том 1. 4 января – 23 февраля, 253 арк.

116. Спр. 2461 Приказы с № 201 по № 450 директора института по основной деятельности и личному составу за 1965 год. Том 2. 24 февраля – 4 мая, 263 арк.

117. Спр. 2462 Приказы с № 451 по № 700 директора института по основной деятельности и личному составу за 1965 год. Том 3. 4 мая – 25 июня, 340 арк.

118. Спр. 2463 Приказы с № 701 по № 860 директора института по основной деятельности и личному составу за 1965 год. Том 4. 25 июня – 14 августа, 293 арк.

119. Спр. 2502 Приказы с № 200 по № 430 директора института по основной деятельности и личному составу за 1966 год. Том 2. 9 февраля – 23 марта, 282 арк.

120. Спр. 2503 Приказы с № 431 по № 600 директора института по основной деятельности и личному составу за 1966 год. Том 3. 23 марта – 29 апреля, 221 арк.

121. Спр. 2504 Приказы с № 602 по № 800 директора института по основной деятельности и личному составу за 1966 год. Том 4. 29 апреля – 7 июня, 240 арк.

122. Спр. 2505 Приказы с № 801 по № 1000 директора института по основной деятельности и личному составу за 1966 год. Том 5. 7 июня – 13 июля, 313 арк.

123. Спр. 2508 Приказы с № 4101 по № 1600 директора института по основной деятельности и личному составу за 1966 год. Том 8. 17 октября – 29 ноября, 296 арк.

124. Спр. 2509 Приказы с № 1601 по № 1718 директора института по основной деятельности и личному составу за 1966 год. Том 9. 29 ноября – 31 декабря, 178 арк.

125. Спр. 2828 Приказы с № 1 по № 250 директора института по основной деятельности и личному составу за 1968 год. Том 1. 2 января – 29 февраля, 247 арк.

126. Спр. 2829 Приказы с № 259 по № 498 директора института по основной деятельности и личному составу за 1968 год. Том 2. 29 февраля – 22 апреля, 290 арк.

127. Спр. 2830 Приказы с № 501 по № 750 директора института по основной деятельности и личному составу за 1968 год. Том 3. 23 апреля – 14 июня, 332 арк.

128. Спр. 2831 Приказы с № 751 по № 930 директора института по основной деятельности и личному составу за 1968 год. Том 4. 11 июня – 19 июля, 317 арк.

129. Спр. 2832 Приказы с № 931 по № 1100 директора института по основной деятельности и личному составу за 1968 год. Том 5. 19 июля – 6 сентября, 290 арк.

130. Спр. 2833 Приказы с № 1101 по № 1250 директора института по основной деятельности и личному составу за 1968 год. Том 6. 6 сентября – 1 октября, 195 арк.

131. Спр. 2834 Приказы с № 1251 по № 1400 директора института по основной деятельности и личному составу за 1968 год. Том 7. 1 октября – 30 ноября, 217 арк.

132. Спр. 2835 Приказы с № 1401 по № 1650 директора института по основной деятельности и личному составу за 1968 год. Том 8. 30 октября – 31 декабря, 325 арк.

133. Спр. 2945 Приказы с № 1 по № 165 директора института по основной деятельности и личному составу за 1969 год. Том 1. 2 января – 11 февраля, 253 арк.

134. Спр. 2946 Приказы с № 166 по № 350 директора института по основной деятельности и личному составу за 1969 год. Том 2. 11 февраля – 25 марта, 242 арк.

135. Спр. 2947 Приказы с № 351 по № 600 директора института по основной деятельности и личному составу за 1969 год. Том 3. 25 марта – 14 мая, 316 арк.

136. Спр. 2948 Приказы с № 601 по № 760 директора института по основной деятельности и личному составу за 1969 год. Том 4. 14 мая – 19 июня, 234 арк.

137. Спр. 2949 Приказы с № 761 по № 870 директора института по основной деятельности и личному составу за 1969 год. Том 5. 19 июня – 11 июля, 217 арк.

138. Спр. 2950 Приказы с № 871 по № 1000 директора института по основной деятельности и личному составу за 1969 год. Том 6. 11 июля – 28 августа, 258 арк.

139. Спр. 2951 Приказы с № 1001 по № 1200 директора института по основной деятельности и личному составу за 1969 год. Том 7. 28 августа – 29 сентября, 277 арк.

140. Спр. 2952 Приказы с № 1201 по № 1400 директора института по основной деятельности и личному составу за 1969 год. Том 8. 30 сентября – 15 ноября, 280 арк.

141. Спр. 2953 Приказы с № 1401 по № 1591 директора института по основной деятельности и личному составу за 1969 год. Том 9. 17 ноября – 31 декабря, 264 арк.

142. Спр. 3073 Приказы с № 1 по № 125 директора института по основной деятельности и личному составу за 1970 год. 3 января – 2 февраля, 239 арк.

143. Спр. 3074 Приказы с № 126 по № 269 директора института по основной деятельности и личному составу за 1970 год. 2 февраля – 28 февраля, 229 арк.

144. Спр. 3075 Приказы с № 270 по № 436 директора института по основной деятельности и личному составу за 1970 год. 2 марта – 31 марта, 192 арк.

145. Спр. 3076 Приказы с № 437 по № 687 директора института по основной деятельности и личному составу за 1970 год. 2 апреля – 30 мая, 325 арк.

146. Спр. 3077 Приказы с № 688 по № 853 директора института по основной деятельности и личному составу за 1970 год. 1 июня – 30 июня, 265 арк.

147. Спр. 3078 Приказы с № 854 по № 936 директора института по основной деятельности и личному составу за 1970 год. 1 июля – 31 июля, 187 арк.

148. Спр. 3079 Приказы с № 937 по № 1035-А директора института по основной деятельности и личному составу за 1970 год. 1 августа – 31 августа, 144 арк.

149. Спр. 3080 Приказы с № 1036 по № 1190 директора института по основной деятельности и личному составу за 1970 год. 1 сентября – 30 сентября, 254 арк.

150. Спр. 3081 Приказы с № 1191 по № 1327 директора института по основной деятельности и личному составу за 1970 год. 2 октября – 31 октября, 190 арк.

151. Спр. 3082 Приказы с № 1328 по № 1576 директора института по основной деятельности и личному составу за 1970 год. 2 ноября – 31 декабря, 339 арк.

152. Спр. 3208 Приказы с № 1 по № 200 директора института по основной деятельности и личному составу за 1971 год. 4 января – 29 марта, 291 арк.

153. Спр. 3590 Приказы с № 1 по № 165 директора института по основной деятельности и личному составу за 1973 год. 3 января – 30 марта, 234 арк.

154. Спр. 3591 Приказы с № 166 по № 285 директора института по основной деятельности и личному составу за 1973 год. 2 апреля – 1 июня, 182 арк.

155. Спр. 3592 Приказы с № 286 по № 397 директора института по основной деятельности и личному составу за 1973 год. 1 июня – 21 июля, 236 арк.

156. Спр. 3594 Прикази с № 512 по № 585 директора інститута по основній діяльності і особистому складу за 1973 год. 1 жовтня – 31 жовтня, 145 арк.
157. Спр. 3595 Прикази с № 586 по № 731 директора інститута по основній діяльності і особистому складу за 1973 год. 1 листопада – 30 грудня, 233 арк.
158. Накази № 388 – 456 ректора з особового складу за 2008 рік. 1 вересня – 30 вересня, 233 арк.
159. Андрущенко В. П. Про концептуальні засади філософії освіти України / В. П. Андрущенко, В. С. Лугай // Нова парадигма. – Вммп. 36. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. – С. 8-20.
160. Бех І. Д. Від волі до особистості / І. Д. Бех. – К. : Україна-Віта, 1995. – 202с.
161. Бойко А. М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації : Навчально-методичний посібник / А. М. Бойко. — К. : ІЗМН, 1996. — 232 с.
162. Бондар В. І. Модернізація галузі «Спеціальна освіта» : уроки на майбутнє / В. І. Бондар // Дефектологія. – 2004. - № 4. – С. 2-7.
163. Вовк Л. П. Громадсько–педагогічне сподвижництво в Україні (етапи і особливості) / Л.П. Вовк. – Міністерство освіти України, НПУ імені М. П. Драгоманова; Міжнародна фін. агенція. – К., 1997. – 179 с.
164. Выготский Л. С. Основы дефектологии / Л. С. Выготский – Собр. соч. Т. 5. – М. : Педагогика, 1983 . – 368 с.
165. Гончаренко С. Ярмаченко Микола Дмитрович / С. Гончаренко // Український педагогічний словник. - К. : Либідь, 1997.- С.374.
166. Дефектологічний словник : навчальний посібник / За ред. В. І. Бондаря, В. М. Синьова. – К. : «МП Леся», 2011. – 528 с.
167. Євтух М. Б. Розвиток освіти і педагогічної думки в Україні (кінець XVIII-перша половина XIX століття) : дис. ...д-ра пед. наук у формі наук. доповіді : 13.00.01. / М. Б. Євтух – Київський у-нт ім. Тараса Шевченка. – К., 1996. – 70 с.

168. Зязюн І. А. Гуманістична парадигма в освіті / І. А. Зязюн // Вища освіта в Україні: реалії, тенденції, перспективи розвитку. — К., 1996. — Ч. 1. — С. 3-25.
169. Калениченко Н. П. Ярмаченко Микола Дмитрович / Н. П. Калениченко // Українська радянська енциклопедія. В 12-и т. - К. : Голов ред. УРЕ, 1985.- Т.12.- С.521.
170. Колесник І. Ярмаченко Микола Дмитрович / І. Колесник // Педагогічний словник.- К. : Пед. думка, 2001.- С.513-514.
171. Кремень В. Г. Вимога часу – модернізація освіти / В. Г. Кремень // Освіта України. – 2003. - № 39 (5056). – 27 серпня – 3 вересня. - № 39 (5056).
172. Літературна читанка: Підруч. для 8 кл. шк. глухих /М. Д. Ярмаченко, Г. М. Коберник - К. : Рад.шк., 1967. - 182с.
173. Літературна читанка: Підруч. для 8 кл. шк.глухих / М. Д. Ярмаченко, Г. М. Коберник. - 3-є вид. - К. : Рад.шк., 1974. - 192с.
174. Літературна читанка: Підруч. для 8 кл. шк.глухих / М. Д. Ярмаченко, Г. М. Коберник. - 2-е вид. допов. і переробл. - К. : Рад. шк., 1971. - 199с.
175. Миколі Дмитровичу Ярмаченку – 70 років // Педагогіка і психологія. – 1998.- № 3.- С.205-206.
176. Ничкало Н.Г. До проблеми професійної освіти: сьогодення і перспективи / Н. Г. Ничкало // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 1998. – № 1. – С. 6-12.
177. Педагогічний словник / За редакцією М.Д.Ярмаченка. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
178. Синьов В. М. Нова стратегія розвитку колекційної педагогіки в Україні / В. М. Синьов, А. Г. Шевцов // Дефектологія. – 2004. - № 2. – С. 6-10.
179. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О. В. Сухомлинська. – К. : АПН, 2003. – 68 с.

180. Учений, педагог, громадський діяч: До 60-річчя з дня народження директора НДІ педагогіки УРСР М.Д. Ярмаченка // Рад. шк.- 1988.- № 9.- С.92.
181. Учений, педагог, громадський діяч: Миколі Ярмаченку – 70 років // Пед. газ.- 1998.- № 8.- С.1.
182. Федоренко С. В. Становлення та розвиток вітчизняної тифлопедагогіки [Текст] : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.03 / С. В. Федоренко – НПУ імені М. П. Драгоманова. – К., 2012. – 455 с.
183. Фомічова Л.І. Проектування навчання як засіб інтелектуального розвитку дошкільників з вадами слуху: операціонально- знаковий підхід: дис. д-ра психол. наук: 19.00.08 / Фомічова Людмила Іванівна - К., 1997. - 509 с.
184. Ярмаченко М. Д. 100 років гуманізму і творчості: Про історію створення Харків. школи-інтернату для глухих дітей / М. Д. Ярмаченко // Дефектологія. - 1996. - № 2. - С.46-49.
185. Ярмаченко М. Д. Академія педагогічних наук України (До 5-річчя від дня заснування) / М. Д. Ярмаченко // Шлях освіти. - 1997. - № 4. - С.6-10.
186. Ярмаченко М. Д. Академія педагогічних наук України : (п'ятиріччя становлення і розвитку) / М. Д. Ярмаченко // – К.: Пед. думка, 1997. – 154 с.
187. Ярмаченко М. Д. Академія педагогічних наук України / М. Д. Ярмаченко // - К., 1993. - 58с.
188. Ярмаченко М. Д. Актуальні питання радянської сурдопедагогіки / М. Д. Ярмаченка // Питання дефектології : Респ.наук.-метод.зб. - К., 1969. - Вип.IV. - С.4-13.
189. Ярмаченко М. Д. Актуальні питання становлення і розвитку радянської сурдопедагогіки / М. Д. Ярмаченко // Радянська школа - 1970. - № 6. - С.31-37.
190. Ярмаченко М. Д. Актуальні проблеми розвитку педагогічної науки в Українській РСР / М. Д. Ярмаченко // Проблеми дальшого розвитку

педагогічних і психологічних наук в світлі рішень ХХУ з'їзду КПРС : Тези республік.наук.конф. - К., 1977. - С.11-13.

191. Ярмаченко М. Д. Боротьба за здійснення загального обов'язкового навчання глухонімих дітей в Українській РСР в роки довоєнних п'ятирічок / М. Д. Ярмаченко // Звітно-наукова конференція кафедр інституту : Тези доп.- К., 1960.- С.32-33.

192. Ярмаченко М. Д. Виховання і навчання глухих дітей в Українській РСР: Дис. д-ра пед. наук / М. Д. Ярмаченко // – К., 1968. – 607 с.

193. Ярмаченко М. Д. Виховання і навчання глухих дітей в Українській РСР : Посібник для студ. дефект. ф-тів пед.ін-тів та працівників шк. глухих / М. Д. Ярмаченко // - К.: Рад.шк., 1968. - 320с.

194. Ярмаченко М. Д. Деякі аспекти свідомості в навчанні глухих дітей / М. Д. Ярмаченко // Питання дефектології: Респ. наук.-метод.зб. - К., 1967. - Вип.3.- С.90-101.

195. Ярмаченко М. Д. Деякі питання розвитку зв'язної мови у глухонімих учнів молодших класів / М. Д. Ярмаченко // Наукові записки НДІ психології МО УРСР Т.ХІІ. Питання спец. психології. - К., 1959.- С.57-76.

196. Ярмаченко М. Д. Дискусія з питань сурдопедагогіки / М. Д. Ярмаченко // Українська мова в школі. - 1952. - № 6. - С.91-92.

197. Ярмаченко М. Д. Діяльність інституту в умовах партійно-ідеологічного тиску / М. Д. Ярмаченко // Інститут педагогіки: погляд через роки :(До 75-річчя від дня заснування Укр.НДІ педагогіки). - К.,2002. - С.64-70.

198. Ярмаченко М. Д. До питання зміцнення навчально-виховної роботи шкіл глухонімих з життям / М. Д. Ярмаченко // Звітно-наукова конференція кафедр інституту за 1960 рік : Тези доп. - К., 1961. - С.45-46.

199. Ярмаченко М. Д. За принципами гуманізму : Про Всесвіт. конф. з тактики і стратегії освіти, профілактики та інтеграції інвалідів. Організована ЮНЕСКО, 2-7 листоп. 1981 р., Торемалінос (Іспанія) / М. Д. Ярмаченко // Радянська освіта. - 1981. - 26 груд. (№ 103). - С.2.

200. Ярмаченко М. Д. З історії підготовки дефектологічних кадрів на Україні / М. Д. Ярмаченко // Наукові записки КДПІ імені М.О.Горького. - К., 1958. - Т.28. - С.119-130.
201. Ярмаченко М. Д. Завдання спеціальних шкіл УРСР в піднесенні навчально-виховної роботи з аномальними дітьми / М. Д. Ярмаченко, І. М. Манжула // Навчально-виховна робота в спеціальних школах : (Для глухонімих та розумово відсталих дітей). - К., 1960. - Вип.1.- С.3-13.
202. Ярмаченко М. Д. Історичні аспекти і перспективи розвитку сурдопедагогіки в Українській РСР / М. Д. Ярмаченко // Народна освіта і педагогічна думка в Українській РСР за 50 років : Тези ювіл. наук.сес. - К., 1967. - С.262-264.
203. Ярмаченко М. Д. Історичні передумови розвитку педагогічної науки в Україні (1917-1920) / М. Д. Ярмаченко // Ін-т педагогіки: погляд через роки : (До 75-річчя від дня заснування Укр.НДІ педагогіки). - К., 2002. - С.17-33.
204. Ярмаченко М. Д. Історія сурдопедагогіки : Навч.посіб. для дефект. ф-тів ін-тів / М. Д. Ярмаченко. – К. : Вища шк., 1975. – 423 с.
205. Ярмаченко М. Д. Історія сурдопедагогіки: навч. посібник / М. Д. Ярмаченко. – Рукопис.
206. Ярмаченко М. Д. Київській школі глухих дітей - 60 років. З досвіду роботи Київської школи глухих // М. Д. Ярмаченко / Зб. ст. : - К., 1962. - С.5-14.
207. Ярмаченко М. Д. Лев Виготський у контексті сучасної дефектології / М. Д. Ярмаченко // Дефектологія. - 1996. – № 1. - С.16-18.
208. Ярмаченко М. Д. Науково-теоретичні основи проблеми компенсації глухоти / М. Д. Ярмаченко // Дефектологія. - 1999. - № 2. - С.4-9.
209. Ярмаченко М. Д. Основні віхи становлення і розвитку дефектологічної науки в Україні / М. Д. Ярмаченко // Інтеграція аномальної дитини в сучасній системі соціальних відносин : Матеріали Всеукр.наук.-практ.конф., 2-3 листоп. 1994 р. - К., 1994. - С.3-12.

210. Ярмаченко М. Д. Особливості планування глухими учнями своєї практичної діяльності / М. Д. Ярмаченко // Звітно-наукова конференція кафедр інституту за 1964 рік : Тези доп. (Гуманіт.науки). - К., 1965. - С.188-190.
211. Ярмаченко М. Д. Підсумки і перспективи : НДІ педагогіки УРСР - 50 років / М. Д. Ярмаченко // Радянська школа. - 1976. - № 10. - С.30-38.
212. Ярмаченко М. Д. Післявоєнна відбудова й дальший розвиток Українського інституту педагогіки / М. Д. Ярмаченко // Інститут педагогіки: погляд через роки : (До 75-річчя з дня заснування Укр. НДІ педагогіки). - К., 2002. - С.79-86.
213. Ярмаченко М. Д. Початкові вправи у навчанні глухих учнів планування переказу / М. Д. Ярмаченко // Питання дефектології : Міжвід. наук.-метод. зб. - К., 1966. – Вип II. - С.103-112. - М-во освіти УРСР.
214. Ярмаченко М. Д. Про діяльність Президії Академії педагогічних наук України за період з листопада 1992 по листопад 1997 року : Тези доп. на заг. зборах Акад. М.Д.Ярмаченко, Президента АПН України / М. Д. Ярмаченко // Педагогічна газета. - 1997. - № 12. - С.1.
215. Ярмаченко М. Д. Проблема компенсації в радянській дефектології / М. Д. Ярмаченко // Методичні розробки питань навчання, виховання і корекційної роботи в спеціальних школах.- К., 1972.- Ч.І.- С.10-13.
216. Ярмаченко М. Д. Проблема свідомості у навчанні глухих дітей : (До постановки питання.) / М. Д. Ярмаченко // Тези доповідей другої науково-практичної конференції з питань спеціальної педагогіки, 13-16 червня 1963.- К., 1963.- С.71-73.
217. Ярмаченко М. Д. Реалізація принципу свідомості в навчанні глухих учнів / М. Д. Ярмаченко // Питання дефектології. - 1965. - Вип.1. - С.11-28.

218. Ярмаченко М. Д. Робота з листами як засіб розвитку мови в 3 класі школи глухонімих / М. Д. Ярмаченко // Укаїнська мова в школі - 1956. - № 4. - С.55-60.
219. Ярмаченко М. Д. Розвиток зв'язної мови у глухих учнів III класу: дис. ... канд. пед. наук / М. Д. Ярмаченко – КДПІ імені О. М. Горького. – К., 1954. – 178 с.
220. Ярмаченко М. Д. Розвиток творчості і пізнавальної активності у навчанні глухих учнів молодших класів / М. Д. Ярмаченко // Звітно-наукова конференція кафедр інституту : Тези доп., (15-17 лют. 1966 р.). Гуманіт.науки. - К., 1966. - С.88-89.
221. Ярмаченко М. Д. Розуміння та обґрунтування принципу свідомості у навчанні глухих дітей / М. Д. Ярмаченко // Звітно-наукова конференція кафедр інституту : Тези доп. - К., 1964. - С.94-96.
222. Ярмаченко М. Д. Російсько-українські сурдопедагогічні зв'язки : (дожовтневий період) / М.Д. Ярмаченко. – К., Вища шк., 1974. - 51с.
223. Ярмаченко М. Д. Свідомість у навчанні глухих учнів : Метод. лист / М. Д. Ярмаченко. – К., 1963. - 109с.
224. Ярмаченко М. Д. Стан навчання і виховання глухонімих дітей України в перше десятиріччя після Великої Жовтневої революції / М. Д. Ярмаченко // Звітно-наукова конференція кафедр інституту : Тези доп. - К., 1959. - С.31.
225. Ярмаченко М. Д. Характеристика планування глухими учнями практичної діяльності / М. Д. Ярмаченко // Питання дефектології : Респ. наук.-метод.зб. - К.: Рад.шк., 1967. - Вип.3.- С.101-119.
226. Ярмаченко Н. Д. Школа - дворец юных киевлян : О работе Киевской школы для глухих детей / Н. Д. Ярмаченко, Т. И. Зибницкая // Жизнь глухих. - 1966. - № 5. - С.13-14.
227. Ярмаченко Н. Д. Ведение дневников как форма работы по развитию речи глухонемых учащихся младших классов / Н. Д. Ярмаченко // Учебно-воспитательная работа в специальных школах (в школах для

глухонемых, слепых детей и вспомогательных школ) / Под ред. А. И. Дьячкова и В. Н. Тарасова. - М., 1957. - Вып.П (79).- С.20-36.

228. Ярмаченко М. Д. Ведення календаря погоди і природи в молодших класах школи глухих / М. Д. Ярмаченко // Навчально-виховна робота в спеціальних школах : Для глухонімих та розумово відсталих дітей. - К., 1960. - Вип.1.- С.77-85.

229. Ярмаченко Н. Д. Воспитание и обучение глухих детей в Украинской ССР : автореф. дис. ...д-ра пед.наук / Н. Д. Ярмаченко. – М., 1969. - 86с.

230. Ярмаченко Н. Д. Двухсотлетие первого училища для глухих в Германии / Н. Д. Ярмаченко // Дефектология. - 1978. - № 6. - С.77-82.

231. Ярмаченко Н. Д. Деятельность НИИ педагогики Министерства просвещения УССР по реализации решений XXVI съезда КПСС в области народного образования / Н. Д. Ярмаченко // Развитие педагогических исследований в союзных республиках : Тез.докл. на сес. совета по координации пед. исслед. в СССР, посвящ. 60-й годовщине образования СССР. 18 окт. 1982. - М., 1982. - С.45-52.

232. Ярмаченко Н. Д. Интенсификация развития детей с недостатками слуха в процессе обучения - актуальнейшая проблема сурдопедагогики / Н. Д. Ярмаченко // Повышение эффективности педагогического процесса в учебных заведениях для глухих. - К., 1983. - С.3-7.

233. Ярмаченко Н. Д. К вопросу о планировании практической деятельности глухими детьми / Н. Д. Ярмаченко // Проблемы психического развития аномального ребенка : Материалы к XVIII Междунар. психол. конгр. - М., 1966. - С.47-48.

234. Ярмаченко Н. Д. Краткий дефектологический словарь / Н. Д. Ярмаченко // Сов.педагогика. - 1965. - № 4. - С.142-144.

235. Ярмаченко Н. Д. Ленинские идеи о народном образовании и их воплощение в сурдопедагогике / Н. Д. Ярмаченко // Дефектология. - 1970. - № 2. - С.25-33.

236. Ярмаченко Н. Д. Некоторые аспекты проблемы сознательности в обучении глухих детей / Н. Д. Ярмаченко // Пятая научная сессия по дефектологии, 27-30 марта 1967 г. : Тез. докл. - М., 1967. - С.51-53.

237. Ярмаченко Н. Д. Некоторые вопросы обучения языку учащихся IX-XII кл. украинских школ для глухонемых / Н. Д. Ярмаченко // Совещание дефектологов, посвященное перестройке работы специальных школ в свете решений XXI съезда КПСС (14-16 мая 1959) : Тез. докл. - К., 1959. - С.12-14.

238. Ярмаченко Н. Д. О подготовке дефектологических кадров / Н. Д. Ярмаченко // Тезисы докладов третьей научной сессии по вопросам дефектологии. 22-25 марта 1960 г. - М., 1960. - С.13-14.

239. Ярмаченко Н. Д. Об основах обучения и воспитания аномальных детей / Н. Д. Ярмаченко // Сов. педагогика. - 1967. - № 6. - С.144-146.

240. Ярмаченко Н. Д. Основные методические приемы по исследованию проблемы сознательности в обучении глухих школьников / Н. Д. Ярмаченко // Материалы к семинару по методике сурдопедагогических исследований, 28 мая-1 июня 1968 г. - К., 1968. - С.51-52.

241. Ярмаченко Н. Д. Первый систематический курс сурдопедагогики / Н. Д. Ярмаченко // Сов. педагогика. - 1965. - №12. - С.144-146

242. Ярмаченко Н. Д. Проблема компенсации в сурдопедагогике / Н. Д. Ярмаченко // Тезисы докладов III Всесоюзных педагогических чтений, (25-29 марта 1973 г.). - М., 1973. - С.26-27.

243. Ярмаченко Н. Д. Проблема компенсации глухоты / Н. Д. Ярмаченко. - К.: Рад. шк., 1976. - 167с.

244. Ярмаченко Н. Д. Путь длиною в 200 лет: О Лейпцигской школе для глухих / Н. Д. Ярмаченко // В едином строю. - 1978. - № 12. - С.24-25.

245. Ярмаченко Н. Д. Развитие школы для глухонемых детей на Украине в годы довоенных пятилеток / Н. Д. Ярмаченко // Тезисы докладов четвертой научной сессии по вопросам дефектологии, 26-29 марта 1962 г. - М., 1962. - С.70-72.

246. Ярмаченко Н. Д. Реализация принципа сознательности в условиях предметно-практической деятельности глухих школьников / Н. Д. Ярмаченко // Шестая научная сессия по дефектологии, 14 – 17 июня 1971. : Тез.докл. - М., 1971. - С.570-571.

247. Ярмаченко Н. Д. Роль личной деятельности глухих учащихся в осознании ими конкретной задачи / Н. Д. Ярмаченко // Сознательность в учении глухих учащихся: Материалы к науч.конф. по проблеме сознательности в учении глухих учащихся. - К., 1963. - С.60-61.

248. Ярмаченко Н. Д. Сознательность в учении глухих детей / Н. Д. Ярмаченко // Сознательность в учении глухих учащихся : Материалы к науч.конф. по проблеме сознательности в учении глухих учащихся. - К., 1963. - С.3-12.

249. Ярмаченко Н. Д. Теоретичне обґрунтування експериментального навчання по темі : Реалізація принципу свідомості у навчанні глухих учнів / Н. Д. Ярмаченко // Звітно-наукова конференція кафедр інституту : Тези доп., (15-17 лют. 1967 р.). Гуманіт.науки. - К., 1967. - С.76-77.

250. Ярмаченко Н. Д. Тесная связь сурдопедагогической науки и практики / Н. Д. Ярмаченко // Дефектология. - 1971. - № 2. - С.87-89.

251. Ярмаченко М. Д. Питання інтеграції глухих / М. Д. Ярмаченко // Перша Всеукраїнська конференція з питань навчання глухих в Україні, К., 09-10.VI.2000.

252. Ярмаченко Н.Д. Научно-исследовательский институт педагогики Украинской ССР (1926 – 1976) / Ред. коллегия: Н.Д. Ярмаченко и др. – К.: Вища школа, 1976. – 112 с.

253. <http://undip.org.ua>.

254. www.naps.gov.ua.

Додаток А Докусент 1 а

педагогич КДПТ і ч. о. м. Тарьково.
В 1961 р. уривок в мене званий
доцента.

З 1959 по 1964 рр. завдував
кафедрою дефектології, а потім
кафедрою сурдопедагогії і мо-
нографії. В 1968 р. завершив
роботу над докторською дисерта-
цією на тему: „Виховання і
навчання глухих дітей в Укра-
їнській РСР, але скаргом
сурдопедагогич Науково-дослід-
ного інституту дефектології АМН
СРСР рекомендована до захисту.
Маю 51 друковану працю,
серед яких 6 монографій,
інструкції для VIII кл. спеціальної,
навигаційні картки для недітей з глу-
бокою глухотію журналних статей.

Неодноразово обиравався
членом і секретарем партбюро
педагогічного факультету, членом
світової дисципліни, а з 1963 по
1967 рр. працював секретарем
парткому КДПТ і ч. Тарьково.

З 1963 р. працював інструктором
членом районного райкому
партії. З 1964 по 1966 рр. був
кандидатом у члени Київського
міськвиконкому партії. В 1965 і
в 1967 рр. обиравався депутатом
Радянської ради депутатів

інженер м. Києва. Зараз працює
головною державною комісією
райради по народній освіті.

Відомі мої проживають у рідному
селищі Герасимівка Київського р-ну Київської
області. Зараз вони когоспівники -
землемірці.

Дружина - Яковченко М. Ф. - працює
вчителькою у 52 с.ш.

м. Києва. Дочка навчається
у школі.

М. Яковченко
20. VIII. 1968 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

№ _____

ВИТЯГ З НАКАЗУ

по студентському складу

від 11 вересня 1947 року

№ 692 – ж

§ 5

Осіб, що склали вступні іспити на I-й курс дефектологічного факультету КДПІ, зарахувати студентами 1-го курсу дефектологічного факультету понад план без надання гуртожитку:

1. Ярмаченко М.Д.
2. Байчас Г.К.
3. Бунєєву Т.К.
4. Бабич Р.І.
5. Корсукову М.В.
6. Єрмешову В.А.
7. Куриловську Л.С.
8. Аукштікальніс І.Я.

ДИРЕКТОР

доц. Чамата

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

№ _____

ВИТЯГ З НАКАЗУ

по студентському складу

від 14 лютого 1948 року

№ 116

На підставі результатів зимової екзаменаційної сесії зарахувати на стипендію з 1-го лютого 1948 року таких студентів ДЕФЕКТОЛОГІЧНОГО факультету КДПУ ім. Горького:

I курс (мов. літ. відділ)

№ п/п	Прізвище та ініціали	Рік народ	Кількість дітей	Час демоб	Група інв..	Пенс.	Розмір стипендії
26	Ярмаченко М.Д.	1928	-	-	-	-	290

ДИРЕКТОР

доц.

Чамата

Завідувач Архівом

О.П.Вторая

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

№ _____

ВИТЯГ З НАКАЗУ

по студентському складу

від 04 липня 1951 року

№ 639 – в

Студентів-випускників IV-го курсу педагогічного факультету КДПІ ім. Горького, які повністю виконали навчальний план 4-х річного навчання, успішно склали всі іспити та заліки і державні екзамени в Державній Екзаменаційній Комісії, вважати закінчивши ми Київський Державний Педагогічний інститут та з 1-го липня 1951 року вибувшими з інституту на педагогічну роботу за призначенням Міністерства Освіти УРСР.

Відділ спец педагогіки (мовно-літературний)

1. Айзеншток Л.Я.	12.Полякова М.
2. Бунєєву Т.К.	13.Сагай О.А.
3. Верхівська Л.Л.	14.Сердюк С.В.
4. Єфімова Л.А.	15.Страшевська О.Г.
5. Козак Т.М.	16.Тимошенко О.С.
6. Кривець В.І.	17.Ткаченко Г.О.
7. Комарівська М.Я.	18.Тамара І.В.
8. Кушнір Є.І.	19.Хакало Г.Л.
9. Мельник Г.Д.	20.Сак М.Н.
10.Моргуліс І.С.	21.Ярмаченко М.Д.
11.Нагорна Л.Я.	

ДИРЕКТОР КИЇВСЬКОГО
 ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО
 ІНСТИТУТУ ім. ГОРЬКОГО

І. ЗОЛОТОВЕРХИЙ

АРХІВНИЙ ВИТЯГ

Наказ № 7

по Київському Державному Педагогічному Інституту ім. Горького

від 5-го січня 1952 року

§ 1.

На підставі наказу заступника Міністра освіти УРСР т. Філіпова О.М. за № 877 / К від 19-го грудня 1951 року затвердити тов. ЯРМАЧЕНКО М.Д. з 16-го жовтня 1951 року аспірантом першого року навчання кафедри спец педагогіки, якого переведено з Київського Інституту Дефектології.

§ 2.

Бухгалтерії інституту (т. Лізаку) зарахувати аспіранта I-го року навчання тов. ЯРМАЧЕНКО М.Д. на стипендію.

ТВО ДИРЕКТОРА КИЇВСЬКОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ

ім. ГОРЬКОГО

(Г. ІВАШИНА)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

імені М.П. Драгоманова

№ _____

ВИТЯГ З НАКАЗУ

по особовому складу

від 15 вересня 1954 року

№ 794

§ 3.

Призначити Ярмаченка Миколу Дмитровича на посаду асистента кафедри спецпедагогіки з 1 вересня 1954 року з педнавантаженням: по стаціонару 720 годин та по заочному відділу 60 годин разом 780 годин з місячним окладом 1050 крб.

Підстава: Призначення Міністерства Освіти.

В.О. ДИРЕКТОРА ІНСТИТУТУ

(Г. Івашина)

Додаток А Документ 6 а

Директору Київської
державної педагогічної інсти-
туту ім. О. М. Гоголя
гр-на Ірина Іванівна Школик
Дмитрівна.

Заява

Прошу зарахувати мене на посаду
асистента при кафедрі спеціальної
педагогіки.

До заяви додаються підписані ПДВ
ліквітерські свідоцтва ІРСР.

28. VIII. 1954.

Ш. Дмитрівна

Нова адреса :

Київ-55

Бере ст. літо-вськїї пр-сіектї

7 кв 136.

15. 4. 1969р.

ПРОТОКОЛ

СЧЕТНОЙ КОМИССИИ, ИЗБРАННОЙ НА ЗАСЕДАНИИ УЧЕНОГО СОВЕТА КИЕВСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ИНСТИТУТА

от 24 декабря 1954 г. ур
2

Счетная комиссия в составе проф. Жуковского Л.В.
(председателя) и доц. Жавжарова А.А., доц. Колывалова В.М. (члены) провели голосование членов Ученого

по делу Армазена Николая Дмитриевича на
поискание устной степени кандидата педагогических наук (из сурдологической).

Открыв урну, комиссия обнаружила в ней всего бюллетеней. 28

Из них: За 24

Против 2

Не действительны 2

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИССИИ Л. Жуковский

- ЧЛЕНЫ:
- 1. В. М. Колывалов
 - 2. А. А. Жавжаров

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

№ _____

ВИТЯГ З НАКАЗУ

по особовому складу

від 10 грудня 1956 року

№ 898

§ 1.

Асистента кафедри спец педагогіки тов. ЯРМАЧЕНКО М.Д. перевести на посаду старшого викладача цієї ж кафедри з місячним окладом 2500 крб. з 22-го листопада 1956 року.

Підстава: Доповідна записка декана педагогічного факультету тов. Шелухіна.

ДИРЕКТОР ІНСТИТУТУ

(доц. ПІДТИЧЕНКО)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

№ _____

ВИТЯГ З НАКАЗУ

по особовому складу

від 16 лютого 1956 року

№ 100

§ 6.

У зв'язку з хворобою декана педагогічного факультету тов. СМАЛЮГИ О.М. тимчасове виконання обов'язків декана цього факультету покласти на викладача цього ж факультету кандидата педагогічних наук тов. ЯРМАЧЕНКО М.Д. з 30-го січня 1956 року до видужання тов. Смалюги О.М.

Підстава: Розпорядження навчальної частини.

В.О. ДИРЕКТОРА ІНСТИТУТУ

(Г. Івашина)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

імені М.П. Драгоманова

№ _____

ВИТЯГ З НАКАЗУ

по особовому складу

від 6 березня 1957 року

№ 215

На підставі правил прийому до вищих учбових закладів, наказую:

§ 1.

Створити приймальну комісію заочного відділу в такому складі:

10. Ярмаченко М.Д. – представник профорганізації / член комісії

§ 2.

Приймальній комісії розглядати заяви про вступ до заочного відділу у два тижні. Зарахування до окремих груп з трирічним строком навчання провести з 1 по 20 червня.

На перші курси по відділах спецпедагогіки, дошкільного виховання і початкової освіти зарахування провести по результатах конкурсу з 1 по 30 червня.

ДИРЕКТОР ІНСТИТУТУ

(доц. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 11

АРХІВНИЙ ВИТЯГ

Наказ № 323

по Київському Державному Педагогічному Інституту ім. Горького

від 28-го травня 1957 року

§ 1.

Для підготовки і видання «Наукових записок» - збірника робіт аспірантів-дисертантів створити редакційну комісію в складі:

1. Кандидат філософських наук Войтко В.І. – відповідальний редактор
2. Доцент Кириченко О.Г. – заступник редактора
3. Доцент Коваль П.Й.
4. Кандидат педагогічних наук Ярмаченко М.Д.
5. Доцент Походзіло М.У.
6. Викладач Плющ М.Я.

§ 2.

Редакційній колегії закінчити редагування збірника до 25 червня 1957 року.

ДИРЕКТОР ІНСТИТУТУ

(доц. Підтиченко)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

№ _____

ВИТЯГ З НАКАЗУ

по особовому складу

від 21 квітня 1958 року

№ 209

Відповідно до розпорядження Начальника Управління підготовки вчителів Міністерства Освіти УРСР № 08/11 від 17 квітня 1958 року для проведення в 1958 році державних екзаменів на заочному відділі Київського державного педагогічного інституту ім. Горького затвердити державні екзаменаційні комісії в такому складі:

III. По педагогічному факультеті

(укр. та біолог. відділи)

1. Слободинську Ф.Л. – викладач історії КПРС, кандидат наук, доцент.
2. Бойчук М.К. – викладач української мови.
3. Малюшицький І.П. – ст. викладач хімії Київського держуніверситету.
4. Ярмаценка М.Д. – викладач спец педагогіки, кандидат наук.

ДИРЕКТОР КИЇВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ

(доц. Підтиченко)

Додаток А Документ 13

АРХІВНИЙ ВИТЯГ

Наказ № 732

по Київському Державному Педагогічному Інституту ім. Горького

від 28-го листопада 1958 року

Для підготовки і видання збірника наукових праць студентів утворити редакційну колегію в складі: кандидат філологічних наук Н.В. СУРОВА – редактор, кандидат філологічних наук, доцент Б.Д. ВОЙТУШЕНКО – заступник редактора, старший викладач М.К. БОЙЧУК, кандидат фізико-математичних наук Г.Г. КОРДУН, кандидат педагогічних наук М.Д. ЯРМАЧЕНКО.

В.О. ДИРЕКТОРА ІНСТИТУТУ

(доц. МІТЮРЬОВ)

Додаток А Документ 14

АРХІВНИЙ ВИТЯГ

Наказ № 154

по Київському Державному Педагогічному Інституту ім. Горького

від 7-го березня 1959 року

Старшому викладачу кафедри спец педагогіки ЯРМАЧЕНКО М.Д. надати відрядження до м. Москви на нараду представників науково-дослідних установ з метою координації науково-дослідницької роботи в галузі дефектології з 9-го березня по 14 березня 1959 року на 5 днів.

Бухгалтерії видати командировочне посвідчення.

Підстава: Заступника міністра освіти УРСР т. Миргородського від 7/III – 1959 року № 07 – 34

ДИРЕКТОР ІНСТИТУТУ

(доц.ПІДТИЧЕНКО)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

ВИТЯГ З НАКАЗУ

по особовому складу

від 19 липня 1960 року

№ 529

На підставі Наказу Міністра Вищої Освіти СРСР № 744 від 17 липня 1957 року «Про порядок проведення конкурсів на заміщення штатних посад професорсько-викладацького складу у вищих учбових закладах» і у відповідності з результатами проведеного в інституті конкурсу, затвердженого рішенням Вченої Ради інституту від 27 червня 1960 року зарахувати, як прошедший по конкурсу:

§ 16.

Ярмаченко М.Д. в.о. доцентом і зав. кафедри дефектології з 1 вересня 1960 р.

ДИРЕКТОР ІНСТИТУТУ

(доц. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 16

АРХІВНИЙ ВИТЯГ

Наказ № 843-а

по Київському Державному Педагогічному Інституту ім. Горького

від 3-го листопада 1960 року

Відповідно до листа Міністерства освіти УРСР від 25.10.1960 р. про складання програм для вищих учбових закладів СРСР доручити кафедрі дефектології підготувати програми по спеціальності «Дефектологія, педагогіка і методика початкової освіти».

№ п/п	Назва дисципліни	Термін виконання	Хто відповідає
1	Основи дефектології	20.11.1960 р.	Зав. кафедри дефектології М.Д.Ярмаченко
2	Сурдопедагогіка	28.11.1960 р.	-П -
3	Олігофренопедагогіка	-П -	-П -
4	Історія сурдопедагогіки	25.11.1960	-П -
5	Історія олігофренопедагогіки	-П -	-П -
6	Логопедія	20.11.1960 р.	-П -
7	Загальна патологія	-П -	-П -
8	Основи невропатології	25.11.1960 р.	-П -
9	Психопатологія дитячого віку	28.11.1960 р.	-П -
10	Клініка органів слуху і мови	-П -	-П -
11	Клініка олігофренії	-П -	-П -
12	Організація і методика проведення виховної роботи в інтернаті школи для глухонімих дітей	25.11.1960 р.	-П -
13	Організація і методика проведення виховної роботи в інтернаті допоміжної школи	-П -	-П -
14	Психологія глухонімої дитини	28.11.1960 р.	-П -
15	Психологія розумово відсталі дитини	-П -	-П -
16	Методика викладання української мови в школі глухонімих	20.11.1960 р.	-П -
17	Методика викладання української мови в допоміжній школі	-П -	-П -
18	Методика викладання арифметики в школі глухонімих	-П -	-П -
19	Методика викладання арифметики в допоміжній школі	-П -	-П -
20	Методика викладання природознавства в початковій школі і школі глухонімих	25.11.1960 р.	-П -
21	Методика викладання природознавства в початковій і допоміжній школі	-П -	-П -
22	Методика викладання історії в початковій	-П -	-П -

	школі і школі глухонімих		
--	--------------------------	--	--

Додаток А Документ 17

23	Методика викладання історії в початковій і допоміжній школі	-П -	-П -
24	Методика викладання географії в початковій школі – школі глухонімих	28.11.1960 р.	-П -
25	Методика викладання географії в початковій і допоміжній школі	-П -	-П -
26	Слухова робота з методикою її проведення в школі глухонімих	-П -	-П -
27	Практикум з техніки мови в школі глухонімих	-П -	-П -
28	Практикум з логопедії	-П -	-П -
29	Спецкурс з дефектології (для сурдопедагогів)	25.11.1960 р.	-П -
30	Спецкурс з дефектології (для олігофренопедагогів)	-П -	-П -
31	Спецсеминар з сурдопедагогіки	28.11.1960 р.	-П -
32	Спецсеминар з олігофренопедагогіки	-П -	-П -
33	Педпрактика в спеціальних школах без відриву від навчальних занять	28.11.1960 р.	-П -
34	Каліграфія з методикою викладання	-П -	доцент Івашина Г.З.

Всі зазначені програми розглянути на кафедрі, затвердити на раді інституту і надіслати у 4-х примірниках до 1 грудня ц.р. до Міністерства освіти УРСР.

ДИРЕКТОР ІНСТИТУТУ

(доц. М. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 18

АРХІВНИЙ ВИТЯГ

Наказ № 317

від 13-го квітня 1962 року

Для підготовки і видання тез доповідей другої міжвузівської наукової студентської конференції з дефектології, що відбудеться 8-9 травня цього року, утворити редакційну комісію в такому складі:

Доц. Ярмаченко М.Д. – редактор

Ст. викладач Масенко Н.Ф.

Викладач Петрова Є.П.

Викладач Ульянова Т.К.

Студент IV курсу Лаврик Р.Т.

Підстава: Дозвіл заступника міністра освіти УРСР т. Завала від 10/IV – 1962 року.

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(доц. ПІДТИЧЕНКО)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

ВИТЯГ З НАКАЗУ

по особовому складу

від 28 лютого 1961 року

№ 143

На виконання розпорядження Міністерства освіти УРСР від 3 січня 1958 року № 08 – 8 – 2539 про підготовку логопедів на дефектологічному відділі педагогічного факультету н а к а з у ю :

§ 2.

Перед випускними державними екзаменами прийняти додатковий екзамен з логопедії, для чого виділити кваліфікаційну комісію в складі:

1. Завідувач кафедри дефектології Ярмаченка М.Д. – голова комісії
2. Викладач Савченко М.А. – член комісії
3. Викладач Туринська І.М. – член комісії
4. Викладач Манжура К.Д. – член комісії

ДИРЕКТОР ІНСТИТУТУ

(доц. ПІДТИЧЕНКО)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

ВИТЯГ З НАКАЗУ

по особовому складу

від 9 травня 1963 року

№ 369

На виконання розпорядження Міністерства освіти УРСР від 3 січня 1958 року № 08 – 8 – 2539 про підготовку логопедів на дефектологічному відділі педагогічного факультету

Н А К А З У Ю:

§ 2.

Перед випускними державними екзаменами прийняти додатковий екзамен з логопедії, для чого виділити кваліфікаційну комісію в складі:

1. Декан педагогічного факультету Шелухін Д.Я. – голова комісії
2. Завідувач кафедри дефектології Ярмаченко М.Д.
3. Викладач Турчинська К.М.
4. Викладач Савченко М.А.

§ 3.

Усім випускникам, які успішно працювали у логопедичних кабінетах і склали екзамен з логопедії, видати спеціальні посвідчення.

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(доц. М. ПІДТИЧЕНКО)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

ВИТЯГ З НАКАЗУ

по особовому складу

від 6 травня 1964 року

№ 469

На виконання розпорядження Міністерства освіти УРСР від 3 січня 1958 року № 08 – 8 – 2539 про підготовку логопедів на дефектологічному відділі педагогічного факультету

Н А К А З У Ю:

§ 2.

Перед випускними державними екзаменами прийняти додатковий екзамен з логопедії. Для чого виділити кваліфікаційну комісію в складі:

1. Декан педагогічного факультету Шелухін Д.Я. – голова комісії
2. Завідувач кафедри дефектології Ярмаченко М.Д.
3. Старший викладач Савченко М.А.
4. Викладач Двигун І.І.
5. Старший викладач Турчинська К.М.

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(доц. ПІДТИЧЕНКО)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

ВИТЯГ З НАКАЗУ
по особовому складу

від 12 квітня 1961 року

№ 219

§ 1.

Для проведення набору до аспірантури інституту створити приймальну комісію в такому складі:

17. Кандидат педагогічних наук М.Д. ЯРМАЧЕНКО, завідувач кафедри дефектології

§ 2.

Для проведення вступних екзаменів до аспірантури інституту створити екзаменаційні комісії в складі:

Дефектологія

1. Доцент Д.Я. Шелухін – голова комісії
2. Кандидат педагогічних наук М.Д. Ярмаченко
3. Доцент Г.З. Івашина

ДИРЕКТОР ІНСТИТУТУ

(доц. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 23

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

ВИТЯГ З НАКАЗУ

по особовому складу

від 26 травня 1962 року

№ 439

§ 1.

Для проведення набору до аспірантури інституту створити приймальну комісію в такому складі:

15. Доцент М.Д. Ярмаченко, завідувач кафедри дефектології

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(доц. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 24

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

ВИТЯГ З НАКАЗУ
по особовому складу

від 9-го квітня 1963 року

№ 293

На підставі правил прийому наказую створити приймальну комісію по прийому на стаціонар та вечірній відділ Київського державного педінституту ім. Горького на 1963 – 1964 навчальний рік в складі таких товаришів:

12. М.Д. Ярмаченко – відповідальний секретар, доцент, кандидат педагогічних наук

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(доц. М. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 25

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

ВИТЯГ З НАКАЗУ
по особовому складу

від 1-го червня 1964 року

№ 556

§ 1.

Для проведення набору до аспірантури створити приймальну комісію в такому складі:

12. Доцент Ярмаченко М.Д. – секретар парткома

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(доц. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 26

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

ВИТЯГ З НАКАЗУ
по особовому складу

від 30 серпня 1961 року

№ 558-а

§1.

Декану педагогічного факультету КДПІ ім. Горького доц. ШЕЛУХІНУ Д.Я. надати решту профвідпустки за 1961 рік з 7-го вересня по 4-е жовтня цього року включно.

На час відпустки доц. Шелухіна виконання обов'язків декана факультету покласти на доц. Ярмаченка М.Д.

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(доц. М.ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 27

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

ВИТЯГ З НАКАЗУ

по особовому складу

від 15-го січня 1962 року

№ 35

§ 7.

На підставі виписки з протоколу від 1-го листопада 1961 року за № 47/П ВАКа в. о. доцента кафедри дефектології інституту ЯРМАЧЕНКО М.Д. затвердити в ученому званні доцента кафедри дефектології з 1-го листопада 1961 року.

Підстава: Виписка з протоколу від I/XI -1961 року № 47/П.

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(доц. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 28

АРХІВНИЙ ВИТЯГ

Наказ № 315

від 12-го квітня 1962 року

§ 1.

Відповідно до наказу по Міністерству освіти УРСР від 7-го квітня 1962 року № 150-к завідувача кафедри дефектології доцента ЯРМАЧЕНКО М.Д. з 15-го квітня 1962 року перевести на посаду старшого наукового працівника для завершення роботи над докторською дисертацією строком на один рік.

§ 2.

Посадовий оклад наукового працівника сплачувати за II категорією науково-дослідних установ відповідно до постанови Ради Міністрів СРСР від 5-го червня 1957 року № 660 (додаток №3) – 230 крб. на місяць.

§ 3.

У грудні місяці 1962 року заслухати на засіданні Ради інституту звіт тов. ЯРМАЧЕНКА М.Д. про хід написання ним дисертації і подати Управлінню підготовки вчителів пропозиції щодо дальшого використання ставки наукового працівника.

§ 4.

На час переведення доц. ЯРМАЧЕНКА М.Д. на посаду старшого наукового працівника тимчасове виконання обов'язків завідувача кафедри дефектології покласти з 15-го квітня 1962 року на старшого викладача цієї ж кафедри тов. ЗАСЕНКО Н.Ф.

Підстава: Лист М.О. УРСР від 10/IV – 1962 року № 189/8 та клопотання доц. Ярмаченка

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(доц. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 29

АРХІВНИЙ ВИТЯГ

Наказ № 435

від 26-го травня 1962 року

Старшого наукового співробітника кафедри дефектології тов. ЯРМАЧЕНКО М.Д. надати відрядження до м. Біла Церква для організації експериментального дослідження по науковій темі.

Підстава: Заява Ярмаченка М.Д.

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(доц. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 30

АРХІВНИЙ ВИТЯГ

Наказ № 745

від 31-го серпня 1962 року

Відрядити до м. Харкова для проведення експериментальної роботи по темі доцента ЯРМАЧЕНКО М.Д. з 9 вересня до 19 вересня 1962 року строком на 10 днів, з оплатою проїзду і готелю.

Підстава: Лист Міністерства освіти УРСР за № 1942 / 8 від 18.VII – 1962 року.

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(доц. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 31

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

ВИТЯГ З НАКАЗУ

по особовому складу

від 18-го січня 1963 року

№ 33

§ 1.

У відповідності з рішенням Вченої Ради інституту від 28-го грудня 1962 року перевести Ярмаченка М.Д. на посаду доцента завідувача кафедри дефектології з 1-го лютого 1963 року.

Підстава: Заява Ярмаченка та резолюція ректора інституту.

§ 2.

В зв'язку з поверненням тов. Ярмаченка М.Д. до виконання обов'язків доцента, завідувача кафедри дефектології, доцента Селецького А.І. з 1-го лютого 1963 року звільнити від тимчасового виконання обов'язків завідувача кафедри дефектології.

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(доц. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 32

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

ВИТЯГ З НАКАЗУ
по особовому складу

від 30 липня 1965 року

№ 819 –а

§1.

На підставі наказу Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти СРСР за № 283 від 31 липня 1966 року «Про порядок заміщення посад професорсько-викладацького складу і наукових робітників у вищих навчальних закладах» і у відповідності з результатами проведеного конкурсу від 25 червня 1965 року на заміщення вакантних посад завідуючих кафедр затвердити доц. Ярмаченко Миколу Дмитровича на посаду завідувача кафедрою сурдопедагогіки.

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(проф. М. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 33

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

№ _____

ВИТЯГ З НАКАЗУ

по особовому складу

від 3-го листопада 1956 року

№ 831

Радянський народ і все прогресивне людство з великим піднесенням відзначають 39-ту річницю Великої Жовтневої соціалістичної революції, що поклала нову еру в суспільно-економічному житті людства і визначила шлях до визволення трудящих з під гніту капіталізму, шлях до комунізму.

Дирекція, партій, комсомольська та профспілкова організації вітають студентів, професорсько-викладацький склад та амін техперсонал інституту з Великим святом Жовтневої соціалістичної революції і бажають всім успіху у їх почесній праці по підготовці висококваліфікованих педагогічних кадрів.

За сумлінну навчально-виховну і громадську роботу в інституті та активну участь у проведенні сільськогосподарських робіт у Кримській області та Ржищівському районі оголосити подяку з занесенням в особову справу таким студентам і працівникам інституту:

Педагогічний факультет

19. Ярмаченко М.Д. – асистент

ДИРЕКТОР ІНСТИТУТУ

(доц. Підтиченко)

Додаток А Документ 34

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

ВИТЯГ З НАКАЗУ

по особовому складу

від 18 лютого 1961 року

№ 124

За сумлінну і доброякісну роботу по наведенню порядку в гуртожитках № 1 та 2 в період зимових канікул оголошую подяку таким співробітникам інституту:

47. Ярмаченко М.Д. – завідувач кафедри дефектології

ДИРЕКТОР ІНСТИТУТУ

(доц. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 35

АРХІВНИЙ ВИТЯГ

Наказ № 706

від 24 серпня 1963 року

Враховуючи сумлінну роботу в приймальній комісії по набору студентів на перші курси стаціонарного та вечірнього відділів інституту оголосити подяку таким працівникам:

1. Ярмаченко Миколі Дмитровичу
2. Ковальчук Ніні Антонівні
3. Герасимчук Анастасії Кіндратівні
4. Шабаловій Діоклітіані Архінівні
5. Домінній Олександрі Прокопівні

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(доц. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 36

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

імені М.П. Драгоманова

ВИТЯГ З НАКАЗУ

по особовому складу

від 5-го листопада 1963 року

№ 1021

Наша рідна радянська країна вступає в 47-й рік свого існування. Кожен з них був насичений трудовим героїзмом, ратними подвигами великого радянського народу, який твердим кроком йде в комунізм.

Гідне місце в лавах будівників комуністичного суспільства посідає колектив нашого інституту, який підготував за час свого існування тисячі висококваліфікованих педагогів-вихователів підростаючого покоління.

Тисячі центнерів очищеної кукурудзи, десятки нових будинків, зведених на цілині, тисячі годин, відпрацьованих на будівництві інститутського спортивного табору – такі трудові подарунки, з якими колектив інституту прийшов до славної річниці Великого Жовтня.

Ректорат, партійна, профспілкova та комсомольська організації вітають викладачів, студентів, аспірантів та адмінтехперсонал інституту з великим святом-46 роковинами Великої Жовтневої соціалістичної революції і бажають дальших успіхів у навчально-виховній та науковій роботі на користь соціалістичної Батьківщини.

На відзначення свята 46-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції наказую: за сумлінну роботу оголосити подяку таким співробітникам і студентам інституту:

102. Ярмаченку М.Д. – доценту, завідувачу кафедри дефектології, секретарю партбюро

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(доц. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 37

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

імені М.П. Драгоманова

ВИТЯГ З НАКАЗУ

по особовому складу

від 4 листопада 1964 року

№ 1250

Наша рідна радянська країна вступає в 48-й рік свого існування. Кожен з них був насичений трудовим героїзмом, ратними подвигами великого радянського народу, який керуючись історичними рішеннями XX, XII, XXII з'їздів КПРС, Програмою КПРС, впевнено йде в комунізм.

Гідне місце в лавах будівників комуністичного суспільства посідає колектив нашого інституту, який підготував за час свого існування тисячі висококваліфікованих педагогів-вихователів підростаючого покоління.

Тисячі центнерів зерна, десятки новобудов на цілині, тисячі годин, відпрацьованих на будівництві інститутського спортивного табору – такі трудові подарунки, з якими колектив інституту прийшов до славної річниці Великого Жовтня.

Ректорат, партком, місцевком та комсомольська організація вітають викладачів, студентів, аспірантів та адмінтехперсонал інституту з великим святом – 47-ми роковинам Великої Жовтневої соціалістичної революції і бажають дальших успіхів у навально-виховній роботі на користь рідної Батьківщини.

На відзначення свята 47-річчя Великого Жовтня **Н А К А З У Ю** : за сумлінну роботу оголосити подяку таким співробітникам і студентам інституту:

27. Ярмаченко М.Д. – доцент, завідувач кафедри дефектології

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(доц. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 38

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

імені М.П. Драгоманова

ВИТЯГ З НАКАЗУ

по особовому складу

від 29 грудня 1966 року

№ 1705

Закінчується 1966 рік – рік звитяжної, творчої праці радянського народу в будівництві комуністичного суспільства.

Цей рік був знаменний визначними подіями в житті нашої країни. XXIII з'їзд КПРС накреслив величезні перспективи дальшого розвитку народного господарства, науки, культури і освіти. Постанови ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР «Про заходи по поліпшенню підготовки спеціалістів та удосконаленню керівництва вищою та середньою спеціальною освітою в країні» та «Про заходи дальшого поліпшення роботи загальноосвітньої середньої школи» є конкретним втіленням в життя накреслень в галузі освіти.

Колектив нашого інституту зустрічає 1967 рік новими успіхами в навчальній, науковій, громадсько-корисній роботі, у виконанні рішень партії і уряду по підготовці висококваліфікованих фахівців радянської школи.

Новий 1967 рік – ювілейний. Вся наша країна, а разом з нею і наш багатотисячний колектив відзначатимуть 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції.

Шановні товарищі! Щиро вітаю і поздоровляю Вас з наступаючим новим 1967 роком і бажаю великих творчих успіхів у роботі і навчанні, міцного здоров'я і щастя в особистому житті.

Хай цей рік буде для всіх нас роком нових дерзаних, творчих пошуків, перемог, нових успіхів у навчанні і праці в ім'я дальшого розвитку радянської науки, на благо нашої рідної матері – Вітчизни.

Відзначаючи успіх нашого колективу в навчально-виховній та громадсько-корисній роботі в 1966 році.

НАКАЗУЮ:

Оголосити подяку таким товаришам:

ДЕФЕКТОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

1. доц. Ярмаченко М.Д.

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(проф. М. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 39

АРХІВНИЙ ВИТЯГ

Наказ № 449

від 10 квітня 1968 року

Завідувачу кафедри сурдопедагогіки КДПІ імені О.М. Горького Ярмаченко М.Д. надати відрядження до Польської Народної Республіки з метою читання лекцій та обміну досвідом роботи.

Термін відрядження з 14 / IV по 30 / IV – 1968 року.

Бухгалтерії інституту сплатити доц. Ярмаченка М.Д. проїзд від Києва до Москви, а також добові і квартирні на час перебування на Радянській території.

Підстава: Наказ МО УРСР № 326 – К від 10 / IV – 1968 року та резолюція ректора інституту.

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(проф. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 40

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

ВИТЯГ З НАКАЗУ
по особовому складу

від 24 серпня 1968 року

№ 1011

§ 2.

Призначити доцента Ярмаченка Миколу Дмитровича з 25 – го серпня 1968 року на посаду проректора по навчальній роботі. Оклад заробітної плати 450 крб. на місяць.

Підстава: Наказ по Міністерству освіти УРСР № 854 – К від 20 / VIII – 68 р.

§ 3.

Тов. Мітюрьову В.К. здати, а тов. Ярмаченко М.Д. прийняти справи навчальної частини протягом п'яти днів, тобто до 30 – го серпня 1968 року.

§ 4.

Проректора по навчальній роботі доц. Ярмаченка М.Д. залишити виконуючим обов'язки завідуючого кафедри сурдопедагогіки та на погодинній оплаті за викладацьку роботу на кафедрі.

Підстава: Розпорядження ректора інституту.

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(проф. М. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 41

АРХІВНИЙ ВИТЯГ

Наказ № 1094

від 4-го вересня 1968 року

З 3 – го вересня 1968 року вважати мене хворою.

Тимчасове виконання обов'язків ректора Київського державного педагогічного інституту імені О.М. Горького з 3 – го вересня 1968 року на час моєї хвороби покласти на проректора по навчальній роботі доцента Ярмаченка М.Д.

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(проф. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 42

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

ВИТЯГ З НАКАЗУ
по особовому складу

від 24-го січня 1969 року

№ 79

Для участі у Всесоюзному семінарі працівників дефектологічних факультетів відрядити до м. Москви таких викладачів КДП імені О.М. Горького:

2. Ярмаченка М.Д. – завідувача кафедри сурдопедагогіки, проректора
Термін відрядження 5 днів – з 27 / I по 1 / II – 1969 року.

Підстава: Дозвіл заступника міністра освіти УРСР тов. Завало № 300 – 8
від 24 / I – 1968 року та резолюції проректора.

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(проф. М. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 43

АРХІВНИЙ ВИТЯГ

Наказ № 1502

від 9-го грудня 1969 року

Завідувача кафедри сурдопедагогіки в.о. професора Ярмаченка М.Д. відрядити до м. Харкова для участі в роботі семінару-практикуму директорів спецшкіл – інтернатів для глухих та слабочуючих дітей.

Термін відрядження 4 дні – з 17 / XII по 21 / XII 0 1969 року

Підстава: Наказ по МО УРСР № 233 від 14 / X – 1969 року

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(проф. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 44

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

ВИТЯГ З НАКАЗУ

по особовому складу

від 22 квітня 1970 року

№ 517

На виконання плану спільної роботи КДПІ імені О.М. Горького та Київського обласного інституту удосконалення вчителів відрядити до м. Біла Церква на 22 і 23 квітня 1970 року для участі в спільному засіданні кафедри сурдопедагогіки і педради Білоцерківської школи глухих таких членів кафедри сурдопедагогіки:

1. в.о. професора Ярмаченка М.Д. – завідувач кафедри

Підстава: Клопотання проректора т. Ярмаченка та резолюція ректора інституту.

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(проф. М. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 45

АРХІВНИЙ ВИТЯГ

Наказ № 954

від 12 серпня 1970 року

Проректора по навчальній роботі Ярмаченка М.Д., який виїжджає до Швеції для участі в Міжнародному конгресі з проблем глухоти, відрядити до м. Москви з 12-го серпня по 25 серпня 1970 року з оплатою проїзду до Москви та назад і за 6 суток добових.

Підстава: Заява проректора Ярмаченка та дозвіл заступника Міністра освіти УРСР тов. Алексюка № 1481 – 8 від 11 / VIII – 1970 року.

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(проф. О. РОМАНОВСЬКИЙ)

Додаток А Документ 46

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

ВИТЯГ З НАКАЗУ

по особовому складу

від 4 - го вересня 1969 року

№ 1060

§ 2.

На підставі Наказу Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти СРСР за № 283 від 31-го липня 1962 року «Про порядок заміщення посад професорсько-викладацького складу і наукових робітників у вищих навчальних закладах» і у відповідності з результатом проведеного конкурсу на вченій раді інституту від 14-го червня 1969 року затвердити на посаду в.о. професора, завідувача кафедрою сурдопедагогіки т. Ярмаченка Миколу Дмитровича.

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(проф. М. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 47

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

ВИТЯГ З НАКАЗУ
по особовому складу

від 7 вересня 1970 року

№ 1053

§ 5.

Увільнити т. Ярмаченка Миколу Дмитровича від виконання обов'язків завідувача кафедри сурдопедагогіки з 1 вересня 1970 року в зв'язку з великою завантаженістю по ректорату.

Підстава: Заява Ярмаченка М.Д. та резолюція ректора інституту.

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(О. РОМАНОВСЬКИЙ)

Додаток А Документ 48

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

ВИТЯГ З НАКАЗУ

по особовому складу

від 28 лютого 1970 року

№ 263

Восени 1970 року Київський державний педагогічний інститут імені О.М. Горького буде відзначати своє п'ятдесятиріччя.

Півстолітня історія інституту – це красномовне свідчення втілення ленінських ідей про народну освіту в галузі підготовки висококваліфікованих кадрів для радянської школи. Біля 30 тисяч колишніх випускників інституту брали і беруть активну участь в становленні і розвитку радянської педагогіки та народної освіти в Українській Радянській соціалістичній республіці.

Історичний шлях розвитку Київського державного педагогічного інституту імені О.М. Горького відображено в музеї інституту. В зв'язку з підготовкою до 50-річного ювілею інституту та з метою більш повного відображення в музеї його історії, -

НАКАЗУЮ:

I. Для керівництва роботою історичного музею інституту створити Раду у такому складі:

1. Проректор по навчальній роботі в.о. професор Ярмаченко М.Д. (голова)

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(проф. М. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 49

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

ВИТЯГ З НАКАЗУ

по особовому складу

від 30 березня 1971 року

№ 205

§ 12.

У зв'язку з затвердженням у вченому званні професора по кафедрі «сурдопедагогіка» тов. Ярмаченка Миколу Дмитровича вважати його професором з 18 листопада 1970 року.

Підстава: Атестат професора МПР № 016646 Москва 12.ІІ. 1971 року.

Додаток А Документ 50

АРХІВНИЙ ВИТЯГ

Наказ № 378

від 29-го березня 1969 року

З 30-го березня по 5 квітня 1969 року включно виїжджаю у відрядження до м. Москви в АПН СРСР.

На час мого відрядження тимчасове виконання обов'язків ректора інституту покладаю на проректора по навчальній роботі доцента Ярмаченка М.Д.

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(проф. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 51

АРХІВНИЙ ВИТЯГ

Наказ № 632

від 20-го травня 1969 року

З 26 –го травня по 21 червня 1969 року включно вибуваю у належну мені чергову профвідпустку за 1968 рік в кількості 24 робочих днів.

Виконання обов'язків ректора інституту на час моєї відпустки покладаю на проректора по навчальній роботі доцента Ярмаченка Миколу Дмитровича.

Підстава: Наказ по Міністерству освіти УРСР № 555 – К від 20-го травня 1969 року.

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(проф. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 52

АРХІВНИЙ ВИТЯГ

Наказ № 1083

від 9-го вересня 1969 року

З 11-го вересня по 8 жовтня 1969 року включно вибуваю у належну мені чергову профвідпустку за 1969 рік на 24 робочих днів.

На час моєї відсутності виконання обов'язків ректора інституту покладаю на проректора по навчальній роботі в.о. професора Ярмаченка Миколу Дмитровича.

Підстава: Наказ по МО № 1094 – к від 9 / IX – 1969 року.

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(проф. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 53

АРХІВНИЙ ВИТЯГ

Наказ № 6

від 5 січня 1970 року

З 5-го по 10 січня 1970 року виїжджаю у службове відрядження в Міністерство вищої і середньої освіти СРСР до м. Москви.

На час відрядження тимчасове виконання обов'язків ректора інституту покладаю на проректора по навчальній роботі в.о. професора Ярмаченка М.Д.

Підстава: Лист Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти СРСР.

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(проф. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 54

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

ВИТЯГ З НАКАЗУ
по особовому складу

від 28 січня 1970 року

№ 109

§ 1.

Згідно рішення Обкоу КП України з 30 / I по 1 / II – 1970 року виїжджаю до Тетієва для участі в «Ленінських днях науки».

На час відрядження тимчасове виконання обов'язків ректора інституту покладаю на проректора по навчальній роботі в.о. професора ЯРМАЧЕНКА М.Д.

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(проф. М. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 55

АРХІВНИЙ ВИТЯГ

Наказ № 225

від 21 лютого 1970 року

Я – ректор інституту вибуваю в м. Москву строком на 7 днів з 21 лютого по 28 лютого 1970 року по виклику на сесію Академії педагогічних наук СРСР.

На час моєї відсутності обов'язки ректора покласти на проректора по навчальній роботі в.о. проф. Ярмаченка М.Д.

Підстава: Виклик Академії педагогічних наук СРСР

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(проф. ПІДТИЧЕНКО)

Додаток А Документ 56

АРХІВНИЙ ВИТЯГ

Наказ № 1436

від 1 грудня 1970 року

З 5-го по 15 грудня цього року виїжджаю у відрядження до м. Москви для участі у Всесоюзному семінарі ректорів педагогічних інститутів країни.

На час відрядження тимчасове виконання обов'язків ректора інституту покладаю на проректора по навчальній роботі в.о. професора Ярмаченка М.Д.

Підстава: Лист заступника Міністра освіти УРСР тов. Алексюка № 2390 – 8 від 17. XI. 1970 року

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(проф. О. РОМАНОВСЬКИЙ)

Додаток А Документ 57

АРХІВНИЙ ВИТЯГ

Наказ № 1545

від 28 грудня 1970 року

Згідно з наказом Міністерства освіти УРСР № 1476 – к від 25-го грудня 1970 року з 29-го грудня 1970 року по 26 січня 1971 року вибувають у належному мені чергову профвідпустку за 1969 – 1970 навчальний рік.

На час моєї профвідпустки виконання обов'язків ректора інституту покладаю на проректора по навчальній роботі в.о. професора Ярмаченка Миколу Дмитровича.

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(проф. О. РОМАНОВСЬКИЙ)

Додаток А Документ 58

АРХІВНИЙ ВИТЯГ

Наказ № 12

від 8 січня 1973 року

§ 1.

З 14 січня по 19 січня цього року строком на 5 днів відбуваю у відрядження до м. Москви, для участі у Всесоюзній нараді працівників вищої школи.

§ 2.

На час мого відрядження обов'язки ректора інституту покласти на проректора по навчальній роботі професора Ярмаченка М.Д.

Підстава: Дозвіл Міністерства освіти УРСР № 8 – 10 від 5. I – 1973 року.

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(О. РОМАНОВСЬКИЙ)

Додаток А Документ 59

АРХІВНИЙ ВИТЯГ

Наказ № 122

від 12 березня 1973 року

§ 1.

З 12 березня по 7 квітня включно цього року відбуваю у профвідпустку за 1972 – 1973 навчальний рік на 24 робочі днів.

§ 2.

Виконання обов'язків ректора інституту покласти на проректора по навчальній роботі професора Ярмаченка М.Д.

Підстава: Наказ Міністра освіти УРСР № 98 – р від 12 березня 1973 року

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(О. РОМАНОВСЬКИЙ)

Додаток А Документ 60

АРХІВНИЙ ВИТЯГ

Наказ № 543

від 10 жовтня 1973 року

Цього числа відбуваю в службове відрядження до М. Москви до 15. X. – 1973 року.

Обов'язки ректора покладаю на проректора по навчальній роботі професора Ярмаченка М.Д.

РЕКТОР ІНСТИТУТУ

(О. РОМАНОВСЬКИЙ)

Додаток А Документ 61

НАКАЗ
МІНІСТРА ОСВІТИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР
№ 681 – к від 16 жовтня 1973 року

§ 1.

В зв'язку з призначенням тов. Романовського О.К. Міністром культури Української РСР звільнити його з посади ректора Київського педагогічного інституту ім. О.М. Горького з 15 жовтня 1973 року.

За багаторічну сумлінну роботу по підготовці науково-педагогічних кадрів та активну участь у громадсько-політичному житті оголосити доктору філологічних наук, професору РОМАНОВСЬКОМУ Олексію Корнійовичу подяку.

§ 2.

Виконуючим обов'язки ректора Київського педінституту ім. О.М. Горького призначити доктора педагогічних наук. Професора ЯРМАЧЕНКА Миколу Дмитровича.

Міністр Освіти УРСР

О. Маринич

Додаток А Документ 62

НАКАЗ

МІНІСТРА ОСВІТИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

№ 782 – к від 4 грудня 1973 року

В зв'язку з призначенням тов. Шкіля М.І. ректором Київського педагогічного інституту ім. О.М. Горького тов. Ярмаченку М.Д. приступити до виконання обов'язків проректора по навчальній роботі цього інституту.

Міністр Освіти УРСР

О. Маринич

Додаток Б Документ 1

МІНІСТЕРСТВО НАРОДНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

НАКАЗ

23.02.90

№ 93-к

м. Київ

Про призначення
Т.Ірмаченка М.Д.

1. Відповідно до рішення колегії Міністерства УРСР призначити доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена АПН СРСР Т.Ірмаченка Миколу Дмитровича директором Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР з 23 лютого 1990 року як обраного науковим колективом інституту на новий п'ятирічний строк.
2. Затвердити доктора педагогічних наук, академіка Ірмаченка М.Д. головою вченої ради науково-дослідного інституту педагогіки УРСР.
3. Директору Інституту педагогіки УРСР Т.Ірмаченку М.Д. подати для призначення на посаду на строк повноважень кандидатури заступників директорів з наукової роботи і вченого секретаря інституту, схвалені вченою радою інституту.

Міністр

М. В. Фоменко

3 оригіналам згідно

Додаток В Документ 1

У К А З
ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ
Про заснування Академії педагогічних наук України
{ Із змінами, внесеними згідно з Указами Президента
N 277/2003 ([277/2003](#)) від 26.03.2003
N 129/2010 ([129/2010](#)) від 08.02.2010 }

Виходячи з необхідності комплексного розвитку педагогічної науки, теорії і методики освіти в Україні, розробки науково-методичних засад відродження національної школи,

п о с т а н о в л я ю :

1. Прийняти пропозицію групи провідних учених і заснувати Академію педагогічних наук України як вищу галузеву наукову установу.

2. Академія педагогічних наук України діє на основі Статуту, може мати у своєму складі науково-дослідні інститути, методичні центри, лабораторії, експериментальні навчальні заклади, інші установи для організації і проведення наукових досліджень у галузі освіти.

3. Основними завданнями Академії педагогічних наук України є:
 комплексний розвиток педагогічної науки, проведення фундаментальних і прикладних досліджень з проблем теорії та методики освіти, відродження національної школи;

розробка й наукове обґрунтування новітніх інформаційних технологій, форм, методів і засобів навчально-виховного процесу, створення програм, підручників та методичних посібників для навчально-виховних закладів;

дослідження світових тенденцій розвитку освіти та педагогічної науки, аналіз освітніх стандартів і змісту освіти в зарубіжних країнах, вивчення, узагальнення та поширення вітчизняного й зарубіжного педагогічного досвіду;

координація діяльності науково-дослідних і методичних установ, наукових підрозділів вищих навчальних закладів, використання науково-педагогічного потенціалу в інтересах розвитку педагогічної науки та системи освіти.

4. Установити чисельність членів Академії педагогічних наук України в кількості 63 дійсні члени і 92 членів-кореспондентів.

{Частина перша статті 4 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 129/2010 ([129/2010](#)) від 08.02.2010}

Надати можливість стати членами Академії понад установлену чисельність дійсним членам і членам-кореспондентам колишньої Академії педагогічних наук СРСР, які проживають на території України.

{Стаття 4 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 277/2003 ([277/2003](#)) від 26.03.2003}

5. Кабінету Міністрів України здійснити необхідні заходи, пов'язані з організацією Академії педагогічних наук України, фінансуванням і створенням умов для її роботи, а також визначити перелік установ і закладів, що передаються Академії.

6. Указ набуває чинності з дня його підписання.

Президент України
 м.Київ, 4 березня 1992 року

Л. КРАВЧУК
 N 124

Додаток В Документ 2

ПОСТАНОВА

від 16 червня 1992 р. N 335

Київ

Питання Академії педагогічних наук України*{Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ**N 1487 ([1487-99-п](#)) від 13.08.99**N 965 ([965-2006-п](#)) від 12.07.2006**N 1089 ([1089-2007-п](#)) від 05.09.2007}*

На виконання Указу Президента України від 4 березня 1992 р. "Про заснування Академії педагогічних наук України" ([124/92](#)) Кабінет Міністрів України ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Призначити Ярмаченка М.Д. Президентом - організатором Академії педагогічних наук України.

Затвердити дійсними членами - засновниками Академії педагогічних наук України: Арвата Ф.С., Гончарука Є.Г., Захаренка О.А., Канищенко Л.О., Киричука О. В., Мадзігона В.М., Мокіна Б.І., Преснякова Ф.М., Прокопенка І.Ф., Савченка О.Я., Скока В.І., Скопенка В.В., Таланчука П.М., Шкіля М.І., Ярмаченка М.Д.

2. Академія педагогічних наук є державною науковою організацією з проблем освіти, педагогіки та психології і діє на підставі статуту, який приймається загальними зборами Академії та затверджується Кабінетом Міністрів України. (Пункт 2 в редакції Постанови КМ N 1487 ([1487-99-п](#)) від 13.08.99)

3. Президії Академії педагогічних наук України виплачувати грошове винагородження дійсним членам та членам-кореспондентам Академії відповідно до їх вкладу у виконання наукових програм.

4. Установити, що у функціональному управлінні Академії педагогічних наук України перебувають Науково-дослідний інститут педагогіки, Науково-дослідний інститут психології та Республіканський педагогічний музей.

5. Установити Академії наук України граничну чисельність працівників науково-організаційного апарату її президії в кількості 72 чоловік. {Абзац перший пункту 5 із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ N 965 ([965-2006-п](#)) від 12.07.2006, N 1089 ([1089-2007-п](#)) від 05.09.2007}

Міністерству праці разом з Академією наук, Міністерством фінансів України, Державним комітетом України з питань науки і технологій та Радою Федерації незалежних профспілок України розробити й затвердити умови оплати праці працівників Академії педагогічних наук України.

6. Міністерству економіки України передбачити виділення лімітів капітальних вкладень і матеріально-технічних ресурсів Академії педагогічних наук України, включаючи до державного замовлення об'єкти капітального будівництва наукового і дослідно-виробничого призначення.

7. Міністерству освіти України вирішити питання про розміщення Президії Академії педагогічних наук України та її установ.

Перший віце-прем'єр-міністр України
Міністр Кабінету Міністрів України

К. МАСИК
В. ПЕХОТА

Додаток В Документ 3

ПОСТАНОВА

ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

Про обрання

Ярмаченка М.Д.

Заслухавши інформацію голови лічильної комісії Прокопенка І.Ф. про результати таємного голосування по виборах Президента. Загальні збори

ПОСТАНОВЛЯЮТЬ:

Вважати обраним Президентом Академії педагогічних наук України:

Ярмаченка Миколу Дмитровича

Голова зборів

П.М. Таланчук

АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

НАКАЗ

м. Київ

«18» грудня 1997 р.

№ 108 – к

Про звільнення з посади
президента АПН України
Ярмаченка М.Д.

У зв'язку з закінченням строку повноважень президента Академії педагогічних наук України, звільнити 18 грудня 1997 року Ярмаченка Миколу Дмитровича з посади.

Підстава: заява Ярмаченка М.Д. та рішення Загальних зборів Академії від 18.12.97 р.

Президент

В.Г. Кремень

АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

НАКАЗ

м. Київ

«18» грудня 1997 р.

№ 109 – к

Про радника АПН України

Призначити 19 грудня 1997 року радником АПН України академіка АПН України, доктора педагогічних наук, професора Ярмаченка Миколу Дмитровича.

Посадовий оклад згідно штатного розпису

Підстава: заява Ярмаченка М.Д. та Постанова Президії АПН України від 18.12.97 р. № 1 – 7 / 12 – 113.

Віце-президент

В.М. Мадзігон

Додаток Д

СТЕНОГРАММА
ЗАСЕДАННЯ УЧЕНОГО СОВЕТА

КИЕВСКОГО ПЕДАГОГІЧЕСКОГО ІНСТИТУТА ім. ГОРЬКОГО

24 декабря 1954 года

Председательствует зам. директора
Института тов. ПОЛИЩУК

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ – Товарищи, на повестке дня сегодняшнего заседания Ученого Совета состоит такой вопрос: защита диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук (по сурдопедагогике) тов. Ярмаченко Н.Д. на тему «Развитие связной речи у глухонемых учащихся третьих классов».

Официальные оппоненты:

1. Доктор медицинских наук, проф. кафедры спецпедагогики Перельмутер М.М.

2. Кандидат педагогических наук П.Г. Гусдистый

Слово для оглашения объективных данных диссертанта представляется ученному секретарю тов. ПОЛЯКОВУ.

тов. Поляков – оглашает объективные данные диссертанта.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ – Какие будут вопросы по объективным данным диссертанта? Вопросов нет? (Нет).

Тогда слово предоставляется диссертанту тов. ЯРМАЧЕНКО для краткого изложения основных положений его диссертации.

Тов. Ярмаченко –

Радянська спеціальна школа досягла значних успіхів в формуванні мови глухонімих дітей. Проте, оволодіння ними зв'язною мовою, як засобом спілкування, ще в значній мірі відстає від потреб життя.

Не дивлячись на те, що існуюча програма для шкіл глухонімих зобов'язує сурдопедагогів навчити дітей зв'язно викладати свої думки в письмовій і усній формі, значна частина глухонімих учнів за час навчання в школі не оволодівають словесною мовою в такій мірі, щоб вільно користуватися нею при спілкуванні. Це пояснюється перш за все тим, що методика розвитку зв'язної мови у глухонімих учнів ще недосконала.

Особливо мало дослідження в сурдопедагогічній літературі про ті форми роботи з розвитку зв'язної мови у глухонімих, які спираються на їх життєвий досвід та власні спостереження, на їх діяльність. По цілому ряді важливих питань в цій галузі немає чітких вказівок. Іноді наявні серйозні розходження між окремими методистами.

Дана дисертація присвячена дослідженню деяких недостатньо розроблених в сурдопедагогічній теорії і практиці форм роботи з розвитку зв'язної мови у глухонімих учнів III класу, зокрема таким, як ведення календаря погоди і природи, ведення щоденників і роботу з листами. Вона складається з вступу, шести розділів, висновків і бібліографії.

В першому розділі показується, як розв'язувалося питання розвитку зв'язної мови у глухонімих дітей дореволюційними і радянськими сурдопедагогами.

В другому розділі викладаються вихідні позиції автора в розв'язанні поставленого питання. Розвиток зв'язної мови у глухонімих розглядається в світлі марксистсько-ленінського вчення про мову і даних фізіології вищої нервової діяльності, зокрема, в світлі вчення І.П. Павлова про дві взаємодіючі сигнальні системи у людини.

В третьому розділі формується мета даного дослідження та описується методика його проведення.

Перед дослідженням ставилися такі конкретні завдання:

1. вивчити та узагальнити передовий досвід сурдопедагогів з розвитку зв'язної мови у глухонімих учнів молодших класів;
2. експериментально дослідити до цілу організацію таких важливих форм роботи з розвитку зв'язної мови глухонімих, як ведення календаря погоди і природи, ведення щоденника та роботу з листами;
3. дати методичні поради в організації роботи з календарями погоди і природи, щоденниками і листами в III класі шкіл для глухонімих дітей.

Для досягнення поставленої мети ми користувалися різними прийомами.

Центральне місце в дослідженні займав педагогічний експеримент, який полягав в тому, що на протязі двох навчальних років разом з вчителями ми проводили заняття з розвитку зв'язної мови у III класах.

З метою перевірки ефективності застосованих форм роботи в 1953 – 1954 н.р., проводився контрольний експеримент в Київській, Уманській та білоцерківській школах для глухонімих дітей.

В процесі дослідження ми зібрали та проаналізували такі матеріали:

- а) 582 уроки сурдопедагогів різних шкіл і класів;
- б) 32 конспекти відкритих уроків, проведених вчителями різних шкіл України (матеріали НДІД Міністерства освіти УРСР);
- в) 6 календарних планів навчально-виховної роботи в III класі;
- г) 267 письмових робіт учнів (перекази і твори), написаних ними в процесі виконання навчальної програми;
- д) 327 самостійних письмових робіт, написаних учнями за нашими завданнями під час попереднього і контрольного дослідження;
- е) 22 уроки вчителів масової школи;
- ж) під час експериментального навчання зібрали: а) 53 індивідуальних щоденників учнів III кл. (1815 записів в них) і провели 17 спеціальних уроків, присвячених роботі з щоденниками; б) 11 класних календарів погоди (1342 записи в них) і провели 6 узагальнюючих уроків; в) 36 учнівських листів і провели 9 спеціальних уроків.

В процесі дослідження ми виявили, що такі форми роботи з розвитку зв'язної мови глухонімих, як ведення календаря погоди, ведення щоденників і робота з листами дуже мало вивчені. В спеціальній літературі наявні лише загальні висловлювання про їх значення. В ній немає жодної роботи, де б подавалися конкретні методичні поради відносно застосування цих форм роботи в школі глухонімих. Існуюча програма в цьому відношенні також не досить чітка і розчленована. Все це, безперечно, негативно позначається на практичній діяльності вчителів.

В четвертому розділі розглядається питання методики ведення календаря погоди і природи в III класі школи глухонімих.

Важливішим недоліком в роботі з календарями погоди і природи є недостатньо уважне відношення деяких вчителів до їх мовного оформлення учнями, внаслідок чого вони майже весь час оперують одним і тим же мовним матеріалом, повторюючи з дня на день одні і ті ж помилки при описі погоди і природи.

Наприклад учні III класу Уманської школи в календарі погоди зробили такі записи: «7 лютого. Неділя. Ранком було холодно, морозно, ясно.

8 лютого. Понеділок. Ранком було холодно, вітер, ясно».

В квітні: «1 квітня. Четвер. Ранком було тепло, ясно.

2 квітня. П'ятниця. Ранком було холодно, вітер» і т.д.

З цих записів видно, що дані учнів оперують дуже обмеженим словником, повторюючи з місяця в місяць ті ж самі помилки.

В даному розділі показується більш доцільна організації такої роботи, яка проводилася в III класі Київської школи глухонімих вчителькою О.І. Юркевич з участю автора.

Основна відмінність цього навчання від поширеного в школах полягала в тому, що календарі погоди в природі велися учнями систематично. Мовний матеріал учнівських записів поступово розширювався відповідно до розширення самих спостережень і в міру засвоєння учнями знань на інших предметах, зокрема, при читанні. Позакласна робота учнів органічно поєднувалася з класною, для чого проводилися узагальнюючі уроки. З кожним днем ми намагалися поступово збільшувати самостійність учнів у виконанні записів.

Календар записувався учнями не окремими словами, а цілими реченнями. Умовні позначення були лише додатковими засобами.

Така організація роботи сприяла створенню у глухонімих учнів міцних асоціацій між мовним матеріалом і відповідними явищами природи. В процесі систематичних спостережень та ведення відповідного календаря мова у глухонімих учнів формувалася на основі їх чуттєвого відображення дійсності.

Використовуючи такі вправи, глухонімі учні здобували навик самостійно описувати явища природи за допомогою зв'язної мови. Завдяки систематичному веденню календаря, опису учнями погоди і змін в природі ставали більш повними. Поступово учні відзначали більш широке коло явищ, розширюючи і урізноманітнюючи мовні засоби при їх описі. Конструкції речень ускладнювалися та удосконалювалися. Наприклад, у вересні записи в календарі були такі: «15 вересня. Понеділок. Небо блакитне. Сонечко світить, але не гріє. Надворі холодний вітер віє».

У лютому такі записи були вже значно повніші. Наприклад: «17 лютого. Вівторок. Небо голубе. Ясно сонечко світить, але не гріє. Сніг блищить. Дме сильний вітер. Морозу 9 градусів. Надворі великі купи снігу. На вулиці дворники чистять сніг і вивозять за місто».

Порівнюючи календар погоди за вересень і лютий ми помічаємо значне розширення записів, як по кількості мовного матеріалу, так і по його якості. Отже, в процесі систематичного ведення календаря погоди і природи глухонімі учні навчалися більш повно, зв'язано і послідовно описувати явища природи.

В п'ятому розділі розглядаються питання методики роботи з щоденником. Вивчення досвіду роботи сурдопедагогів показує, що вони не завжди правильно організовують роботу з щоденниками. Часто вчителі, проводячи цю роботу, не приділяють належної уваги перевірці учнівських записів. Нерідко мовний матеріал індивідуальних щоденників учнів не використовується вчителями на уроках, не проводиться спеціальних узагальнюючих уроків. В процесу аналізу досвіду кращих вчителів, а також окремих недоліків в роботі молодосвідчених вчителів, ми виробили свою методику ведення щоденників в школі глухонімих. Щоб перевірити її ефективність, ми проводили експериментальне навчання в III кл. Київської школи глухонімих (1953 – 1954 н.р., вчителька – Л.В. Майбородська).

Враховуючи те, що ці учні в попередніх класах не вели щоденників. Ми спочатку проводили спеціальні уроки, на яких вони усно, а потім і письмово описували свій день,

відповідаючи на детальні запитання. На кожне запитання учні відповідали одним реченням.

Після того, як учні 4 рази виконали це завдання, ми дали їм більш узагальнені запитання. Тепер учням на кожне запитання доводилося відповідати 2-3 реченнями.

Коли учні навчилися описувати події дня і з такими запитаннями. Ми запропонували їм описати свій звичайний день за узагальненими планом. Таке завдання було складнішим, в порівнянні з попереднім, і вимагало від учнів більше самостійності при його виконанні. Кожен пункт плану відповідав великому зв'язаному викладу.

Після таких вправ в описі учнями подій звичайного дня ми запропонували їм описати події вихідного дня.

Вся ця робота в значній мірі підготувала учнів до самостійного опису подій дня. А тому ми вирішили роботу з щоденниками перенести на позакласний час. Запропонувавши учням вести індивідуальні щоденники.

Спочатку від учні вимагалось записувати щоденник лише один раз на тиждень (про вихідний день).

Не дивлячись на значну попередню підготовку, в перших самостійних записах навіть сильні учні не змогли граматично вірно і повністю викласти свої думки. В зв'язку з цим ми систематично перевіряли їх записи, виправляючи і пояснюючи учням допущені помилки.

Під час зимових канікул учні уже щоденно самостійно робили записи в щоденниках.

Починаючи з III чверті, учні систематично вели індивідуальні щоденники. Записи в яких щоденно перевірялися і виправлялися.

Систематична робота з щоденниками сприяла значному удосконаленню зв'язної мови глухонімих. Помітно збільшився обсяг мовного матеріалу, який використовували вони для опису подій дня. Конструкції речень значно удосконалилися. Учні навчилися послідовно викладати свої думки.

Для прикладу наведемо два записи Вані Б.. один виконаний ним 2 листопада, а другий – 1 січня.

Запис від 2 листопада: « Я встал в 8 часов. Я умоюся. Я увидел снег идет. Я очень рад и кричал детей есть снег. Я бежал надвор. Воспитательница сказала нельзя надвор. Я бежал в столовой. Я кушал манная каша, булка с маслом и пил чай. Я бежал в клуб. Я читал книгу. Потом 11 часов будем пошли в кино. Дети конце смотрели фильм. Дети пошли домой. Дети начались кушать суп, котлеты с кашей и пили компоты. Я играл в шашки, начался полдник. Мы кушали пенье. Я бежал и играл в салки. Потом наступила вечером. Я читал книгу. Я был писать письмо. Я увидел на улице мокро и грязно. На крышах покрывали снег. Я стало скучно. Дети кушали картофеля, булка с маслом, и пил чай. Начались дети бежали в клуб. Воспитательница сказала завтра мы будем пошли в баню. Она сказала «надо спать». Я бежал в спальне. Я лежал и лег. Вечером было в 8 часов».

А ось запис цього ж учня, виконаний 1 січня:

«Первого января я встал в 8 часов. Я умылся и оделся. Я кушал, завтракал. Я спросил маму: «Можно гулять?». Мама сказала: «Нельзя». Я спросил: «Почему?». Мама сказала: «Много выпало снегу». Я увидел в окне много снега. Мама заснула. Я надел варешки и тихо открыл дверь и пошел надвор и закричал: я счастлив мама спит. Дети смеялись. Я рассказывал – слепил бабу. Баба стояла на улице чтобы шофер не мог ехать. Дети пошли домой и я быстро побежал домой. Я увидел мама спал. Я одел пальто и увидел красное

лицо. Я натер мелом, чтобы мама не узнала. Я разбудил маму и сказал : «очень скучно». Мама сказала: «Можно играть надворе». Я кричал и танцевал, а мама смеялась. Я надел ботинки и побежал на двор. Наступил вечер. Дети катали ком снега и лепили снежную бабу. Шофер увидел человека и сказал уйти, а баба стояла и молчала. Шофер объехал снежную бабу. Дети встали и увидели друг друга и испугались.

Мама сказала надо читать газету. Я читал газету. Я заснул, газета упала на пол. Кот играл газетой. Кот разорвал газету. Я увидел: нет газеты. Я долго искал газету, а кот спокойно сидит. Я взял воду и импульсился. Я увидел газету и закричал. Я сердился. Мама сказала и погрозила коту, а кот рассердился и поцарапал мне руку».

Порівнюючи ці два записи ми бачимо значне удосконалення мови в другому, де учень не лише перераховує, але і описує окремі цікаві для нього події.

В процесі ведення щоденників учні навчилися із різноманітних незначних подій дня вибирати найбільш важливі і істотні.

Систематично записуючи щоденники, глухонімі учні III класу навчилися виражати свої почуття і переживання, своє відношення до того чи іншого явища, події, навчилися викладати свої думки декількома зв'язними реченнями.

Успіхи в розвитку зв'язної мови глухонімих, досягнуті в процесі систематичної роботи з щоденниками, виразно помітні при порівнянні описів наших учнів з такими ж описами учнів інших шкіл, де подібна робота не проводилася. Наприклад, учні III кл. Білоцерківської школи. Які мали по розвитку мови оцінки «4» і «5» так описали свій день: (дослід проводився в квітні 1954 року)

Ваня П. «Ранком я взяв рушниці умився застелив ліжко. Вдень я пішов до школи. Ввечері я готував домашні завдання».

Вася М. «Вчора я малював. Ранком я мився. Вдень я ми пішли до школи. Ввечері ми спати» і т.д.

З такими фактами ми зустрілися і в Уманській школі.

Наведені приклади переконливо доводять, що учні Київської школи глухонімих, з якими ми проводили навчання краще описують свій день, ніж учні тих шкіл, де таке навчання не проводилося. Учні експериментального класу описують свій день більш повно, послідовно, з значно меншою кількістю граматичних помилок, ніж учні інших класів.

Одержані дані показують, що в процесі систематичного ведення щоденників глухонімі учні навчаються самостійно користуватися словесною мовою для опису близьких їм подій. Розповідаючи про тільки що пережиті події, глухонімі учні III класу більш успішно оволодівають зв'язною мовою.

В шостому розділі розглядаються питання методики роботи з листами.

Організуючи роботу з листами не можна забувати, що особлива форма зв'язної мови. Лист відрізняється від щоденника і календаря погоди тим, що він завжди звернений до конкретного співбесідника (адресата), а це позначається і на його формі викладу думок.

В школах нам неодноразово доводилося спостерігати, коли вчителі на початку чверті присвячують листам по 2 – 3 – 4 уроки підряд, а потім всю чверть не повертаються до них, внаслідок чого втрачається систематичність та послідовність в роботі.

Організуючи експериментальне навчання, ми врахували, що в роботі з листами не можна обмежуватися спеціальними уроками, які майже завжди носять умовний характер. Такі уроки повинні бути лише необхідною підготовкою учнів до широкого застосування засвоєних знань на практиці, в житті.

В своїй роботі ми використовували різні сприятливі нагоди для написання листів (листи відсутній учениці, хворій вчительці і ін.).

Перед зимовими канікулами ми запропонували учням писати під час канікул нам листи. Всього ми одержали від учнів 19 листів. За характером викладу їх можна розбити на три групи:

1. Деякі учні відповідно до оповідань листам дають заголовки.

2. Значна частина листів подібні до певних сторінок щоденника. Причина цього в тому, що учні менш звичну для них форму викладу (лист) замінили більш звичною (оповідання, щоденник).

3. Частина листів наближалася до звичайної форми листа.

Такі особливості одержаних нами листів заставила нас звернути спеціальну увагу на засвоєння учнями форми викладу думок в листі, його схему.

В своїй роботі ми завжди пам'ятали, що лист повинен служити засобом спілкування глухонімих, а не звичайною вправою учнів у вивченні мови. На спеціальних уроках, які в переважній більшості проводяться в школі глухонімих, учні пишуть умовні листи до умовних осіб, що, звичайно, не може викликати у них відповідної зацікавленості і бажання. Коли ж учні пишуть листи до конкретних відомих їм осіб з життєвою потребою повідомити їх про щось, або щось попросити в них, тоді і успіхи будуть значно кращі. Не треба забувати, що засобом спілкування глухоніми можуть оволодіти лише в процесі самого спілкування.

Одержані дані дозволяють зробити нам такі висновки:

1. Робота з календарями погоди, щоденниками і листами дуже важлива для розвитку самостійної зв'язної мови глухонімих учнів перш за все тому, що вони тренуються у використанні мови для опису близьких. Зрозумілих і цікавих їм ситуацій. В процесі виконання таких завдань, засвоєний в процесі читання мовний матеріал, наповнюється більш конкретним змістом і ширше входить в самостійну мову глухонімих учнів.

2. Враховуючи можливості і глухонімих, варто поступово розширювати та ускладнювати записи в календарі погоди і щоденнику, розширювати тексти листів, збільшувати одночасно самостійність учнів при їх виконанні. Організуючи таку роботу, важливо позбутися стереотипності в записах учнів, більше запроваджувати самостійних вправ, тісніше пов'язувати позакласну роботу з класною.

3. В програмі для шкіл глухонімих, а також в книгах для читання необхідно приділити більше уваги тим формам роботи, які спираються на діяльність та спостереження самих учнів, зокрема, календарям погоди і природи, щоденникам і листам.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ – Будут ли вопросы к диссертанту?

(ГОЛОСА – Нет).

На диссертацию тов. Ярмаченко поступило несколько отзывов. Для оглашения отзывов слово имеет тов. ПОЛЯКОВ.

тов. ПОЛЯКОВ. – На диссертацию тов. Ярмаченко поступило 7 отзывов. Отзыв кандидата педагогических наук тов. МОРОЗОВОЙ (зачитывает); Отзыв кандидата педагогических наук тов. КОРСУНСКОЙ (зачитывает); Отзыв старшего преподавателя тов. КРАЕВСКОГО (зачитывает).

Есть выписка из протокола заседания педсовета Киевской школы для глухонемых детей (зачитывает).

Имеется отзыв педсовета и директора Уманской школы –интерната для глухонемых детей (зачитывается).

Имеется отзыв Белоцерковской школы для глухонемых детей (зачитывается).

Имеется отзыв Днепропетровской школы для глухонемых детей (зачитывается).

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ – Переступаем к прениям.

Слово предоставляется первому оппоненту, профессору. Доктору медицинских наук ПЕРЕЛЬМУТЕРУ.

тов. ПЕРЕЛЬМУТЕР – (зачитывает рецензию).

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ – Слово имеет второй официальный оппонент, кандидат педагогических наук ГУСЛИСТЫЙ.

тов. ГУСЛИСТЫЙ – (зачитывает рецензию).

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ – Для проведения тайного голосования по присуждению ученой степени кандидата педагогических наук тов. Ярмаченко нам необходимо избрать счетную комиссию. Есть предложения избрать счетную комиссию в таком составе: проф. Жуковский, доцент Коновалов, доцент Жавжаров. Возражений нет? (Нет).

Кто из присутствующих желает выступить по поводу диссертации тов. Ярмаченко?

Тов. МАЙБОРОДСЬКАЯ – Це в моєму класі тов. Ярмаченка провадив експеримент по написанню щоденника глухонімими дітьми.

Тема даної дисертації актуальна і постановка її своєчасна. Основне завдання навчання в молодших класах школи глухонімих полягає в тому, щоб за 5 років дітей навчити практично мові, на базі якої можна було б навчити дітей природознавству, історії. Математики і іншим знанням з основ наук. Але ті форми роботи, які застосовують вчителі на уроках читання, виявляються не досить ефективними. Учні в класі навчаються складати оповідання з малюнків, за темами, переказувати оповідання і складати малюнкові плани, але коли доводиться учням висловлювати свої побажання і почуття, учні бувають неспроможними скласти одне – два речення. Це наслідок того, що учні висловлюють чужі думки і почуття і не вміють правильно висловлювати свої думки. Цю прогалину у формі роботи пропонує поповнити дисертант. Про форми роботи, запропоновані дисертантом, говориться в програмі, але дуже глухо. Методики проведення такої роботи немає, також немає певної розробки цих форм. Багато вчителів не знають як провадити цю роботу і не приділяють їй уваги, але експерименти проведені в третьому класі і особливо в моєму класі показали, що ці форми роботи надзвичайно розвивають мову дітей, заохочують їх до вивчення мови і висловлення своїх думок і почуттів. Розвивають у дітей навички мови. Календар погоди запроваджують майже всі вчителі, але по суті цій роботі приділяють мало уваги, а між тим, спостереження явищ природи розвиває у дітей їх мову, викликає нові думки, виховує реальний світогляд.

Ще більш важлива робота – це ведення щоденників і листування. Тов. Ярмаченка відвідав в моєму класі багато уроків, знав клас. Ми разом з ним планували уроки, розробляли теми. Склад учнів був нерівним. Більша частина учнів вчилася по два-три роки в одному класі. Праця була відповідальна. Я з острахом приступила до експерименту, але тов. Ярмаченка розробляв методику уроків, допомагав мені складати плани, ми з ним працювали разом і наслідки виявилися хорошими. Учні зрозуміли суть щоденника, навчилися висловлювати свої думки. Цей експеримент багато допоміг в розвитку мови учнів мого класу.

У нас є вчителі, які починають роботу з щоденниками і листуванням з перших класів, але таких вчителів мало, тому потрібно признати цінною дану дисертацію і в

програмі особливо наголосити на застосуваннях цих форм роботи, визначивши їх зміст і час.

тов. ГОЛЬДБЕРГ – тема диссертации тов. Ярмаченко чрезвычайно актуальна. Научить глухонемых связно излагать свои мысли является важной и сложной задачей, которая стоит перед школой глухонемых детей. Следует приветствовать стремления молодого ученого с начала своей научной работы взяться за такой сложный мало разработанный, но весьма актуальный вопрос. Тов. Ярмаченко на основе обширной литературы, которую он проработал, на основе наблюдений над практикой работы и своих собственных экспериментальных исследований, пришел к ряду выводов по развитию связной речи у глухонемых детей. Он показывает какие приемы способствуют улучшению речи у глухонемых, показывает каким путем следует идти педагогам, чтобы добиться у глухонемых умения связно, последовательно, правильно излагать свои мысли. Важность рекомендаций тов. Ярмаченко увеличивается от того, что эти советы дают не только на основании знаний литературы и обширных наблюдений, которыми он располагает, а выведении из собственных опытов на практике работы школы, причем на практике работы не одного класса глухонемых, а многих. Поэтому те рекомендации, которые он дает, будут способствовать улучшению работы школ глухонемых. в тех классах где проводились эти опыты, как свидетельствуют данные контрольных исследований речь учащихся лучше чем у других классах, а также высказываниях педагогов. Проведенная Н.Д. Ярмаченком работа способствовала улучшению речи глухонемых детей. Николай Дмитриевич выступал перед педагогической аудиторией, рассказывал о выводах, к которым пришел, и встретил единодушное одобрение. Та работа которую он проделал, может быть полезна для обучения в школах глухонемых.

Пару слов о самом диссертанте. Мне приходилось руководить работой тов. Ярмаченко не только во время прохождения им аспирантского стажа, а и тогда когда он писал курсовую работу, еще когда он был студентом. Он обращал на себя внимания чрезвычайной вдумчивостью, трудолюбием. Умением и желанием находить ответы на сложные вопросы. Он никогда не желал довольствоваться готовыми ответами, он умел разыскивать ответы на эти вопросы самостоятельно, путем тщательного добросовестного изучения. Работая над диссертацией, он обнаружил умения наблюдать, умения анализировать наблюдаемые факты и делать из них выводы. Все эти качества были обнаружены им не только на студенческой скамье, но и во время работы над диссертацией.

Задача перед тов. Ярмаченко стояла сложная. Он пришел к экспериментам со студенческой скамьи, не имея опыта работы с глухонемыми, не умея контактировать с этой весьма специфической категорией детей. Он не испугался этих трудностей и с большой настойчивостью, энергией, инициативой, со значительным трудолюбием сумел преодолеть трудности, сумел поставить исследования, тщательно и добросовестно проверяя выводы, к которым он приходил, тщательно проверяя, анализируя, сопоставляя свои наблюдения с целым рядом других факторов. Он сумел прийти к важным выводам, способствующим развитию речи у глухонемых. сумел закончить диссертацию в таком виде, что она является полезной и практически, и теоретически.

Я считаю возможным рекомендовать Ученому Совету диссертацию представленную тов. Ярмаченко, как отвечающую требованиям, предъявленным к диссертации, а ее автора, как достойного искомой степени кандидата педагогических наук.

тов. КРАЕВСКИЙ – Одной из существенно важных проблем сурдопедагогики является проблема формирования речи у учащихся школ глухонемых, в частности, самостоятельной связной речи без овладения которой глухонемыми не представляется возможным их успешное обучение.

В марте с.г. в Москве состоялось научное совещание, посвященное этому вопросу, организованное научно-исследовательским институтом дефектологии Академии педагогических наук РСФСР с участием научных работников института дефектологии, Министерства просвещения УССР и кафедры спецпедагогики Киевского педагогического института. В докладах, представленных на этом совещании, со всей остротой подчеркивалась необходимость использования всех без исключения средств, направленных на улучшения обучения глухонемых языку. Созданная система обучения обеспечивает формирование общения глухонемых школьников нВ основе языка, слова. Как хорошо известно всем сурдопедагогам, научным и практическим работникам, с наибольшей трудностью протекает процесс овладения глухонемыми учащимися грамматическим строем языка, что является результатом отсутствия у них слухового анализатора и связанной с этим широкой речевой практики. Речь глухонемых, даже учеников старших классов, в большинстве случаев аграматична. Они затрудняются часто выразить связной речью даже то, что им хорошо известно, с чем непосредственно связана их деятельность. Педагоги школ глухонемых, учителя и воспитатели ощущают настоятельную необходимость в руководстве, в организации работы над развитием у учащихся практических умений и навыков пользоваться самостоятельно связной речью.

В связи с этим, заслушанная нами сегодня диссертация тов. Ярмаченко, посвящена именно этому недостаточно освещенному в литературе вопросу, является вполне своевременной и актуальной. Эта работа проведена автором совместно с практическими работниками школ для глухонемых детей в условиях педагогического процесса, связанного непосредственно с практикой. Следует особо подчеркнуть, что избранные тов. Ярмаченко формы по развитию у глухонемых учащихся связной речи на материалах дневника, календаря погоды и природы, и составления писем, близко связанные с непосредственной деятельностью детей, являются весьма эффективными и всемерно способствуют формированию самостоятельной речи у глухонемых. как показывает практика, эти формы работы по развитию речи у учащихся дают хорошие результаты, ускоряют процесс овладения глухонемыми детьми грамматическим строем языка именно потому, что они непосредственно связаны с восприятием глухонемых окружающей их реальной действительности, с их личными наблюдениями.

Ничто не может так полно раскрыть глухонемым значение слов, их грамматическую форму, сочетание слов и предложений как наблюдения ими конкретных живых ситуаций и воспринимаемых предметов и явлений внешнего мира, в их отношении между собой. Сопоставляя, обобщая и анализируя их посредством словесной речи, глухонемые приобретают навыки пользования языком, как средством общения и выражения мысли. Описывая хотя бы наиболее элементарные проведенные наблюдения за явлениями природы, сообщая в письмах родным происшествя, выражая желаня и просьбу, глухонемой ребенок выражает свои собственные мысли о хорошо ему известным в жизни, о воспринятом. У него по влиянием упражнений более интенсивно формируется и активно развивается мышление на базе языкового материала, на базе терминов и фраз. При помощи языка глухонемой ребенок плучает возможность регистрировать, закреплять результаты работы мышления в своей познавательной деятельности, приобретает

практические навыки выражать свои мысли, путем речи, глухонемой начинает широко пользоваться языком слов, как средством общения, в процессе которого постепенно повышается уровень речевого развития глухонемого ребенка. Овладевая языком, пользуясь в процессе общения с другими детьми языком слов у глухонемого ребенка крепнуть навыки звуковой, автоматизированной речи, а это следует считать главным в работе с учащимися школ глухонемых.

О ведении календаря погоды и природы, составлении писем, как формой работы с глухонемыми, упоминается в программе школ глухонемых, но к ним нет методических указаний. Скучные сведения по этому вопросу можно найти в специальной литературе. Поэтому в большинстве школ для глухонемых детей этот вид работы над речью учащихся проводится неудовлетворительно.

Тов. Ярмаченко в своей диссертации излагает разработанную им методику работы по ведению дневника. Календаря природы и составлению писем. При разработке автором этой методики учтены все существенные особенности восприятия и усвоения глухонемыми языка в процессе обучения. Система упражнений поставлена с учетом постепенного изменения изложений, а также, что очень важно, с учетом возможности вариации и борьбы с шаблоном и стандартом. Все это обеспечило получение при проведенных исследованиях положительного эффекта. Методическая разработка и теоретическая сторона вопроса обоснованы. Выводы сделанные автором изложены в свете марксо-ленинского учения о языке и Павловской физиологии высшей нервной деятельности человека, в свете существующих данных, научных положений советской сурдопедагогики, в чем заслуга научного руководителя, канд. педагогических наук тов. Гольдберг А.М.

Считаю. Что диссертация тов. Ярмаченко на соискание ученой степени кандидата педагогических наук на тему : «Развитие связной речи у глухонемых учащихся третьих классов» заслуживает всяческого одобрения и явится действительной помощью практическим работникам школ для глухонемых детей в деле обучения их языку.

Желающие выступить еще есть? (Нет).

Заключительное слово предоставляется диссертанту тов. Ярмаченко.

тов. ЯРМАЧЕНКО – Перш за все я хочу відповісти на деякі зауваження моїх, як офіційних, так і неофіційних шановних опонентів.

Я приймаю зауваження офіційного опонента проф.. Перельмутера, як цілком слушні і в своїй дальшій роботі їх врахую. Мушу сказати, що ряд стилістичних недоліків в перекладі питань з російської мови на українську виникли тому, що часто доводилося перекладати висловлення таких авторів, як Флері, в яких були застарілі вирази, такі словосполучення, які тяжко перекладати. Мені не завжди вдавалося перекладати їх правильно.

Офіційний опонент, кандидат пед наук тов. Гуслистый, як на основний недолік дисертації, вказує на те, що досліджені нами форми роботи розглядалися ізольовано від читання. В зауваженні зазначено, що в дисертації не показується як дані форми роботи допомагають подолати обмеженість і аморфність словника. З цим я не можу погодитися. Завданням дисертації було вивчити як доцільно організувати роботу з календарем погоди, щоденником і листами. Проведення читання не входить в дане дослідження, тому воно не знайшло значного відбиття в дисертації. Проте, в дисертації на це питання неодноразово вказується, підкреслюється потреба зв'язку між розглянутими формами роботи і читанням в школах глухонімих дітей. Наприклад, на стр. 57 – 58 вказується, що розвиток зв'язної

мови здійснюється шляхом засвоєння зразків зв'язної мови. На стор. 78 вказується, що одночасно з спостереженням над погодою, глухонімі діти повинні читати оповідання про пори року. Далі, розглядаючи конкретно записи в щоденнику, я навожу і описую конкретно як пов'язати урок читання з веденням щоденника, скажімо, зимові канікули зв'язати з оповіданням «Зимові канікули». Учні таким чином засвоюють відповідний словник і потім його використовують в самостійних записах про це говориться також на стор. 81, 82, 98, 100, 105, 107, 135, 137 і т.д., тобто ми весь час звертаємо увагу на те, що ведення щоденника, календаря природи і погоди, робота з листами, проведення позакласної роботи – повинно поєднуватися з уроками читання. Може треба було більше на цьому питанні зупинитися це так. в майбутній своїй роботі я безперечно врахую це.

Кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник науково-дослідного інституту дефектології АПН РСФСР Н.Г. Морозова зауважує. Що в роботі не вказано на значення листування глухонімих дітей для їх морального виховання. Дійсно. На це ми не звернули уваги, оскільки вбачали завдання свого дослідження показати як впливають дані форми роботи на розвиток зв'язної мови глухонімих. Я погоджуюся, що при розгляді листування варто було б зупинитися також і на цьому питанні.

Тов. Морозова вказує, що не відзначені в належній мірі такі причини відставання, як недостатня організація практики мови. Можливо, в авторефераті це не знайшло належного відображення, проте в дисертації про це говориться. Вся дисертація, всі форми роботи спрямовані. Скеровані за своїм змістом саме на те, як глухонімих практично користується словесною мовою, а не тільки заучує її на уроках мови. Про це говориться в дисертації на цілому ряді сторінок. (53, 55, 58, 62, 157, 158, 183 і т.д.)

Кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник НДІ АПН РСФСР В.Д. Корсунська в своєму зауваженні вказує. Що в дисертації не показані підступи до організації описаної роботи в попередніх класах (першому і другому класах). А також не показано на дальший напрямок роботи в послідовних класах (IV і V). Це зауваження вірне. Проводячи дослідження і експерименти, ми вивчали роботу не тільки третього класу. Ми проводили роботу і у II і в IV, і в VI класах. Ми знайомі з такою роботою, однак, в процесі самого дослідження, ми побачили що детально дослідити ці питання в молодших класах ми не зможемо. В своїй дальшій роботі, я маю на увазі працювати саме в цьому напрямку, застосувати ці форми роботи в молодших класах школи глухонімих.

Зі всіма іншими зауваженнями я цілком погоджуюся і в своїй дальшій роботі я буду намагатися використати їх.

Я дуже вдячний опонентам офіційним і неофіційним, і неprisутнім тут. Які надіслали свої зауваження. Вони в майбутньому мені послужать доброю допомогою.

Товарищі, користуючись прекрасною нагодою сьогоднішнього засідання Вченої Ради. Я хочу перш за все висловити щире подяку нашій Комуністичній партії, Радянському урядові, які дали змогу мені, сину селянина – бідняка, який би в минулому напевно не мріяв про вищу освіту, а тільки про початкову освіту, одержати освіту і працювати в обраній мною галузі науки.

Я хочу щиро подякувати дирекції і партійній організації нашого інституту, науковій частині, які завжди цікавилися моєю роботою, заслуховували мене на партбюро і в науковій частині, давали цілий ряд порад по методиці організації мого дослідження. За все це щире спасибі.

Мені хочеться висловити також щиру подяку моєму науковому керівникові тов. Гольдберг, яка ніколи не шкодувала ні часу, ні енергії. Ні знань, щоб допомогти мені в роботі.

Щира подяка всі членам кафедри, які систематично на протязі всіх трьох років мого перебування в аспірантурі цікавилися моєю роботою, слухали звіти, читали окремі розділи моєї дисертації.

Щира подяка моїм офіційним опонентам проф. Перельмутеру і тов. Гуслистому і неофіційним опонентам, які висловили свої думки.

Хочу також подякувати учителям шкіл без яких я не міг зробити ніякого дослідження. Це Л.В. Майборода і О.І. Юркевич в класі яких я почував себе не гостем, а господарем. На протязі всіх цих років вони завжди йшли мені назустріч в моїй роботі. Нарешті. Велике спасибі всім членам Вченої Ради і присутнім товаришам, які уважно вислухали моє повідомлення, які виступали з приводу моєї дисертації.

ГОЛОВА – Прохання до членів лічильної комісії приступити до роботи.

Оголошується перерва для роботи лічильної комісії.

П Е Р Е Р В А

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ – Слово председатель счетной комиссии проф. ЖУКОВСКИЙ.

Проф. ЖУКОВСКИЙ. –

Протокол № 1

заседания счетной комиссии

Киевского педагогического института им. Горького

от 24 декабря 1954 г.

Присутствовали: профессор Жуковский, доцент Жавжаров, доцент Коновалов.

СЛУШАЛИ: Об избрании председателя счетной комиссии.

ПОСТАНОВИЛИ: Постановили избрать председателем счетной комиссии проф. Жуковского.

Протокол № 1

заседания счетной комиссии Киевского педагогического института

по вопросу присуждения ученой степени кандидата педагогических наук тов.

ЯРМАЧЕНКО .Н.Д.

24 декабря 1954 г.

По числу присутствующих роздано бюллетеней – 28

При вскрытии урны оказалось бюллетеней – 28

Из них: с отметкой «согласен» — 24

с отметкой «не согласен» – 2

недействительных – 2

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ – Нам нужно утвердить протокол счетной комиссии. Кто за протокол счетной комиссии № 2 прошу голосовать. (Протокол утверждается единогласно).

На этом заседание Ученого Совета разрешите считать законченным.

КОНЕЦ

Додаток Е

ОТЗЫВ

о работе тов. Н.Д. ЯРМАЧЕНКО

на тему «Развитие связной речи у глухонемых учащихся III класса»

(Работа представлена на соискание ученой степени кандидата педагогических наук)

Диссертация Н.Д. Ярмаченко «Развитие связной речи глухонемых учащихся III класса», представленная на соискание ученой степени – кандидата педагогических наук, имеет 217 страниц машинописного текста и состоит из введения, шести глав, выводов и библиографии.

В «Введении» (стр. 1-17) автор диссертации, исходя из решения XIX съезда КПСС о дальнейшем повышении социалистического воспитательного значения общеобразовательной школы, правильно указывает на то, что повышение образовательного уровня глухонемых в первую очередь зависит от степени овладения ими совестной речью как средством общения и орудием мышления. Компенсирующая роль языка для глухонемых как средства сообщения им обобщенных фактов и абстрактных понятий делает язык в руках сурдопедагога средством передачи учащимся успехов познавательной деятельности человека и одним из самых эффективных средств перевоспитания психики глухонемого ребенка. Автор диссертации из непосредственных наблюдений над речью глухонемых учащихся делает вполне правильные выводы о том, глухонемые учащиеся даже старших классов часто не владеют связной речью в быту, не понимают связного письменного текста, что в свою очередь отрицательно сказывается на усвоении ими основ наук.

В подтверждение своих выводов диссертант иллюстрирует самостоятельные письменные высказывания глухонемых учащихся и проводит их подробный анализ со стороны содержания и словесного оформления. В некоторых высказываниях учащихся VI классах (стр. 6) нет ни единого предложения, построенного соответственно нормам грамматического строя языка. Учащиеся в самостоятельных высказываниях о ближайших знакомых вещах и событиях не могут передать связно и понятно для окружающих свои мысли, что подтверждает заключение автора диссертации о характерном для глухонемых наглядном способе отражения действительности и резком недоразвитии у них сложнейших процессов абстракции и обобщения.

Объяснение указных отрицательных явлений автор диссертации находит в нерациональной организации работы по развитию связной речи глухонемых учащихся, в нежелании некоторой части сурдопедагогов учитывать своеобразие развития связной речи у детей с неполноценным слуховым анализатором, в бесконечном «словотолковании», которое имеет место в работе над словом, в вербализме преподавания.

Подчеркивая то, что трудности овладения грамматическим строем языка у глухонемого обусловлены расхождением, имеющимися между его наглядным мышлением и отвлеченными и обобщенными значениями, заключенным и в грамматических правилах и законах языка, автор диссертации указывает на возможность преодоления указанного расхождения. Диссертант упоминает в подтверждение имена известных глухонемых, достигших, высокого уровня культурного развития, а так же приводит имя всем известной слепоглухонемой О.И.Скороходовой, автора психологического труда «Как я воспринимаю и представляю окружающий мир».

Диссертант приводит имена передовых сурдопедагогов преодолевающих с успехом аномальное развитие своих учащихся и достигающих в их обучении больших результатов.

Заключая данный раздел диссертации, автор указывает, что для успешного решения поставленного им вопроса имеет решающее значение изучение и обобщение передового опыта в обучении глухонемых словесной речи, изучение и использования достижений советского языкознания и физиологического учения И.П. Павлова, рассказывающего многие возможности в познании развития глухонемого ребенка.

Высказывая на обучение глухонемых вполне оптимистический взгляд, автор диссертации говорит, что глухонемых возможно обучить словесной речи и, тем самым, освободить их от страшного недостатка – немоты.

Данный оптимистический взгляд автора диссертации на обучения глухонемых созвучен с высказываниями наших отечественных и советских сурдопедагогов о возможностях обучения глухонемых. Он полностью исходит из принципа советского гуманизма.

Он противостоит взглядам буржуазной прагматической сурдопедагогики, изобретающей в настоящее время тесты, по своей иезуитской утонченности превосходящие известные тесты Бине – Симонок направленные на доказательство неспособности глухонемого к обучению и развитию.

В первой главе (стр. 18 – 45) автор дает историю решения вопроса развития связной речи глухонемых в дореволюционной и советской сурдопедагогической литературе.

Указывая на роль прогрессивных отечественных сурдопедагогов в развитии сурдопедагогики в России, автор приводит целый ряд их высказываний по вопросу развития у глухонемых связной речи.

Среди этих высказываний особый интерес представляют высказывания В.И. Флери, в которых он предостерегает учителей против того, чтобы не сделать из глухонемых «говорящих автоматов». Он заявлял, что «Грамматика для глухонемых детей – это самый язык, ... это для них наука слова».

В высказываниях Гурцева, Селезнева, Енько, Васильева мы находим прямые указания на значения развития у глухонемых учащихся связной речи. Так Енько говорит: «Чтобы сделать глухонемого человеком мыслящим, необходимо дать ему возможность пользоваться логической речью, это и есть основное задание школ для глухонемых».

В трудах советских сурдопедагогов (Лаговский, Заморенко, Боскис, Корсунская, Рождественский, Дьячков, Морозова, Зыков и др.) дается подробная характеристика своеобразия мышления глухонемого и намечаются пути обучения их словесной речи.

Так Г.Г. Морозова, анализируя у глухонемых процесс чтения, заявляет, что не слово само по себе, а связь слов в предложении для глухонемых представляют трудности.

Томилова обращает внимание на то, что обучение глухонемых языку должно быть тесно связано с жизнью ребенка.

Автор указывает на то, что достижения советской сурдопедагогики послужили основой для значительного улучшения программ для школ глухонемых.

В программах особенное значение при обучении глухонемых уделяется языку слов, увязке обучения с деятельностью ребенка и с изучением окружающей действительности, обучение языку как средству общения.

Анализируя работу учителей некоторых школ глухонемых Украины, автор приходит к законному выводу, что данное указание программы об увязке обучения

языку слов с деятельностью часто не выполняется и обучение учащихся связной речи проводится исключительно в связи с чтением и описанием картин.

Такое положение приводит к задержке развития у глухонемых учащихся словесной речи. Это явление ярко описано Н.Г. Морозовой в своей книге «Воспитание сознательного чтения у глухонемых школьников». «Обучения, - говорит она – основанное только на письменной речи и на чтении, лишённое общения, невозможно; это будет мертвое обучение, мертвый язык, мертвое чтение».

Вторую главу своей работы (стр. 46-62) автор посвящает роли чувственного восприятия и развития мышления глухонемых детей. В подтверждении выдвигаемых положений автор приводит высказывание классиков марксизма-ленинизма о взаимосвязи языка и мышления и высказывания И.П. Павлова о взаимодействии двух систем. Приводя высказывания выдающихся отечественных педагогов и методистов о значении и обучении учащихся языку слов наблюдений над объектами и явлениями природы, автор приходит к выводу о необходимости тесной связи обучения глухонемых учащихся языку с усвоением программного материала, с экскурсиями, предметными уроками, наблюдениями, опытами.

«Школа должна, - говорит автор – организовать работу так, чтобы сама жизнь и деятельность глухонемых требовали от них употребления речи. Необходимо использовать каждый удобный случай для того, чтобы учащийся чаще повторял те обороты речи, которые изучаются, чтобы он обращался с вопросами к учителю и отвечал на его вопросы». (стр. 53) Далее (стр. 55), указывая на необходимость практического овладения языком в младших классах школы глухонемых, автор акцентирует внимание на использовании учащимися самостоятельных упражнений в употреблении связной речи.

Из указанных упражнений автор особое внимание уделяет введению календаря природы, и погоды, введению дневников и составлению писем.

Значение рекомендуемых автором видов работы над развитием связной речи глухонемых учащихся трудно переоценить, если мы вспомним высказывание одного из выдающихся советских сурдопедагогов И.И. Данюшевского о том, что наши школы глухонемых являются не в меру вербальными и что вербализм не дает возможности глухонемым учащимся овладеть речью и знаниями.

И.И. Данюшевский заявляет, что «Внешне иногда дело выглядит так, как будто все обстоит благополучно; однако, состоит немножко заинтересоваться тем, что скрывается за тем словом, которым ученики как будто бы овладели, и оказывается, что значение слова не доходит до сознания ребенка».

Указывая на то, что в школе глухонемых «сплошь и рядом картинка является преобладающей, если не единственной формой наглядности», Данюшевский заявляет что, «такая форма работы, как введение календаря природы, считается, в условиях нашей школы большой «роскошью», и учитель сплошь и рядом ссылается на то, что у него нет времени для того, чтобы вести календарь природы. Что может быть лучше для того, чтобы ребенок получил реальные представления, для того, чтобы воспитать логическое мышление, как не изучение явлений природы», - заключает И.И. Данюшевский.

В главе 3 «Цель и методика исследования» (стр. 63 – 73) автор дает правильное обоснование выбору для исследования работы над дневниками, календарями природы и погоды и письмами в 3 классе школе глухонемых, и указывает, что им были поставлены такие задачи: 1) изучение и обобщение

передового опыта по развитию связной речи глухонемых учащихся; 2) экспериментальное исследование организации работы над дневниками, календарями природы и погоды в связи с развитием у учащихся связной речи; 3) подача методических советов в ведении указанных видов работы.

В данной главе автор подробно описывает работу, проведенную им в связи с исследованием.

Так автор проанализировал: 582 урока разных школ и классов, 32 конспекта открытых уроков, 327 самостоятельных письменных работ, написанных по заданию автора, 267 изложений и сочинений, 53 индивидуальных детских дневника, (1315 записей), классных календарей (1342 записи), 36 ученических писем и кроме того им посещено 22 урока в массовой школе.

В четвертой главе «Работа над календарем погоды и природы» (стр. 74-107), кратко останавливается на высказываниях советских методистов о значении календаря природы и погоды, как средства обогащения сознания учащихся огромным количеством фактов из окружающей природы, автор дает анализ ведения данного вида работы в школах, вскрывает цели ряд недостатков (стр. 83) и положительных сторон и показывает, как в процессе научно-обоснованной им методики работы обогащается словесная речь учащихся и их умение связно излагать результаты своих наблюдений. Данную главу автор заканчивает методическими указаниями, которые несомненно помогут школе и учителям в организации этого отстающего участка работы, имеющего важное значение в развитие словесной речи глухонемых учащихся в процессе обучения.

В пятой главе – «Ведение дневников» (стр. 108-159), указывая на положительную оценку, какую дают ведению дневников глухонемыми учащимися отечественные и советские сурдопедагоги – методисты, автор диссертации утверждает, сто дневник дает возможность оформить словесной речью все, что дети делают на протяжении дня, о чем они думают и что чувствуют. Связь при этом используемого речевого материала с деятельностью обеспечивает успех формирования их словесной речи.

Автор также подчеркивает, что в сурдопедагогической литературе отсутствуют какие либо методические указания об использовании данной работы в школах глухонемых (стр. 157-159).

В шестой главе «Работа с письмами» (стр. 160-185) автор дает обоснование необходимости работы с письмами в школе глухонемых. Автор указывает, что письма – особая форма связной речи, всегда обращенная к отсутствующему собеседнику и не требующая схемы.

На основании изучения опыта работы над письмами лучших сурдопедагогов и результатов собственного исследования автор приходит к выводам о то, что переписка глухих учащихся с родными, знакомыми, с учащимися других школ способствует воспитанию у них связной речи как средства общения. Ценность данного средства автор объясняет тем, что оно основано на удовлетворении потребности глухонемых детей в общении.

В «Выводах» (стр. 185-193) автор указывает, что изучение опыта работы учителей и проведение экспериментального исследования по теме диссертации дало ему возможность установить существующий разрыв между развитием речи глухонемых учащихся в связи с чтением и их самостоятельными высказываниями.

«Иногда глухонемые учащиеся, даже старших классов. Не могут связно рассказать о ближайших для них вещах, явлениях, событиях, - заявляет автор.

Анализируя причины недостатков работы над развитием связной речи глухонемых учащихся 3 класса, автор справедливо заключает, что указанные виды работы – ведение календаря погоды и природы, ведение дневника и переписка расширяют возможности глухонемых учащихся в овладении связной речью.

Следует отметить, что тема, избранная диссертантом, весьма актуальна в связи с тем, что она направлена против игнорирования в школах глухонемых методов обучения, построенных на чувственной основе. Это подтверждается указаниями Зыкова С.А. в работе «Урок в школе глухонемых» о том, что указанные методы обучения глухонемых в практике работы школ встречаются лишь в 14% случаев, что ложится тяжелым грузом на педагогов школ глухонемых.

Используя опыт передовых учителей и собственные многообразные опыты и наблюдения, автор убедительно раскрывает влияние ведения календаря природы и погоды, ведение дневников и переписки на развитие самостоятельной бытовой речи глухонемых учащихся 3 класса.

Анализ литературных и экспериментальных данных дал возможность автору сделать важные практические выводы и дать сурдопедагогам подробно разработанные и четкие методологические указания относительно эффективного использования указанных им видов работ в развитии самостоятельной связной речи глухонемых учащихся.

Основным недостатком рецензируемой работы является изолированное рассмотрение ведения дневников, календарей и писем от чтения, как средства помогающего глухонемым учащимся овладеть связной речью. В связи с этим автором не показано, как данные виды работ помогают глухонемым учащимся в обогащении их словаря и в овладении обобщающей стороной слова, а также, как данные виды работ помогают учащимся преодолевать ограниченность их словаря, его аморфность и недостаточное овладение морфологией и синтаксисом украинского языка. Автор диссертации также не показал использование учащимися усвоенного в процессе собственных наблюдений под руководством учителя речевого материала в процессе общения. Указанные недостатки не снижают ценность работы. В ней сурдопедагоги найдут целый ряд полезных указаний, для повышения качества обучения глухонемых детей словесной речи.

Все вышесказанное дает мне основание считать, что тов. Ярмаченко Н.Д. имеет достаточно данных для получения ученой степени кандидата педагогических наук.

10. XII. 1954 г.

Кандидат педагогических наук

(П. Гуслистый)

Додаток Ж

О Т З Ы В

о работе Ярмаченко Н.Д.

на тему «Развитие связной речи у глухонемых учащихся III-го класса»

Работа тов. Ярмаченко Н.Д. посвящена одному из актуальных вопросов методики обучения языку учащихся школы глухонемых. Исходя из новых фактических данных, добытых путем изучения опыта работы учителей младших классов школы глухонемых, анализа высказываний и занятий с младшими глухонемыми школьниками в процессе специально организованного экспериментального обучения, автор работы выясняет особенности связной речи учащихся III-го класса школы глухонемых, эффективные приемы развития самостоятельной речи третьеклассников, способствующие формированию у этих детей умений и навыков описывать связно свои действия и впечатления, а также рассматривает ряд вопросов целесообразной организации работы в III-м классе школы глухонемых с календарями погоды и природы, дневниками, письмами. Автор делает выводы относительно постепенного расширения материала и уменьшения облегчающих условий при выполнении письменных работ на уроках развития речи в III-м классе, а также о формах связи классной работы по развитию связной речи с внеклассной.

Работа тов. Ярмаченко Н.Д. существенно дополняет нашу пока еще небольшую литературу по вопросам развития связной речи глухонемых школьников. Она будет полезна сурдопедагогам, поможет им достигнуть успехов в развитии связной речи глухонемых. Автор работы обнаружил в ней данные, необходимые ему как соискателю ученой степени кандидата педагогических наук.

26 / X – 1954 г.

(А.М. Гольдберг канд. пед. наук)

Додаток 3

Старший преподаватель
кафедры специальной педагогики
Киевского педагогического института
КРАЕВСКИЙ Р.Г.

Одной из существенно важных проблем в сурдопедагогике является проблема формирования речи у учащихся школ для глухонемых детей, в частности самостоятельной, связной речи, без овладения которой глухонемыми не представляется возможность их успешного обучения.

В марте сего года, в Москве состоялось научное совещание, посвященное именно этому вопросу, организованное научно-исследовательским институтом дефектологии АПН РСФСР с участием научных работников института дефектологии Министерства просвещения УССР и кафедры специальной педагогики Киевского педагогического института.

В докладах, представленных на этом совещании, со всей остротой подчеркивалась необходимость использования всех без исключения средств, направленных на улучшение обучения глухонемых языку, - создания системы обучения, обеспечивающей формирование общения глухонемых школьников на основе языка слов.

Как хорошо известно всем сурдопедагогам, научным и практическим работникам, с наибольшими трудностями протекает процесс овладения глухонемыми учащимися грамматическим строем языка. Что является результатом отсутствия у них слухового анализатора и, связанной с этим, широкой речевой практики. Речь глухонемых, даже учеников старших классов, в большинстве случаев грамматична. Они затрудняются часто выразить связной речью даже то, что им хорошо известно, с чем непосредственно связана их деятельность.

Педагоги школ глухонемых, учителя и воспитатели, ощущают настоятельную необходимость в руководствах по организации работы над развитием у учащихся практических умений и навыков пользования самостоятельной связной речью.

В связи с этим, заслушанную нами сегодня диссертацию тов. Ярмаченко Николая Дмитриевича, посвященную именно этому, недостаточно освещенному в литературе вопросу, следует считать вполне своевременной и актуальной. Эта работа проведена автором совместно с практическими работниками школ для глухонемых детей, в условиях педагогического процесса, - связана непосредственно с практикой.

Следует особо подчеркнуть, что избранные тов. Ярмаченко формы работы по развитию у глухонемых учащихся связной речи на материале дневников, календаря природы и погоды, а также составления писем. Близко связанные с непосредственной деятельностью детей, является весьма эффективными и всемерно способствуют формированию самостоятельной речи у глухонемых. как показывает практика. Эти формы работы по

развитию речи учащихся дают хорошие результаты, ускоряют процесс овладения глухонемыми детьми грамматическим строем языка именно потому, что они непосредственно связаны с восприятием глухонемыми окружающей реальной действительности, с их личными наблюдениями.

Ни что не может так полно раскрыть глухонемому значение слов, их грамматических форм в сочетаниях слов в предложениях, как непосредственно наблюдаемые им конкретные ситуации.

Воспринимая предметы и явления внешнего мира в их отношениях между собой, сопоставляя, обобщая и анализируя их посредством словесной речи, глухонемые приобретают навыки пользования языком, как средством общения и выражения мыслей.

Описывая, хотя бы наиболее элементарно, проведенный день, наблюдаемые явления природы, сообщая в письме родным и близким о происшедшем, выражая в нем свои желания и просьбы, глухонемой ребенок оречевляет свои собственные мысли, о хорошо ему известном, воспринятом, пережитом; у него под влиянием подобных упражнений более интенсивно формируется и активно развивается мышление «на базе языкового материала. На базе языковых терминов и фраз». При помощи языка глухонемой ребенок получает возможность регистрировать и закреплять результаты работы мышления и своей познавательной деятельности.

Приобретая практические навыки выражать свои мысли посредством словесной речи, глухонемой, естественно, начинает более широко пользоваться языком слов как средством общения, в процессе которого, постепенно, все более повышается уровень речевого развития ребенка. Овладение языком, пользуясь им в процессе общения с окружающим, у глухонемого развиваются и крепнут навыки чтения с губ, - автоматизируется речь. А это следует считать главным в работе с учащимися школ глухонемых.

Применение дневников, ведение календаря природы и погоды, а также составление писем. Как формы работы над речью учащихся лишь упоминаются в программе для школ глухонемых. В ней нет ни раскрытых требований к этой работе, ни методических указаний. Скучные сведения по этому вопросу можно найти и в специальной литературе. И поэтому в большинстве школ для глухонемых детей этот вид работы над речью учащихся проводится неудовлетворительно.

Тов. Ярмаченко Николай Дмитриевич в своей диссертации излагает, разработанную им методику работы по ведению с учащимися школ глухонемых дневников, календаря природы и составления писем. При разработке автором этой методики учтены все существенные особенности

восприятия и усвоения глухонемыми языка в процессе их обучения. Система упражнений построена с учетом весьма постепенного их усложнения. А также возможной вариативности и борьбы с шаблоном и стандартом. Все это, необходимо сказать, обеспечило, получение при проведении исследования, положительный эффект.

Методические разработки и теоретическое их обоснование, а также и выводы, сделанные автором, изложены в свете марксо-ленинского учения о языке и физиологии высшей нервной деятельности человека, в свете существующих на данном этапе научных положений советской сурдопедагогики, в чем заслуга так же и его научного руководителя кандидата педагогических наук тов. Гольдберг Августы Мироновны.

Считаю, что диссертация тов. Ярмаченко Николая Дмитриевича на соискание ученой степени кандидата педагогических наук на тему «Развитие связной речи у глухонемых учащихся III класса» заслуживает одобрения и явится действенной помощью практическим работникам школ для глухонемых детей в деле обучения их речи.

Старший преподаватель
кафедры спецпедагогики КГПИ
24 декабря 1954 года гор. Киев

Р. Краевский

Додаток К

В І Д З И В

на автореферат дисертації т. М.Д. Ярмаченка на тему:

«РАЗВИТИЕ СВЯЗНОЙ РЕЧИ У ГЛУХОНЕМЫХ УЧАЩИХСЯ III
КЛАССА»

Педагогічна Рада Уманської школи - інтернату для глухонімих дітей, обговоривши працю т. М.Д. Ярмаченка визнала її сумлінною й корисною.

«Развитие связной речи у глухонемых учащихся III класса», - тема актуальна й важлива не лише для третього класу: вона потрібна для всієї школи глухонімих.

Особливого значення праця т. М.Д. Ярмаченка набирає тепер, коли в школах для глухонімих дітей ведеться, як ніколи раніше, наполеглива й кропітка робота над розвитком словесної усної та письмової мови.

Бажаємо швидкого виходу з друку праці т. М.Д. Ярмаченка, тому що вона допоможе вчителям й вихователям ще краще проводити роботу над розвитком мови у глухонімих учнів-вихованців.

ДИРЕКТОР ШКОЛИ – ІНТЕРНАТУ

(ДРАЧ П.К.)

м. Умань
10.12 – 54 р.